

✦ حمیدرضا ارشادمنش

یادداشت

در طول تاریخ، آنچه موجب برداشتن گام‌های بلند به سوی کامیابی و تغییرات مثبت در شیوه زیست انسان‌ها شده، برگرفته از اندیشه‌ای تکامل یافته یا نبوغی جامعیت یافته بوده است که آن را خلاقیت می‌نامیم. به طور عام، خلاقیت به پدیده‌ای اطلاق می‌شود که در آن، فردی یا گروهی چیزی نو (محصول، راه‌حل، اثری هنری و نظایر اینها) خلق می‌کند که دارای نوعی ارزش است. آنچه «نو» شمرده می‌شود ممکن است به شخص آفریننده یا به جامعه یا حیطه‌ای که تازگی در آن رخ می‌دهد، بازگردد و ارزش این خلق نیز به همین ترتیب تعیین می‌شود. محصول خلاقیت معمولاً به یکی از این دو طریق تعریف می‌شود: یا چیزی نو به لحاظ تاریخی (و به نسبت نایاب) نظیر اکتشاف‌های علمی یا کارهای هنری بزرگ؛ یا تولید چیزی جدید در مفهوم شخصی آن. اما خلاقیت و فعالیت‌های خلاق در زمینه‌های مختلف و در عرصه‌های گوناگون بروز می‌کند.

امروزه خلاقیت به فعالیت اصلی بخش در حال رشدی از اقتصاد جهانی با عنوان «صنایع خلاق» بدل شده است که از طریق خلق هوشمندانه دارایی‌ها یا خدمات خلاق به تولید ثروت می‌پردازد. در مقیاسی کوچک‌تر، معماری و طراحی صنعتی و به طور کلی طراحی از جمله زمینه‌هایی هستند که در اغلب مواقع با خلاقیت همراه هستند. در این میان «شهر خلاق» مفهومی است که اخیراً با وارد کردن خلاقیت در شهر، راهی جدید را پیش‌روی سیاستمداران و هدایت‌کنندگان جامعه شهری در جهان قرار داده است.

بی‌تردید محیط شهری موفق، محیطی است که استعدادها را پرورش داده و جذب می‌کند؛ شهری که مولد تحقیق و پژوهش بوده و قادر است پیوندی محکم با دانشگاهیان برقرار کند و برای تازه‌واردان مهیا باشد. شهر خلاق بخش جدیدی را به اقتصاد می‌افزاید که در آن دانشمندان، پژوهشگران، کارآفرینان مبتکر، معماران، طراحان، کارکنان رسانه‌ها، هنرمندان، مشاوران و مردم، از «خلاقیت» به امرار معاش می‌پردازند. توسعه‌ای بدین شکل فرصت‌های جدیدی را برای شهرها ایجاد می‌کند تا طیف وسیعی از فعالیت‌ها - از توسعه مجدد مناطق صنعتی پیشین تا رونق اقتصادی مراکز شهری قدیمی - را در دستور کار خود قرار دهند. به این ترتیب تعامل شهر و استعدادها به کارآمدترین شیوه ممکن حاصل می‌شود.

در این زمینه پرسش‌هایی مطرح‌اند: اینکه با چه رویکردی می‌توان به شهر خلاق دست یافت؟ آیا رویکرد اقتصادی صرف یا رویکرد فرهنگی می‌تواند موفقیت این دیدگاه را به همراه داشته باشد؟ پیش‌نیازهای دستیابی به این شهر کدامند؟ نقش ذی‌مدخلان (مردم، شهرداری‌ها، نهادها، سازمان‌ها و...) در این شهر چگونه و با چه سهمی تعریف می‌شود؟ فرهنگ و میراث فرهنگی در شهر خلاق چه جایگاهی دارد؟ قوانین شهری و قوانین عمومی‌تر در تحقق این شهر چه نقشی دارند؟ و آیا می‌توان از یک نسخه واحد برای خلاق نمودن شهرهای مختلف استفاده کرد؟

در این شماره ضمن معرفی «شهر خلاق» به طیف گسترده‌ای از الزامات، اهداف، رویکردها و دستاوردهای این نوع نگرش در شهر و شهرسازی در دو عرصه ملی و بین‌المللی پرداخته شده است.

شهر خلاق

+ هادی سعیدی

مقدمه

خلاقیت اصیل دربردارنده تجربه، ابتکار، ظرفیت بازنویسی قواعد، نامتعارف بودن، نگاهی تازه به مسایل انداختن، تصویرسازی بدیع از سناریوهای ممکن در آینده و راه‌حل‌های محتمل مسایل، کشف نقاط مشترک از میان نقاط افتراق و تفاوت‌ها و داشتن دیدگاهی انعطاف‌پذیر نسبت به مسایل می‌باشد. خلاقیت ابزاری برای پیشینه کردن امکانات در هر شرایط و افزودن ارزش و معنا به نتیجه اقدامهای انسانی در هر زمینه‌ای است.

فلسفه شهر خلاق آن است که: «در هر شهری همیشه ظرفیتی بسیار بیشتر از آنچه ما در وهله اول تصور می‌کنیم، وجود دارد». اگر بتوانیم شرایطی فراهم کنیم که مردم بتوانند براساس تخیلات بلندپروازانه فکر، برنامه‌ریزی و عمل کنند و فرصت‌های توسعه به طور مداوم تکامل یابد، می‌توانیم به تحقق شهر خلاق نزدیکتر شویم. این فرصت‌ها می‌توانند دربرگیرنده اقدامهایی برای تولید ثروت و افزایش بازده اقتصادی، ارتقای زیبایی‌های بصری در محیط شهری یا حل مسایل اجتماعی (از جمله بی‌مسکنی و بدمسکنی) باشند.

فرض ابتدایی شهر خلاق آن است که: «آدم‌های عادی می‌توانند کارهای فوق‌العاده‌ای انجام دهند فقط به شرطی که فرصت کافی در اختیار داشته باشند». خلاقیت در اینجا به مفهوم تخیل کاربردی با استفاده از کیفیت‌هایی از جمله هوش، قدرت اختراع^۱ و یادگیری مستمر است. در شهر

خلاق، نه فقط هنرمندان و کسانی که در فعالیت‌های اقتصادی مشارکت دارند، خلاقند بلکه خلاقیت می‌تواند از هر منبعی در جامعه سرچشمه بگیرد. یک بازرگان، یک مددکار اجتماعی، یک دانشمند، یک مهندس و یک مدیر اجرایی، همه و همه در شهر خلاق به شیوه‌ای خلاقانه کار می‌کنند. تاکنون خلاقیت تنها در کار هنرمندان یک ضرورت محسوب می‌شد اما در شهر خلاق تلاش می‌شود تا این ویژگی به همه مشاغل و صنوف تسری پیدا کند. ایده شهر خلاق را آقای ریچارد فلوریدا در دهه ۱۹۹۰ مطرح کرد. او با در نظرگیری زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی خلاقیت تلاش کرد، تبلور این امر در شهر را در قالب مفهوم «شهر خلاق» صورت‌بندی کند.

با این مقدمه در رابطه با مفهوم شهر خلاق، نمونه‌های عملی بروز خلاقیت و سرزندگی در شهرهای جهان و راهکارهای عملی برای ایجاد شهرهایی خلاق در کشورمان با بیژن کلهرنیا، مدرس معماری و شهرسازی دانشگاه رازی کرمانشاه، فرهاد کریمانی، دانش‌آموخته دکترای شهرسازی از دانشگاه فنی وین (اتریش) و حامد کامل‌نیا، دانش‌آموخته دکترای معماری از دانشگاه تهران و استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه فردوسی مشهد به گفتگو نشستیم.

از نظر برسویک فرایند توسعه خلاقانه یک فضای شهری وقتی اتفاق می‌افتد که افرادی در شکل‌گیری آن اثر نقش داشته باشند که می‌خواهند از آن استفاده کنند. به این ترتیب چون تفکر جاری و ساری افراد آن اجتماع را در طراحی دخالت می‌دهیم، به نوعی از خلاقیت موجود در آن جامعه هم در این طراحی استفاده می‌کنیم.

شهریارها به نظر شما مفهوم شهر خلاق چیست و چگونه می‌توان به شهرسازی خلاق دست یافت؟

بیژن کلهرنیا: به نظر من شهرسازی بستر بروز خلاقیت در شهر را فراهم می‌کند. مفاهیم جدید زیادی در حوزه مدیریت شهری و شهرسازی ارائه شده‌اند؛ مفاهیمی

مانند چشم‌انداز^۲، مصلحت عمومی^۳ و کارآفرینی^۴ که خلاقیت هم یکی از اینهاست، با مفاهیم دیگری مانند کارآفرینی قرابت معنایی داشته و به آن پهلو می‌زند.

در همه حرفه‌های مربوط به برنامه‌ریزی فضایی و کالبدی، خلاقیت نقش مهمی دارد. خلاقیت باعث می‌شود بتوانیم از بن‌بست‌هایی که در شهرسازی دچار آن هستیم، رهایی یابیم. در هنرهای شهری مانند گرافیک، این گرایش‌ها را با وضوح بیشتری می‌بینیم؛ در شهرهایی مانند: برازیلیا که لابراتوار گرافیک شهری یا مکزیکوسیتی که لابراتوار تجسمی شهری است. در این شهرها، فضاهای خاصی در شهر به لابراتوارهای هنری تبدیل شده و هنرمندان آزادانه در آنجا نقاشی کشیده یا مجسمه می‌سازند. هنرمندان در این شهرها سعی می‌کنند، وارد شهرها شده و به معرض دید عموم درآیند.

فرهاد کریمانی: من می‌خواهم بحث را در سطح منطقه^۵ و فراتر از شهر پیش ببرم. در برنامه‌ریزی منطقه‌ای هم اصطلاحی وجود دارد به نام «خلاقیت منطقه‌ای»^۶ که سعی می‌کند، شکاف توسعه متراکم و متورم شده در یک نقطه را در سطح ملی از بین ببرد. یکی از بنیانگذاران این تئوری آلونزو است. آلونزو از بحث توسعه اقتصادی به توسعه منطقه‌ای می‌رسد و بعدها در ادامه کارهایش موضوع خلاقیت منطقه‌ای به دست دیگران مطرح می‌شود.

تحت تأثیر مفهوم «خلاقیت منطقه‌ای»، برنامه شهرهای خلاق، در اثر پیوند برخی مسایل اقتصادی و شهری به وجود آمد. به این معنا که در شهر، افراد مختلف با علایق و تخصص‌های مختلف زندگی می‌کنند و هر کدام قابلیت‌های متفاوتی دارند. این افراد در عین حال که یک مجموعه ناهمگنی را شکل می‌دهند، در درون خودشان اشتراکاتی هم می‌توانند داشته باشند و در عین حال که با هم متفاوتند، تشابهاتی هم دارند. در شهرهای مختلف جستجو شد که ببینند هر شهری بر سر کدام حوزه توافق بیشتری دارد و علایق مشترک مردم یک شهر عمدتاً حول کدام محور است. مثلاً ممکن است در یک شهر، این محور توافق، «سینما» باشد و به صورت تخصصی‌تر «سینمای

کلاسیک». مثلاً نیواورلئان شهری است که موسیقی در آن به فرهنگ عمومی شهری تبدیل شده و به طور خاص پایتخت «موسیقی جاز» قلمداد می‌شود. بنابراین تبلور شهر نیواورلئان در سطح منطقه و کشور، در موسیقی (به خصوص در موسیقی جاز) است. همین باعث شده تمام کسانی که به حوزه موسیقی جاز علاقه داشتند، به این شهر سرازیر شدند. به این ترتیب شما تمام پتانسیل‌های یک هنر خاص را در یک شهر جمع می‌کنید تا بتوانید موتور رشد یک موضوعی را به حرکت درآورید.

از دیدگاه خلاقیت منطقه‌ای، شهری می‌تواند ادامه حیات دهد که بتواند یکی از قابلیت‌های عمده خود و در اصل مزیت نسبی خود را پیدا کرده و آن را از طریق جذب افراد مرتبط با آن مزیت، توسعه دهد. یکی از چنین نمادهای پر قدرت در سطح امریکا، وال استریت در نیویورک است که محل متمرکز سرمایه در بازار بورس می‌باشد و دیگری هالیوود در لس آنجلس که نماد سینمای صنعتی است.

فرض ابتدایی شهر خلاق آن است که:

«آدم‌های عادی می‌توانند کارهای فوق‌العاده‌ای انجام دهند فقط به شرطی که فرصت کافی در اختیار داشته باشند»

تجزیه و تحلیل چه عواملی باعث بروز خلاقیت می‌شوند و با چه روش‌هایی می‌توان به بالاترین سطح خلاقیت در شهر دست یافت؟

حامد کامل‌نیا: در اینجا نظریه‌های روان‌شناسان یادگیری مطرح می‌شود که من سه دیدگاه را در این رابطه تشریح می‌کنم. اولین رویکرد، دیدگاه آقای «برونر» است. وی فرایند تولید یک اثر ناب را به سه مرحله احساس، ادراک و خلاقیت تقسیم می‌کرد. برونر از شاگردان پیازه بود و تفکرات شناخت‌گرای پیازه به دست وی توسعه پیدا کرد. تمرکز برونر بر موضوع «یادگیری» بود و اعتقادش بر این است که در هر یادگیری‌ای یک روند خلاقانه وجود دارد. با این منظر، هر پدیده‌ای را که بتوانیم در یک فضای شهری یا فضای معماری ایجاد کنیم که یک اثر یادگیری روی

مردم داشته باشد، می‌تواند یک اثر خلاقانه باشد. مثلاً اگر یک درخت در یک فضای شهری می‌تواند برای یک بچه اثر یادگیری داشته باشد، آن، یک اثر خلاقانه است. بنابراین خلاقیت را کاملاً وابسته به یادگیری می‌دانست و معتقد بود هر چقدر فضای شهری ما بتواند بیشتر به یادگیری منجر شود، بیشتر خلاقانه است.

برخی دیگر از نظریه‌پردازان، رابطه خلاقیت را با هوش^۸ می‌سنجیدند. به عنوان نمونه نظر آقای «هوارد گاردنر» بر این بود که افراد باهوش همان آدم‌های خلاق هستند. برای هوش هشت طبقه ارائه داد که عبارتند از: هوش کلامی، عددی، رقمی، اجتماعی، بصری، فضایی، طبیعی و فیزیکی. ما اگر بتوانیم در شهرهایمان، فضاهایی برای ارتباط بیشتر مردم با طبیعت ایجاد کنیم، به نوعی به تفکر خلاقانه کمک کرده ایم. اگر مردم بتوانند شرایط فیزیکی بدنشان را بهبود بدهند و ورزش کنند، هوش فیزیکی‌شان ارتقا پیدا می‌کند. از این رو اگر در شهرها امکانات ورزشی و تربیت بدنی بهبود یابد، به پرورش هوش فیزیکی و در نتیجه به پرورش خلاقیت منجر خواهد شد. اگر یک فضای شهری بتواند هوش ریاضی شهروندان را بالا ببرد و از نظر رقمی مردم را به چالش وادارد، این هم موجب بروز خلاقیت می‌شود. مثلاً شما می‌توانید در کف سازی یک فضای شهری یک جدول ضرب بگذارید، یا یک پازلی را در آن کار کنید. این باعث می‌شود، آن کف سازی در عین حال که پیاده‌روست و یک اثر کالبدی و شهری محسوب می‌شود، یک اثر خلاقانه هم باشد.

رویکرد سوم در این زمینه، دیدگاه آقای «بروسویک» است که کتابی با عنوان «آزادی و خلاقیت»^۹ دارد. اعتقاد او این است که ما می‌توانیم تفکر خلاق را از راه دخیل کردن تمام افراد ذی نفع در خلق یک اثر پرورش دهیم. هر چقدر که به سمت استفاده از مشارکت بهره‌وران^{۱۰} در تولید یک اثر کالبدی پیش رویم، به این معناست که به توسعه تفکر خلاقانه در یک جامعه بها داده‌ایم. نگاه بروسویک، نگاهی فرایند محور است و معتقد است که باید فرایند طراحی، فرایندی مشارکتی باشد تا به خلاقیت برسیم؛ هر چند که محصول کار ممکن است چندان خلاقانه به نظر نیاید. به

بیژن کلهرنیا

فرهاد کریمانی

نظر وی فرایند توسعه خلاقانه یک فضای شهری، وقتی اتفاق می‌افتد که افرادی در شکل‌گیری آن اثر نقش داشته باشند که می‌خواهند از آن استفاده کنند. به عنوان مثال وقتی که می‌خواهیم یک محور شهری را طراحی کنیم، یک سری افراد به عنوان طراح وجود دارند که او اسمش را «کاتالیزور» می‌گذارد. این افراد ممکن است که گزینه‌های طراحی را پیشنهاد دهند ولی انتخاب با کاربرهاست. به این ترتیب چون ما تفکر جاری و ساری افراد آن اجتماع را در طراحی دخالت می‌دهیم، به نوعی از خلاقیت موجود در آن جامعه هم در این طراحی استفاده می‌کنیم.

اگر شما در شهری میدانگاهی برای جمع شدن یا اجتماع مردم درست کنید، این باعث می‌شود که شما هوش جمعی شهروندان را بالا ببرید، زیرا فرصت برهمکنش‌های اجتماعی را افزایش داده‌اید و موجب بروز نوعی از خلاقیت می‌شوید. یا اگر شما سواد بصری شهروندان را از طریق توجه به عناصر زیبایی‌شناسی در فضای شهری بالا ببرید، هوش بصری را بالا می‌برید. به این ترتیب دیگر مردم ساختمان‌ها و نماهای زشت را در شهر نمی‌پسندند، زیرا هوش بصری‌شان تقویت شده است، یا از دید برونی، یادگیری بصری‌شان بالاتر رفته و خلاقیتشان بیشتر شده است.

تجزیه و تحلیل اگر بخواهیم نمونه‌های عینی از تبلور رویکرد شهر خلاق را در شهرهای دنیا مثال بزنیم، به کدام موارد می‌توان اشاره کرد؟

فرهاد کریمانی: در شهر وین پروژه‌ای که (سال ۲۰۰۰) من هم در آن درگیر بودم، عبارت بود از: «تغییر محیط شهری با جهت‌گیری ساخت محیط انسانی». در این پروژه قسمتی از شهر برای طرح آماده‌سازی انتخاب و محله‌ای به اسم «شهرک بدون ماشین» بنا شد. حدود ۱۰ هکتار، مجموعه‌های مسکونی ساخته شد که تقریباً ۲۰۰ خانوار را در خود جا داد. فلسفه این طرح آن بود که برای شهروندان وینی که علایق زیست‌محیطی قوی دارند، این علایق را پرورش دهیم. اولین شرط سکونت در شهرک بدون ماشین این بود که کسانی که در اینجا زندگی می‌کنند، نباید ماشین داشته باشند و این شهرک طوری طراحی شد که ماشین نتواند به آن داخل شود. اما در عین حال مکان این شهرک

در جایی قرار گرفت که دسترسی به حمل‌ونقل عمومی (مترو و اتوبوس) بسیار خوب بود.

ابتکار دیگری که در این طرح به خرج دادند، تعبیه محل بازی کودکان در طبقه همکف مجتمع‌های مسکونی بود. در هر بلوک مسکونی قسمتی را درست کردند برای بازی بچه‌ها که البته اقدام متداولی در وین است، اما ابتکار این بود که در کنار محل بازی کودکان، اتاقی برای استراحت پدر و مادرها درست کردند تا والدین بچه‌ها بتوانند در آنجا بنشینند. علت این کار هم افزایش امکان برقراری ارتباطات اجتماعی بود. معمولاً در کشورهای اروپایی ارتباطات اجتماعی مردم بسیار کم است و همسایه‌ها همدیگر را نمی‌شناسند. نشستن والدین در اتاق کنار محل بازی کودکان منجر به ارتباطات اجتماعی شد. بعد از دو سال که من به این محل سر زدم، متوجه شدم که همه همدیگر را می‌شناسند؛ با اینکه در فرهنگ غربی این یک امر نامتداول است. همین نوآوری‌ها باعث جذابیت این محله شد و بسیاری از افراد، از جاهای دیگر شهر، از این محله بازدید می‌کردند تا ببینند چگونه عمل می‌کند. همین جذابیت موجب ترویج و گسترش فرهنگ شهر بدون ماشین شد.

نمونه دیگر بوداپست است. در این شهر، بعد از فروپاشی کمونیسم، طرح ساماندهی رودخانه دانوب را تهیه کردند؛ از آنجایی که دانوب در بخشی که از بوداپست رد می‌شود، بسیار عریض است، جزایری در رودخانه ایجاد شده که قبلاً هیچ استفاده‌ای از آنها صورت نمی‌گرفت. مدیریت شهری بوداپست از پتانسیل اقتصادی و توریستی این جزایر استفاده کرده و در آنها کافه‌هایی ساخت که جمعیت زیادی را به خود جلب می‌کرد. تأثیر این خلاقیت در شهر چه بود: (۱) اشتغال‌زایی و (۲) زنده شدن یک فضای مرده.

حامد کامل‌نیا: خلاقیت با دیدگاه بروسویک، یعنی جلب خلاقیت‌های جاری در جامعه از طریق درگیر کردن بهره‌وران، در طرح محور فرهنگی قاهره و پارک الازهر که یک پروژه طراحی شهری و مرمت بافت شهری است. این پروژه در سال‌های ۲۰۰۰ و ۲۰۰۱ اجرا شد و در

فرایند طراحی از افراد مختلف استفاده کردند از انتخاب موتیف‌های معماری و شهرسازی گرفته تا ساماندهی بلوک‌های ساختمانی.

در پارک فرهنگی قاهره برای اینکه فرایند طراحی مشارکتی را عملاً تجربه کنند، ماکت حجم‌هایی را که می‌خواستند در پارک اجرا کنند با چوب و فوم ساخته و برای چند هفته اجازه دادند تا افراد، بچه‌ها و خانواده‌ها از آنها استفاده کنند. حتی عکس بعضی از فضاهایی را که نمی‌توانستند بسازند (مثل آب‌نماها) در زمین کشیدند. بعد منتظر ماندند تا ببینند که مردم چه عکس‌العملی نشان می‌دهند؛ کجاها می‌ایستند، کجاها راه می‌روند و بچه‌ها آسیب می‌زنند. از این طریق بازخورد افراد نسبت به محیط سنجیده و سپس پارک را می‌سازند. یعنی نخست (مثل یک صحنه تئاتر) مدلی از طرحی که در نظر دارند، به صورت آزمایشی با مصالح سبک و موقت در مقیاس یک به یک تهیه می‌کنند، بعد شکل نهایی پارک را بنا می‌کنند؛ این یعنی فرایند مشارکتی خلاقانه در طراحی فضاهای شهری.

همچنین در طراحی منطقه بلک رود (road Black) در انگلستان، در ساماندهی فضاهای شهری، سعی کرده‌اند از مشارکت مردم استفاده کنند. یا در طراحی شهری رواناک ۷۹ (Roanak ۷۹) آقای چارلز مور از طریق یک برنامه زنده تلویزیونی، نظرات مردم را می‌گیرد. در این برنامه افراد تلفن می‌کنند و او در روی نقشه نواحی شهری را مطابق نظر مردم تغییر می‌دهد (از جنس کاربری‌ها تا الگوهای طراحی) و گروه‌های موافق و مخالف صحبت می‌کنند که مثلاً اگر این خیابان را اینجا احداث کنیم چه اتفاقی می‌افتد. ده ماکت مختلف و پرسپکتیوهای مختلف از منطقه را به مردم ارائه می‌دهد و هر گروهی در مورد مزایا و معایب هر کدام نظراتشان را می‌گویند. بعد اینها را مثل پازل در کنار هم قرار می‌دهد و در نهایت از مجموع این نظرهای بعضاً متضاد به یک نتیجه عمومی که مصلحت جمعی را تأمین کند، می‌رسد. در واقع معتقدند که خلاقیت این است که شما از بین تضادهای گوناگون بتوانید به یک راه حل قابل قبول دست یابید.

بیژن کلهرنیا: در شهرهایی که من در غرب دیدم، بیشتر جهت‌گیری به سمت بازشناسی و دوباره ساماندهی فضاهاست و خیلی احتیاط می‌شود که به سمت نوسازی فضاها پیش بروند. این نکته برای ما اهمیت دارد، زیرا ما در شهرسازی‌مان وقتی زمینه‌های جدید و خلاقانه را می‌خواهیم مطرح کنیم، در پس ذهنمان نوسازی موج می‌زند و کمتر به این فکر هستیم که وضع موجود را احیا کنیم.

گرفتاری ما در کشورمان این است که همیشه به دنبال مداخلات وسیع کالبدی و عوض کردن فرم فضاهای شهری هستیم. آنچه در شهرهای سرزنده و خلاق دنیا اتفاق می‌افتد، غالباً این طور است که مستقیم به کالبد پرداخته نمی‌شود، بلکه سعی می‌شود حیات شهری را آرام آرام بیاورند و اجازه دهند این حیات در کالبد رشد کند. در عین حال اجازه نمی‌دهند کالبد از کنترل‌شان خارج شود. بنابراین آنچه که به وجود می‌آید، یک ماسک یا یک پوسته نیست که همیشه این سؤال را ایجاد کند که چرا این را که ما ساخته‌ایم، رونق ندارد. بلکه حیات پررونقی در بافت شکل گرفته که کم کم ایجاد شده و به تدریج موجب تغییرات مثبتی در کالبد هم می‌شود. به نظر من در طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده و تاریخی‌مان باید چنین جهت‌گیری‌ای داشته باشیم و این روش با دیدگاه شهر خلاق نزدیک‌تر است تا دیدگاه نوسازی.

ما فکر می‌کنیم که پارک، یک فضای شهری است. در حالی که در اسلو سعی دارند، شهر را پارک کنند، نه اینکه در شهر پارک بسازند. بنابراین پارک به عنوان شکل مادر و اصلی در شهر اثر می‌گذارد.

من در اسلو می‌دیدم که شکل میدان‌ها گاهی از نظر هندسی، نامتعارف است. ولی مردم کاملاً احساس رضایت می‌کردند و شهرسازان هم می‌گفتند این خواست ما نیست، بلکه این حاصل دوتاسه سال تجربه است که در این زمینه

صورت گرفته و در نهایت به این شکل منجر شده است. ما فکر می‌کنیم که پارک، یک فضای شهری است. در حالی که در اسلو سعی دارند شهر را پارک کنند، نه اینکه در شهر پارک بسازند. بنابراین پارک به عنوان شکل مادر و اصلی در شهر اثر می‌گذارد.

این نوجویی‌ها و خلاقیت در شهر با بداهه‌سازی‌ها همراه شده و شهرها را به یک کارگاه عمومی تبدیل می‌کند؛ برای آموختن متخصصان از مردم و هنرمندان و برعکس. مثلاً برخی دیواره‌های شهری را به عنوان کارگاه نقاشی و حجم‌سازی مشخص می‌کنند و هنرمندان با مصالح سبک مانند سرامیک، چوب و فوم، شکل آن فضا را تغییر می‌دهند. قسمت‌هایی از دیواره‌ها آزاد است که مردم بیایند کولاژ نصب کنند. البته در این بین همیشه ناظری هم هست که به مردم مشورت فنی می‌دهد ولی مداخله نمی‌کند. این ناظر معمولاً هدفی را برای این آثار هنری تعریف می‌کند، مثلاً می‌گوید هدف، ساخت یک «فضای آموزشی کودکان» است ولی در کار ساخت آثار هنری هیچ دخالتی ندارد. این امر باعث تنوع بسیار زیاد در شهر شده و در نقاطی که این کار انجام شده، جمعیت زیادی جلب می‌شود و علاوه بر ارتقای حس زیبایی‌شناسی، موجب برهمکنش‌های اجتماعی نیز شده است.

تفاوت دیگری که ما با آنها داریم، آن است که ما هنر را در شهر به صورت دو بعدی می‌بینیم ولی در آنجا تأکید بر آن است که سه بعدی و چهار بعدی دیده شود. علاوه بر حجم‌سازی و کولاژی که مطرح شد، حتی ممکن است یک گروه موسیقی بخواهد برای این فضا، موسیقی خاص را بداهه نوازی کند و به این ترتیب آوای فضا را به مردم ارائه دهد. ما با این مفهوم آشنا نیستیم که فضا می‌تواند صدا یا نور خاص خودش را داشته باشد؛ نور را بتواند نه این که نور را بگیرد.

شهرها آیا می‌توان نمونه‌هایی در شهرهای ایران نیز پیدا کرد که از الگوی شهر خلاق پیروی کرده باشد؟

حامد کامل‌نیا: اگر با دید یادگیری محور یا توسعه

هوش‌های هشتگانه به فضای شهری نگاه کنیم، فضاهای شهری‌ای داریم که بر یادگیری افراد تأثیر می‌گذارند. مثلاً وقتی شما به میدان نقش جهان اصفهان می‌روید، بخشی از هوش بصری و هوش اجتماعی شما تقویت می‌شود و به زبان برونری، یادگیری اجتماعی در اثر حضور در این فضا اتفاق می‌افتد.

فضاهایی که مردم را به طبیعت پیوند می‌زند، مثل پارک کوهسنگی مشهد، موجب پرورش هوش طبیعی می‌شود. محور دروازه قرآن در شیراز، با آن فضا، آب، درخت، حرکت، نور و سلسله مراتبی که شما در فضا دارید، چیزهایی به شما یاد می‌دهد. مثلاً وجود مقبره خواجوی کرمانی، بخشی از تاریخ را به شما یاد می‌دهد. پس چون چیزی برای یادگیری شهروندان در خود دارد، حوزه‌ای برای خلاقیت می‌گشاید.

فرهاد کریمانی: ما باید ببینیم که هر کدام از شهرهایمان چه پتانسیل عمده‌ای در سطح منطقه‌ای، ملی و حتی فراملی دارند و تلاش کنیم این پتانسیل‌ها را بالفعل کنیم. ما به صورت ناخودآگاه پتانسیل شهر مشهد را «مذهب» تلقی کرده‌ایم. روی این پتانسیل به صورت

در برازیلیا کف پیاده‌رو و دیواره‌ها را با

ایجاد فرم‌های گرافیکی، حرکت و موج ایجاد کرده‌اند. چشم بیننده را با خطوط افقی به سمت یک جهت و معنای خاصی هدایت می‌کنند. در واقع کشش و دعوت به حرکت ایجاد می‌کنند.

ناخودآگاه برنامه‌ریزی کرده‌ایم. دور حرم امام رضا، قیمت‌ها بسیار بالاست. اما به نظر من پراکنش مناسبی از پتانسیل مذهب وجود ندارد؛ یعنی منحصرشده به اطراف حرم، در صورتی که اقتصاد گردشگری مذهبی می‌توانست تا خیلی دورتر از بافت اطراف حرم گسترش داده شود؛ که این به دلیل نبود متخصصان اقتصاد شهری است. همه پتانسیل اقتصاد گردشگری مذهبی در یک نقطه تمرکز داده شده، در صورتی که می‌توانست تا چند کیلومتر دورتر هم گسترش یابد.

پانویس:

- 1- intelligence
- 2- inventiveness
- 3- vision
- 4- Public interest
- 5- entrepreneurship
- 6- region
- 7- regional creativity
- 8- intelligence
- 9- Freedom and creativity
- 10- stakeholders

بیژن کلهرنیا: به نظر من شهرهای ما با الگوی شهر خلاق فاصله زیادی دارند. البته تلاش‌هایی در این رابطه شده ولی کافی نبوده است. به عنوان مثال کف‌سازی‌های خیابان ولیعصر تهران که با مصالح خوب و گران‌قیمتی هم اجرا می‌شود، می‌توانست از تنوع بیشتری برخوردار باشد. شکل و ریتم این کف‌سازی‌ها خیلی حالت تیبیک و یکنواخت گرفته است. در صورتی که می‌توانستیم با بهره‌گیری از گرافیک شهری و درگیر کردن تعداد بیشتری از هنرمندان، نقاشان و حتی مردم علاقمند، تنوع بیشتری در این کف‌سازی‌ها ایجاد کنیم و بستر بروز خلاقیت به دست جمعی از شهروندان را ایجاد نماییم. به عنوان نمونه در برازیلیا کف پیاده رو و دیواره‌ها را با ایجاد فرم‌های گرافیکی، حرکت و موج ایجاد کرده‌اند. چشم بیننده را با خطوط افقی به سمت یک جهت و معنای خاصی هدایت می‌کنند. در واقع کشش و دعوت به حرکت ایجاد می‌کنند. ولی طراحی‌هایی که ما در پیاده‌روها ایجاد می‌کنیم (مثل شطرنجی کردن و هدایت خطوط به گوشه‌ها)، به نظر من دعوت به مکث است نه حرکت و این با روحیه خلاقیت تناقض دارد.

تهرانیا به نظر شما ملزومات نزدیک شدن به الگوی شهر خلاق در کشور خودمان چیست؟

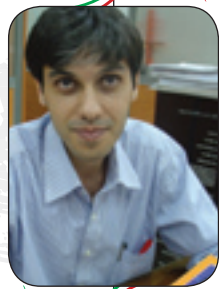
فرهاد کریمانی: به نظر من باید تنوع آرا و علایق در شهر از طرف مدیران و سیاستگذاران شهری به رسمیت شناخته شود. شهر خلاق باید بتواند اهداف و نیازهای گروه‌های مختلف در یک شهر را برآورده کند؛ که در مورد شهر وین یکی از این گروه‌ها که برایشان شهرک بدون ماشین را ساختند، گروه‌های سبز یا دوستدار محیط‌زیست بود. این نوع ابتکارات نیازمند وجود اراده سیاسی و حمایت مدیریت شهری است. یعنی اگر سیاستگذاران و مدیران شهری از ایده شهر خلاق و شهر سبز پشتیبانی نکنند و برای این ایده‌ها بودجه اختصاص ندهند، این تفکرات قابلیت اجرا نمی‌یابد.

بیژن کلهرنیا: به نظر من یکی از موانعی که ما در شهرهایمان با آن مواجهیم، تفکر مهندسی داشتن مدیران شهری ماست. مدیریت شهری در کشور ما عمدتاً سعی می‌کند شهر را تمیز کند، فضای سبز ایجاد کند، مبلمان شهری بسازد و نورپردازی کند، اما باید در نظر داشت که این کارها به تنهایی نمی‌تواند ظرفیت‌های نهفته در محیط را آزاد کرده و به محیط شهری، خلاقیت ببخشد. این ظرفیت‌ها را در قالب یک گفتگوی دو طرفه با مردم و در طی زمان می‌شود، آزاد کرد.

جمع بندی

اهم مواردی که در این گفتگو در مورد آن بحث شد، به قرار زیر است:

۱. ایده شهر خلاق به شهرسازان پیشنهاد می‌کند که افق‌های دید خود را گسترده‌تر کرده و تخیل خود را در مواجهه با مسایل شهری پرورش دهند. به موازات آن در شهر خلاق، پرورش تخیل و خلاقیت عموم مردم نیز در کانون توجه می‌باشد.
۲. از بعد نظری سه دیدگاه نسبت به خلاقیت وجود دارد: (۱) دیدگاه یادگیری محور (برونر)، (۲) دیدگاه هوش محور (گاردنر) و (۳) دیدگاهی که معتقد به خلاقیت در متن رفتارهای کاربران است (بروسویک و ریچارد هچ).
۳. خلاقیت در سطح منطقه‌ای به معنای تشخیص صحیح مزیت‌های نسبی هر شهر و تقویت این ظرفیت‌ها در سطح منطقه‌ای، ملی و فراملی است.
۴. ایده شهر خلاق تنوع علایق و عقاید در پهنه شهر را به رسمیت می‌شناسد و تلاش می‌کند به همه نیازهای شهروندان پاسخی درخور دهد.
۵. اجرای طرح‌های ملهم از ایده شهر خلاق، نیازمند حمایت سیاسی و مدیریتی به دست سیاستگذاران شهری است.

حامد کامل‌نیا

درآمدی بر مناطق و شهرهای خلاق

✦ محسن رفیعیان

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری
و منطقه‌ای دانشگاه تربیت مدرس

عناصر مناطق و شهرهای خلاق، راهبرد شهر خلاق، شبکه شهرهای خلاق منطقه‌ای، مشکلات شکل‌گیری مناطق خلاق و نتایج برخی از مطالعات در زمینه مناطق و شهرهای خلاق پرداخته شده است. در پایان نتیجه برشمردن قابلیت‌ها و شرایط یک شهر برای تبدیل شدن به شهر خلاق و ویژگی‌های شهرهایی که به شبکه شهرهای خلاق پیوسته‌اند، بیان می‌شود.

خاستگاه نظری مناطق خلاق

اولین بار «دبور» در سال ۱۹۶۷ مبحثی با عنوان «شهر تماشایی یا شهر نمایش» مطرح کرد. نظر او ظهور پیش از موعد ایده‌ی تلفیق فضای اقتصادی و فرهنگی در مقیاس انسانی - به ویژه در موضوعاتی نظیر فضاهای مولد جدید، مجموعه‌های فرهنگی و به نمایش در آوردن محیط‌های بصری که در مادر شهرهای اصلی سراسر جهان بسیارند - می‌باشد (J. SCOTT, 2006).

اولین کسی که بحث مناطق و شهرهای خلاق را مطرح کرد، ریچارد فلوریدا است. او در سال ۲۰۰۲ اولین کتاب خود را با عنوان کرییتیو کلاس (creative class) به چاپ رساند و پس از آن در سال ۲۰۰۵ کتاب دیگری را برای تقویت موضوعش منتشر کرد. در سال ۲۰۰۷ نیز

چکیده

در تحول اقتصادهای دانش محور، شهرها و مقوله مدیریت شهری، نقش کلیدی را به خصوص در دو دهه گذشته ایفا کرده‌اند. سیاستگذاران کلان، شهرداری‌ها، سازمان‌های بین‌المللی، بنگاه‌های فناورانه (تکنولوژیک) و فناوری برتر (High-Tech) به این جریان واقف بوده و سعی دارند تا این پدیده را تقویت کنند.

در جهان امروز برخی شهرها که دارای خصوصیات پیشینه تاریخی، طرح ساختاری مناسب، سابقه (پروفیل) اقتصادی صحیح، زیرساخت‌های حمل‌ونقل عمومی و خصوصی، تامین نیازهای خدماتی مصرف‌کننده و تولیدکننده و ارتباط با سایر نقاط جهان از طریق ارتباط از راه دور (تله کامیونیکیشن) و دیگر ارتباطات هستند، می‌توانند با تکیه بر این ملزومات به ترکیب و تلفیق ابعاد مختلف اقتصاد و فرهنگ در گونه‌ای از نظم منطقی انسانی بپردازند.

این همان مفهوم شهر خلاق است که در این مقاله بدان با سرفصل‌های: جایگاه نظریه مناطق خلاق در روند برنامه‌ریزی منطقه‌ای سده‌ی اخیر، خاستگاه نظری مناطق خلاق، سابقه شهرهای خلاق در ایران و جهان، تبیین مفهومی مناطق و شهرهای خلاق، ویژگی‌ها و

تبیین مفهومی مناطق و شهرهای خلاق

به تازگی مبحث «اقتصاد جدید»^۱ طرح شده که تأثیراتی بر شهر می‌گذارد. این تأثیرات به صورت بخش مهمی در مناطق و شهرهای خلاق تبلور می‌یابد. از این رو وقتی صحبت از خلاقیت می‌شود، نگرش نو و جدیدی است که به ابعاد ساختاری شهر و منطقه می‌شود و عمدتاً به صورت اقتصادی و فرهنگی مطرح می‌گردد. به عنوان نمونه در نگرش‌های خلاق گونه به صنعت در شهرها و مناطق خلاق، بحث صنایع فرهنگی، چند رسانه‌ای، خدمات برتر و... ویا در حوزه‌های محلی، خلاقیت و نوآوری در صنایع دستی و بومی مطرح می‌شود. خلاقیت در حوزه‌های فرهنگی - اجتماعی و شکل‌گیری نظام پویای فرهنگی - اجتماعی در شهرها نیز از جمله این مباحث می‌باشند (2001MUSTURD).

شهر خلاق مکانی برای رشد و نمو خلاقیت‌ها است. شهر خلاق منزلی برای خلاقیت‌های هنری، نوآوری‌های علمی و فناورانه و صدای رسای فرهنگ‌های رو به رشد است. شهری که همه پتانسیل‌های خلاق خود را جامه‌ی عمل می‌پوشاند و پرچم‌دار فعالیت‌های فرهنگی و توسعه‌ای است. شهر خلاق، یک شهر نیرومند از لحاظ یادگیری فرهنگی و بین فرهنگی^۲ است. در این شهر، هر شهروند به استفاده از ظرفیت‌های علمی، فنی، هنری و فرهنگی خود، اطمینان خاطر دارد (ابراهیمی، ۱۳۸۷).

سیستم فرهنگی یک شهر خلاق متشکل از انبوهی از تجارت‌ها، سازمان‌ها، خلاقیت‌ها، مراسم و فستیوال‌ها است که مستعد کارآفرینی و خلاقیت‌هاست و شهر را قادر می‌سازد تا استعدادهای خود را در جهت ارتباط مردم، ایده‌ها و تشکلهای کاربندد. یک شهر خلاق باعث حرکت و جنبش همسایگان (حومه) خود شده و در فرآیند نمو خلاقیت آنها را نیز با خود همراه می‌کند. در واقع این همسایگان پایه‌های تشکلهای پایدار شهر خلاق هستند. فرهنگ، عضوی بسیار مهم در کیفیت زندگی شهروندان یک شهر خلاق است؛ چرا که علاوه بر ارتقای کیفیت زندگی شهروندان، عاملی برای جذب توریست و بالا بردن ارزش اقتصادی در زنجیره اقتصادی شهر است. آنچه که در این میان مهم است، این که شهر خلاق بسیار به دیدگاه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی وابسته است و مفهوم مطلق نیست. در واقع با توجه به نوع ایده‌آل‌ها و فرهنگ است که مفهوم شهر خلاق مطرح می‌شود (ابراهیمی، ۱۳۸۷).

آقای آلن اسکات با استفاده از ادبیاتی که ریچارد فلوریدا مطرح کرده بود، مباحثی را در ارتباط با شهرها و مناطق خلاق مطرح می‌کند. نظرات او بیشتر پیرامون مباحث زیرمی‌باشد:

چگونه می‌توانیم مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود در شهرها را به سمت خلاقیت بیشتر پیش ببریم. آیا این امکان وجود دارد؟

چگونه حالا که فهمیدیم مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های خلاقیت در یک شهر و یا منطقه چیست با استفاده از سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای آنها را تقویت کنیم؟ (2006, J. SCOTT).

سابقه شهرهای خلاق در ایران و جهان

در جستجوی سابقه شهرهای کشورمان، اسنادی مربوط به نامه‌ی کمیسیون ملی یونسکو به استانداری فارس را می‌توان مشاهده کرد که در آن درخواست شده، مقدمات معرفی شیراز به سازمان علمی، آموزشی و فرهنگی سازمان ملل (یونسکو) فراهم شود. در صورت عملی شدن این موضوع شیراز نخستین شهر ایران در مجموعه شهرهای خلاق یونسکو می‌شود.

برای ثبت نهایی شیراز در بخش ادبیات شهرهای خلاق یونسکو، لازم است ضوابط ویژه‌ای مانند امکان برگزاری برنامه‌های هنری و جشنواره‌های ادبی، انتشارات فعال، واحدهای ادبیات در دانشگاه، کتابخانه و فروشگاه‌های مهم کتاب برپا شود. «ادینبرگ» انگلستان نخستین شهری است که در مجموعه شهرهای ادبیات خلاق یونسکو ثبت شده است. برنامه شهرهای خلاق را یونسکو با هدف ایجاد شبکه‌ای به هم پیوسته از شهرهایی که در هفت موضوع ادبیات، سینما، موسیقی، هنرهای مردمی، طراحی شهری، اغذیه و هنرهای رسانه‌ای فعال و تاثیرگذار هستند، اجرا می‌کند.

به گفته این سازمان، این شبکه به توسعه توانایی‌های اقتصادی و تنوع فرهنگی شهرهای مختلف جهان کمک می‌کند. تاکنون «برلین» آلمان و «بوینس آیرس» آرژانتین به عنوان شهرهای خلاق در زمینه طراحی، «سانتافو» مکزیک و «آسوان» مصر شهرهای هنرهای مردمی (فولکلور) و «پوپایان» کلمبیا به عنوان شهر اغذیه در فهرست شهرهای خلاق یونسکو ثبت شده‌اند (www.topiranian.com).

ویژگی‌ها و عناصر مناطق و شهرهای خلاق

گستره وسیعی از گزینه‌های خلاق تولید و کار که با اقتصاد جدید پست فوردیسم (مکتبی در تولیدات صنعتی) مطرح شده، در مناطق مادرشهری کلان، نظم جدید جهانی را نمایان می‌کند. ویژگی اصلی که در مناطق خلاق مطرح است؛ ترکیب و تلفیق ابعاد مختلف اقتصاد و فرهنگ در گونه‌ای از نظم منطقی انسانی است (Momas, 2004, Zukin, 1995).

عناصر کلیدی که برای به وجود آمدن مناطق و شهرهای خلاق مطرح‌اند شامل: شبکه‌ای از تولیدکنندگان منطقه‌ای، بازار نیروی کار محلی یعنی تکنسین‌ها و کارگران خلاق که در یک منطقه استقرار دارند و می‌توانند در شکل‌گیری توسعه خلاقیت در شهر و منطقه اثرگذار باشند و رقابت و همکاری بین مجموعه‌ای از شهرها که بتوانند عنصر خلاقیت را به منطقه و شهر تزریق کنند. مباحث مطرح در این زمینه بیشتر مربوط به مناطق کلانشهری و شهرهای بزرگ است و هرچه قدر که از شهرهای بزرگتر دور می‌شویم، بحث مربوط به خلاقیت، بیشتر به عناصر سنتی تا عناصر جدید ارتباط پیدا می‌کند. اما امروزه عناصر سنتی مانند جواهرآلات با وجود سنتی بودن، می‌توانند به عنوان یک صنعت خلاقیت آفرین تاثیر خود را بر شکل‌گیری شهر خلاق بگذارند (MUSTURD, 2001).

همچنین از جمله ویژگی‌های عمومی هر شهر خلاق این است که مکانی جذاب برای کار کردن و زندگی شهروندان خود (به خصوص برای نسل جوان)، مکانی جذاب برای گردشگران (صنعت توریسم)، توانمند در شکوفایی بخش‌های مختلف اقتصادی (از راه به کارگیری فناوری و مدیریت صحیح آن) و همچنین مرکز جذب بنگاه‌های مختلف اقتصادی نوظهور (خوشه‌ها و مراکز تحقیقاتی به ویژه در زمینه فناوری‌های برتر High-Tech) باشد (ابراهیمی، ۱۳۸۷).

راهبرد شهر خلاق

راهبرد شهر خلاق همکاری و برهمکنش در درون ارکان سیستم مدیریت شهری برای پرورش نوآوری در تمام اجزای سیاست‌ها، برنامه‌ها و خدمات است؛ به طوری که ایده‌های فنی، فرهنگی و هنری اجازه رشد و نمو دارند و با دیدگاه‌های بسته مورد هجوم قرار نمی‌گیرند. راهبرد شهر خلاق، ایفای نقش رهبری در بین تمام

اجزای سیستم شهری است و طوری جهت‌گیری شده تا در پیدا کردن روش‌های کارآمد برای ایجاد یک محیط همکاری و برهمکنشی و دعوت از شهروندان برای مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی مناسب باشد (ابراهیمی، ۱۳۸۷).

شبکه شهرهای خلاق منطقه‌ای

یونسکو^۳ شبکه شهرهای خلاق منطقه‌ای را در اکتبر سال ۲۰۰۴ میلادی در ۱۷۰مین مجمع عمومی فعال کرد. هدف آن کمک به بازیابی پتانسیل‌های اقتصادی، اجتماعی و خلاق صنایع فرهنگی که به وسیله هنرمندان محلی بر پا می‌شد، بود تا بتواند یونسکو را در هدف تنوع فرهنگی‌اش موفق بدارد. این شبکه شهری متشکل از هفت زمینه بوده و هر شهر با توجه به انرژی و ظرفیتی که به صنعت خلاقانه خاصی اختصاص می‌دهد، اولویت خود را انتخاب می‌کند. در ادامه هفت زمینه اولویت‌های شهرهای خلاق توضیح داده شده است (UNESCO 2007).

ادبیات: تعدادی از مولفه‌های شهرهای این دسته عبارتند از: کمیت و کیفیت نشریات و انتشارات، طرح‌های آموزشی که بر ادبیات بومی یا خارجی در دروس دبستان تا آموزش عالی کار می‌کند، محیط شهری که در آن ادبیات، درام و اشعار، نقش واحدی را بازی می‌کنند و ...

سینما: شهرهای این دسته نیز ویژگی‌هایی همچون دارا بودن زیرساخت‌های سینمایی، زمینه تاریخی تولیدات، توزیع و تجارت فیلم، سابقه برگزاری فستیوال‌ها، جشنواره‌ها و دیگر وقایع مرتبط با این موضوعات و مراکز یا مدارس تربیتی سینمایی و ... می‌باشند.

موسیقی: دارا بودن مراکز موسیقی، میزبانی فستیوال‌ها و مراسمات ملی و بین‌المللی، وجود صنایع مربوط به موسیقی، مدارس، همایش‌ها و مراکز آموزش عالی در زمینه موسیقی از جمله ویژگی‌های شهرهای این دسته می‌باشند.

مهارت و هنر فولک: زمینه‌هایی که این ویژگی در آن شناسایی می‌شود، عبارتند از: پیشینه طولانی در فورم خاصی از مهارت و هنر فولک و دارای تولیدات معاصر در این زمینه بودن، مراکز تربیتی مرتبط با این موضوع و تلاش برای حفظ این زمینه‌ها از طریق فستیوال‌ها، نمایشگاه‌ها یا بازارچه‌ها و ...

طراحی: مولفه‌های این زمینه، ایجاد صنایع طراحی، مناظر و چشم‌اندازهای فرهنگی که به وسیله طراحی و محیط‌های انسان ساخت تغذیه می‌شوند (به عنوان نمونه:

۱- ابراهیمی، مهرا، «نشست شهر خلاق: مفاهیم، سیاست‌ها، مطالعه موردی از شهرهای موفق و ناموفق»، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، تیرماه، فرهنگسرای نیاوران، تهران، ۱۳۸۷.
۲- داداش پور، هاشم، «جزوه درسی روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای»، گروه شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ۱۳۸۷.

۳- فیض پور، محمدعلی، «جام‌نگری در برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای (استان یزد)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۲.

۴- زبیری، کرامت... «اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای»، چاپ چهارم، انتشارات دانشگاه یزد، ۱۳۸۵.

۵- بوردی، سیمیا، «جایگاه برنامه‌ریزی منطقه‌ای در ایران»، شماره ۴، نشریه سپهر، ۱۳۸۲.
6-Richard Florida "Regional Creative Destruction: Production Organization, Globalization, and the Economic Transformation of the Midwest" Economic Geography, Vol. 72, No. 3. (Jul), pp. 314-334 1996.

7- SAKO; MUSTURD "Amsterdam Az Creative Cultural Knowledge City: Some Conditions" 2001.

8- ALLEN. J SCOTT (2006) "CREATIVE CITIES: C O N C E P T U A L I S S U E S A N D P O L I C Y Q U E S T I O N S" University of California, Los Angeles

Paul Van Meerbergen's 20059- London As A Real Creative City" - Prosperity Plan; Councillor, Ward 7, London City Council - January 6,

10- Mommas, H. 2004. Cultural cluster and the post-industrial city: Towards the remapping of urban cultural policy. Urban Studies 41: 507-32.

11- UNESCO (2007) "Creative Cities Network".
12- Zukin, Sharon (1995) The Cultures of Cities. Oxford: Blackwell.

13- <http://www.topiranian.com/topnews/archives/006189/html>

در پایان باید گفت خلاقیت چیزی نیست که به راحتی به همراه هرکدام کامپیوتری، تخته‌های اسکیت، شادی‌ها و... به شهروار دشود بلکه باید به صورت عضوی (ارگانیک) در میان مجموعه در ارتباط با تولیدات، کار و زندگی اجتماعی در ابعاد مختلف شهری، توسعه و گسترش یابد (MUSTURD، 2001).

نتایج برخی از مطالعات در زمینه مناطق و شهرهای خلاق

پس از تبیین مفهوم نظری، پایه‌های تئوریک، ویژگی‌ها و موانع پیش روی مناطق خلاق، نگاه به چند نمونه موردی که از دیدگاه‌های مختلف به موضوع شهرها و مناطق خلاق پرداخته‌اند، مناسب است.

مقاله اول که نوشته ریچارد فلوریدا می‌باشد، با عنوان «سازماندهی خلاق مناطق» به بررسی فرم‌های جدید سازمان تولید در فرآیند تبادلات اقتصاد منطقه‌ای، با سر فصل عنصر منطقه‌ای می‌پردازد. عناصر منطقه‌ای در نقش موجی از بازسازی خلاق، مناطق قدیمی‌تر را تغییر می‌دهد. سؤال و موضوع اصلی که در تئوری‌های اخیر جغرافیایی مطرح است، فرم‌های جدید سازمان‌های تولید است و مادامی که مناطق در دام ساختارهای قدیمی خود گرفتار باشند، به ظهور مناطق جدید و خلاق نمی‌انجامند. چیزی که در منطقه‌بندی مطرح می‌شود این است که مناطقی که در دام ساختارهای قدیم شان گرفتار شده‌اند، منسوخ هستند و باید رها شوند. میدوست (Midwest) منطقه‌ای است که اقتصاد دیرینه‌اش رو به کاهش گذاشته و در فرم‌های قدیمی‌اش گرفتار شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که انتشار و تطابق فرم‌های جدید کار و سازمان تولید در این منطقه به دلیل همراهی با فرآیند جهانی شدن و به خصوص انتقال سیستم‌های جدید تولید از طریق کارخانه‌داران این منطقه در حال گسترش است.

بر اساس این تحقیق، پوشش وسیع اقتصاد منطقه تا حدود زیادی مرتبط با شاخص‌هایی است که به پذیرش و انتشار فرم‌های جدید سازمان تولید مربوط می‌شود. یافته کلیدی تحقیق این است که فرم‌های جدید سازمان‌های تولید می‌توانند، مناطق صنعتی قدیمی‌تر را به سوی دگرگونی و تحول اقتصاد منطقه‌ای رهنمون سازند.

معماری، برنامه‌ریزی شهری، محیط عمومی، مجسمه‌ها، حمل‌ونقل، سیستم‌های اطلاعات و... (طراحی مدارس و مراکز تحقیقاتی، فرصت استفاده طراحان محلی و برنامه‌ریزان شهری از مصالح بوم سازگار و شرایط بومی محلی را فراهم می‌آورد.

هنرهای رسانه‌ای: شهرهای این دسته هم می‌توانند دارای توسعه فرهنگی و صنایع خلاق از طریق به کارگیری فناوری دیجیتال، هنرهای رسانه‌ای موفق که منجر به بهبود زندگی شهری شود، می‌باشد. رشد گونه‌های هنر الکترونیک که در جستجوی جامعه شهری هستند، دسترسی بیشتر به فرهنگ از طریق توسعه فناوری دیجیتال، برنامه‌های مداوم و دیگر فضاهای استودیو برای هنرمندان رسانه نیز از دیگر ویژگی‌های این دسته‌اند.

تغذیه: توسعه فعالیت‌های رستوران‌داری که به عنوان ویژگی مرکز شهر یا ناحیه‌ای در آمده است، تعداد قابل توجهی از رستوران‌های سنتی و سرآشپه‌ها، مغازه‌های فروش اغذیه سنتی و صنایع غذایی سنتی، میزبان سنتی فستیوال‌ها، جوایز و مسابقات بودن و... از جمله معیارهای انتخاب برای زمینه تغذیه‌اند.

مشکلات شکل‌گیری مناطق خلاق

توجه به نکاتی که مانع شکل‌گیری شهرها و مناطق خلاقند و تلاش برای برطرف کردن آنها ضروری است. تعدادی از این موانع از این قرارند: اگرچه ممکن است شهرهای بزرگ استعدادهای خلاقیت بی‌مانندی را در خود جای داده باشند، اما اگر در این محیط‌ها نابرابری‌های برجسته اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مستولی شود، دستیابی به شهر خلاق به صورت صحیح امکان‌پذیر نمی‌باشد. به بیان دیگر برنامه‌های شکل‌گیری شهرها و مناطق خلاق، باید موضوعات اساسی شهروندی و دموکراسی را پوشش دهند (J. SCOTT، 2006).

همکاری همه سیاست‌های اجتماعی در زندگی فعال شهری نه تنها برای دستیابی به اهداف اجتماعی بلکه برای برطرف کردن موانع قدرت خلاقیت شهروندان در مقیاس وسیع نیاز است. در مجموع هر فشاری برای دستیابی به خلاقیت شهری در نبود توجه ویژه نسبت به همراهی و اظهار تمایل در جامعه شهری (پذیرش و مشارکت اجتماعی) به طور کلی محکوم به ناتمام ماندن است (J. SCOTT، 2006).

دوران شهرهای خلاق

✦ کمال محمدی

دانشجوی دکترای مدیریت تکنولوژی، دانشگاه علامه طباطبایی

✦ فرزانه مجیدفر

دکترای پزشکی، دانشجوی دکترای مدیریت تکنولوژی، دانشگاه علامه طباطبایی

چکیده:

روح خلاقیت را به شهرهای خود بدمند. ولی این توانمندی زمانی از قوه به فعل می‌رسد که به خوبی مدیریت گردد. مردم، بنگاه‌های اقتصادی، فضاها، پیوندها و چشم‌انداز، پنج رکن اصلی شهرهای خلاق می‌باشند. برای ایجاد و توسعه شهرهای خلاق باید راهبردهایی را به اجرا درآورد که ضمن پشتیبانی از ارکان ذکر شده، شهر را به سوی یک آینده خلاق سوق دهند. در این مقاله راهبردهای اصلی را برای توسعه شهرهای خلاق بیان کرده‌ایم که هر یک از شهرها بسته به شرایط خود می‌تواند این راهبردها را مدنظر قرار دهد. آنچه که پیش زمینه اجرای راهبردها است تغییرات ارزشی و فرهنگی شهرها به سمت خلاقیت و نوآوری است.

بسیاری از شهرهای دنیا، منافع اجتماعی و اقتصادی حاصل از اقتصاد خلاق را تشخیص داده‌اند و در برخی از شهرهای بزرگ و کوچک جهان توسعه اقتصاد خلاق به یک اولویت راهبردی تبدیل شده است. خلاقیت و نوآوری محور اصلی اقتصادهای دانش‌بنیان هستند و شهرهای خلاق مکانهایی هستند که خلاقیت‌ها رشد می‌کنند و پدیدار می‌شوند. برای ادامه و افزایش سرعت پیشرفتهای علمی و تکنولوژیک شگرفی که کشور ما در سالهای اخیر داشته است، توسعه شهرهای فعلی ایران به سمت شهرهای خلاق امری ضروری و حیاتی است. افراد مستعد و نوآور که رکن اصلی شهرهای خلاق می‌باشند این توانمندی را دارند که

مقدمه

محتوای خلاقانه و فرهنگی در تولید کالاها و خدماتشان وابسته شده است. امروزه محتوای خلاقانه و فرهنگی، تعیین کننده موفقیت در رقابت برای فروش کالاهای مأنوسی

ما هم اکنون در دوران خلاقیت به سر می‌بریم. دورانی که در آن ایجاد ارزش اقتصادی در کسب و کارهای متعدد، به توانایی بنگاه‌ها در تعبیه

مانند پوشاک، اثاث خانه و غذیه می‌باشند. مصرف‌کنندگان حاضر هستند قیمت‌های بالاتری را برای محصولاتی که به خوبی طراحی شده‌اند و از لحاظ فرهنگی متمایز و ممتاز باشند، بپردازند. محصولات دانش‌بنیانی مانند رایانه‌ها، ارتباطات سیار و تلفن‌های همراه، فناوریهای زیست پزشکی از جرقه‌های نوآورانه ذهن افراد خلاق و تحصیل کرده متولد می‌شوند. این افراد همچنین برای افزایش موفقیت خود در بازار از طرح‌های جذاب و مبتکرانه استفاده می‌کنند. به علاوه هم‌اکنون مجموعه‌ای از صنایع خلاق، سهم عمده و فزاینده‌ای از تجارت بین‌المللی، اشتغال‌زائی و تولید ناخالص داخلی برخی از کشورها را به خود اختصاص داده‌اند. این صنایع شامل مواردی مانند تولیدات فیلم و تلویزیون، بازیهای الکترونیکی، انتشارات، تبلیغات، موسیقی و هنرهای بصری و تجسمی می‌گردند. از این اقتصاد خلاق نه تنها تولید ارزش اقتصادی جریان می‌یابد، بلکه افرادی که در کارها و صنایع خلاق اشتغال دارند به سمت مکان‌های پرطراوت و سرزنده‌ای که سرشار از فعالیت‌های فرهنگی و خلاق هستند، کشیده می‌شوند. این مکان‌ها، شهرهایی هستند که میزبان سنت‌های فرهنگی از سراسر جهان می‌باشند. این شهرها از تازه‌واردهایی با فرهنگها، مذاهب، اقوام و ملیت‌های مختلف استقبال می‌کنند و برای آنها فرصتهای آسانی برای یکپارچگی اجتماعی و اقتصادی با جامعه فراهم می‌سازند. همچنین آزادی ابراز فرهنگی در این شهرها گرامی داشته و کارهای خلاقانه پرورش داده می‌شود. بسیاری از شهرهای دنیا، منافع اجتماعی و اقتصادی حاصل از اقتصاد خلاق را تشخیص داده‌اند و هم‌اکنون در حال اجرای سیاست‌های تهاجمی برای پرورش و پیشبرد فعالیت‌های خلاقانه و فرهنگی هستند.

ارکان شهرهای خلاق

مردم، بنگاه‌های اقتصادی، فضاها، پیوندها و چشم‌انداز ۵ رکن اصلی شهرهای خلاق می‌باشند که توجه به این ارکان برای ایجاد و توسعه شهرهای خلاق در آینده حیاتی است.

مردم

در شهرهای خلاق باید شرایط و فعالیت‌هایی مد نظر قرار گیرند که به ظهور هنرمندان آینده منجر شوند، به موفقیت کارکنان خلاق در کلیه بخش‌های اقتصادی بیانجامند، باعث شوند مصرف‌کنندگان خواهان کالاهای فرهنگی باشند و محیطی جذاب برای افراد خلاق ایجاد شود. آموزش عمومی قوی و دستیابی به فعالیت‌های فرهنگی نقشی حیاتی را در شکل‌گیری افراد خلاق بازی می‌کنند و باعث پیشبرد التزامها و مشارکت‌های اجتماعی می‌شوند.

بنگاههای اقتصادی

خلاقیت اغلب به ایجاد فرصتهای اقتصادی می‌انجامد و کارآفرینان فرهنگی، کسب و کارهای خلاق را شروع می‌کنند و آنها را رشد می‌دهند. تجاری‌سازی ایده‌های نوآورانه و خلاق مسبب اشتغال‌زایی و تولید ثروت در شهرهای خلاق است. همچنین باید در نظر داشت که چگونه بنگاه‌های اقتصادی خلاق از پشتیبانی کارآفرینانه، آموزش و مربیگری، انکوباتورها و مراکز همگرا استفاده می‌برند. کلید منافع اقتصادی که بنگاه‌های اقتصادی سالم و خلاق کسب می‌کنند، تجاری‌سازی است. در شهرهای خلاق، فراوانی استعداد‌های خلاق پیشران اصلی صنایع خلاق و اقتصاد منطقه است.

فضا

یک ارتباط قوی بین فضا و خلاقیت وجود دارد. افراد خلاق نیاز به فضایی برای زندگی، کار، الهام‌بخشی و نمایش کارهای خود دارند. فضاهای یک شهر اعم از طبیعی و مصنوعی، باعث برانگیختگی، انطباق و بیان خلاقیت ساکنین خود می‌شوند. فضاهای خلاق باید امیدبخش و توانمندساز باشند. زیرا خلاقیت نیازمند فضاهایی است که در آن بتواند رشد و فعالیت کند، تفکر و نوآوری نماید، تجمع و پرورش یابد و نهایتاً پیشرفت کند.

پیوندها و ارتباطات

یک محیط شهری که به دنبال برانگیختن و پشتیبانی از خلاقیت است، باید بتواند بسیاری از اقدامات مجزا را نیز به هم پیوند دهد. این پیوندها اغلب اوقات توسط سازمان‌هایی رهبری می‌شود و توسعه می‌یابند که مأموریت و چشم‌اندازشان خلاقیت است. پشتیبانی از این پیوندها نیز توسط سازمان‌های واسطی صورت می‌پذیرد که فعالیت‌های

مجزا را سازماندهی و از منابع موجود به نحو موثر استفاده می‌کنند. اکولوژی خلاقیت یک شهر برای پایداری و ثبات باید به خوبی و به نحوی یکپارچه گردد تا هنرمندان، صنایع خلاق، سازمان‌های دولتی، برنامه‌های سرمایه‌گذاری و جامعه محققین بتوانند به صورتی مولد و اثربخش با یکدیگر ارتباط متقابل داشته باشند. شهرهای خلاق به زیرساخت‌های پیوند دهنده‌ای نیاز دارند تا از اکولوژی خلاقیت آنها پشتیبانی نمایند.

چشم‌انداز و آوازه

در شهرهای خلاق، بیان و اظهار یک چشم‌انداز قوی و خلاقانه باعث رشد استعدادها خواهد شد و پشتیبانی از خلاقیت را به صورت گسترده‌ای در شهر هدایت کرده، نظم می‌بخشد. این چشم‌انداز داستان شهر را در سراسر جهان بازگو می‌کند، آوازه آن را در جهان خلق می‌کند و به پیشبرد گردشگری، صادرات و سرمایه‌گذاری در شهر می‌انجامد.

راهبردهایی برای توسعه شهرهای خلاق

همانطور که بیان شد شهرهای خلاق دارای ارکانی می‌باشند. حال برای ایجاد و توسعه شهرهای خلاق باید راهبردهایی را به اجرا درآورد که ضمن پشتیبانی از ارکان، شهر را به یک آینده خلاق سوق می‌دهند.

راهبردهایی برای مردم

توسعه ظرفیت خلاقیت در کلیه سطوح آموزش عمومی: برنامه‌های آموزشی خلاقانه در سیستم آموزش عمومی، روش موثری برای تشویق جوانان برای حل مساله و تفکر خلاقانه است. این موضوع حائز اهمیت است که این توسعه ظرفیت در مدارس و اجتماعات بدون توجه سطوح درآمدی مردم یا مکان جغرافیایی زندگی آنان باشد.

سرمایه‌گذاری در برنامه ریزی اجتماعی خلاقیت: ایجاد شرایط مناسب برای دستیابی به برنامه‌های فرهنگی در کلیه سطوح محلات (به خصوص محلات در معرض خطر)، مهمترین ابزار برای پیشبرد مشارکت اجتماعی است. خط مشی مبتنی بر محلات، روش اصلی برای استراتژی توسعه اقتصادی مبتنی بر خلاقیت است. این استراتژی به نوبه خود باعث بهبود بی‌عدالتیهای اجتماعی خواهد شد. برنامه‌ریزی اجتماعی خلاقیت می‌تواند باعث رشد استعدادهای آینده شده، محیطی امنی را برای یادگیری مهارتهای اساسی زندگی فراهم سازد.

پشتیبانی از برنامه‌های خلاق در آموزش عالی: چنین برنامه‌هایی برای آماده کردن استعدادهای خلاق و کارکنان خلاق صنایع در آینده حیاتی است. برنامه‌ریزی فعالیتهای و رخدادهای فرهنگی، وجود و قابلیت دسترسی به نهادها و رخدادهای فرهنگی، باعث افزایش فعالیتهای خلاقانه خواهد شد.

راهبردهای جذب و نگهداری استعدادهای این راهبردهای هدفدار به بهبود کیفیت مکان‌های شهری می‌انجامد که این خود باعث تشویق کارکنان خلاق برای مهاجرت و اقامت آنها در شهرهای خلاق می‌شود.

راهبردهایی برای بنگاه‌های اقتصادی

فراهم نمودن شرایطی برای بنگاه‌های اقتصادی به صورتی که این بنگاه‌ها بتوانند ریسکها (عدم قطعیتها) را بپذیرند:

با فراهم نمودن حمایت‌های تخصصی برای کسب و کارها و سهولت دستیابی به سرمایه‌های خطرپذیر می‌توان از کشیده شدن بنگاه‌ها و کارآفرینان به سایر بازارها جلوگیری نمود و به یک بنیان رقابت‌پذیر برای شهرهای خلاق در سطح جهانی دست یافت.

افزایش حمایت از بخش‌هایی که مورد توجه بین‌المللی هستند: حمایت از مواردی مانند صنایع خلاق، صنایع طراحی خلاق، موسیقی، فعالیتهای فرهنگی و غیره که از ویژگی‌های شناخته شده یک شهر خلاق در سطح بین‌المللی هستند، می‌تواند به رشد و توسعه بنگاه‌ها و کارآفرینان این حوزه‌ها منجر شود.

الهام‌بخشی و تشویق کلیه بنگاه‌ها و کارآفرینان در تمام بخش‌های اقتصادی برای این که خلاقانه فکر کنند: مثالی از این موضوع به رسمیت شناختن ایجاد ارزش افزوده از طریق سرمایه‌گذاری در طراحی بهتر می‌باشد. همچنین توسعه همگرایی خلاقیت و نوآوری در هنرها و سایر بخش‌های دانش‌بنیان مانند زیست‌فناوری و فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات نیز مثالهایی در این خصوص می‌باشد.

توسعه و بهبود آموزش و مربیگری در زمینه مهارت‌های کسب و کار: مراکز آموزشی هنر و طراحی در اغلب موارد، دچار کمبودهای آموزشی در زمینه‌های کسب و کار می‌باشند. بنابراین افراد و کارکنان خلاق نیاز به اکتساب مهارتهای کسب و کار دارند.

پشتیبانی از کارآفرینی خلاقانه: در بیشتر موارد سخت‌ترین کار برای کسب و کارهای خلاقانه ورود به دنیای تجارت است. شاغلین در این گونه کسب و کارها نیاز به مهارتهای اولیه‌ای مانند نوشتن طرح کسب و کار، یافتن فضا برای کار و استخدام افراد دارند. بنابراین حمایت از این کارآفرینان باید متمرکز بر نیازهای اختصاصی صنعتشان باشد.

توسعه مراکز رشد (انکوباتورها): انکوباتورها از طریق فراهم کردن فضای حرفه‌ای مناسب، خدمات پشتیبانی مشترک، شبکه‌سازی، آموزش و سایر کارکردها برای توسعه کسب و کارها می‌توانند محیطی پرورنده برای کسب و کارهای کوچک خلاق ایجاد کنند.

حمایت از خوشه‌ها یا بخش‌های خلاق: توسعه راهبردی خوشه‌ها یا بخش‌های ویژه با اهداف

راهنمادهایی برای فضاهای شهری

ایجاد فضاهای با ثبات و مطمئن برای هنرمندان: افراد و کسب و کارهای خلاق معمولاً به دلیل بالا رفتن نرخ اجاره بها مجبور به جابجایی می‌شوند که این موضوع تهدیدی برای بقا، خلاقیت و نوآوری آنان است. بنابراین فراهم کردن فضاهای با ثبات و اطمینان بخش برای این افراد ضروری است.

ایجاد و بهبود فضاهای خلاقانه شهری باعث احساس غرور شهروندان، جذب و نگهداری افراد و کارکنان مستعد و خلاق، سرمایه‌گذاری بیشتر و افزایش گردشگری می‌شود. می‌توان در این خصوص موارد زیر را برشمرد:

- طراحی بهتر برای فضاهای عمومی
- سرمایه‌گذاری در نهادها و ساختمانهای بزرگ فرهنگی
- حفاظت از آثار فرهنگی
- پیشبرد و سرمایه‌گذاری در به‌کارگیری هنر در فضاهای عمومی (شامل بر فضاهای طبیعی)

راهنمادهایی برای بهبود پیوندها و ارتباطات

ایجاد یک بدنه رهبری برای شهر خلاق: گروه یا سازمانی که مأموریتش رهبری و حمایت از خلاقیت است، می‌تواند باعث پیشبرد گسترده‌ای از زندگی خلاقانه در شهر شود و تمامی عناصر آن را به هم پیوند دهد.

تقویت واسطه‌های ارتباطی برای پیوند فعالیتهای خلاقانه فعلی شهر: ساده‌ترین شیوه برای بهبود پیوندها، کاهش فاصله بین محیط‌های خلاقانه است و این وظیفه باید به افراد یا تیمها واگذار گردد. چنین واسطه‌هایی می‌توانند در دولت، سازمانهای هنری، سازمانهای تکنولوژیک، دانشگاه‌ها یا هر فضای خلاقانه دیگری مستقر شوند. هدف اصلی این افراد یا گروه‌ها دستیابی به سایر محیط‌های خلاقانه

سرمایه‌گذاری و صادرات در شهرهای خلاق، می‌تواند به عنوان اهرمی برای تقویت خلاقیت شهری در جهت منافع اقتصادی به کار گرفته شوند.

حمایت از نمایش محصولات خلاق: گران بودن هزینه‌های نمایش کالاهای خلاق (مثلاً نمایشگاه‌ها یا گالری‌های هنری) معمولاً از ارائه محصولات کارآفرینان به بازار جلوگیری می‌کند. اقداماتی شبیه مکانهای وب برای نمایش و فروش کالاهای خلاق یا برخی رخدادهای هنری که باعث باز شدن استودیوهای هنرمندان برای عموم مردم می‌شوند، می‌توانند محصولات خلاق را در معرض دید خریداران قرار دهند.

توسعه ظرفیت خلاقیت در سایر صنایع: ارتباط صنایع خلاق با سایر بخشهای تولیدی صنعتی مانند زیست‌فناوری، مراقبتهای بهداشتی می‌تواند برای هر کدام از آنان مفید واقع شود.

حمایت تخصصی از کسب و کارهای خلاق: به طور معمول حمایت سنتی که از کسب و کارها به عمل می‌آید، برای کسب و کارهای خلاق مناسب نمی‌باشد. زیرا نیازهای آنان با سایر کسب و کارها متفاوت می‌باشد. همچنین در صنایع خلاق، نوع کسب و کارها از نظر اندازه (از خود اشتغالی انفرادی تا کارکنان زیاد)، نیازها، مخاطبین و کالاها بسیار متفاوت می‌باشد. به عنوان مثال حمایتی که یک کسب و کار طراحی نیاز دارد با حمایتی مورد نیاز یک شرکت فیلمسازی متفاوت می‌باشد.

ایجاد مراکز همگرایی افراد خلاق: ارتباط و پیوند بین کارکنان خلاق که در نیازها و مشکلاتشان مشابه هستند، فواید و منافع متعددی برای آنها دربر دارد. برخی از این فواید شامل بر یادگیری آنها از یکدیگر، کمک متقابل، افزایش مقیاس تولیدات خلاقانه، تحریک خلاقیت و نوآوری بیشتر می‌گردد که این موارد تبعات اقتصادی قابل توجهی خواهند داشت.

است. این محیط‌ها می‌توانند در بخش دیگر، حوزه دیگر یا از لحاظ جغرافیایی در جای دیگری باشند. دستیابی به محیط‌های دیگر باعث یادگیری گروه‌ها یا دسته‌های اجتماعی مختلف و خلاق از یکدیگر و همکاری آنها می‌شود.

شبکه‌سازی: شبکه‌سازی روشی موثر و ارزان برای انتشار آگاهی از فعالیتها و منابع گوناگون خلاقیت بین بخشها و گروه‌های مختلف می‌باشد. شبکه‌سازی سازماندهی شده می‌تواند افراد خلاق و هنرمند را که مجزا هستند، گرد هم آورد، بین خریداران و تولیدکنندگان خلاق پیوند برقرار کند و بین اعضا خلاق بخش‌های مختلف ارتباط برقرار نماید. به عنوان مثال این شبکه‌ها می‌توانند باعث همکاری‌های هنری، نوآورانه یا تکنولوژیک شوند، می‌توانند به فروش محصولات خلاقانه بیانجامند و یا این که به دستیابی به بازارهای جدید، اکتساب مهارت‌های مشتریان و ارتباطات جدید منجر شوند. افزایش توجه به خلاقیت در ساختارهای موجود: کلیه بخشها، سازمانها و ساختارهای موجود در شهر باید به نحوی قانع گردند که مشارکت در زندگی خلاقانه و فرهنگی شهر را در تصمیم‌گیری‌های خود مدنظر داشته باشند. سیستم برنامه‌ریزی، ایجاد بخشهای آموزشی، برنامه‌های ایجاد زیرساخت‌های عمومی مثالهایی از عملکرد سازمانها برای مشارکت مزبور می‌باشند. باید توجه داشت که ایجاد ارتباط بین افراد و سازمانهایی که در زمینه خلاقیت کار می‌کنند مهم است ولی این امر مهم باید همراه با ایجاد ارتباط منابع حیاتی با این پروژه‌های ارتباطی باشد.

ایجاد مکانیسم‌های تامین منابع مالی برای پروژه‌های خلاقانه: ابزارهایی مانند مشوق‌های مالیاتی و سرمایه‌های خطرپذیر که برای حمایت از افراد، بنگاه‌ها و فضاهای خلاق اختصاص می‌یابند،

پروژه‌های مهم خلاقانه را با منابع ضروری مرتبط می‌سازند.

راهبردهایی برای چشم انداز و آوازه شهر

تجلیل از پیشرفت‌های خلاقانه: به رسمیت شناختن دستاوردهای موفقیت‌آمیز افراد، رهبران و بنگاه‌های مستعد و خلاق باعث ایجاد آوازه غرورآمیز یک شهر خلاق در جهان خواهد شد.

توسعه فرهنگ خطرپذیری: خطرپذیری در ذات خلاقیت است. اگر قرار باشد آوازه یک شهر انعکاسی از خلاقیت آن باشد، آن شهر باید خطرپذیری را گرامی بدارد و این مفهوم را توسعه دهد که حمایت از ریسکها می‌تواند به موفقیت‌های خلاقانه بی‌نظیری منجر شود.

توسعه حمایت چند سطحی سیاسی برای فعالیتهای خلاقانه: آوازه خلاقانه جمعی یک شهر باید شامل بر تعهد سطوح مختلف دولتی (سطوح برنامه ریزی، خدمات اجتماعی، زیرساخت و غیره) به نقش حیاتی خلاقیت در زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی باشد. پیشبرد وفاق اجتماعی: برای اطمینان از این که آوازه خلاقیت جمعی یک شهر به تمام جهان اظهار گردد، مردم آن شهر باید به نحو گسترده‌ای در مورد باورها و نیازهای مرتبط با فعالیتهای خلاقانه خود در مواردی مانند آموزش، اشتغال، فضاهای عمومی و اوقات فراغتشان با یکدیگر همفکری نمایند. قویترین و اثربخش‌ترین آوازه خلاقیت یک شهر زمانی است که شهروندان بتوانند خودشان و فعالیت‌هایشان را در آن ببینند.

بازاریابی، ترفیعات و پیام رسانی: آوازه خلاقیت یک شهر به نحو موثری می‌تواند برای ایجاد تصویر ذهنی خلاقیت شهر به کارگرفته شود، باعث تسریع در سربلندی شهر شود و برای موجودیهای آن شهر به صورت منطقه‌ای یا گسترده بازاریابی نماید.

منابع:

- 1- Creative city: brisbane city council's cultural strategy 2003 – 2008.
- 2- Culture Plan for the Creative City: City of Toronto. 2003
- 3- Creative City Planning Framework A Supporting Document to the Agenda for Prosperity: Prospectus for a Great City. Prepared for the City of Toronto by AuthenticCity. February 2008
- 4- Fostering the Creative City. Coletta, C. Wallace Foundation. August 2008.
- 5- Imagine a Toronto : Strategies for a Creative City. July 2006
- 6- The Creative City. Landry, C and Bianchini, F. London, England: Demos, 1995.

بررسی و تحلیل نقش کانون‌های جرم خیز در وقوع جرایم شهری

محمد باقر قالیباف

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

سلمان انصاری زاده

دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

فریاد پرهیز

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه زنجان

چکیده

شهری پردازد. نتایج پژوهش نشان می دهد، مطالعه مشخصات کالبدی، خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنان، نوع کاربری اراضی و کارکردهای اصلی این مکانها و سعی در ایجاد تغییرات بنیادی در عوامل به وجود آورنده و تسهیل کننده فرصت‌های جرم و طراحی فضاهای کالبدی مقاوم در برابر ناهنجاری بیش از پیش اهمیت یافته تا بدین وسیله امکان کنترل، پیشگیری و کاهش نرخ ناهنجاریهای شهری فراهم آید. همچنین برخی مشخصات کالبدی و اجتماعی در وقوع جرم مؤثر است و می توان با تغییر ساختار فضا اعم از نحوه نورپردازی معابر، وجود مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت، طراحی مناسب ساختمانها و شهرسازی با برنامه، طراحی و مهندسی مناسب محیط و منظر، همچنین حضور و نظارت پلیس و به کارگیری تجهیزات، ابزار و فناوری‌های نوین نظارتی در مقاطع زمانی خاصی بر یک مکان ویژه، از وقوع بزهکاری پیشگیری کرد.

شناسایی مناسب ترین اقدامها و سیاست‌های لازم برای جلوگیری از جرم در مناطق جرم خیز، منوط به دیدگاه‌هایی است که برای تبیین جرم مورد استفاده قرار گرفته اند. در سال‌های اخیر، پژوهش‌های جرم شناختی بر روی اقدامهایی متمرکز شده اند که معتقد به ایجاد نتایج فوری در مدیریت سطوح جرم هستند. این اقدامها به طور کلی مربوط به نظریه‌های جرم می‌باشند و بر روی عوامل مکانی و محیطی ویژه ای متمرکز شده‌اند که جرم و جنایت در آنها رخ می‌دهد. در این میان خصیصه‌های جمعیت شناختی و اجتماعی-اقتصادی در مورد مکانی که بزهکاران و مجرمان در آن زندگی می‌کنند، یکی از عناصر اصلی اکولوژی(محیط شناسی) جرم می‌باشد. دیگر عنصر اکولوژی جرم مشتمل بر مکانی است که بزه در آن اتفاق می‌افتد. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و با تاکید بر نظریه‌های جرایم شهری، درمان‌های مختلف شهر، نظریه‌های پیشگیری از وقوع جرم و نظریه کانون‌های جرم خیز تلاش دارد به مطالعه نقش کانون‌های جرم خیز در وقوع جرایم

مقدمه

شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه در مقایسه با کشورهای توسعه یافته، رشد بسیار سریع و سرسام آوری دارد. به طوری که سهم جمعیت شهرهای ۱۰۰ هزار نفری کشورهای در حال توسعه، بین سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰ به میزان ۸۳ درصد افزایش یافته است. در حالی که این رقم در کشورهای توسعه یافته ۳۵ درصد بوده است. همچنین سهم جمعیت شهرهای یک میلیونی یا بیشتر در کشورهای در حال توسعه به میزان ۱۳۶ درصد افزایش یافته است. اما در سویی دیگر، این رقم در کشورهای توسعه یافته ۴۷ درصد بوده است. بر همین مبنا، شهرهای کشورهای در حال توسعه با مسایل و مشکلات بیشتری نظیر افزایش نرخ بیکاری، شکل گیری اقتصاد غیررسمی، مسکن غیررسمی، خشونت، ناهنجاری‌های اجتماعی، بزهکاری و جرم و جنایت روبرو شده اند. اگر چه در کشورهای توسعه یافته میزان جرایم شهری رقم بالایی را نشان می‌دهد اما این امر در کشورهای در حال توسعه، رشد بالاتری داشته است. به طور مثال، مناطق شهری آمریکا از دهه ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰ با اقدامهای مستمر خشونت آمیز نظیر دزدی، جیب بری، قتل و باند‌های تبهکاران به شدت تهدید می‌شد. در دهه ۱۹۹۰ نیویورک، لس آنجلس، شیکاگو، هوستون^۱، فیلادلفیا^۲ و دیترویت^۳ بیش از ۵۰۰ قتل داشتند. برای نمونه شهر نیویورک ۲۳۴۵، لس آنجلس ۹۸۳، شیکاگو ۸۵۱ و هوستون ۵۶۸ قتل داشتند. با این وجود، سرانه جرایم در شهرهایی نظیر دالاس^۴، سیاتل، دیترویت و سان آنتونیو^۵ دارای بالاترین میزان بود. از طرفی در بسیاری از مناطق شهری جرایم به طور همسان و یکنواخت پخش نشده اند بلکه آنها در مکان‌های به خصوصی، به ویژه در فقیرترین بخش‌های شهر اتفاق می‌افتند. بنابراین می‌توان گفت میزان جرایم در شهرها با شدت و ضعف توأمان می‌باشد و گردشگران و ساکنان می‌بایست از وجود این تفاوت اطلاع داشته باشند (Gottinder and Bud, 2005: 179-181).

میزان بالای جرم بسیار مشکل زاست؛ چرا که بر توانایی مردم برای استفاده از فضای شهری تأثیری گذارد. فضاهای عمومی نظیر پارک‌ها، میدان‌ها و خیابان‌ها از جمله ویژگی‌های بسیار جذاب زندگی شهری می‌باشند. هنگامی که از این فضاها به دلیل جرم نتوان استفاده کرد، بر جذابیت‌های زندگی به طور منفی تأثیر خواهند گذاشت. امروزه استفاده از بیشتر فضاهای عمومی در مناطق شهری محدود شده است.

همچنین جرم و جنایت موجب تحمیل هزینه‌های بسیار گزافی در سطوح فردی، اجتماعی و ملی می‌شود. بزهکاران جنایی در سال ۲۰۰۷ در ایالت متحده آمریکا، بیش از ۲۳ میلیون جرم مرتکب شدند و این مسئله (به تقریب) موجب ۱۵ میلیون دلار خسارت اقتصادی به قربانیان و ۱۷۹ میلیون دلار به حکومت از طریق پرداخت هزینه به پلیس برای حفاظت از عموم شد. بنابراین برنامه‌هایی که به طور مستقیم و غیرمستقیم از وقوع جرم و جنایت جلوگیری به عمل می‌آورند، موجب پدید آمدن مزیت‌های اقتصادی بسیار زیادی از طریق کاهش هزینه‌های مربوط به جرم می‌شوند که بر قربانیان، اجتماع و سیستم قضایی جنایی تحمیل می‌شود (Mc Collster et al. 2010: 9). هنوز جرم به عنوان یکی از مسایل شایع در جامعه شهری فراصنعتی باقی مانده است و کثرت نظریه‌ها و تبیین‌ها در این رابطه وجود دارد. سازمان مرکز داده‌ها، هزینه کلی سیستم عدالت جنایی^۶ را در سال ۱۹۹۷ معادل ۱۲/۶ میلیون دلار برآورد کرده، میانگین جمعیت زندانی را بیش از ۶۱ هزار نفر (با هزینه ۱/۷۴۰ میلیون دلار) و میزان مجرمان حرفه ای را ۵۸ درصد اعلام کرده است (Home Office, 2000). از سال ۱۹۱۸ جرم با میانگین سالانه ۵/۱ درصد افزایش یافته؛ به طوری که در سال ۱۹۹۷ به ۴/۵ میلیون نفر رسیده است (Home Office, 1999). مطالعه رابطه مکان و بزهکاری به شیوه نوین علمی در نیمه اول قرن نوزدهم میلادی و با بهره‌گیری از نظریه "اکولوژی اجتماعی"^۸ آغاز شد. "کته"^۹ و "گری"^{۱۰} از پیشروان این تفکر بودند. سپس این اندیشه به وسیله دیگر اندیشمندان پیرو مکتب اکولوژی اجتماعی شیکاگو همچون "شاو"^{۱۱} و "مک کی"^{۱۲} در اوایل قرن بیستم میلادی دنبال شد. اما از چند دهه قبل به ویژه از دهه ۱۹۶۰ میلادی به بعد توجه و علاقه فزاینده‌ای نسبت به مطالعه نقش محیط در بزهکاری و در نقطه مقابل تأثیر شرایط محیطی در پیشگیری جرم شکل گرفت. "جاکوبز"^{۱۳} از جمله پیشگامان این ایده بود. وی در اثر معروف خود با عنوان "مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا" که در سال ۱۹۶۱ انتشار یافت، به مطالعه نوع طراحی شهرها و تأثیر آن در کاهش بزهکاری و همچنین تأثیر مراقبت‌های طبیعی و معمولی مردم در پیشگیری جرم پرداخت (کلانتری، ۱۳۸۰: ۵۶). در حقیقت، به طور قطع جرم به طور یکسان در سراسر شهر پخش نمی‌شود و عقیده کانون‌های جرم خیز در سالهای اخیر توجه روز افزونی را به خود جلب کرده است

(Nasar and Fisher, 1993 and Lupton, 1999).

بر همین مبنا هدف این مقاله بررسی و تحلیل نقش کانون‌های جرم خیز در وقوع جرایم شهری خواهد بود و پاسخ به این پرسش که در چه مکان‌هایی دزدی و جرایم بیشتر اتفاق می‌افتد و در چه مکان‌هایی این پدیده کمتر رخ می‌دهد؟

روش شناسی

متدولوژی (روش شناسی) این مقاله، توصیفی - تحلیلی است. این مقاله با بهره‌گیری از جدیدترین منابع لاتین و همچنین نظریه‌های رایج و جدیدی که در مورد این موضوع در جهان وجود دارد، به بررسی و تحلیل نقش کانون‌های جرم خیز در وقوع جرایم شهری می‌پردازد. متغیرهای این مقاله مشتمل بر نظریه‌های مکانی جرایم شهری از جمله مکتب شیکاگو، مکتب اثبات‌گرایی، جرم‌شناسی محیطی، نظریه ارتباط جرم با تراکم جمعیت، نظریه سفر مجرمانه، نظریه پنجره‌های شکسته شده، نظریه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی، نظریه فضای قابل دفاع، نظریه انتخاب منطقی، نظریه نابسامانی اجتماعی و جرم، مدل اکولوژیکی - مناسباتی خشونت اجتماع و همچنین نظریه‌های کانون‌های جرم خیز می‌باشد.

نظریه‌های مکانی جرایم شهری

اولین مطالعات جغرافیای بزهکاری در شهرها به شیوه علمی از نیمه اول قرن نوزدهم و با بهره‌گیری از اندیشه‌های اکولوژی اجتماعی (کارهای اولیه کتله و گری) شروع و به دست محققان و دانشمندان مکتب اکولوژی اجتماعی شیکاگو در اوایل قرن بیستم (شاو و مک کی) ادامه یافت. اما از چند دهه قبل (به خصوص از سال ۱۹۹۰ به بعد)، با رشد شتابان شهرها و افزایش بی‌رویه جرم و جنایت در آنها، توجه و علاقه زیادی نسبت به بررسی‌های مکانی جرایم شهری شکل گرفت و همین امر موجب شد تا ابزارهای تحلیل فضایی، توسعه یافته و نظریه‌ها و رویکردهای مکانی جدیدی در این زمینه مطرح شود.

مکتب شیکاگو (بوم‌شناسی)

بوم‌شناسی جنایی یا اکولوژی، تاثیر زیستگاه فردی و محیط زیست فرد در رفتار مجرمانه، فرد را مورد مطالعه قرار می‌دهد. زیستگاه مفهوم کلی است که شامل اوضاع

و احوال و شرایط خاص محل زندگی فرد می‌شود (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۷۸: ۱۵). بنابراین بوم‌شناسی جنایی، بررسی برهمکنش بین فرد و شرایط محیط زیست او یا تاثیر شرایط محیط زیست او در رفتار وی را بررسی می‌کند. با این مقدمه باید گفت که بوم‌شناسی جنایی تا اندازه زیادی ریشه در همان تفکر کتله دارد. شاو و مک کی بعد از حدود ۷۰ سال که از مطالعات کتله و گری می‌گذشت، دوباره به مسایل اکولوژی و بوم‌شناسی پرداختند. این دو با مقایسه میان بوم‌شناسی (محیط زیست) انسان‌ها و گیاهان نشان دادند، همان‌گونه که اگر گیاهان از نظر خاک مساعد و فضای کافی در مضیقه باشند، رشد نکرده و پژمرده می‌شوند و در هر حال زندگی غیرعادی را خواهند داشت، نامساعد بودن شرایط محیط زیست در قلمرو انسان‌ها و بوم‌شناسی انسان‌ها هم ایجاد اختلال می‌کند (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۷۴: ۵۶). رابرت پارک، بنیان‌گذار این مکتب، اصولاً تحت تاثیر اندیشه داروین، زیمل و کنش متقابل نمادی قرار داشته است و کوشش کرده تا تشابهی میان محیط طبیعی و محیط اجتماعی برقرار سازد و در واقع او بنیان‌گذار جامعه‌شناسی شهری بود. در حقیقت تفکرات مکتب شیکاگو به دو موضوع اصلی توجه دارد: یکی، توزیع فعالیت‌ها در فضا و زمان در محیط شهری چگونه مانع دستیابی به اهداف جمعی می‌شوند و دیگری، این نحوه توزیع چگونه بر وجه اجتماعی افرادی که در معرض آن قرار دارند، تاثیر می‌گذارد (ممتاز، ۱۳۸۵: ۸۱).

مکتب اثبات‌گرایی

پایه‌گذاران مکتب اثبات‌گرایی (به ویژه در ارتباط با مطالعه جرم و جنایت) آدلف کتله، ریاضی‌دان بلژیکی و آندره میشل‌گری، حقوق‌دان فرانسوی بودند. آنها از آماری که در آغاز قرن نوزدهم در اروپا در زمینه‌های گوناگون مانند جمعیت و تراکم آن، گرایش‌های دینی و میزان ثروت برای تعیین روابط اجتماعی بود، استفاده می‌کردند. این دو پی بردند که ارقام جنایت در طول سال‌های مختلف در کشورشان ثابت است؛ پس به این نتیجه رسیدند که پدیده‌هایی در ساخت اجتماعی، ارقام جنایت را ثابت نگه می‌دارند و با یافتن آنها می‌توان فعالیت را از بین برد. این دو متفکر در واقع بنیان‌گذار جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی هستند. اثبات‌گرایی به دو بعد اصلی توجه داشت:

۱- اینکه رفتار انسان کارکرد نیروهای بیرونی است

که فراتر از اختیار فرد هستند.

۲- نیروهای شخصی و روانی که بر رفتار تاثیر می‌گذارند (ممتاز، ۱۳۸۵: ۲۷).

جرم شناسی محیطی

از مطالعات پیشین جغرافیای بزهکاری می‌توان دریافت که در این بررسی‌ها تأکید بیشتر بر عوامل محیط طبیعی (آب و هوا، باد، دما، کوه، دریا، دشت، عرض جغرافیایی و...) و تأثیر آن بر انسان و رفتار او بوده است؛ در حالی که در تحقیقات کنونی، عوامل مربوطه به محیط انسانی (اجتماعی) و شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که انسان را در بر گرفته، بیشتر مورد توجه بوده است. طبق عقیده غالب، جرم قبل از آنکه پدیده‌ای جبرگرایانه و ناشی از عوامل قطعی و غیرقابل تغییر محیط طبیعی باشد، پدیده‌ای اجتماعی و متأثر از شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه و مکان جرم می‌باشد (کلانتری، ۱۳۸۰: ۵۱). رویکرد جبرگرایانه به محیط طبیعی در تلاش‌های بعضی از محققان معاصر که در صدد دستیابی به همبستگی محیط جغرافیایی و جرم برآمده اند نیز وجود دارد؛ به عنوان نمونه (کته) و (گری) به کمک آمار به ثبت رابطه بزهکاری و محیط جغرافیایی پرداخته اند. به نظر کته جرم از ناحیه‌ی انسان به طور انتزاعی قابل تصور نیست. انسان فرزند محیط است و خواه ناخواه اعمال او از تأثیر محیط دور نیست. او با استفاده از آمار جرایم و بیان نظریه (قانون حرارت) به این نتیجه رسید که اراده آزاد وجود ندارد و اگر یافت شود، قابل لمس نیست (کامران نیا، ۱۳۸۴-۱۳۸۵: ۱۸). خصیصه‌های جمعیت شناختی و اجتماعی-اقتصادی در مورد مکانی که بزهکاران و مجرمان در آن زندگی می‌کنند، یکی از عناصر اصلی اکولوژی جرم محسوب می‌شود. دیگر عنصر اکولوژی جرم مشتمل بر مکانی است که بزه در آن اتفاق می‌افتد (White, 1932 and Lottier, 1938 and Schmid, 1960).

به بیان دیگر جرم شناسی محیطی^۴، مطالعه جرم، جنایت، آزار و اذیت است (Walter, 1972; Damer, 1974)، به گونه‌ای که علت وقوع آنها در وهله اول مربوط به مکان‌های ویژه و در وهله دوم مربوط به شیوه‌ای است که اشخاص و سازمان‌ها به فعالیت‌هایشان به وسیله عوامل فضایی یا مکان محور شکل می‌دهند (Bottoms and Wiles, 1997: 305).

نظریه ارتباط جرم با تراکم جمعیت

مطابق این نظریه، افزایش جرم و جنایت رابطه مستقیمی با افزایش تراکم جمعیت دارد. در سال ۱۹۶۸ آنگلز^{۱۵} در بررسی جرایم خیابانی کالیفرنیا ارتباط بین جرم و تراکم جمعیت را اثبات کرد. وی همچنین به افزایش جرم و تراکم فعالیتها در خیابانهای شهر معتقد بود (کلانتری، ۱۳۸۰: ۸۰).

نظریه سفر مجرمانه^{۱۶}

یکی از موضوعات مهم دانش جغرافیا، مکان یابی سکونت و فعالیت انسانی در سطح فضا از طریق نظریه‌های مکانی است. به کمک این نظریه‌ها می‌توان محل استقرار بهینه فعالیتها، افراد و رخدادهای اجتماعی را در یک محدوده جغرافیایی مشخص کرد. مبانی نظری تئوریهای مکانی را می‌توان در بررسی‌های جغرافیایی جرم مورد استفاده قرار داد. دیدگاه سفر مجرمانه بر پایه مطالعه دو عامل مکان و فاصله سفرهایی که مجرمان برای ارتکاب جرم خود انجام می‌دهند، استوار است. گرچه اصطلاح سفر مجرمانه را برای اولین بار هریس در سال ۱۹۸۰ به کار برد، اما سابقه این بررسی‌ها به پژوهش وایت^{۱۷} در سال ۱۹۳۲ برمی‌گردد. وی دریافت در سفرهای مجرمانه برای ارتکاب جرایم برضد اموال (مانند سرقت) مسافت دورتری به نسبت سفرهای مجرمانه برضد اشخاص (مثل قتل و ضرب و جرح) طی می‌شود. تیونر^{۱۸} در مطالعه دیگری به این نتیجه رسید که سفرهای مجرمانه با فاصله گرفتن از محل سکونت مجرمان، کاهش می‌یابد. به عبارت دیگر بین تعداد سفرهای مجرمانه و بعد مسافت از محل زندگی مجرمان رابطه معکوس مشاهده می‌شود. نکته مهم دیگر اینکه فاصله سفرهای مجرمانه به عواملی چون نوع جرم، شیوه ارتکاب، زمان انجام و حتی (ارزش اموال) در جرایم مالی بستگی دارد (کلانتری، ۱۳۸۰: ۸۲-۸۴).

نظریه پنجره‌های شکسته^{۱۹}

محیط زیست شهری نقش بسیار مهمی در شکل گیری رفتار و نگرش افراد دارد. جرج کیلینگ^{۲۰} و جیمز ویلسون^{۲۱} در یک مقاله معروف در ماهنامه آتلانتیک در مارس ۱۹۸۲، با عنوان "پنجره‌های شکسته شده: پلیس و امنیت محله‌ها" بر این باورند که غفلت‌های کوچک مقیاس، همچون بر جای گذاشتن یک پنجره شکسته و تعبیه نشده، گویای پیام زوال و بی تفاوتی است، که حتی موجب تشویق رفتارهای

ضد اجتماعی بسیار زیادی می‌شود و این مسئله سرانجام به جرم و جنایت‌های بزرگ تر می‌انجامد

(<http://www.ambiguous.org/robin/word/broken-windows.html>).

این نظریه بر اهمیت حیاتی حفاظت از محیط به عنوان شاخصی فیزیکی برای سطوح همبستگی و انسجام اجتماعی و کنترل اجتماعی غیر رسمی تاکید کرده است. پژوهش بعدی کیلینگ و کولس^{۳۳} در سال ۱۹۹۶ نیز از این یافته‌ها حمایت کرده است. در این زمینه پژوهشگران مختلفی موضوع نشانه‌های اجتماعی و فیزیکی مربوط به بی‌نزاکتی‌ها و ترس از جرم را مورد پژوهش قرار داده‌اند (Skogan and Maxfield, 1980; Nairretal, 1993; Cozens et al, 2001).

نظریه پیشگیری جرم با کمک طراحی محیطی^{۳۳}

به طور کلی سه نگرش عمده نسبت به پیشگیری از جرم و جنایت در محیط انسان ساخت وجود دارد. نگرش نخست، مشتمل بر "پیشگیری از جرم به وسیله طراحی محیطی" است که بر فرصت‌های جنایی تاکید داشته و می‌توان آنها را از طریق تکنیک‌های برنامه ریزی و معماری کاهش داد و این تکنیک‌ها موجب فراهم کردن زمینه ای مشکل و پیچیده برای وقوع جرم و کاهش ترس از آن می‌گردند. نگرش دوم، در برگیرنده "جلوگیری از جرم در مکان‌های ویژه" است. این نگرش به دنبال پرداختن به کاهش جنایت در مکان‌های ویژه از طریق ترکیب راهبردهای فیزیکی و سازمانی پیشگیری از جرم نظیر سیاست گذاری در اجتماع و پیشگیری از جرم در اجتماع می‌باشد. نگرش فوق مفهوم طراحی را با تغییرات صورت گرفته در مدیریت و استفاده از مکان ترکیب می‌کند. نگرش سوم، مشتمل بر سیاست‌های مکانی جلوگیری از جرم می‌باشد که عمدتاً در بریتانیا گسترش یافته است. هدف این نگرش، کاهش سطوح جرم و جنایت با کمک از میان بردن یا مسدود کردن فرصت‌های جرم و جنایت می‌باشد. این نگرش بر روی محیط و مکان جرم با گسترش اقدامها و کاهش فرصت‌های جنایی متمرکز می‌شود. علیرغم تفاوت‌هایی که میان این سه نگرش وجود دارد، نکته اشتراک میان آنها، تمرکز آنها بر روی محیطی است که جرم در آن اتفاق می‌افتد و بحث و استدلال در مورد طراحی و مدیریت این مکان‌ها به منظور جلوگیری از

جرم می‌باشد.

در سال ۱۹۷۱ هنگامی که مقاله "پیشگیری از جرم با کمک طراحی محیط" (CPTED) را ری جفری^{۳۴} برای اولین بار منتشر کرد، نقطه عطفی در ارتباط با بررسی ناهنجاری‌های اجتماعی و رفتارهای ناهنجار پدید آمد. زیرا این مقوله تا قبل از آن در حوزه مباحث جرم شناسی قرار می‌گرفت (Robinson, 1996:1). به طوری که در دهه ۱۹۷۰ و اوایل ۱۹۸۰ شاهد ظهور "جغرافیای مختلف جرم"^{۳۵} می‌باشیم که در پی کندوکاو اکولوژی اجتماعی جرم هستند و کانون تمرکز خود را بر روی موقعیت، فضا، مکان و قلمرو متمرکز ساخته‌اند (Pyle, 1974; Harres, 1974; Davidson, 1981).

متاوی^{۳۶} رابینسون در سال ۱۹۹۶ مقاله ای در خصوص بررسی علل نفوذ نظریه جفری ارائه داد. وی در این مقاله ضمن بررسی ریشه‌های نظریه جفری، عکس‌العمل‌های متفاوت دولتمردان، معماران و شهرسازان، اشخاص حقوقی و دانشگاهی و مسئولان را به نظریه مزبور بررسی کرد. این عکس‌العمل‌ها، طی مدت بیست و پنج سال به مفهوم کلی نظریه ای با عنوان "پیشگیری از جرم با کمک طراحی محیط" تبدیل شد و سیر تکاملی یافت. در چارچوب این مجموعه نظریه، تلاش زیادی برای فهم رابطه شرایط محیطی و جرم به عمل آمد (صالحی، ۱۳۸۸: ۱۲۸-۱۲۹). این نگرش مشتمل بر طراحی و مدیریت محیط کالبدی به منظور کاهش فرصت‌های جرم، جنایت و بزهکاری می‌باشد. به علاوه این نگرش بر اساس این فرض استوار است که مجرمان و بزهکاران قبل از آنکه مرتکب جرم شوند، وارد یک فرآیند تصمیم سازی منطقی می‌شوند. در واقع مجموعه نظریه‌های پیشگیری از جرم با کمک طراحی محیط، پیشنهاد روش شناسی برنامه ریزی و طراحی مجدد محیطی است که بر اساس آن، معماران و شهرسازان می‌توانند مجال ترس از جرم و تبه‌کاری را کاهش داده و کیفیت زندگی را بهبود بخشند (Atlas, 1999: 11). بدین ترتیب نظریه پیشگیری از جرم با طراحی محیط به طور معناداری از راهکارهایی که پلیس، دادگاه و نظام تربیتی دستگاه‌های قضایی به کار می‌گیرند، متفاوت است و در سالیان اخیر به عنوان دیدگاهی فیزیکی - اجتماعی در چارچوب جرم شناسی و برنامه ریزی شهری نمایان شده است. این دیدگاه همواره در معرض اصلاح و ارزیابی است و بر مبنای چهارراهبرد کلیدی مشتمل بر تملک قلمرو،

اصول فضای قابل دفاع (نیومن)	راهبردهای پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی (کراو)
قلمرو/تعریف مرز	تعاریف لبه/خط مرزی از فضای کنترل شده
قلمرو/تعریف خط مرزی/کنترل دسترسی	مناطق انتقالی به طور واضح مشخص شده
نظارت/کنترل دسترسی	توجه هدایت شده به جمع کردن نواحی
سیما و محیط: پیدایش فعالیت	قراردادن فعالیت‌های امن در ناحیه‌های ناامن
سیما و محیط: پیدایش فعالیت	قراردادن فعالیت‌های ناامن در ناحیه‌های امن
تعریف خط مرزی/کنترل دسترسی	کاستن تعارضات کاربری با خط مرزهای طبیعی
هیچ	زمان بندی بهتر فضا
نظارت	افزودن درک نظارت طبیعی در فضاها با طراحی
هیچ	غلبه کردن بر فاصله و انزوا با ارتباطات

Source: Schneider and Tedkitchen, 2002: 101

منزوی شده ای که به شکل بسیار ضعیفی از بازرسی دقیق عمومی دور نگه داشته شده اند، در بالاترین حد است و در مکان‌هایی که میزان بسیار بالایی از نظارت محلی در آنها وجود دارد و احساس وحدت و همبستگی مردم زیاد است، جرم و جنایت بسیار پایین است (Newman, 1996). همچنین این نظریه معتقد است که طراحی می‌تواند هم در انتخاب مکان جرم و هم در ارتکاب جرم به تبهکار کمک کند و یا اینکه وی را مخفی سازد. برای نیومن فضای قابل دفاع عبارت است از اصطلاحی جایگزین برای طیفی از سازوکارها، مرزهای نمادین و واقعی که مناطق نفوذ را تعریف کرده و فرصت‌های نظارت را بهبود می‌بخشند، و این دو با هم ترکیب می‌شوند تا از این راه محیط در کنترل ساکنانش قرار گیرد (Newman, 1973: 3). در مجموع می‌توان گفت، نیومن بر این باور است که همه برنامه‌های فضاهای قابل دفاع، یک هدف کلی را دنبال می‌کنند و آن اینکه بازسازی طرح‌های فیزیکی جوامع، برای ساکنان امکان کنترل اطراف خانه خود را فراهم می‌کند و این موضوع خیابان، زمین‌های اطراف ساختمان، لابی‌ها و راهروهای درون آنها را در بر می‌گیرد (Newman, 1996: 9).

نظریه انتخاب منطقی^{۲۷}

ریشه‌های نظری نگرش پیشگیری از جرم با طراحی و مدیریت محیط، از نظریه انتخاب عقلانی گرفته شده است. نظریه انتخاب عقلانی، تحلیل‌کننده رویه‌هایی است که به وسیله آن مجرمان و بزهکاران بالقوه اقدام به انتخاب

نظارت طبیعی، حمایت فعالیت‌ها و کنترل دسترسی‌ها بنا نهاده شده است (Cozens, 2002: 132).

نظریه " فضای قابل دفاع " نیومن

در سال ۱۹۷۲، اسکار نیومن نظریه " فضای قابل دفاع " را مطرح کرد. وی با تحلیل عوامل کالبدی و اجتماعی موثر در جرم (در بیش از ۱۰۰ پروژه ساختمانی شهر نیویورک) نتیجه گرفت که وجود رابطه میان اشکال مختلف طراحی کالبدی و الگوهای جرم قطعی است (صالحی، ۱۳۸۸: ۱۳۰). نیومن عقایدش را درباره مراقبت و کاربرد محیط و حمایت از محیط کالبدی بر سلسله مراتبی که در بردارنده چهار منطقه (فضای عمومی، فضای نیمه عمومی، فضای نیمه خصوصی و فضای خصوصی) که حدود آنها با حصارهایی تعیین شده است، بنا نهاد (بنام وی و یولیس، ۱۳۷۹: ۴۴). پژوهش نیومن (۱۹۷۳) در واکنش به میزان بسیار بالای جرم، جنایت و تبهکاری در شهرهای امریکاصورت پذیرفت. نیومن بر این باور است که: " فضای قابل دفاع، ابزاری برای باز ساخت محیط‌های مسکونی شهرهایمان است، به گونه ای که آنها دوباره می‌توانند به محیط‌های سرزنده و قابل زیست تبدیل شوند و کنترل این شهرها نه به دست پلیس بلکه به دست اجتماع مشترک مردم انجام می‌پذیرد " (Newman, 1973: 3). وی در کتابش در سال ۱۹۷۲ با عنوان " فضای قابل دفاع "، رابطه بین میزان جرم و جنایت بسیار بالا و طراحی را بررسی کرده است. و در آن به این نتیجه رسیده که میزان جرم و جنایت در مکان‌ها و فضاهای

اهدافشان می‌کنند. دیدگاه جدید انتخاب عقلانی بر روی فرایند تصمیم‌سازی متمرکز می‌شود که بر مبنای آن مجرمان و بزهکاران اقدام به تعیین مکان‌هایی می‌کنند تا سرقت‌هایشان را انجام دهند. معمولاً انگیزه‌های مجرمان برای انتخاب مکان و زمان جرم بر اساس هزینه‌ها و خطرهای در تقابل با پاداش‌ها و دستاوردها می‌باشد و در نهایت اقدام به گزینش آن تصمیمی می‌کنند که حداکثر سود و حداقل ضرر برای آنها در پی داشته باشد. در این راستا محیط به عنوان ابزاری مورد توجه قرار می‌گیرد که پیشاپیش به مجرمان کمک می‌کند تا مکانی مناسب برای انجام جرم خود انتخاب کنند (Rostami Tabrizi and Madanipour, 2006:393-394).

نظریه استاندارد انتخاب طبیعی جرم بر مبنای پژوهش بیکر^{۳۸} (۱۹۶۸) می‌باشد. "شخص زمانی مرتکب جرم می‌شود که مزایای انجام جرم بر مضراتش پیشی جوید" (Beker, 1968:172).

بنابراین نظریه انتخاب طبیعی جرم را به عنوان رویداد و اتفاقی در نظریه‌گیری که وقوع زمانی آن هنگامی می‌باشد که مجرم پس از محاسبه نیازش به پول، دارایی‌های شخصی، ثروت محله یا اثر بخشی پلیس محلی اقدام به نقض قانون می‌کند (Ochsen, 2010:54).

نظریه نابسامانی اجتماعی و جرم^{۳۹}

بر طبق این دیدگاه، نابسامانی روزافزون اجتماعی در نتیجه افزایش بیش از حد جرایم می‌باشد. شاو و مک کی^{۴۰} (۱۹۴۲) سه عامل اجتماعی را شناسایی کرده‌اند که سازمان اجتماعی را کاهش می‌دهند. این سه عامل مشتمل بر منزلت پایین اقتصادی، ناهمگنی قومی و نژادی و تحرک مسکونی می‌باشد. افزون بر این سامپسون و گراو^{۴۱} (۱۹۸۹) اختلال و نابسامانی خانوادگی و شهرنشینی را به عنوان دلایل نابسامانی اجتماعی بیان کرده‌اند. پژوهش‌های تجربی میت، هاگس و مک دووال^{۴۲} (۱۹۹۱)، سامپسون (۱۹۹۷)، سامپسون و گراو (۱۹۸۹) و وارنر و پیرس^{۴۳} (۱۹۹۳) نظریه نابسامانی و جرم را تایید کرده‌اند (Ochsen, 2010:53).

مدل اکولوژیکی - مناسباتی خشونت اجتماع

بچه‌ها و نوجوانانی که در محلات شهری فرسوده و نابسامان زندگی می‌کنند، به طور روز افزونی در معرض خشونت و آزار و اذیت قرار دارند. پژوهش‌های متعدد، پیوند

مستمر و مستحکمی بین در معرض خشونت قرار دادن و سازگاری، برقرار کرده‌اند

(Hammick et al., 2004; Ozer et al., 2004).

به عنوان نتیجه، پژوهشگران بر روی شناسایی عوامل حمایتی نظیر طرز رفتار و اقدام‌های والدین متمرکز شده‌اند که دارای تاثیر تعدیل‌کننده‌ای در سازگاری جوانان در رابطه با در معرض خشونت قرار گرفتن آنها دارند (Kliewer et al., 2004).

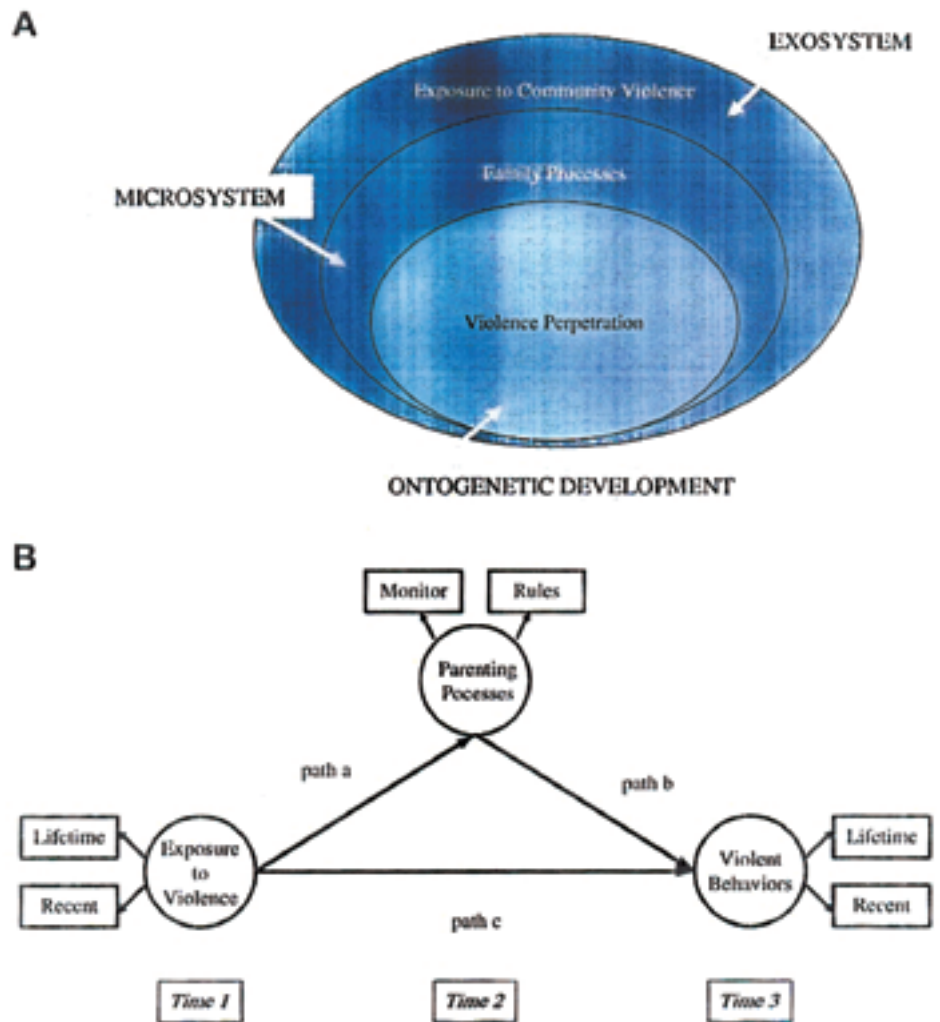
میزان بالای در معرض خشونت قرار گرفتن جوانان در محله‌های فقیر و شناسایی خشونت به عنوان یکی از عمده‌ترین تهدیدهای سلامت عمومی، موجب این امر شده که نقش در معرض خشونت قرار گرفتن بر روی رفتارهای متخصصانه و خشونت آمیز در طول دوران نوجوانی مورد پژوهش قرار گیرد. گرچه محققان خانواده را به عنوان متغیر بسیار مهمی در این رابطه در نظر گرفته‌اند، اما حجم عظیمی از پژوهش‌ها بر روی تحلیل اثرات اصلی به جای توجه به تربیت بچه‌ها و فرایندهای خانوادگی به عنوان فرایندهای عملی شده‌اند که در طول زمان بر همدیگر تاثیر می‌گذارند. در این رابطه یکی از مهمترین مدل‌ها، مدل عملی - اکولوژیکی خشونت اجتماع است که کیچتی و لینچ آن را ارائه داده‌اند. قالب A در شکل ۱ نشان دهنده نقطه آغاز مدل عملی - اکولوژیکی خشونت اجتماع کیچتی و لینچ (۱۹۹۳) است. بر اساس این مدل تربیت اشخاص از مجموعه‌ای عوامل تاثیر می‌پذیرد که مشتمل بر مواردی بدین قرارند: ارزش‌های اجتماعی که خشونت را تقویت می‌کنند (سیستم کلان)، ویژگی محله یا محیط‌های اجتماع که افراد را در معرض خشونت قرار می‌دهند (سیستم متوسط اندام) و محیط خانوادگی (سیستم خرد). بخش دوم این مدل مشتمل بر مناسبات و مراودات بین این زمینه‌هاست که دارای خصیصه‌ای پویا و همواره در حال تغییر در طی دوران زندگی می‌باشد (Cicchetti and Aber, 1998).

قالب B در شکل ۱ نمایانگر مدل مناسباتی - اکولوژیکی محدود شده خشونت اجتماع است که بر اساس آن فرایندهای تربیت خانوادگی، اثرات در معرض خشونت قرار گرفتن روی رفتارهای خشونت آمیز را متعادل می‌سازد. این مدل بر اساس سنتز پژوهشی است که سه عامل را به هم پیوند می‌دهد:

(۱) در معرض خشونت اجتماع قرار گرفتن و رفتار خشونت آمیز.

(۲) چگونه استرس از محیط اجتماعی گسترده تر، در

شکل شماره ۱: مدل مناسبی-اکولوژیکی خشونت اجتماع: A، مدل مفهومی عمومی کیجی و لینچ؛ B در معرض خشونت قرار گرفتن (T۱)، فرایندهای تربیت خانوادگی (T۲) و رفتارهای خشونت آمیز (T۳).

مرکز کاهش بزهکاری متعلق به وزارت کشور انگلستان، "کانون‌های جرم‌خیز" را به شرح زیر تعریف کرده است: یک ناحیه جغرافیایی که در آن وقوع بزه از حد متوسط بالاتر است و یا ناحیه‌ای که وقوع بزهکاری در آن نسبت به توزیع جرم در کل ناحیه متمرکزتر است. مطابق این تعریف "کانون‌های جرم‌خیز" محدوده‌های مشخص و معینی است که سهم زیادی از کل جرایم در کل محدوده مورد مطالعه را در خود جای داده است (کلاتتری و توکلی، ۱۳۸۶، ۴). طی دو دهه اخیر در نگرش و سیاست‌های پیشگیرانه جرم شناسان برای مقابله با بزهکاری شهری، تغییرات مهمی به وقوع پیوسته است. مطابق این نگرش برای پیشگیری از جرم، علاوه بر "بزهکار" باید مکان وقوع بزه نیز مورد تأکید قرار گیرد تا با حذف فرصت‌های مجرمانه در محیط جغرافیایی، امکان به حداقل رساندن نرخ بزهکاری فراهم

شکل در معرض خشونت قرار گرفتن، می‌تواند فرایندهای تربیت خانوادگی به ویژه در محدوده محله‌های اقلیتی و بسیار فقیر را تضعیف سازد. اثر فرایندهای تربیت خانوادگی روی رفتار خشونت‌آمیز (Spano et al, 2009: 1322-1323).

نظریه کانونهای جرم خیز^{۳۴}

اصطلاح مکانهای جرم خیز یا کانونهای جرم خیز^{۳۵}، بیانگر یک مکان با میزان بالای جرم است. محدوده این مکان بخشی از شهر، یک محله کوچک و یا چند خیابان مجاور یکدیگر و حتی ممکن است یک خانه یا مجتمع مسکونی باشد. تعریف دیگر این اصطلاح را معادل مکانهای کوچک با تعداد جرم زیاد قابل پیش بینی، حداقل در یک دوره زمانی یک ساله دانسته است (کلاتتری، ۱۳۸۰: ۸۵).

- پانویس:
- 1- Houston
  - 2- Philadelphia
  - 3- Detroit
  - 4- Dallas
  - 5- San Antonio
  - 6- Reducing Crime-Related Costs
  - 7- CJS
  - 8- Social Ecology
  - 9- Quetele
  - 10- Guerry
  - 11- Show
  - 12- Mckay
  - 13- Jacobs
  - 14- Environmental Criminology
  - 15- Angels
  - 16- Journey to crime
  - 17- white
  - 18- Tuner
  - 19- Broken windows Theory
  - 20- - George L.killing
  - 21- - James Q.wilson
  - 22- Coles
  - 23- Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)
  - 24- C.Ray Jaffery
  - 25- Several geographies of crime
  - 26- Matthew
  - 27- Rational Choice theory
  - 28- Becker
  - 29- Social disorganization theory
  - 30- Shaw and Mckay
  - 31- Sampson and Groves
  - 32- Miethe, Hughes, and McDowall
  - 33- Warner and Pierce
  - 34- Hotspots, Hot crime spots, Crime Generators
  - ۳۵- اصطلاح 'Hotspot' از علم زمین شناسی اقتباس شده است. به محل خروج ماکما و مواد مذاب آتشفشانی اطلاق می شود(کلاتتری، ۱۳۸۰: ۸۵).
  - 36- Hot dots
  - 37- Hot routes
  - 38- Hot areas
  - 39- Hot products / Hot objects
  - 40- Hot people
  - 41- Repeat victimization theories

منابع:

- ۱- بنام، روز و ویولیس، لوریجیو، پیشگیری از جرم و ساختار محیط، ترجمه رضا پرویزی، ماهنامه امنیت، سال چهارم، شماره یازدهم و دوازدهم، حوزه معاونت امنیت و انتظامی وزارت کشور، تهران، ۱۳۷۹.
- ۲- توکلی، مهدی، شناسایی و تحلیل کانون های جرم خیز شهر زنجان با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم انتظامی، تهران، ۱۳۸۴.
- ۳- صالحی، اسماعیل، نقش شهرسازی (نظریه محیطی) در پیشگیری از رفتارهای ناهنجار شهری، نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، شماره

نظریه‌های کانون‌های جرم خیز

۱- نظریه‌های مکانی

نظریه‌های مکانی به تشریح و تبیین این امر می‌پردازند که چرا رویدادهای جرم در مکان‌های ویژه ای اتفاق می‌افتند. آنها به جرایمی می‌پردازند که در پایین‌ترین سطوح تحلیل - مکان‌های ویژه - رخ می‌دهند و به مطالعه وقایع و پاسخ به این پرسش می‌پردازند که در چه مکان‌هایی دزدی و جرایم اتفاق می‌افتد و "در چه مکان‌هایی این پدیده رخ نمی‌دهد؟" پدیده جرم در این سطح به عنوان "نقاط" اتفاق می‌افتد، به گونه ای که واحدهای مناسب تحلیل، مشتمل بر آدرس‌ها، گوشه‌های خیابان و سایر مکان‌های کوچک می‌باشند که می‌توان آنها را روی نقشه‌ها به عنوان "نقطه" نمایش داد. اقدام‌های پلیس که آدرس‌های دقیق را مشخص می‌سازند، در این سطح بسیار دقیق است.

۲- نظریه‌های خیابان

نظریه‌های خیابانی به جرایمی می‌پردازند که در سطوح به نسبت بالاتر به جای مکان‌های ویژه اتفاق می‌افتند؛ که مشتمل بر مکان‌های گسترده تر نظیر خیابان‌ها و بلوک‌ها می‌باشند. شناسایی مکان‌های فساد و فحشا نمونه ای از این نوع می‌باشد. تحلیل‌گران در این سطح به دنبال پاسخ به این پرسش هستند، "در کدام خیابان‌ها می‌توان نمود بیشتر فساد و فحشا را پیدا کرد و در کدام خیابان‌ها نمی‌توان به وجود آنها پی برد؟" در این راستا، واحدهای مناسب تحلیل می‌تواند اجزای خیابان‌ها، مسیرها و بخش‌هایی از بزرگراه‌هایی باشد که بتوان آنها را بر روی نقشه‌ها به عنوان خطوط منحنی، خمیده و مستقیم نمایش داد. در این رابطه اقدام‌های پلیس تا حدودی دقیق است؛ گر چه هرگز دقیق بودن آن مانند مکان‌های ویژه نمی‌باشد. گشت زدن‌های متمرکز در این سطح اتفاق می‌افتد.

۳- نظریه‌های محله‌ای

شماری از نظریه‌های جرم به دنبال تبیین تفاوت‌های محله ای هستند. در سطح بالاتر از

شود (Weisburd, 2004: 62). اصطلاحات فرعی دیگری نیز در ارتباط با کانون‌های جرم خیز ارائه شده است که عبارتند از:

◆ نقاط جرم خیز یا نقاط داغ^{۳۶}

به محدوده‌های مشخص و با ابعادی کوچکتر از مکان‌های جرم خیز اطلاق می‌شود. در واقع این واژه به تمرکز جرم در برخی مکان‌های شهری اشاره دارد و نشان دهنده آن است که در برخی نقاط مشخص (مثلاً یک مغازه یا یک مرکز فساد خانگی) به دفعات عمل مجرمانه تکرار می‌شود (توکلی، ۱۳۸۴: ۶۵).

◆ مسیرهای جرم خیز یا مسیرهای داغ^{۳۷}

به محدوده‌های وسیع تر از نقاط جرم خیز گفته می‌شود و دلالت بر تمرکز بزهکاری در طول یک خیابان یا مسیر عبور و مرور دارد (توکلی، ۱۳۸۴: ۶۵).

◆ نواحی جرم خیز یا نواحی داغ^{۳۸}

منظور تمرکز بزهکاری درون یک محدوده جغرافیایی شامل یک ناحیه یا بخش یا محله شهری است که وسعتی به مراتب بیش از نقاط و مسیرهای جرم خیز دارد (توکلی، ۱۳۸۴: ۶۵).

◆ اموال یا اشیاء در معرض بزهکاری مکرر^{۳۹}

به برخی کالاها یا اموالی اطلاق می‌شود که مطلوب بزهکاران بوده و برای آنان جذابیت فراوان دارد و معمولاً این اموال یا اشیاء به طور مستمر هدف اعمال مجرمانه آنها قرار می‌گیرند؛ به عنوان مثال تلفن همراه یا ضبط خودرو از جمله این مواردند (توکلی، ۱۳۸۴: ۶۶).

◆ مردم در معرض بزهکاری مداوم^{۴۰}

به شهروندانی اطلاق می‌شود که به کرات در معرض اقدام‌های مجرمانه قرار می‌گیرند. ملاحظه می‌شود که دو اصطلاح اخیر ناظر بر مکان مشخص نبوده بلکه بر اشیاء یا افرادی دلالت دارد که به طور مداوم و مکرر هدف اعمال مجرمانه قرار می‌گیرند. در این مورد نه مفهوم جغرافیایی یا مکانی بلکه منظور نوعی تمرکز بزهکاری بر فرد یا شیئی می‌باشد که قربانی بزه و اقدام مجرمانه بزهکاران می‌شود و به نظر می‌رسد با مفهوم کلی و تعریف جامع مکان‌های جرم خیز که در آن تمرکز جغرافیایی مد نظر می‌باشد، منافات دارد (توکلی، ۱۳۸۴: ۶۶).

۳۹، ۱۳۸۸.
۴- کلانتری، محسن و توکلی، مهدی، شناسایی و تحلیل کانون‌های جرم خیز شهری، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، نشریه پلیس پیشگیری نیروی انتظامی، سال دوم، شماره دوم، چاپ دوم، ۱۳۸۶.
۵- کلانتری، محسن، بررسی جغرافیایی جرم و جنایت در مناطق شهر تهران، پایان‌نامه دوره دکتری رشته جغرافیا، گرایش برنامه‌ریزی شهری به راهنمایی دکتر محمدتقی رهنمایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، ۱۳۸۰.
۶- کامران نیا، جلال، تحلیل الگوهای فضایی و آینده نگری جرم در شهر شیراز، مورد مطالعه محلات مرکزی شهر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران (۱۳۸۴-۱۳۸۵).
۷- ممتاز، فرید، انحرافات اجتماعی: نظریه ها و دیدگاه ها، شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۸۵.
۸- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، جامعه شناسی جنایی (جزوه درسی دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشکده علوم سیاسی تهران، تدوین: رزیتا دارویی)، ۱۳۷۴.
۹- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، جامعه شناسی جنایی (جزوه درسی دوره کارشناسی حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه تربیت مدرس، تدوین: محمدی، موسی زاده و عباسی)، ۱۳۸۷.
10-Atlas, Randall, Environmental Design that Prevents Crime, the construction specifier, Atlas Safety & Security Design. Santamonica, 1999.
11-Becker, G. S. Crime and punishment: An economic approach. Journal of Political, 1968.
12-Bottoms, A E and Wiles, P, Environmental criminology. In The Oxford Handbook of Criminology, (eds) M Maguire, R Moranand R Reiner. Clarendon Press, Oxford, 1997.
13-Cicchetti, D., & Aber, J. L., Contextualism and developmental psychopathology. Development and Psychopathology, 10, 137e141, 1998.
14-Cozens, PM, Viewpoint Sustainable Urban Development and Crime Prevention Through Environmental Design for the British City. Towards an Effective Urban Environmentalism for the 21st Century. Cities, Vol. 19, No. 2, pp. 129-137, 2002.
15-Damer, S., Wine alley. The sociology of a dreadful enclosure. Sociological Review 22, 221-248, 1974.
16-Davidson, R N., Crime and Environment. St. Martin's Press, New

York. Economy, 76, 169–217, 1981.

17-Gottdiener M. and Budd Leslie, Key Concepts in urban studies, SAGE Publications Ltd, 2005.

18-Hammick, P. L., Richards, M. H., Luo, Z., Edlynn, E. S., & Roy, K. Social support factors as moderators of community violence exposure among inner-city African American young adolescents. Journal of Clinical and Adolescent Psychology, 33, 450e462, 2004.

19-Harries, K. D. The Geography of Crime and Justice. McGraw-Hill, New York, 1974.

20-Home Office, Digest 4: information on the criminal justice system in England and Wales. In Home Office Research, Development and Statistics Directorate, (eds) G C Barclay and CTavares. Crown Copyright, London, 1999.

21-Home Office, Criminal statistics, England and Wales. Government Statistical Service, London, 2000.

22-<http://www.ambiguous.org/robin/word/brokenwidows.html>

23-Kliewer, W., Parrish, K. A., Taylor, K. W., Jackson, K., Walker, J. M., & Shivy, V. A. Socialization of coping with community violence: influences of caregiver coaching, modeling, and family context. Child Development, 77, 605e623, 2006.

24-Lottier, S., Distribution of criminal offences in sectional regions. Journal of Criminal Law and Criminology 29, 329–344, 1938.

25-McCollister, Kathryn E., French, Michael T, Fang, Hai, The cost of crime to society: New crime-specific estimates for policy and program evaluation Drug and Alcohol Dependence 108 (2010) 98–109.

26-Ming-Jen Lin, Review More police, less crime: Evidence from US state data International Review of Law and Economics 29 (2009) 73–80.

27-Nasar, J L and Fisher, B, 'Hot spots' of fear and crime: a multi-method investigation. Journal of Environmental Psychology 13, 187–206, 1993.

28-Newman, O., Defensible Space: Crime Prevention through Urban Design. New York: Macmillan, 1973.

جمعی و اشتراکی بر ضد بی نظمی و جرم باشد. اگر بزهکاران و تبهکاران در سراسر منطقه متحرک باشند، به جای اینکه در مکان‌های ویژه ای تمرکز یابند، تلاش‌ها برای نمایان ساختن آنها باید در این سطح اتفاق بیفتد.

۴- سایر نظریه‌های مناطق بزرگ

سایر نظریه‌ها به دنبال تبیین تفاوت‌های الگوهای جرم در سطوح بسیار بالاتر اجتماع می‌باشند. برای نمونه، نظریه‌های جرم در بین شهرها و مناطق متفاوت هستند. در سطح شهر، اقدام‌های پیشنهادی می‌تواند مشتمل بر تغییرات گسترده در سیاست‌های فراغتی، رفاهی، آموزشی، حمل و نقل و اقتصادی باشد. در سطوح منطقه ای، اقدام‌های پیشنهادی بر ضد تمرکزهای جرم می‌تواند مشتمل

مکان‌های ویژه یا خیابان، نظریه‌های محله ای به مناطق بزرگ می‌پردازند. تحلیل گران در این رابطه به دنبال پاسخ به این پرسش هستند "کدام مناطق دارای باند تبهکارانند و کدام یک دارای چنین خصیصه ای نمی‌باشند؟" واحدهای مناسب تحلیل در این رابطه متفاوت بوده و مشتمل بر بلوک‌های عمودی، اجتماعات و نواحی آمارگیری هستند. شکل‌های دو بعدی نظیر بیضی، مستطیلی و سایر پلی گون‌ها برای نمایش پدیده جرم در این سطح روی نقشه‌ها نمایش داده می‌شوند. در حقیقت به دلیل اینکه مناطق به نوعی برای تمرکز موثر نیروهای گشت بسیار بزرگ می‌باشند، اقدام‌های پلیس در این سطح اصلاً دقیق نیستند (Sherman, 1997). با این وجود، با توجه به ویژگی‌های محله، اقدام‌های مناسب در این رابطه می‌تواند به شکل مشارکت دادن ساکنان در حرکت‌های

جدول شماره ۲: تمرکزهای نقاط جرم خیز، شواهد، نظریه و علل

تمرکز	الگوی نقشه	بعد هندسی	نظریه‌ها	علل محتمل
مکان - در آدرس‌های ویژه، گوشه‌ها یا سایر مکان‌ها	تمرکز نقاط؛ مکان‌های اندکی جرم خیزند و بسیاری از مکان‌ها یا دارای جرم کمی هستند و یا اینکه اصلاً جرم در آنها اتفاق نمی‌افتد. مکان‌های تکراری جرم اغلب به صورت متمرکز می‌باشند.	صفر؛ تمرکز در نقاط	نظریه فعالیت‌های روزمره؛ مدیریت مکان	مدیریت رفتار در مکان‌ها
در میان قربانیان	اغلب با مکان‌های جرم خیز تکراری تمرکز خود را از دست می‌دهند. اگر قربانیان در مکان‌ها، روی خیابان‌ها یا در مناطق متمرکز شده باشند، تنها در آن صورت روی نقشه نمایان هستند	صفر، یک یا دو؛ تمرکز در نقاط، خطوط و مناطق	نظریه فعالیت‌های روزمره، سبک زندگی	مسیرهای قربانیان و انتخاب‌های سبک زندگی
خیابان - به موازات یک خیابان یا بلوک	تمرکز خطی به موازات خطوط مسافری، شمار اندکی از بلوک‌ها جرم خیزند و بسیاری از بلوک‌ها به صورت اندک، جرم در آنها اتفاق می‌افتد.	یک؛ تمرکز به موازات خطوط	نظریه تحقیق بزهکار	الگوهای حرکت بزهکار و تمرکزهای هدف
منطقه - مناطق محله ای	تمرکز چندین بلوک منطقه را تحت پوشش خود قرار می‌دهد	دو؛ تمرکز در مناطق	نظریه نابسامانی اجتماعی و نظریه‌های اکولوژیک مربوط به جرم؛ نظریه‌های فرصت	اثر بخشی جمعی در سطح پایینی است، افتراق اجتماعی، تمرکز جوانان، عدم سرمایه گذاری‌های اقتصادی، تمرکز اهداف جرم

و تکرار آن را فراهم می‌کند و به مرور زمان یک محیط جغرافیایی را به یک کانون جرم‌خیز تبدیل می‌کند. مجرمان در انتخاب مکان بسیار سنجیده و منطقی عمل می‌کنند و مکانهایی را برای اعمال مجرمانه خود برمی‌گزینند که امنیت بیشتری برای ارتکاب بزه داشته باشند. از این رو ویژگیها و ساختار محیط به ویژه محیطهای شهری در بروز جرایم مختلف تأثیر بسزایی دارند و تغییر در این ساختار مکانی و شرایط محیطی منجر به تغییر در الگوهای رفتاری مجرمان خواهد شد. بنابراین سه عامل مکان، زمان و انسان در شکل‌گیری اعمال مجرمانه نقش اساسی دارند، به گونه‌ای که تفاوت در مکان، زمان و خصوصیات رفتاری موجب می‌شود تا نوع و میزان بزهکاری در محدوده شهر، الگوهای فضایی و زمانی متفاوتی به خود بگیرد. بررسی مشخصات کالبدی، خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنان، نوع کاربری اراضی و کارکردهای اصلی این مکانها و سعی در ایجاد تغییرات بنیادی در عوامل به وجود آورنده و تسهیل‌کننده فرصت‌های جرم و طراحی فضاهای کالبدی مقاوم در برابر ناهنجاری بیش از پیش اهمیت یافته تا بدین وسیله امکان کنترل، پیشگیری و کاهش نرخ ناهنجاریهای شهری فراهم آید. در واقع می‌توان گفت برخی مشخصات کالبدی و اجتماعی در وقوع جرم مؤثر است. با تغییر ساختار فضا، اعم از نحوه نورپردازی معابر، وجود مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت، طراحی مناسب ساختمانها و شهرسازی با برنامه، طراحی و مهندسی مناسب محیط و منظر، همچنین حضور و نظارت پلیس و به کارگیری تجهیزات، ابزار و فناوری‌های نوین نظارتی در مقاطع زمانی خاصی بر یک مکان ویژه، می‌توان از وقوع بزهکاری پیشگیری کرد. نکته مهم دیگر اینکه امروزه برخورد صرف قضایی و انتظامی با پدیده جرم و مجرم‌چندان جایگاهی ندارد. این در حالی است که صاحب‌نظران راهکارهای خانواده‌گرا، جامعه‌گرا، بالینی و مسئله‌گرا را مبتنی بر شناسایی علل و عوامل ارتکاب جرم در بعد مسایل اجتماعی و محیطی مطرح می‌کنند.

بر سیاست‌های گسترده تر یا تغییرات اجتماعی باشد. با وجود اینکه، این‌ها تئوری‌های جالب و جذابی می‌باشند، اما برای آژانس‌های پلیس محلی کمتر مفیدند.

۵- نظریه‌های تکرار بزه دیدگی^{۴۱}

در نهایت نظریه‌های آزار و اذیت تکراری به این پرسش می‌پردازند که کدام قربانیان به طور مداوم مورد آزار قرار می‌گیرند. آنها می‌توانند در هر سه سطح کاربرد داشته باشند: نقاط، خطوط و پلی‌گون‌ها. با این وجود همه آزارهای تکراری را نمی‌توان بر روی نقشه نمایش داد. جدول شماره ۲ بحث تحلیل نقاط جرم خیز را سازماندهی و خلاصه کرده است. ستون اول به تشریح تمرکز جغرافیایی جرم در سطوح مختلف پرداخته و ستون دوم به توصیف الگوی اساسی اقدام کرده است که توسط نقاط جرم خیز در هر سطح تشکیل شده است. ستون سوم به فهرست کردن ابعاد هندسی همت گماشته که در نقشه‌های جرم به منظور به تصویر کشیدن هر کدام از نقاط جرم خیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. نظریه‌های مکانی بر روی نقشه‌هایی نمایش داده می‌شوند که بر خطوط تأکید می‌کنند و نظریه‌های منطقه‌نمایانگر استفاده از پلی‌گون‌ها روی نقشه‌ها می‌باشند. آنها می‌توانند بر روی نقشه‌ها به وسیله خطوط، نقاط و پلی‌گون‌ها به تصویر کشیده شوند. ستون سوم بر روی نقاط تأکید دارند.

نتیجه‌گیری

بزهکاری یکی از مشکلاتی است که گریبانگیر تمام جوامع بوده و هر یک از جوامع مقادیر زیادی از ثروت و سرمایه انسانی خود را صرف مبارزه با این پدیده اجتماعی کرده اند. در واقع بزهکاری پدیده بسیار پیچیده اجتماعی است که در محیطهای اجتماعی مختلف به شکلهای متفاوتی دیده می‌شود. منشأ این اختلافات را باید در ساختارهای اجتماعی و اقتصادی و نابسامانی‌های حاصل از آنها جستجو کرد که در صورت وجود یک بستر مکانی و زمانی مساعد، زمینه بروز جرم

- 29-Newman, O., Creating Defensible Space. Washington, DC: US Department of Housing and Urban Development, 1996.
- 30-Ochsen Carsten, Crime and labor market policy in Europe, International Review of Law and Economics 30 (2010) 52-61.
- 31-Pyle, G, The Spatial Dynamics of Crime. University of Chicago Press, Chicago, 1974.
- 32-Robinson, Matthew, The Theoretical of CPTED 25 years of Responses to C.Ray Jeffry, edited by: William / aufer and Freda Adler, Appalachian State University-Department of Political Science and Criminal Justice, 1996.
- 33-Rostami Tabrizia, Lamya, Madanipour Ali, Crime and the city: Domestic burglary and the built environment in Tehran, Habitat International 30 (2006) 932-944.
- 34-Sherman, L.W., "Policing for Crime Prevention." In L.W. Sherman, D. Gottfredson, D. MacKenzie, J. Eck, P. Reuter, and S. Bushway (eds.), Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising (pp. 8-1-8-58). Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1997.
- 35-Skogan, M., Maxfield, M. Reaction to Crime Project Evanston, IL: Center for Urban Affairs, Northwest University, 1980.
- 36-Spano, Richard, Vazsonyi, Alexander T, Bolland, John, 2009, Does parenting mediate the effects of exposure to violence on violent behavior? An ecological transactional model of community violence Journal of Adolescence 32 (2009) 1321e1341.
- 37-Walter, E.V. (1972) Dreadful Enclosures: Detoxifying an Urban Myth. Unpublished paper cited in Damer, S. 1974.
- 38-Weisburd, D., Criminal Careers of Places: a Longitudinal Study, U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 2004.
- 39-White, C R, The relation of felonies to environmental factors in Indianapolis. Social Forces 10, 498-509, 1932.

وعده ما نمایشگاه دائمی انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور

انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها بر این باور است که در سایه ارزشها و اندیشه‌های نو، اثر گر تقدیر و ماندگار زنده می‌شوند.
 در تولد دیگری انتشارات و این فضای تازه ما دستار از پژوهندگان و خوندگان وفادار خود را به نمایشگاه دائمی فرامی‌جوئیم تا دستاوردهای دهسال تلاش پر فراز و فرود را از نزدیک تماشا کنند.
 دیدار از این بازار خاموش و فرهنگته در نمایشگاه دائمی برای آنانی است که انتشارات را همواره زنده و شکوفا می‌خواهند.

از شما دعوت می‌کنیم تا به این میزداگانه نخستین علمی بیاوید ما همه روز - روزهای کاری هفته - پذیرای شما خواهیم بود.

نمایشگاه و فروشگاه

انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور

نشانی: تقاطع بلوار کشاورز و کارگر شمالی، نبش کوچه میر، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور

بررسی مفاهیم صنعت خلاق و طبقه‌ی خلاق و ارتباط آنها با شهرها و شهرداری‌های ایران

گفتگو با کمال اطهاری

♦ دامن جلالی

درباره‌ی کمال اطهاری

متولد ۱۳۳۰ در شهر تهران می‌باشد. وی دانش‌آموخته‌ی دانشکده‌ی اقتصاد دانشگاه تهران در مقطع کارشناسی است (۱۳۵۴) که سوابق علمی و پژوهشی متعددی در کارنامه‌ی حرفه‌ای خویش دارد، از آن میان‌اند:

- عضو هیأت علمی تدوین برنامه‌ی بخش مسکن در برنامه‌های اول تا چهارم توسعه‌ی جمهوری اسلامی ایران،
- مشاور مرکز پژوهش‌های مجلس تا سال ۱۳۸۴،
- مشاور نهاد برنامه‌ریزی شهر تهران،
- مسئول مطالعات کار و فعالیت و نقش ملی و فراملی در طرح جامع تهران (مصوب ۱۳۸۶)،
- مدیر فنی مطالعات حاشیه‌نشینی در ایران: علل و راه‌حل‌ها،
- مدیر فنی مطالعات طرح راهبردی و جامع منطقه‌ی آزاد انزلی و
- عضو هیأت تحریریه‌ی فصلنامه‌ی اقتصاد مسکن.

آنچه در پی می‌آید حاصل گفتگویی است با ایشان پیرامون صنعت خلاق و طبقه‌ی خلاق و ارتباط شهرها و شهرداری‌های ایران با این دو مفهوم.

مبنی بر عامل تولید به عنوان وجه تمایز طبقات بر مبنای این عامل تولید نو، بحث طبقه‌ی خلاق را مطرح می‌کنند و پس از آن از دریچه‌ی رشد اقتصادی و تأثیر این طبقه بر رشد اقتصادی جوامع به ارتباط میان شهر و طبقه‌ی خلاق می‌پردازند؛ پس از انتشار، این کتب تبدیل به مبنایی نظری برای این بحث شده‌اند. از دید شما بحث شهر خلاق بر چه مبنای نظری قابل تبیین است و سابقه‌ی نظری آن را تا کجا می‌توان به عقب برد؟

شهریار مطلب نخست‌ی که از مطالعه‌ی متون مربوط به شهر خلاق جلب توجه می‌کند آن است که چندان به مبنای نظری آن پرداخته نشده و به دلیل محبوب بودن این پایه‌ی نظری، بحث بسیار گشوده‌می‌نماید. در این میان کتاب‌های معدودی در سال‌های آغازین سده‌ی حاضر میلادی به نگارش درآمده‌اند که در حوزه‌ی اقتصاد جا می‌گیرند و بیشتر هم به بحث خلاقیت به عنوان یک عامل تولید جدید پرداخته‌اند و مطابق با نظر مارکس

اطهاری: همان گونه که در مقدمه‌ی این پرسش مطرح شد، پیشینه‌ی این بحث را تا دوران نظریه‌پردازان اقتصاد کلاسیک می‌توان به عقب برد؛ که از این وجه مارکس نیز یک کلاسیک است. جوزف شومپتر که خود واضع مکتب جدیدی در علم اقتصاد محسوب می‌شود، با آنکه خود را مدیون مارکس می‌داند اما بیشتر در قالب اقتصاد سرمایه‌داری به استدلال می‌پردازد. وی در جریان اقتصاد سرمایه‌داری هم نخستین کسی محسوب می‌شود که مقوله‌ی نوآوری را به عنوان عامل اصلی در رشد اقتصادی معرفی می‌کند و پیرو آن، کارآفرینان را عامل اصلی این نوآوری می‌داند و بر همین اساس بحثی مفصل را در مورد رشد و توسعه اقتصادی پیش می‌کشد.

از نظر شومپتر نوآوری عبارت است از ایجاد بازار جدید و تسخیر آن با تغییر روش تولید به وسیله‌ی فناوری‌های نوین و مواد اولیه‌ی نوین و تولید کالای جدید. با چنین پیشینه‌ای نمی‌توان گفت که شهر خلاق ایده‌ای است که ناگهانی طرح شده باشد. مباحث مربوط به نوآوری با مطرح شدن اقتصاد دانش پایه قوت بیشتری گرفت. اقتصاد دانش پایه بخشی است که با آغاز عصر اطلاعات در کشورهای پیشرفته شکل گرفته است. در واقع اقتصاد دانش عبارت است از صنایع با فناوری بالا، خدمات مولد شامل مالی، بیمه، بازاریابی، تحقیق و توسعه و تولیدات فرهنگی و آموزش عالی؛ سهم اصلی تولید این کشورها در چنین بخشی رخ می‌دهد. به عنوان مثال در اواخر دهه‌ی ۱۹۶۰ مشاهده شد که بیشترین سهم تولید کالا در اقتصاد ایالات متحده آمریکا (حدود ۶۰ درصد) مربوط به این بخش است. این سهم در دهه ۱۹۷۰ در کشورهای پیشرفته به بیش از ۵۰ درصد تولید ناخالص داخلی‌شان رسیده بود و کشورهای تازه صنعتی هم در دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی توانستند به این میزان دست یابند. پس از آن در دهه‌ی ۱۹۹۰ بحث صنعت خلاق مطرح شد؛ صنعتی که جزیی از این اقتصاد دانش محور است. صنعت خلاق نیز عبارتست از صنایع فرهنگی فرح‌ساز و فراغتی که شامل کتاب، هنرهای تجسمی - فیلم و تئاتر - هنرهای اجرایی و مواردی از این دست می‌شود. اما معنای شهر و طبقه خلاق وسیعتر از آن است، که در جای خود به آنها خواهیم پرداخت.

اما آن بخش که به بحث این شماره مربوط می‌شود، بحث ایجاد فضاهای لازم برای نوآوری است. در این خصوص نیز افرادی چون دیوید هاروی و هانری لوفور نظراتی را ارائه کرده‌اند. ابتدا لوفور در کتاب معروف خود به نام "حق به شهر" عنوان کرد که قدرت و سرمایه با دگرگونی فضا، "خلاقیت" را

در شهر از میان می‌برند و بعد در کتاب دیگری به نام "تولید فضا" و پس از وی هاروی در کتاب‌های متعدد خود، فضا را به عنوان یک ابزار تولید معرفی کرده‌اند - بحثی که در کارهای مارکس مفقود است یا شاید بهتر است بگوییم که به طور ضمنی مطرح شده است. به عبارت دیگر آنها نشان دادند که فضا (شهر) در معنای خود ابزار تولیدی است، همچون ابزارهای دیگر (به معنای مارکسی یا شومپتری آن) که برای رشد اقتصادی (نیروهای مولده) به نوآوری آنها محتاجیم. در واقع سخن بر سر ریشه‌های تحول این مفهوم و انعکاس آن در فضا است. بحثی که اینک گشوده می‌شود، الزامات شهر به عنوان مکان اصلی رشد اقتصادی دنیای امروز است؛ یعنی برای توسعه‌ی اقتصاد دانش محور و صنعت خلاق که جزیی از آن محسوب می‌شود، به عنوان بخشی مهم که جوامع، رشد اقتصادی خود را در آنها جستجو می‌کنند.

نژادپرستانه بر مبنای آنچه که در مورد خلاقیت به عنوان یک عامل تولید گفته شد و تصویری که بر مبنای آمارها از کشورهای پیشرفته و تازه پیشرفته ارائه کردید، وضعیت ایران را به طور عام و شهرهای کشور را به طور خاص چگونه ارزیابی می‌کنید؟ آیا می‌توان گفت که در ایران چیزی با عنوان طبقه‌ی خلاق شکل گرفته است؟

اطهاری: بر مبنای آمارها، اگر در آمریکا حدود ۶۰ تا ۷۰ درصد تولید ناخالص داخلی از اقتصاد دانش است، در سنگاپور طی سالیان اخیر این سهم به ۵۶ تا ۵۷ درصد رسیده است. این رقم در ایران حدود ۱۵ درصد از تولید ناخالص داخلی است؛ همان طور که مشاهده می‌کنید فاصله زیاد است. در این میان سهم اقتصاد دانش شهر تهران از کل کشور حدود ۴۰ درصد و از کل تولید ناخالص داخلی شهر تهران حدود ۳۰ درصد است. سهم صنعت خلاق (با تعریفی که پیشتر گفتیم) که در تهران بیشتر از باقی شهرهاست، حدود ۱/۵ درصد برآورد می‌شود. اما اینکه قابلیت ایران برای توسعه‌ی اقتصاد دانش و صنعت خلاق چقدر است، در بین کشورهای منطقه از همه بالاتر است. نیروی انسانی خلاق در ایران فراوان است و به طور مداوم نیز پرورش می‌یابد، اما همان گونه که می‌دانیم بزرگ‌ترین مشکل، خروج این نیروی انسانی (غالباً خلاق) است که ضرری در حدود ۱۱ میلیارد دلار را سالانه به کشور وارد می‌سازد. برای حفظ این افراد باید اراده‌ای برای تمرکز و تجمع آنها وجود داشته باشد و تسهیلات و فضایی برای نگهداشت آنها ایجاد شود، اما در هر دوی این موارد دارای مشکلاتی هستیم. به عنوان مثال

در مورد نخست باید گفت که خلاقیت به شدت نیازمند وجود شرایط دموکراتیک در جامعه و برقراری حکمرانی خوب در آن است. از این بین به شدت به حفاظت از مالکیت معنوی در جامعه نیازمند است تا امکان بروز بیاباد و این، یکی از شرایط وجود حکمرانی خوب در یک جامعه است. جدا از این موارد که در واقع نوعی شرایط نهادی هستند، نیازمند شرایط فضایی و ساختاری هم می‌باشد.

تهران با توجه به آنچه که در مورد خروج و پراکندگی این نیروی غالباً خلاق مطرح کردید، این پرسش به ذهن خطور می‌کند که مدیریت شهری در حدود اختیارش چگونه می‌تواند از طبقه‌ی خلاق حمایت کرده و منجر به تمرکز و تجمع آن شود؟

اطهاری: در اینجا باز هم به دلیل تنها نمونه‌ی موجود در کشور ناگزیر باید از تهران مثال بزنیم. در این راستا باید گفت که بحث اقتصاد دانش در طرح جامع تهران پیگیری و این چشم‌انداز مطرح شد که در حدود ۱۵ سال دیگر (که ما به افق چشم‌انداز بلندمدت جمهوری اسلامی ایران نزدیک می‌شویم) تهران می‌باید شهری دانش‌پایه، هوشمند و جهانی باشد و کشور نیز باید به یمن پیشگامی این شهر، به جرگه‌ی کشورهای نخست منطقه در آن سال وارد شود. از سوی دیگر در جریان توسعه نوین، کشوری که نتواند اقتصاد دانش را در پهنه‌ی سرزمینی خویش توسعه بدهد، نمی‌تواند به قدرت اول اقتصادی، علمی، فنی و فرهنگی تبدیل شود. بدین ترتیب تبدیل شدن ایران به قدرت اول منطقه مطابق آنچه که در سند چشم‌انداز و اهداف برنامه چهارم توسعه آمده، منوط به ایجاد مبانی دانش‌پایگی است. یکی از شرایط این امر آن است که تهران به عنوان پایتخت کشور پیشگام این حرکت باشد. حال پرسش این است که تهران برای این پیشگامی چه باید انجام دهد؟ یکی از اساسی‌ترین موضوع‌هایی که در این رابطه در طرح جامع تهران مطرح کردیم آن بود که به عنوان مثال پهنه‌های صنعتی موجود در تهران باید به صنایع دارای فناوری برتر اختصاص پیدا کنند؛ این را باید با طرح جامع سال ۱۳۷۱ (که می‌گفت باید صنایع را از تهران بیرون کنیم) مقایسه کرد. بدین ترتیب با دو نگرش متفاوت به یک شهر مواجهیم. اکنون در بین مدیریت شهری، شورای شهر و جناح‌های مختلف، این توافق به وجود آمده که تهران آماده‌سازی فضا را برای اقتصاد دانش‌پایه تعقیب کرده و در دستور کار شهرداری تهران قرار داده و در پروژه‌های مختلفی به مرحله‌ی اجرایی نزدیک شده است. بنابراین همان‌گونه که می‌بینیم فضا به عنوان یک ابزار برای

رشد و توسعه اقتصادی باید فراهم باشد. به عبارت دیگر ظرفی باشد که بتوان این مَظروف را در آن پرورش داد. از اجزای این ظرف فراهم آوردن محیط نوآوری است. فراهم کردن محیط نوآوری نیز به معنای پدید آوردن رابطه‌ای است که باید مابین پهنه‌های صنعتی، پارک‌های فناوری، CBD (مرکز تجاری شهر) و دانشگاه‌ها برقرار شود. در واقع محیط نوآوری از ارتباط حقیقی (real) و مجازی (virtual) بین این فعالان در این مکان‌ها تشکیل می‌شود.

تهران جدا از این بحث که کالبد چگونه باید بسترساز پرورش نوآوری باشد، معیارهای اجتماعی هم بر این مسئله تأثیر گذارند. به عنوان مثال ریچارد فلوریدا (از نظریه پردازان در خصوص رشد طبقه‌ی خلاق و چگونگی باگیری آنها در مکان‌های خاص) در مورد مکان‌گزینی چنین افرادی معتقد است، عامل اصلی و مهم که در تصمیم ایشان برای انتخاب یک مکان برای کار و زندگی مؤثر است، گوناگونی محیط از نظر اجتماعی و سبک‌های مختلف زندگی است و اینکه اجتماع آن شهر پذیرای این گوناگونی باشد. از دید شما شهرهای ما تا چه اندازه پذیرای سبک‌های مختلف زندگی، گوناگونی و تنوع اجتماعی هستند؟

اطهاری: کلانشهرهای ما چنین هستند. شاید بتوان علت این امر را در جمله‌ای از مقدمه‌ی مارتین دال بر کار ماکس وبر خلاصه کرد اینکه: شهر جایگاه خرد است و کلانشهر جایگاه خرد آزاد. این بحث در مورد ایران هم صادق است و به هر صورت در کلانشهر این تنوع وجود دارد. بسیاری از افرادی که در کلانشهرهای کشور مانند تهران، مشهد، اصفهان و... زندگی می‌کنند، سبک زندگی‌شان و خرده فرهنگی که بدان تعلق دارند، با خرده فرهنگ کلانشهرهای جهان بیشتر نزدیک است تا با بخش‌های دیگر کشور یا شهرهای کوچک. اگر چه این مسئله ممکن است موجب تضادهایی هم بشود. در واقع آستانهای از تمرکز جمعیت، فعالیت و امکانات برای موجودیت خلاقیت لازم است. بنا به نظر فلوریدا، طبقه خلاق یک هسته اصلی مرکب از دانشمندان و هنرمندان دارد که حلقه‌های از مهندسان و کارشناسان آن را دربرگرفتهاند. روشن است که هر دوی اینها در کلانشهرها امکان تولد، نشو و نمو را دارند. خلاقیت امکانات و متقاضی می‌خواهد، کلانشهر هم زمینه‌ساز و هم‌خواهان آن است. به عنوان نمونه همانگونه که در جامعه‌ی خودمان مشاهده می‌شود، ابتدا تهران خواهان و طرفدار یک فیلمساز می‌شود و پس از آن وی در فستیوال‌های بین‌المللی

فیلم و سینما جایزه به دست می‌آورد. هر چند محدودیت‌ها و مشکلات فراگیری هم وجود دارد که به عنوان مثال منجر به انحلال ارکستر سمفونی تهران می‌شود. اینها موضوعاتی است که مدیریت شهری باید بدان‌ها وارد شده و زمینه را برای پرورش آثار خلاقانه نه تنها از جنبه‌های صنعتی بلکه از جنبه‌های هنری فراهم کند.

تجدید به مدیریت شهری پرداختید، آیا بخش عمومی به طور کلی و شهرداری‌های ایران به طور خاص، از نظر ساختار مدیریتی که در طول تاریخ به تدریج شکل گرفته، پذیرای فراهم کردن محیطی پذیرنده‌ی طبقه‌ی خلاق خواهند بود؟

اطهراری: این بحث صرفاً به شهرداری محدود نمی‌شود بلکه در این بین شوراهای شهر بسیار فعال هستند. در واقع در سایر کشورها نیز اینطور نیست که فقط دولت مرکزی به عنوان مثال برای ارکستر سمفونی شهری مانند شبکاگو کاری انجام دهد، بلکه شهر و مدیریت شهری هم به این امر می‌پردازد. برای حضور مردم و بخش خصوصی در حوزه‌های عمومی (حتی فضای عمومی) نیز نه تنها منعی نیست بلکه تشویق هم میشوند. در واقع چنین مراکزی حامی به دست می‌آوردند و می‌توانند به فعالیت خود ادامه دهند. در این رابطه مثالی از کشورمان می‌آورم که همیشه برایم جذاب بوده، یعنی کاری که کارخانه مه‌رام انجام داد. این کارخانه تیم بسکتبالی تشکیل داد و با پیگیری مداوم منجر به آن شد که تیم یاد شده، قهرمانی آسیا را به دست آورد. این مثال نشان می‌دهد، کارآفرینی که به طور مستقیم در صنعت خلاق نیست، وارد عرصه‌ای می‌شود که در چارچوب صنعت خلاق جای می‌گیرد؛ چون همان‌گونه که می‌دانیم بخشی از این فعالیت‌های خلاق به باشگاه‌های ورزشی و دارندگان مشاغلی در این بخش مربوط می‌شود. در عین حال می‌دانیم که هزینه‌های بازیکنان آن تیم از محل درآمد بلیت تماشاگران به دست نمی‌آید. من با مطرح کردن این نمونه می‌خواهم توجه را به سوی خود شهر معطوف سازم؛ در چنین وضعیتی که سیستم شهرداری می‌خواهد از یک سو با فروش تراکم هزینه کند و از سوی دیگر نمی‌تواند هزینه‌های جاری‌اش را هم جبران کند، اگر هم قرار است برای طبقه‌ی خلاق کاری انجام گیرد، باید افرادی از خود این طبقه و با نیروی خلاقه‌ی خود بدین سمت گرایش پیدا کنند. اگر باز از شهر تهران مثال بیاوریم، ما قدم اول را در طرح جامع این شهر به سوی اقتصاد دانش برداشتیم و گفتیم که باید هوشمند بوده و دانش به همراه داشته باشد و این سرآغاز جریانی شد

که می‌گفت باید به اقتصاد دانش توجه کرد. گام بعد از آگاهی، ایجاد فضاست و پس از آن نیز گفتگو و سازماندهی‌هایی که ما بین آن درمی‌گیریم.

یا در برنامه‌ریزی توسعه برای ایجاد نوآوری و رقابت‌پذیری در فضای امروز جهان (توسط مجمع اقتصاد جهانی) توصیه شده است که نخست باید نهادها و زیرساخت‌ها را بسازیم و پس از آن است که باید بنگاه‌ها را به گونه‌های پرورش داد تا به نوآوری رسید. با توجه به چنین فرآیندی می‌توان کشورها را دسته‌بندی کرد. با انجام چنین طبقه‌بندی مشخص شده است که کشورهای اندکی هستند که به نوآوری رسیده‌اند. کشوری مانند چین را در نظر بگیرید، این کشور با وجود رشد اقتصادی سریع خود هنوز بین مرحله اول و دوم حرکت می‌کند. به عبارت دیگر ایجاد نوآوری خود نیازمند یک نظام برنامه‌ریزی است که گام نخست آن نیز از چنین گفتگوهای برداشته می‌شود، یعنی با ورود آن به حوزه‌ی عمومی به یک موضوع تبدیل می‌شود. بدین ترتیب شهر به خودش توجه می‌کند و تنها موضوع را در حد برخورد خود با دولت مرکزی و اینکه چه امکاناتی به او داده شده است، نخواهد دید. اینکه تنها گفته شود دولت مرکزی به فکر افراد خلاق نیست و بر آن بسنده شود، منجر بدان خواهد شد که هیچ‌گونه کار حداقلی هم انجام نشود؛ بلکه به جای صرف واکنش انتقادی می‌بایست به خود موضوع واکنش نشان داد.

در شهرهای جدید هماهنگی میان بخشی لازم است و اگر هیأت‌ها و یا شوراهای توسعه‌ای از دستگاه‌ها به وجود می‌آید و دستگاه‌ها نقش بالقوه‌ی خود را در این شهرها ایفا می‌کردند شاهد موفقیت بیشتری می‌بودیم.

تجدید به عبارت دیگر شما اعتقاد دارید که توجه به طبقه‌ی خلاق باید از خود شهر و بهتر است بگوییم از خود این طبقه آغاز شود.

اطهراری: بله. در واقع همان‌گونه که گفته شد، این مسئله نیازمند برنامه‌ریزی است و خصلت برنامه‌ریزی آن است که در عین اینکه از بالا به پایین است، از پایین به بالا هم باشد. بحث مذکور حتماً باید در صفحات نشریات تخصصی بیان شود و اگر این اتفاق نیفتد، از دو حال خارج نخواهد بود یا اینکه خلاقان ما اینقدر خلاق نیستند که به این موضوع بپردازند یا فقط در حوزه‌ی تخصصی خود صاحب خلاقیتند. در نتیجه حتماً نیاز است که پیوندی حداقلی بین افراد طبقه‌ی خلاق برقرار شود.

شهریاری در بحث خود به آماده‌سازی بستر برای طبقه‌ی خلاق اشاره کردید. از گفته‌هایتان این برداشت را می‌توان کرد که بیشتر بستر کالبدی مد نظر تان است تا بستر اجتماعی. در بحث از جغرافیای خلاقیت بار دیگر آنچه که اضافه بر مباحث قبلی مطرح می‌شود آن است که جذب طبقه‌ی خلاق را به برخی مکان‌ها نمی‌توان با عوامل کلاسیک جذب نیروی کار مهاجر توصیف کرد؛ مواردی چون نزدیکی به راه‌های ارتباطی و یا منابع طبیعی، حتی امکانات کالبدی مانند مراکز تفریحی، هنری و ورزشی که شهرداری‌ها به ویژه در عالی‌ترین سطح عملکرد خود به این موارد توجه ویژه نشان می‌دهند، چندان در جذب طبقه‌ی خلاق مؤثر نیستند. به نظر شما کدامیک از این دو گونه بستر با توجه به شرایط ایران باید بیشتر مدنظر قرار گیرد، اجتماعی یا کالبدی؟

اطهاری: من با این دوگانگی (dualism) مخالف هستم، تاریخ در خلاء یا بدون جغرافی شکل نمی‌گیرد. هر چند در نهایت فضا تجلی روابط اجتماعی است، اما به هر روی موقعیت‌های جغرافیایی خاصی هستند که این روابط اجتماعی را می‌آورند. این از همان بستر کالبدی یا فضای مورد نیاز برای توسعه نشأت می‌گیرد. در واقع ما به یک مبنا یا ابزار حداقلی برای توسعه نیاز داریم. با این حال وجه دیگری که باید بدان توجه شود آنست که دانش (که خلاقیت نیز از جنس آن است) به دو گونه توسعه می‌یابد، یک شکل آن ثبت شده (codified) است و شکل دیگر آن ثبت نشده و شاید بتوان گفت شفاهی یا ضمنی (tacit) آن. در نظر نخست ممکن است شکل دوم چندان مهم به نظر نرسد اما این شکل هم بسیار لازم است، زیرا دانش و همچنین خلاقیت تا در یک فضای گفتگو و روبه‌رو شدن نهاده نشده و وارد نشود، شکل نمی‌گیرد. به عنوان مثال بدون ساختن مکانی چون هالیوود و جمع شدن در آن برای ساخت آثار سینمایی که از نوع تولیدات خلاق محسوب می‌شوند، دانش فیلم‌سازی به فیلم نخواهد انجامید. همانطور که بدون سیلیکون تسلط آمریکا بر سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای کامپیوتری برقرار نمی‌ماند. یا به عنوان مثال اینکه شهری مانند نیویورک تبدیل به پایتخت نشر ایالات متحده می‌شود، به دلایلی چون گردآمدن رمان‌نویسان مشهور در این شهر و ایجاد فضای نقد و گفتگو در فضای حاصل از مجلات و نشریات معتبر و حتی مکان‌هایی برای ملاقات‌های رودرو و تبادل نظر است. این در حالی است که ایالات متحده‌ی آمریکا دارای قویترین شبکه

دیجیتالی است که در آن دانش ثبت شده جریان دارد، که این یکی شرط لازم توسعه دانش است.

پرداختن به این مسئله که اول بستر کالبدی باید باشد، پس از آن بستر اجتماعی شکل می‌گیرد یا معکوس آن، مانند همان قضیه‌ی مرغ و تخم مرغ است. یا این بحث که انسان ابزار را ساخت یا ابزار انسان را؟ این روشن است که برای ساختن باید اراده‌ی وجود داشته باشد، اما آغازگر این اراده در هیچ جای جهان اجباراً و اول دولت یا بخش عمومی نبوده است. در ایران مانند بیشتر کشورهای ناموفق جهان سوم، معمولاً از بسترسازی اجتماعی اراده دولت مراد می‌شود. اما همه‌ی قضیه این نیست. نمونه‌ای که می‌توان از امکان تقدم بسترسازی کالبدی گفت، فرهنگسرای بهمن و خانه هنرمندان است، با شکلگیری این بسترهای کالبدی تغییرات زیادی هم در زمینه‌ی یکسری از حرکات اجتماعی مشاهده شد. به عبارت دیگر با فراهم شدن آن فضای عمومی امکان بروز یکسری خلاقیت‌های اجتماعی پدید آمد. بنابراین مشاهده می‌شود که بخشی از شکوفایی خلاق، وابسته به بستر کالبدی و همچنین فراهم کردن فضای عمومی به عنوان بخشی از این بستر است. به عبارت دیگر اگر قرار بر شکلگیری یک فرهنگ خلاق است، باید اول طبقه خلاق آن را وارد حوزه‌ی عمومی کنند (اگر دولت خود بخود این کار را میکرد، دیگر به طبقه خلاق نیاز نبود). البته وجود فضاهای عمومی در این کار نقشی مهم را ایفا می‌کنند. با این وجود این فضای عمومی ممکن است، خودبه‌خودی هم

وزارت مسکن و شهرسازی بیشتر به مسأله‌ی توسعه‌ی کالبدی شهرها توجه دارد، نمی‌تواند به سایر ابعاد توسعه‌ی شهری آن گونه که شایسته است بپردازد.

شکل بگیرد، مانند فضای مقابل دانشگاه تهران که جاده‌دهی کتابفروشی‌هایی از مجموعه‌ی ناشران کشور، تعدادی از سینماهای مهم و همچنین کافه‌هاست که همگی این نهادر مجموع فضای گفتگویی را به تدریج شکل داده است. در مورد جوامعی که در راس تجربه تاریخی بشری هستند، می‌شود گفت که تا حدی این حرکات خودبه‌خودی است یا به عبارتی همراه با آزمون و خطاست و همه چیز با آگاهی کامل شکل نگرفته است. اما از آن پس اگر قرار است آن حرکت باز هم پیگیری شده و نتایج حاصل شود، نیاز به برنامه‌ریزی خواهد

بود. به طور مثال انقلاب صنعتی در انگلستان در ۲۰۰ سال پیش احتیاج به وزارت صنایع و معادن و شهرک صنعتی نداشت، ولی برای وقوع آن در ایران اول باید این زمینها فراهم می‌شد. بار دیگر مثال تهران را می‌زنم. این شهر سابقه‌ای ۲۰۰ ساله را به عنوان پایتخت کشور به دنبال خود دارد. در طول این مدت به تدریج یک سرمایه‌ی اجتماعی و انسانی در این شهر شکل گرفته و پرورش یافته است. برای سازماندهی و استفاده بهینه از این سرمایه، نیازمند یک فضا و بستر ساخته و پرداخته ای هستیم. چنین فضایی اگر خواهان استفاده از سرمایه‌های انسانی خود و شکوفایی در زمینه‌ی خلاقیت است، باید الزاماتی را در برنامه‌ریزی خود در پیش گیرد که شامل فراهم کردن زیرساخت‌های لازم) مانند شبکه‌های مجازی که ارتباطات را با داخل و خارج کشور برقرار می‌کند)، فضاهای عمومی و محیط‌های نوآوری (که پیش از این بحثش شد) می‌شود. حال ممکن است این شروط در کشورهای پیشرفته خود به خود شکل گرفته باشد ولی در اینجا برای کاهش فاصله مجبور به فراهم کردن چنین محیط‌ها و بسترهایی از طریق برنامه‌ریزی و طراحی هستیم.

نژادپرستان با توجه به آنچه که در مورد فرایندی بودن حرکت به سوی شهر خلاق در بخش ابتدایی این بحث گفتید، خواهش می‌کنم به عنوان پایان بخش این گفتگو، ارزیابی خود را از نقش شهرداری‌ها در این بین بیان بفرمایید.

اطهاری: پیش از هر چیز لازم می‌دانم نکته‌ی مهمی را در مورد اهمیت مرحله‌بندی برای دستیابی به اهداف برنامه‌ریزی متذکر شوم. این هدف‌گذاری و بعد مرحله‌بندی برای دستیابی به آن در نظام برنامه‌ریزی ما مفقود است. نظیر بسیاری از مسایل دیگر هدفی در پیش‌رو قرار می‌گیرد و می‌خواهند در همان لحظه و با همان امکانات بدان دست پیدا کنند، بدون اینکه اندیشیده شود که چگونه و با چه الزامات و امکاناتی قرار است بدان دست یابند. تجربه‌ی تاریخی ما در زمینه‌ی مدرنیته مؤید همین مطلب است و بازبینی نمونه‌های آن نشان می‌دهد که چنین تفکری به جای پیشبرد جامعه، سال‌ها آن را به عقب می‌برد.

اول از همه مرحله‌ی راه‌اندازی این بحث است. طرح مباحث نظری این موضوع بیشتر به عهده‌ی دانشگاه‌ها و مراکز علمی است، اما روشنفکران به عنوان طبقه خلاق نیز نباید از آن غفلت کنند. به جز اراده بخش عمومی، یک ضعف مهم که وجود دارد، مربوط به حوزه‌ی برنامه‌ریزی است. در زمینه‌ی برنامه‌ریزی نیز شهرداری‌ها باید کوشش خود را به سوی فراهم‌سازی فضاهای فرهنگی معطوف کنند. چنین به نظر می‌رسد که برنامه‌ریزی برای

ایجاد این فضاها تقریباً به فراموشی سپرده شده است؛ این یک بخش از کار است که به فرهنگ خلاق مربوط می‌شود. بخش دیگر به صنعت خلاق ارتباط پیدا می‌کند. به عنوان مثال مدتهاست که بحث انتقال صنایع بزرگ مقیاس از شهرها مطرح است. چنین کاری این فرصت را پدید می‌آورد که صنایع خلاق و مجموعه‌ای که آن را پشتیبانی می‌کنند، جانشین صنایع قدیمی کنیم و بدین طریق فضاهای لازم برای رشد اقتصاد دانش را در اختیار بگذاریم. بخش دیگری از فرایند برنامه‌ریزی، فراهم کردن زیرساخت‌های لازم برای رشد صنایع خلاق است. تأکید اصلی نیز در این بین بر زیرساخت‌های لازم برای فراهم ساختن فضای مجازی است. در حال حاضر توجه شهرداری‌های کلانشهرهای کشور از میان زیرساخت‌ها بر ساخت مترو معطوف است. در واقع اهمیت این دسته از زیرساخت‌ها از آنجا که اقتصاد آینده‌ی شهر بدان وابسته است، به هیچ عنوان کمتر از مواردی چون مترو نخواهد بود. در این زمینه از شهرداری به عنوان یکی از ارکان اصلی مدیریت شهری انتظار می‌رود با شورای شهر و دیگر ارکان مؤثر چون شرکت مخابرات وارد مذاکره شود. در واقع نهادهای بخشی مؤثر در مدیریت شهر باید به وسیله‌ی شهرداری، شورای شهر و مردم مورد خطاب قرار گیرند؛ با این مضمون که برای همراه شدن با اقتصاد امروز باید زیرساخت‌های درخور آن نیز فراهم باشد و در صورتی که این زیرساخت‌ها ایجاد نشود، نمی‌توان وارد مرحله‌ی بعدی شد. بحث دیگری هم که در مدیریت شهری جای طرح اساسی دارد، گفتگوی مدیریت شهری با جمع‌ها و تشکلهایی مانند انجمن‌های هنرمندان، انجمن‌های صنفی متعدد و گروههایی از این دست و وارد کردن آنها به فرایند برنامه‌ریزی است. یکی از اشکالاتی که در برداشت از برنامه‌ریزی مشارکتی وجود دارد آنست که تا صحبت از آن می‌شود، این تصور پیش می‌آید که مدیریت شهر باید یک راست سراغ مردم برود. در این بین انجمن‌ها و گروههایی که در بالا اشاره شد و اتفاقاً خواست‌های مشخص و سازمان‌یافته‌تری دارند، به فراموشی سپرده می‌شوند. این مسئله به همراه خود یک محدودیت دیگر هم به همراه می‌آورد و آن محدود شدن به واحدهای جغرافیایی خاصی از شهر مانند محلات و مناطق و نیازهای اولیه آنهاست. در حالی که مدیریت شهری می‌تواند خود را با انجمن‌های خلاقانی چون استادان دانشگاه، کارآفرینان و هنرمندان مرتبط سازد و بدین ترتیب از توان‌های ایشان برای برنامه‌ریزی استفاده کند و در همان حال خواست‌های ایشان را در برنامه‌ریزی‌ها منعکس سازد.

نژادپرستان از اینکه در این گفتگو شرکت کردید، متشکریم

دفتر حقوقی

سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها

حسین نجفی

آیا دادگاه می‌تواند پس از گذشت بیست سال از تملک ملک، چنین حکمی صادر کند؟

□ ۱- مبنای تملک اراضی بایر و دایر شهری، ماده ۹ قانون زمین شهری مصوب سال ۱۳۶۶ بوده است. به موجب این ماده کلیه مالکان اراضی بایر و دایر شهری اعم از اشخاص حقیقی یا حقوقی و بنیادها و نهادها و ارگان‌های دولتی و غیر دولتی موظف بودند زمین‌های مورد نیاز دولت یا شهرداری‌ها را که موضوع این قانون است، به منظورهای تفکیک و فروش، ایجاد تأسیسات عمومی، عمرانی، اداری و اجرای طرح‌های مصوب شهری و عوض طرح‌های شهری و نیز حفاظت از میراث فرهنگی کشور به آنها بفروشند. کیفیت تملک این زمین‌ها در ماده ۹ و آیین‌نامه اجرایی قانون زمین شهری تعیین شده است که در فرآیند تملک می‌بایست مورد عمل قرار گیرند؛ به گونه‌ای که عدم رعایت هر یک از تشریفات مقرر، موجب ابطال اقدامات دستگاه تملک‌کننده خواهد شد. نکته مهمی که در ماده ۹ قانون زمین شهری می‌بایست به آن توجه کرد، این است که اجرای آن صرفاً در شهرهای مشمول ضرورت که فهرست آن پیوست قانون درج شده، میسر است. با این حال چنانچه شهرداری در زمان تملک ملک هر یک از مقررات و تشریفات قانونی تملک را رعایت ننموده باشد قطعاً دادگاه می‌تواند شهرداری را محکوم نماید.

۲- آن‌گونه که در سؤال مطرح شده ظاهراً مالک

▲ شهرداری در سال ۱۳۶۸ ملکی را در اجرای مقررات مندرج در قانون زمین شهری، تملک و سند رسمی به نام خود صادر می‌کند. سپس در اثر تغییر در طرح‌های جامع و تفصیلی، ملک یاد شده تفکیک و به اشخاص متعددی فروخته می‌شود و آنها نیز مبادرت به احداث ساختمان و اعیانی می‌نمایند. در سال ۸۲ مالک اولیه با طرح شکایتی در دادگاه عمومی مدعی می‌گردد که اقدام شهرداری خلاف قانون و شرع بوده و تقاضای اعاده ملک را می‌نماید. پس از جلسات متعدد دادرسی در نهایت قاضی دادگاه رأی به خلع ید صادر می‌نماید. اکنون شهرداری با مشکلات عدیده‌ای مواجه شده است، از جمله اینکه ملک مورد نظر در سالیان قبل به اشخاص متعددی فروخته شده و برخی قطعات نیز چند دست گشته، پرداخت قیمت فعلی قطعات به مالکین فعلی نیز بسیار هنگفت است؛ هر چند پرداخت آن به دست شهرداری بسیار دشوار است اما دادگاه حکم به خلع ید نموده نه پرداخت قیمت. لطفاً در خصوص نحوه اقدام قانونی این شهرداری را ارشاد کنید. چگونه می‌توان با استفاده از راهکارهای قانونی نخست حکم صادره را لغو کرد، دوم در صورت عدم لغو حکم، به جای خلع ید قیمت ملک را پرداخت؟

اولیه ملک از ابتدا در دادگاه عمومی مبادرت به طرح شکایت کرده است، اگر چنین باشد، لازم است به عرض برساند که به موجب رأی وحدت رویه شماره ۵۴۴ مورخ ۱۳۶۹/۱۱/۳۰ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مقرر شده: «رسیدگی به دعوی ابطال سند مالکیت و انتقال ملک به دولت که در اجرای طرح تملک موضوع ماده ۹ قانون اراضی شهری و تبصره آن مصوب ۱۳۶۰ انجام شده، مستلزم آن است که دیوان عدالت اداری مقدماً بر طبق بند ۲ ماده ۱۱ قانون دیوان مصوب ۱۳۶۰ به شکایت از تصمیم و اقدام سازمان زمین شهری در استفاده از طرح تملک رسیدگی کند و در صورت احراز صحت شکایت و ابطال تصمیم و اقدام سازمان زمین شهری دادگاه عمومی حقوقی به دعوی ابطال سند مالکیت و انتقالات مربوطه رسیدگی نماید». بنابراین چنانچه مالک اولیه ابتدا در دادگاه عمومی طرح دعوا کرده و دادگاه نیز بدون توجه به رأی مزبور مبادرت به صدور حکم خلع ید کرده باشد، رأی صادره به دلیل مابینت با رأی وحدت رویه دیوان عالی کشور مخدوش است و شهرداری می‌بایست در دادخواست تجدیدنظر با استناد به رأی وحدت رویه یاد شده نقض رأی دادگاه را خواستار شود. البته این سؤال کننده محترم دلایل و مدارک خواهان که برای ابطال عملیات تملک به دادگاه ارائه کرده و نیز رأی صادره را ارسال ننموده تا بتوان در خصوص محتوایی دادخواست و رأی صادره نیز اظهار نظر کرد اما به هر حال رأی صادره حداقل مغایر با رأی وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور می‌باشد.

۳- در خصوص اینکه آیا می‌توان حکم صادره دایر بر خلع ید را تبدیل به پرداخت قیمت نمود یا خیر، به موجب تبصره ذیل ماده یک لایحه قانونی نحوه خرید و تملک املاک برای اجرای برنامه‌های عمومی، عمرانی و نظامی دولت، در مواردی که اسناد یا اقدامات دستگاه‌های اجرایی مبنی بر مالکیت قانونی (اعم از اینکه به اشخاص حقیقی و حقوقی واگذار شده یا نشده باشد) به موجب احکام لازم الاجراء قضایی ابطال گردیده یا می‌گردد، دستگاه مربوطه موظف است املاک یاد شده را به مالک آن مسترد نماید لکن چنانچه در اثر ایجاد مستحدمات یا قرار گرفتن اراضی مذکور در طرح‌های مصوب، استرداد آن به تشخیص مرجع صادرکننده حکم متعذر باشد، دستگاه اجرایی ذیربط می‌تواند با تأمین اعتبار لازم نسبت به تملک این قبیل

املاک مطابق این قانون اقدام نماید. در صورتی که حکم دادگاه مبنی بر خلع ید یا قلع و قمع صادر شده باشد، دادگاه مزبور با درخواست دستگاه اجرایی، دستور توقف اجرای حکم مزبور را صادر و دستگاه اجرایی ذیربط موظف است، ظرف مدت شش ماه از تاریخ صدور دستور موقت، نسبت به پرداخت یا تودیع قیمت روز املاک یاد شده اقدام نماید.

همانطور که ملاحظه می‌فرمایید در حکم فوق به وضوح چگونگی پرداخت قیمت ملک به جای خلع ید و قلع و قمع مشخص شده است و شهرداری نیز قطعاً می‌بایست با رعایت حکم یاد شده اقدام نماید.

▲ آیا خدماتی که سازمان تاکسیرانی در راستای حمل‌ونقل عمومی ارائه می‌کند (از جمله صدور پروانه تاکسیرانی و پروانه بهره‌برداری) مشمول قانون مالیات بر ارزش افزوده می‌شود یا خیر؟

□ موضوع مورد سؤال، موضوعی اختلافی بین سازمان امور مالیاتی کشور و وزارت کشور و سازمان‌های تاکسیرانی می‌باشد. بدین معنی که سازمان امور مالیاتی اعلام می‌نماید که خدمات دریافتی تاکسیرانان برای فعالیت در چرخه حمل‌ونقل عمومی در بخش‌های مختلف از جمله خدمات دریافتی از سازمان تاکسیرانی شامل صدور پروانه و غیره مشمول پرداخت مالیات بر ارزش افزوده است و صرفاً گیرندگان خدمات حمل‌ونقل عمومی به عنوان مصرف کننده از پرداخت مالیات بر ارزش افزوده معاف هستند و خدمات دهنده یعنی تاکسیران در زمان دریافت خدمات بایستی نسبت به پرداخت مالیات بر ارزش افزوده اقدام نماید. در طرف دیگر وزارت کشور معتقد است چون به موجب بند ۱۲ ماده ۱۲ قانون مالیات بر ارزش افزوده، به طور کلی عرصه خدمات حمل‌ونقل عمومی و مسافر درون و برون شهری از پرداخت مالیات معاف شده است لذا عرضه خدمات در عرصه حمل‌ونقل عمومی و مسافر اعم از اینکه به تاکسیران باشد یا غیر آن، مشمول حکم یاد شده می‌باشد. بنابراین خدمات صدور پروانه تاکسیرانی و پروانه بهره‌برداری از شمول مالیات بر ارزش افزوده معاف است.

▲ شورای اسلامی شهر طی مصوبه‌ای عرض خیابانی را تقلیل و شهرداری را موظف کرده تا آن را به صورت کوچه اجرا کند. قبلاً نیز شهرداری در صدور مجوز بر مبنای متراژ خیابان و بدون

اینکه ریالی به صاحبان املاک پرداخت کند، اقدام نموده است. لطفاً اعلام نمایید آیا شورای اسلامی شهر اختیار وضع چنین مصوبه‌ای را به لحاظ موازین قانونی دارد یا خیر؟ اگر دارد، تکلیف املاکی که شهرداری قبلاً بدون پرداخت حقوق صاحبان آنها تملک کرده، چیست؟

□ به موجب ماده ۵ قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، وظیفه بررسی و تصویب طرح‌های تفصیلی و تغییرات آنها در صلاحیت کمیسیون موضوع ماده مذکور می‌باشد و مطابق بند ۲۳ ماده ۷۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران، نظارت بر اجرای طرح‌های مربوط به

ایجاد و توسعه معابر، خیابان‌ها، میدانی و فضاهای سبز و تأسیسات عمومی شهر بر طبق مقررات موضوعه وظیفه شورای اسلامی شهر است. از طرفی به موجب ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران (اصلاحی ۱۳۸۲) مصوبات شوراها نباید مغایر با قوانین و مقررات کشور و یا خارج از حدود وظایف و اختیارات آنها باشد. بنابراین شورای اسلامی شهر صلاحیتی در خصوص تغییر طرح‌های شهری و کم و زیاد کردن عرض معابر و شوارع ندارد و بر همین اساس مصوبه مورد اشاره خارج از حدود صلاحیت شورا و برخلاف حکم صریح ماده قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران می‌باشد.

رأی شماره ۱۷۹ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در خصوص هیأت حل اختلاف مالیات مرجع رسیدگی به شکایات مربوط به مالیات و عوارض از کالاها و خدمات موضوع مواد ۳ و ۴ قانون موسوم به جمع عوارض می‌باشد و کمیسیون ماده ۷۷ قانون شهرداری در این خصوص صلاحیتی ندارد

تاریخ: ۱۳۸۹/۵/۱۱

شماره دادنامه: ۱۷۹

کلاس پرونده: ۳۰۰/۸۹

مرجع رسیدگی: هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.

شاکی: آقای دکتر محمدجواد رضایی زاده به وکالت از شرکت صنایع فولاد کرمان.

موضوع شکایت و خواسته: اعلام تعارض آراء بین دادنامه شماره ۱۴۶۲ مورخ ۱۳۸۸/۶/۴، در پرونده کلاسه ۸۰۲/۸۸/۳۱ شعبه ۲۶ دیوان مبنی بر رد شکایت با دادنامه شماره ۱۶۱۵ مورخ ۱۳۸۸/۸/۳۰، در پرونده کلاسه ۸۰۲/۸۸/۳۱ شعبه ۳۱ دیوان مبنی بر ورود شکایت.

گردشکار: شاکی طی دادخواست تقدیمی، با اعلام تعارض آراء به شماره دادنامه‌های فوق‌الذکر، که مشروح آنها ذیلاً بیان می‌گردد، تقاضای صدور رأی وحدت رویه نموده است.

الف - شعبه ۲۶ دیوان در رسیدگی به پرونده کلاسه ۲۴۳/۸۸، موضوع شکایت شرکت صنایع فولاد کرمان با وکالت آقای مهدی رحمانی به طرفیت کمیسیون ماده ۷۷ قانون شهرداری بردسیر و به خواسته اعتراض و ابطال رأی شماره ۷۷/۱۰ مورخ ۱۳۸۸/۲/۲۰، کمیسیون ماده ۷۷ قانون شهرداری، طی دادنامه شماره ۱۴۶۲ مورخ ۱۳۸۸/۶/۴، چنین انشاء رأی نموده است: با توجه به مفاد دادخواست و مستندات و مدارک تقدیمی، ایراد و اعتراض موثری که موجب نقض رأی معترض عنه گردد، ابراز نگردیده است و رأی اصداری نیز مابینت و مغایرتی مشهود و موثر با موازین قانونی ندارد و تمسک به موارد اعلامی فاقد ادله اثبات است و از جهت رعایت موازین و مقررات شکلی نیز تخلفی از مقررات که موجب تضییع حقوق شاکی باشد، مشهود نیست. علیهذا دعوی مطروحه غیر وارد تشخیص و حکم به رد شکایت صادر و اعلام می‌گردد.

ب - شعبه ۳۱ دیوان در رسیدگی به پرونده کلاسه ۸۰۲/۸۸، موضوع شکایت شرکت نفت سپاهان با وکالت آقای غلامرضا علی اکبری و خانم الهام امین‌پور به طرفیت شهرداری شاهین شهر (کمیسیون ماده ۷۷) اداره اجرای ثبت اسناد اصفهان و به خواسته

نقض رأی مورخ ۱۳۸۷/۸/۱۸ کمیسیون ماده ۷۷، طی دادنامه شماره ۱۶۱۵ مورخ ۱۳۸۸/۳/۳۰ چنین انشاء رأی نموده است: با توجه به مفاد دادخواست تقدیمی و مجموع مدارک و دلایل ابرازی و کلای شاکی و دفاعیات طرفین شکایت طی لایحه جوابیه مثبت تحت شماره‌های ۱۹۴۸ مورخ ۱۳۸۸/۶/۳۰ و ۱۸۷۶ مورخ ۱۳۸۸/۶/۲۴، دفتر شعبه وارد است، زیرا مطابق ماده ۳۲ آیین‌نامه اجرائی قانون اصلاح موادی از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و چگونگی برقراری و وصول عوارض و سایر وجوه از تولیدکنندگان کالا، ارائه دهندگان خدمات و کالاهای وارداتی (قانون تجمیع عوارض) مرجع رسیدگی به شکایات مودیان ناشی از اقدامات اجرائی در وصول عوارض موضوع مواد ۳ و ۴ قانون مذکور، هیأت حل اختلاف مالیاتی بوده و مشمول احکام ماده ۲۱۱ به بعد فصل نهم باب چهارم قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶ و اصلاحات بعدی خواهد بود و دادنامه شماره ۴۹۵ مورخ ۱۳۸۳/۹/۲۹ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری نیز در تأیید این نظر اصدار یافته، لذا با عنایت به مطالب فوق‌الذکر و با توجه به اینکه کمیسیون ماده ۷۷ قانون شهرداریها در صدور رأی معترض‌عنه اساساً صلاحیت رسیدگی به موضوع را نداشته، به استناد مواد ۱۳ و ۱۴ قانون دیوان عدالت اداری حکم به نقض و ابطال رأی معترض‌عنه صادر و اعلام می‌گردد. هیأت عمومی دیوان در تاریخ فوق با حضور رؤسا و مستشاران و دادرسان علی‌البدل شعب دیوان تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آراء به شرح آتی مبادرت به صدور رأی می‌نماید.

رأی هیأت عمومی

اولاً، تعارض در آراء فوق‌الذکر محرز می‌باشد. ثانیاً، مطابق تبصره ۳ ماده ۶ قانون اصلاح موادی از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و چگونگی برقراری و وصول عوارض و سایر وجوه از تولیدکنندگان کالا، ارائه‌دهندگان خدمات و کالاهای وارداتی مصوب ۱۳۸۱، وجوه دریافتی در طول برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران تحت عناوین مالیات و عوارض از بابت کالاها و خدمات موضوع مادتين ۳ و ۴ قانون فوق‌الذکر که توسط سازمان امور مالیاتی کشور وصول می‌گردد، مشمول احکام ماده ۲۱۱ به بعد فصل نهم باب چهارم قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶ و اصلاحات بعدی از جمله ماده ۲۱۶ قانون اخیرالذکر و تبصره ۲ آن در مورد صلاحیت هیأت حل اختلاف مالیاتی در زمینه رسیدگی به شکایات اشخاص از اقدامات اجرائی راجع به مطالبات دولت می‌باشد. نظر به اینکه مقنن درباره کیفیت و مرجع وصول توام مالیات و عوارض در موارد مصرح در قانون و مرجع رسیدگی به شکایت از اقدامات واحد دولتی ذی صلاح در قضیه مطروحه حکم خاصی به شرح فوق بیان داشته و مورد از حکم مقرر در ماده ۷۷ قانون شهرداری منصرف است، بنابراین دادنامه ۱۶۱۵ مورخ ۱۳۸۸/۳/۳۰ شعبه ۳۱ دیوان عدالت اداری در حدی که متضمن صلاحیت هیأت حل اختلاف مالیاتی موضوع ماده ۲۱۶ قانون مالیات‌های مستقیم در رسیدگی به موضوع می‌باشد، صحیح و موافق اصول و موازین قانونی اعلام می‌گردد. این رأی به استناد بند ۲ ماده ۱۹ و ماده ۴۳ قانون دیوان عدالت اداری برای شعب دیوان و سایر مراجع اداری ذیربط در موارد مشابه لازم‌الاتباع است.

هیأت عمومی دیوان عدالت اداری معاون قضائی دیوان عدالت اداری - علی مبشری

رأی شماره ۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در خصوص دادخواست تقاضای ابطال مجوز شهرداری مبنی بر تغییر کاربری ملک، طرف شکایت قراردادن مالک صحیح نمی‌باشد

تاریخ: ۱۳۸۹/۱/۳۰

شماره دادنامه: ۸

کلاس پرونده: ۱۱/۸۹

مرجع رسیدگی: هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.

شاکی: آقای مهران اعتمادی.

موضوع شکایت و خواسته: اعلام تعارض آراء صادره از شعب ۲۸ دیوان عدالت اداری.

گردشکار: الف - شعبه بیست و هشتم دیوان در رسیدگی به پرونده کلاسه ۱۲۷۳/۸۶ و ۴۵۷ موضوع شکایت آقای حسین احمدی قصرعاصمی، به طرفیت شهرداری شیراز منطقه ۴ و به خواسته ابطال پروانه ساختمانی و عدم برخورد با تخلف پیشروی غیر طی به شرح دادنامه شماره ۳۳۶۴-۳۳۶۳ مورخ ۱۳۸۷/۱۲/۲۱ به شرح آتی مبادرت به صدور رأی نموده است: نظر به اینکه اساساً ابطال پروانه ساختمانی می‌بایست به طرفیت مالک ساختمان و همچنین مرجع صادرکننده آن مطرح گردد و تا زمانی که پروانه ساختمانی مورد نظر شاکی توسط مراجع ذیصلاح ابطال نگردد، تخریب پیش‌آمدگی ساختمان احداث شده فاقد وجاهت قانونی است که نظریه شماره ۷/۴۲۰ مورخ ۱۳۶۱/۱/۲۴ اداره کل حقوقی قوه قضائیه نیز بر این امر تصریح نموده است، بنابراین در وضعیت فعلی شکایت معنونه قابلیت استماع نداشته و قرار رد آن صادر و اعلام می‌گردد.

ب - شعبه بیست و هشتم دیوان در رسیدگی به پرونده کلاسه ۱۷۸۸/۸۵ موضوع شکایت آقای سیدجواد واقفی کیا به طرفیت ۱- شهرداری شیراز ۲- فرح میرزاهاشمی و به خواسته ابطال مجوز شماره ۷۳۶۱/۲۳ مورخ ۱۳۸۲/۱۲/۶ صادره از شهرداری دال بر تغییر کاربری ملک طی دادنامه شماره ۱۱۸۱ مورخ ۱۳۸۷/۵/۲۰ به شرح آتی مبادرت به صدور رأی نموده است: اولاً، ذینفع بودن شاکی به عنوان مالک احد از واحد آپارتمان‌هایی که شهرداری برای مالک طبقه تحتانی مجوز تبدیل واحد مسکونی به تجاری صادر نموده در فرض ورود یا عدم ورود هرگونه خسارت احتمالی محرز بوده و طبق قانون شهرداریها، ذینفع، حق اعتراض به تصمیمات اتخاذ شده در حالی که موجب اضرار به وی باشد را داشته و شکایت وی قابلیت استماع را دارد. ثانیاً، شهرداری در لایحه دفاعیه اشاره نموده که در طرح ساختاری راهبردی شهر شیراز صدور مجوز تجاری در محور مورد نظر تجویز گردیده است و به همین علت شهرداری با تبدیل واحد مسکونی طبقه تحتانی به تجاری موافقت نموده است از آن جایی که کاربری املاک در طرح تفصیلی مشخص گردیده و شهرداری مکلف به اجرای مفاد طرح تفصیلی مصوب بوده که هرگونه تغییر در آن می‌بایست به تصویب مراجع ذیصلاح برسد و استناد به طرح ساختاری راهبردی برای تغییر کاربری املاک علی‌الخصوص در ساختمان‌هایی که دارای واحدهای متعدد با مالکین مختلف می‌باشد، صحیح نبوده، هرگونه تغییر در کاربری ملک منوط به موافقت تمامی مالکین واحدهای آپارتمانی می‌باشد نظر به مراتب معنونه شکایت مطروحه را وارد تشخیص داده و حکم به ابطال مجوز تغییر کاربری شماره ۷۳۶۱/۲۳ مورخ ۱۳۸۲/۱۲/۶ صادر و اعلام می‌گردد. ضمناً شکایت شاکی علیه خانم فرح میرزاهاشمی به لحاظ این که طبق ماده ۱۳ قانون دیوان عدالت اداری صلاحیت دیوان در رسیدگی به شکایات مردم علیه واحدهای دولتی احصاء گردیده قابل استماع نبود، قرار رد شکایت صادر و اعلام می‌گردد. هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در تاریخ فوق با حضور رؤسا و مستشاران و دادرسان علی‌البدل شعب دیوان تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آراء به شرح آتی مبادرت به صدور رأی می‌نماید.

رأی هیأت عمومی

اولاً، تعارض آراء محرز است. ثانیاً، حسب ماده ۱۳ قانون دیوان عدالت اداری، شعب دیوان صرفاً به شکایات و تظلمات و اعتراضات اشخاص حقیقی یا حقوقی از تصمیمات و اقدامات واحدهای دولتی اعم از وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها و موسسات و شرکت‌های دولتی و شهرداریها و تشکیلات و نهادهای انقلابی و موسسات وابسته به آنها رسیدگی می‌نماید. همچنین طبق ماده ۳۰ قانون مذکور در صورتی که محتوای شکایت و دادخواست تقدیمی به دیوان حاوی مطلبی علیه شخص ثالث نیز باشد، مانع رسیدگی شعبه به پرونده نخواهد بود. لذا دادنامه شماره ۱۱۸۱ مورخ ۱۳۸۷/۵/۲۰ شعبه بیست و هشتم دیوان که رسیدگی به شکایت با خواسته ابطال مجوز صادره از شهرداری مبنی بر تغییر کاربری ملک را به صرف تقدیم دادخواست به طرفیت شهرداری کافی دانسته و به استناد ماده ۱۳ قانون فوق‌الذکر رسیدگی به شکایت علیه مالک ملک را به عنوان شخص حقیقی، خارج از صلاحیت دیوان عدالت اداری اعلام و مبادرت به صدور قرار عدم استماع نموده است، صحیح و موافق موازین قانونی تشخیص می‌گردد. این رأی به استناد بند ۲ ماده ۱۹ و ماده ۴۳ قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۸۵ برای شعب دیوان و سایر مراجع اداری ذیربط در موارد مشابه لازم‌الاتباع است

رئیس هیأت عمومی دیوان عدالت اداری - محمدجعفر منتظری

مشاور اداری - مالی

جمشید رضایی

منطقه را شهردار بخوانیم؛ زیرا هر شهر صرفاً دارای یک شهرداری و به تبع آن یک شهردار است. تقسیم‌بندی شهر به مناطق صرفاً به لحاظ سازمانی و در جهت تسریع و تسهیل در ارائه خدمات به شهروندان است. هر منطقه دارای یک مدیر (نه شهردار) و تشکیلات اداری لازم برای انجام وظیفه قانونی است. متأسفانه سالیان متمادی است که به اشتباه مدیر منطقه را شهردار منطقه می‌خوانند و این اشتباه در مجامع اداری و علمی نیز وارد شده است. بنابراین برخورد با تخلفات اداری مدیر منطقه می‌بایست همانند یک کارمند شهرداری صورت گیرد. دوم، مرجع صلاحیتدار برای رسیدگی به تخلفات اداری شهردار به موجب حکم تبصره ۲ ماده ۸۲ مکرر ۲ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۸۳ و قانون تفسیر تبصره ۲ ماده ۸۲ مکرر ۲ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۸۹ در صلاحیت هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان وزارت کشور و استانداری‌ها می‌باشد. سوم، از مطالب فوق چنین نتیجه‌گیری می‌شود که با توجه به عدم اطلاق شهردار به مدیر منطقه، رسیدگی به تخلفات اداری مدیر منطقه مشمول احکام یاد شده نیست و می‌بایست همانند یک کارمند شهرداری به تخلفات وی رسیدگی و رأی صادر شود.

احتراماً به استحضار می‌رساند که اینجانب چند سال پیش، پس از سالیان متمادی خدمت صادقانه در شهرداری بازنشسته شدم. ضمناً

در قانون حمایت قضایی از کارکنان دولت و پرسنل نیروهای مسلح مصوب ۷۶، برای کارشناسان حقوقی که خدمات حقوقی ارائه می‌کنند، مزایایی پیش‌بینی شده است، از جمله این مزایا برقراری چهل درصد فوق‌العاده جذب بیشتر از سایر کارشناسان می‌باشد که کارشناسان حقوقی از آن برخوردار می‌شوند. در شهرداری‌ها نیز کارشناسان حقوقی وجود دارند که به ارائه خدمات حقوقی مشغولند، آیا این کارشناسان نیز می‌توانند از این مزایا برخوردار شوند؛ به ویژه پس از اصلاحیه اخیر؟

□ به موجب قانون اصلاح قانون حمایت قضایی از کارکنان دولت و پرسنل نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۸/۱/۲۶، با اضافه شدن عبارت «مؤسسات و نهادهای عمومی غیر دولتی» به ماده واحده، شهرداری‌ها به عنوان مؤسسه عمومی غیر دولتی نیز مشمول قانون حمایت قضایی از کارکنان دولت شد. بنابراین کارشناسان حقوقی که در شهرداری‌ها خدمات موضوع قانون اخیر را ارائه می‌کنند، مشمول برخورداری از مزایای تعیین شده خواهند بود.

آیا مرجع صالح برای رسیدگی به تخلفات شهرداران مناطق در صلاحیت هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان وزارت کشور است یا هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری استانداری‌ها؟

□ نخست، به لحاظ قانونی این اشتباه است که مدیر

بنده کارگر قراردادی شهرداری و مشمول قانون تأمین اجتماعی بوده و در اجرای قانون یاد شده بازنشسته شده‌ام. متأسفانه اینجانب در زمان اشتغالم خبر نداشتیم که دو سال خدمت سربازی هم می‌تواند جزو سنوات خدمتیم محاسبه شود و بدون اینکه مدت یاد شده جزو سنوات محاسبه شود، بازنشسته شدم. چندی پیش به سازمان تأمین اجتماعی مراجعه و خواستار اعمال آن شدم ولی مسئولان شهرستان اعلام کردند که چون بازنشسته شده‌ای، نمی‌تواند دو سال خدمت سربازی را جزو سنوات من حساب کنند. از شما می‌خواهم که بنده را راهنمایی کنید که چگونه می‌توانم به حق قانونی و شرعی خود دست بیایم و آیا گفته مسئول تأمین اجتماعی درست و قانونی است؟

□ به موجب حکم صریح تبصره یک اصلاحی ماده ۱۴ قانون کار مصوب سال ۱۳۸۳ مدت خدمت نظام وظیفه شاغلان مشمول قانون کار یا شرکت داوطلبانه آنان در جبهه قبل از اشتغال یا در حین اشتغال، جزو سنوات خدمتی آنان نزد سازمان تأمین اجتماعی قابل احتساب است و مطابق قانون استغساریه مورخ ۱۳۸۵/۳/۲۸ قانون یادشده، کلیه مشمولان قانون تأمین اجتماعی که حق بیمه به سازمان تأمین اجتماعی می‌پردازند نیز مشمول قانون مذکور هستند. با توجه به اینکه احتساب مدت خدمت سربازی به عنوان سنوات خدمتی حقی مکتسبه می‌باشد و بازنشستگی مشمولان قانون تأمین اجتماعی سلب کننده حق مذکور نیست و نمی‌تواند باشد (مگر در خود قانون تصریح شده باشد) بنابراین سازمان تأمین اجتماعی می‌بایست نسبت به احتساب مدت خدمت نظام وظیفه به عنوان سنوات خدمتی و برقراری مزایای قانونی آن اقدام کند. در صورتی که سازمان یاد شده به هر نحوی از انجام این درخواست قانونی امتناع نماید، این بازنشسته محترم می‌تواند الزام سازمان تأمین اجتماعی را طی دادخواستی که به دیوان عدالت اداری تقدیم می‌کند، بخواهد.

▲ آیا کارکنان شهرداری های شهرهای محروم می‌توانند از مزایای قانونی جذب نیروی انسانی به مناطق محروم و دور افتاده و مناطق جنگی مصوب ۶۷ استفاده کنند؟ چه راهی برای استفاده از این مزایا وجود دارد؟

□ حکم مقرر در ماده یک قانون جذب نیروی انسانی به مناطق محروم و دور افتاده و مناطق جنگی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۷ صرفاً ناظر به لزوم پرداخت فوق‌العاده جذب و نگهداری به مستخدمان مشمول قانون استخدام کشوری و مقررات استخدامی شرکت‌های دولتی مصوب ۱۳۵۲ به منظور جذب و نگهداری آنان برای خدمت در نقاط محروم و دور افتاده و مناطق جنگی است، بنابراین تعمیم و تسری حکم مذکور به مستخدمان شهرداری‌ها که دارای مقررات خاص استخدامی هستند، صرفاً به موجب قانون امکان‌پذیر است.

▲ بنده آزاده‌ای هستم که بالغ بر دو سال در اسارت نیروهای بعثی عراق بودم و اکنون در یکی از شهرداری‌های کشور مشغول انجام وظیفه می‌باشم، لطفاً پاسخ دهید آیا شهرداری‌ها نیز ملزوم به اعمال مقررات تسهیلاتی که برای آزادگان تصویب شده مانند قانون حمایت از آزادگان بعد از ورود به کشور می‌باشند یا خیر؟ در ماده ۱۳ قانون اخیر آمده است: مدت اسارت برای عموم آزادگان اعم از اینکه قبل از اسارت در دستگاه‌ها شاغل بوده و یا بعد از اسارت شاغل شوند، با تمایل آنان به ازای هر یک سال اسارت، دو سال به عنوان سابقه خدمت رسمی و مرتبط تلقی می‌شود و از هر لحاظ مورد محاسبه قرار خواهد گرفت و دستگاه ذینفع موظف است، کسورات بازنشستگی را در قانون بودجه سال بعد پیش‌بینی و به صندوق‌های بازنشستگی مربوطه پرداخت کند. بر همین اساس بنده درخواستی به شهردار و مدیر امور اداری نوشته و خواستار پرداخت حقوق و مزایای دوره اسارت به ازای هر یک سال، دو سال شدم ولی علیرغم حکم قانون از پرداخت آن امتناع می‌کنند.

□ ۱- به تصریح ماده ۲۳ قانون حمایت از آزادگان (اسرای آزاد شده) بعد از ورود به کشور مصوب ۱۳۶۸/۹/۱۳، شهرداری‌ها و مؤسسات تابعه یا وابسته به آنها مشمول قانون مزبور می‌باشند. ۲- هر چند در ماده ۱۳ قانون یاد شده مقرر شده مدت اسارت به ازای هر یک سال، دو سال به عنوان سابقه خدمت رسمی و مرتبط تلقی و از هر لحاظ مورد محاسبه قرار گیرد و مطابق بند ۱۰ دستورالعمل اجرایی موضوع بخشنامه شماره ۹۶۰۱۸ مورخ

۱۳۶۹/۸/۲۴ ریاست جمهوری و قانون حمایت از آزادگان، هر سال اسارت آزادگان موضوع ماده ۱۳ قانون مذکور از لحاظ ارتقا و ترفیع و بازنشستگی یا عناوین مشابه دو برابر محاسبه خواهد شد و کسر سال به تناسب قابل احتساب خواهد بود. ولی هیچ یک از مقررات یاد شده مجوزی

برای پرداخت دو برابر حقوق و مزایای دوران اسارت ندارد بلکه صرفاً ناظر به نحوه احتساب سوابق خدمتی (به میزان دو برابر) و محاسبه آن در ارتقای شغلی و بازنشستگی می‌باشد. بنابراین شهرداری مجوز قانونی برای پرداخت خواسته این آزاده محترم ندارد.

رأی شماره‌های ۸۳۶ - ۸۳۵ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مبنی بر برقراری توأمان حق همترازی و فوق‌العاده ویژه کارشناسان موجه نمی‌باشد

تاریخ: ۱۳۸۸/۱۱/۱۹

شماره دادنامه: ۸۳۶ ۸۳۵

کلاس پرونده: ۵۳۱/۸۸ و ۵۳۲

مرجع رسیدگی: هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.

شاکی: آقای محمد شرافتی و مدیرکل امور اداری وزارت جهاد کشاورزی.

موضوع شکایت و خواسته: اعلام تعارض آراء صادره از شعب هشتم، پانزدهم و سی و دوم دیوان عدالت اداری.

گردشکار: الف - شعبه پانزدهم دیوان در رسیدگی به پرونده کلاس: ۳۰۷۲/۸۵ موضوع شکایت خانم میترا پاشاپور به طرفیت، سازمان جنگل‌ها و مراتع و آبخیزداری کشور به خواسته: اصلاح حکم کارگزینی و استفاده توأم از مزایای حق همترازی و فوق‌العاده ویژه طرح مسیر ارتقاء شغلی به شرح دادنامه شماره ۲۹۳ مورخ ۱۳۸۶/۳/۲۹ به شرح آتی مبادرت به صدور رأی نموده است: نظر به اینکه مبنای برقراری مزایای حق همترازی براساس مدرک تحصیلی فوق لیسانس و مبنای پرداخت فوق‌العاده ویژه طرح مسیر ارتقاء شغلی شغل شاکی می‌باشد و با عنایت به اینکه این دو مقوله نیز منفک از یکدیگر می‌باشند، لذا بر این اساس پرداخت توأم این دو به مستخدم منع قانونی ندارد. بنا به مراتب فوق با رد دفاعیات غیرموجه مشتکی عنه حکم به الزام طرف شکایت نسبت به اصلاح حکم کارگزینی و پرداخت توأم این دو فوق‌العاده به شاکی صادر و اعلام می‌نماید. ب - شعبه هشتم دیوان در رسیدگی به پرونده کلاس: ۲۱۱/۸۶ موضوع شکایت: آقای محمد شرافتی به طرفیت: وزارت جهاد کشاورزی و سازمان جنگل‌ها و مراتع و آبخیزداری کشور به خواسته اصلاح احکام کارگزینی شماره ۱۵۵۲۳ مورخ ۱۳۷۹/۱۲/۱ و احکام بعد از آن به شرح دادنامه شماره: ۱۳۰۵ مورخ ۱۳۸۶/۶/۲۶ به شرح آتی مبادرت به صدور رأی نموده است: نظر به اینکه مطابق صراحت ماده ۸ قانون نظام هماهنگ پرداخت کارکنان دولتی مصوب ۱۳۷۰/۶/۱۳ مجلس شورای اسلامی بایستی حقوق و فوق‌العاده شغل دارندگان مدرک تحصیلی دکتری و فوق لیسانس و مدرک همترازی از ۸۰ درصد مجموع حقوق و فوق‌العاده شغل اعضاء هیأت علمی دانشگاه‌ها کمتر نباشد و در این قانون هیچ گونه اشاره‌ای به مابه‌التفاوت همترازی نشده و ابلاغ این عنوان بدون حکم قانونی فاقد وجه قانونی بوده و قابلیت اجرا ندارد و با التفات به اینکه عدم اعمال افزایش حقوق و فوق‌العاده شغل در میزان حق جذب شاکی تاثیر منفی داشته و باعث تقلیل آن گردیده است، لذا توجهاً به مراتب فوق و همچنین با عنایت به رأی وحدت رویه شماره ۱۶۳ الی ۱۶۵ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری خواسته شاکی موجه تشخیص و حکم به ورود شکایت نامبرده و اصلاح حکم کارگزینی مشارالیه ضمن تعیین میزان صحیح حقوق و فوق‌العاده شغل با اعمال ماده ۶ و ۸ قانون نظام هماهنگ پرداخت با احتساب میزان فوق‌العاده جذب براساس حقوق و فوق‌العاده شغل افزایش یافته صادر و اعلام می‌گردد. ج - شعبه سی و دوم دیوان در رسیدگی به پرونده کلاس: ۱۶۲۹/۸۶ موضوع شکایت آقای محمد شرافتی به طرفیت وزارت جهاد کشاورزی و سازمان جنگل‌ها و مراتع و آبخیزداری کشور به خواسته اجراء و پرداخت فوق‌العاده ویژه و طرح مسیر ارتقای شغلی، همزمان با طرح همترازی موضوع ماده ۸ قانون

نظام هماهنگ پرداخت به شرح دادنامه شماره ۱۶۱۷ مورخ ۱۳۸۶/۸/۲۸ به شرح آتی مبادرت به صدور رأی نموده است: نظر به اینکه نامبرده دارای مدرک تحصیلی فوق لیسانس بوده و از آنجائی که به موجب مصوبه شماره ۲۵۷۰۳/۴۱۶۹ مورخ ۱۳۸۱/۵/۲۳ هیأت وزیران که در ماده ۳ مقرر داشته، پرداخت فوق العاده مذکور شامل افرادی که مشمول ماده ۸ قانون نظام هماهنگ پرداخت کارکنان دولت و همترازی اعضای هیأت علمی شده‌اند، نمی‌باشد و مستفاد از آراء وحدت رویه شماره ۷۷۹-۷۷۸ مورخ ۱۳۸۵/۱۱/۲۴ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری اجرای طرح همترازی موضوع ماده ۸ قانون نظام هماهنگ کارکنان دولت برای مشمولین آن الزامی بوده و استفاده همزمان از مزایای مذکور در ماده ۸ قانون نظام هماهنگ طرح مسیر ارتقاء شغلی معلمان فاقد محمل قانونی دانسته و شکایت شاکی مستند به دلیل قانونی نبوده و بنابراین شکایت وی غیر وارد و حکم به رد شکایت نامبرده و به استناد تبصره ماده ۴۴ قانون دیوان عدالت اداری صادر می‌گردد. د - شعبه سی و دوم دیوان در رسیدگی به پرونده کلاسه‌های: ۱۸۵۶۴/۸۵ و ۱۸۵۶۷/۸۵ و ۱۸۵۶۵/۸۵ و ۱۸۵۶۳/۸۶ موضوع شکایت آقایان ۱- آقای شهاب نوبخت حقیقی ۲- آقای مهدی خلیلی مرندی ۳- آقای حسین مهدی دوست ۴- آقای مرتضی ادیب به طرفیت سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و وزارت جهاد کشاورزی به خواسته: الزام خواندگان به برقراری پرداخت فوق العاده ویژه موضوع مصوبه ۵۳۱۹۴۱/۵۴۱۰۲ مورخ ۱۳۸۳/۱۰/۱۵ هیأت وزیران به شرح دادنامه‌های ۳۱۱ و ۳۱۳ مورخ ۱۳۸۶/۳/۲۱ و ۳۱۲ و ۳۱۰ مورخ ۱۳۸۶/۳/۱۹ به شرح آتی مبادرت به صدور رأی نموده‌اند: نظر به اینکه نامبرده جزء اعضای هیأت علمی نبوده و به موجب ماده ۸ قانون نظام هماهنگ پرداخت قانونگذار تنها حقوق و فوق العاده شغل دارندگان مدرک تحصیلی دکتری و فوق لیسانس و مدارک همتراز از لحاظ استخدامی که در مراکز یا واحدهای آموزشی و مطالعاتی و تحقیقاتی اشتغال داشته را کمتر از ۸۰ درصد مجموع حقوق و فوق العاده شغل کارکنان مشابه مشمول قانون اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها ندانسته است با توجه به اینکه مصوبه فوق‌الذکر به عنوان فوق العاده ویژه هیأت علمی که خاص هیأت علمی دانشگاه بوده و فوق العاده مذکور شامل فوق العاده شغل نبوده که موجب تسری آن به غیر هیأت علمی گردد هر یک از فوق العاده‌های خاص و فوق العاده شغل تحت عناوین جداگانه‌ای بوده که قانونگذار در موارد مختلف قانونی به آن اشاره و توجه داشته است و شمول فوق العاده ویژه و خاص به افراد غیر از موضوع مصوبه نیاز به تصریح مصوبه و یا قانون داشته بنابراین فوق العاده خاص موضوع مصوبه مشمول مقررات ماده ۸ قانون نظام هماهنگ نبوده که قابل اعمال و اجراء برای شاکی بوده باشد. با توجه به مراتب فوق شکایت نامبرده منطبق با موازین قانونی نبوده حکم به رد شکایت وی صادر می‌گردد. هیأت عمومی دیوان در تاریخ فوق با حضور رؤسا و مستشاران و دادرسان علی‌البدل شعب دیوان تشکیل و پس از بحث و بررسی و انجام مشاوره با اکثریت آراء تعارض بین آرای مذکور را محرز دانسته سپس به شرح آتی مبادرت به صدور رأی می‌نماید.

رأی هیأت عمومی

از مجموع آراء ارائه شده توسط شکات دادنامه شماره ۲۹۳ مورخ ۱۳۸۶/۳/۲۹ شعبه ۱۵ با دادنامه شماره ۱۶۱۷ مورخ ۱۳۸۶/۸/۲۸ شعبه ۳۲ دیوان عدالت اداری متعارض است با توجه به اینکه هیأت وزیران در بند ۳ تصویب‌نامه شماره ۴۱۶۹/ت ۲۵۷۰۳/ه مورخ ۱۳۸۱/۵/۲۳ موضوع برقراری فوق العاده ویژه کارشناسان، مشاوران و مدیران پرداخت توامان حق همترازی و فوق العاده مذکور را منع نموده است و هیأت عمومی دیوان عدالت اداری هم در مقام رسیدگی به خواسته ابطال بند فوق‌الذکر مطابق دادنامه شماره ۲۲۱-۲۲۰-۲۱۹ مورخ ۱۳۸۴/۶/۲۰ بنابر اختیارات قوه مجریه در تعیین مزایای فوق العاده خاص مقرر در ماده ۶ قانون نظام هماهنگ بند ۳ تصویب‌نامه را خلاف قانون و خارج از حدود اختیارات قوه مجریه در وضع مقررات دولتی تشخیص نداده است و پرداخت تابع مصوبه هیأت وزیران می‌باشد، بنابراین تقاضای برقراری توامان حق همترازی و فوق العاده ویژه کارشناسان موجه نیست، لذا در نتیجه حکم به رد صادره از شعبه ۳۲ دیوان به شماره ۱۶۱۷ مورخ ۱۳۸۶/۸/۲۸ صحیح می‌باشد. این رأی به استناد بند ۲ ماده ۱۹ و ماده ۴۳ قانون دیوان صادر شده و برای شعب دیوان و سایر مراجع اداری مربوطه در موارد مشابه لازم‌الاتباع است.

هیأت عمومی دیوان عدالت اداری معاون قضائی دیوان عدالت اداری - مبشری

مهندس مشاور رایزنی نوخاسته برای بلدیہ

♦ ونداد برنا

به نام کالسکه رواج یافته بود که نخست در میان اعیان و اشراف رایج شد و سپس عمومیت یافت. سه سال پس از جلوس ناصرالدین شاه، کوچه‌های ارگ شاهی هموار و سنگفرش شد تا برای آمدوشد درباریان و فرستادگان خارجی صاف باشد.

از دیگر سو نیاز به دانش‌آموختگان در زمینه‌های گوناگون علم و صنعت رخ می‌نمود و دولت را بر آن می‌داشت تا برای رسیدن به قافله‌ی تمدن فرنگ، از میان درس خواندگان دارالفنون، کسانی را به هزینه‌ی دولت راهی فرنگستان (فرانسه) کند. از میان خیل دانش‌آموختگان که بناگزیر زیر تأثیر پیشرفت‌های آن روزگار اروپا می‌بودند، یکی هم میرزا عباس‌خان، پسر رضاخان مهندس باشی بود که در ۱۲۷۷ قمری / ۱۸۶۱ میلادی راهی فرنگستان شد. هشت سال در مدرسه عالی پلی‌تکنیک پاریس ریاضی خواند. پس از بازگشت، چندی در وزارت جنگ به خدمت پرداخت. زمانی هم خدمات مرزی انجام می‌داد، سپس به مقام «وزارت احتساب» [= شهرداری تهران] گمارده شد. میرزا عباس‌خان مهندس باشی با شیوه‌هایی علمی و فنی بر آن بود تا در این کار، مانند پاریس برای تهران نیز خیابان‌هایی بسازد، اما کمبودها، کوتاه‌بینی و دشواریها آن

آغاز پادشاهی ناصرالدین میرزا؛ شاه قاجار در ۱۲۶۴ قمری با یکی از بزرگترین و گسترده‌ترین انقلاب‌های اروپاییان هم‌هنگام بود؛ انقلاب ۱۸۴۸ میلادی دگرگونی‌های شگرف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی را در اروپا پدید آورد که نسیمی از این توفان بعدها در آسیای دور، میانہ و نزدیک هم وزید. در سده‌ی نوزدهم میلادی به خاطر سیاست‌های توسعه‌خواهانه و استعماری قدرتهای صنعتی اروپا، آمدوشدهای سیاسی در دربار ایران فزونی گرفت. دولتمردان و درباریانی که به ممالک فرنگستان رفت‌وآمد داشتند، از شیوه‌های زندگی آنان گرته برمی‌داشتند. تختگاه قاجاری؛ طهران رفته رفته نیاز به پاکیزگی و آراستگی را درمی‌یافت، زیرا می‌باید محیط به نسبت مساعدی را برای زندگی خارجیان فراهم می‌ساخت تا مگر در میان ملل متمدنه‌ی آن روزگار نامی و جایی بیابد. ارابه‌های آتشین (اتومبیل) در خیابانهای سرراست و گسترده با نماهای زیبا، در شهرهایی چون لندن، برلین، پاریس و... در گذر بودند، اما در دارالخلافه‌ی ناصری خیابانها کج و خاکی بود با گاری و اسب و استر و درازگوش که مردم بر آنها می‌نشستند تا جابجا شوند و هر از گاه درشکه‌ای. در همین سال‌ها، گونه‌ی پیشرفته‌ای از آن

اندازه بودند که نتوانست کاری از پیش ببرد و خانه‌نشین شد. او شاید نخستین کسی در تاریخ ایران باشد که در دگرگونی کالبد شهر به شیوه‌ای نوین کوشید. در این راستا می‌باید پیامد و تأثیر سفرهای شاهان قاجاری را نیز در پیش چشم داشت و بر اینها افزود. ناصرالدین‌شاه در سه سفر سالهای ۱۲۹۰ق/ ۱۸۷۴م/ ۱۲۹۵ق/ ۱۸۷۹م. و ۱۳۰۶ق/ ۱۸۸۹م. به اروپا با پیشرفتهای فراوان و جلوه‌های چشمگیر تمدن در آن سامان روبه‌رو شد و اشتیاق به تقلید کاری و دگرگونی کالبد بسته و برج و باروداردارالخلافت را در او برانگیخت.

سفر به اروپا برای مظفرالدین‌شاه که آن هم بیشتر از سرِ عشرت‌خواهی و به تشویق درباریان بود، راهگشای تغییراتی بزرگ در کالبد آینده پایتخت، به ویژه پس از جنبش مشروطیت شد.

وی در نخستین سفرش در سال ۱۳۱۷ برای تماشای دستاوردهای فریبده‌ی تمدن صنعتی و علمی آغاز سده‌ی بیستم، «نمایشگاه جهانی پاریس ۱۹۰۰» رهسپار اروپا شد. سفر دوم او در ۱۳۲۰ق/ ۱۹۰۳م شش ماه به درازا کشید و از کشورهای ایتالیا، اتریش، بلژیک، فرانسه و انگلستان دیدار کرد. صدراعظم، وزیر دربار و گروهی از درباریان او را همراهی می‌کردند. دیدن این کشورها، پایتخت و شهرهای دیگر آنها، سودای داشتن پایتختی پاکیزه و زیبا را در سر آنان پروراند؛ شهری با خیابانهای منظم، آراسته، سنگفرش و هموار با نماهای زیبا و گشاده، باغهای ملی، آبناها و فواره‌های فرح‌انگیز. دوران خمودگی و کهنگی در تاریخ شهرنشینی ایران داشت پایان می‌گرفت و رشدی کند آهنگ از خیابانهای پیرامون عمارات و ساختمانهای سلطنتی آغاز می‌شد (جلالی، عباس. شماره‌ی ۷۹؛ شهردارِیها ص ۳۴). انقلاب مشروطیت و پیدایی انجمنهای شهر و بلدیة ملی، شالوده‌های ذهنی شهریان و دولتمردان را دگرگون کرده و رشد شهرها را شتاب بیشتری بخشید.

با آغاز فرمانروایی پهلوی یکم - پس از کودتای ۱۲۹۹ خورشیدی - بلدیة دولتی، جای بلدیة

مردمی را گرفت. گامهایی به شتاب برداشته شد تا شهر چشم‌اندازی خوشایند و آبرومند به خود گیرد.

سندهای پیش‌زمینه

در آذرماه ۱۳۰۳، در اعلانی از سوی بلدیة چنین آمده است: «چون بناهایی که سابقاً در خیابانها و کوچه‌های شهر شده بر طبق اصول معماری و مهندسی نبوده و به این جهت در اغلب قسمتها معابر کج و موج است، برای نظارت بلدیة در بناهای جدیدالاحداث، مخصوصاً قسمت شارع [= خیابان] با مناظر مطبوع‌تر ساخته و رعایت اصول مهندسی شود. به عموم آقایان مالکین خانه و دکاکین اعلام می‌شود:

۱- در آینده هر موقع خیال احداث ساختمان جدیدی دارند و یا محتاج به ایجاد معبر جدیدی می‌شوند، قبلاً باید به بلدیة اطلاع بدهند که مهندس رسمی بلدیة در محل حاضر شده و طبق دستور مهندس مذکور رفتار شود». این اعلان طلبیة شکوفیدن شهرسازی در ایران روزگار پهلوی اول بود. طی شش سال فشاری که بر بافت قدیم پایتخت وارد می‌شود، دولتمردان را و می‌دارد تا بر فرو کوفتن برج و باروهای روزگار ناصری دست بکشایند. دیوارها خندق‌های پیرامونی را پر می‌کند و خیابانهای نوپدید بر روی خندق‌های پر شده، کشیده می‌شود. آنچه در اعلان ۱۳۰۳ آمده نشان از نظارت مهندسی دارد که برای نخستین بار می‌خواهد بر ساخت همگن بناها پایش و نظارت داشته باشد. شهر رسته از بند دیوارها به دشت‌های باز و تپه‌ماهورهای دامنه‌ی البرز پا می‌گشاید، زمینهای دو سوی خیابانهای تازه در شمال و باختر شهر برای ساخت‌وساز فروخته می‌شود. خیابانهای نوپدید و اصلی شهر، نخست سنگفرش می‌شوند و اندکی بعد، فناوری تازه‌تر، آسفالت‌ریزی، خیابانها را یکسره هموار کرده و فرش سیاه خود را می‌گسترند و آنان را به یکدیگر می‌پیوندد (جلالی، عباس، شهردارِیها، ش ۹۷ و ۹۸؛ شهرداری‌ها به روایت اسناد)، اما در خاور شهر، وضعیت به گونه‌ی دیگری است:

قطعه‌بندی و...». روند ساخت‌وساز و توسعه‌ی پایتخت شتاب می‌گیرد، گسترش شهر و پرشماری وظایف شهرداری، بلدیہ را در انجام آن همه وظیفه به ویژه در زمینه‌ی ساخت کالبدشهر ناتوان می‌سازد.

بررسی سند

سال ۱۳۱۳ خورشیدی است. این سال با اعدام خونبار شماری از سران نافرمان ایلات و عشایر در برابر فرمانروایی تمامیت‌خواه پهلوی یکم آغاز می‌شود، اما با رخدادهایی نویدبخش به پیش می‌رود. در اردیبهشت همین سال علی‌اکبر داور (۱۲۶۰-۱۳۱۵ خ) وزیر مالیه دولت محمدعلی فروغی، همه‌ی کارهای گمرگ ایران را به ماموران ایرانی واگذار می‌کند و دست بلژیکیان

«نظر به اینکه وضعیت زمینهای خندقی شرق تهران از بدو پر کردن خندق به واسطه‌ی نداشتن طلب و خریدار به صورت مخروبه و هیبت ناپسندی باقی مانده و محل ریختن زباله‌ی ساکنین آن حدود گردیده که مخالفت بهداشت همگانی است. از نظر آبادی و عمران این قسمت و ضمناً کمک به بعضی کارمندان دولت و شهرداری که بی‌خانه و کرایه‌نشینی می‌کنند، در نظر گرفته شده، زمینهای نامبرده با شرایط معین و اقساطی که از پنج سال تجاوز نکند به کارمندان دولت و شهرداری واگذار شود که هم برزن جدید و آبرومندی بر محلات شهر افزوده شده و هم کارمندان دولت و شهرداری‌ها دارای خانه‌ی مسکونی شوند و برابر صورتی که به پیوست تقدیم می‌شود، زمینهای نامبرده نقشه‌برداری و

را از کمرگ ایران برای همیشه کوتاه می‌سازد. در خرداد ماه قانون اجازه‌ی بنیاد نخستین دانشگاه ایران [= دانشگاه تهران] به تصویب مجلس می‌رسد و در بهمن ماه همین سال سنگپایه‌ی دانشگاه را رضاخان برزمین می‌نهد.

در تیرماه همین سال رضاشاه برای بازدید از کشور ترکیه و پیشرفت‌های آن رهسپار استانبول می‌شود. پیروزی‌های همتای او آتاتورک، وی را در دنبال کردن اصلاحات مضمّم تر می‌کند. پهلوی اول و دولتمردانش که توجهی فراوان به باستان‌گرایی ایران زمین دارند، همراه با چهل تن از خاورشناسان بلندپایه‌ی جهان که به ایران دعوت شده‌اند، رهسپار مشهد می‌شوند تا کنگره‌ی فردوسی را به خاطر هزارمین سال تولد حکیم توس برپا دارند. شاه آرامگاه در خور «استاد سخن» را می‌گشاید. در آبان ماه برای نمایشی از توان تولید داخلی و وطنی. نمایشگاه دائمی امته (کالاها) ایران در تهران گشایش می‌یابد.

روز شنبه ۲۴ آذر ماه ۱۳۱۳ بلدیّه اعلانی را منتشر می‌سازد که در تاریخ شهرسازی و شهرداری ایران گامی بزرگ به شمار می‌آید و از نخستینها در برون‌سپاری وظایف و کارهای شهرداری است. در این اعلان شهرداری تأسیس دفتر فنی و مهندسی را در تهران به مناقصه گذارده که بازه‌ی زمانی این پیمان پنج ساله است. بررسی شرایط پیشنهادی شهرداری، نکاتی چند را در پیش روی روشن می‌سازد که به آن می‌پردازیم. در بند دوم چنین آمده که این دفتر «مهندس مشاور بلدیّه» خواهد بود که بی‌گمان «نخستین دفتر مشاور شهرسازی» در ایران است که زاده می‌شود. شگفت آنکه چنین آفرینشی از نهادی برمی‌آید که سازمانی دولتی است. شاید هم نیاز شرایط زمانی، مادر چنین آفرینشی بوده باشد. این اعلان در وظیفه‌ی شماره‌ی چهارم، کارهای دفتر را برمی‌شمرد که عبارتند از:

الف) مسایل راجعه به خیابان‌سازی و جاده‌سازی و احداث معابر جدید و پارکها و میدانها... در آن روزگار حجم بزرگی از کار شهرداری ساختن جاده به سوی

منابع:

- ۱- اطلاعات، روزنامه، ۲۴ آذر ماه ۱۳۱۳.
- ۲- بیروشک، احمد، گاهشماری ایرانی، بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی، چاپ اول، ۱۳۸۰.
- ۳- دایره‌المعارف فارسی به سرپرستی غلامحسین مصاحب، شرکت کتاب‌های جیبی، جلد ۳، چاپ دوم، ۱۳۸۱.
- ۴- عاقلی، باقر، روزشمار تاریخ ایران، نشر نامک، جلد یکم، چاپ هفتم، ۱۳۸۴.
- ۵- کیانی، مصطفی، معماری دوره‌ی پهلوی اول، چاپ نخست، ۱۳۸۳.
- ۶- محبوبی اردکانی، حسین، تاریخ مؤسسات تمدنی جدید در ایران، دانشگاه تهران، جلد یکم، چاپ سوم، ۱۳۷۸.

آبادیها، به ویژه بیلاق‌های نزدیک تهران بود که در زمانی نه چندان دراز، همین جاده‌ها به خیابانهای درون شهری بدل شدند و لبه‌های خورنده‌ی شهر آن آبادیها را بلعیدند، مانند جاده‌های شمالی به سوی ده ونک و دربند که خیابان پهلوی/ ولیعصر کنونی از آن زاده شد، یا جاده‌های عشرت‌آباد، قلهک، شمیران که اینک خیابان شریعتی زاده‌ی آن است.

ب) لوله‌کشی آب و مجاری فاضل آب و گاز و برق و مهمانخانه‌ها و آسیاهای بخاری و انبارهای جنس و مسلخ‌ها [= کشتارگاه]. در این بند واژه‌ی گاز آمده که منظور از آن گاز زغال/ گاز چراغ است که با گاز کانسارهای کنونی کاملاً متفاوت می‌باشد. این گاز از تقطیر زغال سنگ در قرع‌های آهنی بسته تولید می‌شد با ۵۰ درصد تیدروژن، ۳۰ درصد متان که برای روشنایی به کار می‌رفت. درباره‌ی آسیاهای بخاری باید گفت که با افزایش جمعیت شهر تهران آن روزگار، آسیاب‌ها پاسخگو نبودند، زیرا آب برای گردانیدن آن همه آسیاب وجود نداشت. با پیشرفتن فناوری‌های نوین آن روزگار بهره‌برداری از نیروی بخار برای گردانیدن «آس بخار» رایج‌شد.

جالب آنکه از سال ۱۳۱۳ شهرداری در اندیشه ساختن مجرای فاضل آب/ فاضلاب (گند ابرو) بوده است و بالاتر از آن همه‌ی مهمانخانه‌ها را می‌باید نهادی ملی می‌ساخته یا بر نقشه و ساخت آن نظارت می‌کرده، نه آنکه صاحبان و مالکان زمینهای شخصی به یاری سرمایه‌داران به هر شکل و گونه‌ای که دلخواه آنان باشد، بسازند و در هر کجای شهر، با هر خط افق و نمایی که بخواهند. در دنباله‌ی همین بند می‌خوانیم که «مطابق اصول جدید و ابنیه‌ی ورزشی و...» بنابراین شهرداری وظیفه‌ی سازمان تربیت بدنی و ساخت ورزشگاه‌ها را نیز در دست داشته است.

در بندهای (ج و د) از سرویس‌های مخصوص معماری و نقشه‌برداری نام برده که امروز در شهرداری‌ها به صورت معاونت معماری شهرسازی در آمده‌اند.

☞ (اصل سند)

ضوابط و مقررات ارتقای کیفی سیما و منظر شهری

پاکسازی و بهسازی نماها و جداره‌ها،
مناسب‌سازی معابر پیاده‌راهی و
پیاده‌روها، ساماندهی
به منظر شهری

مصوب شورای عالی شهرسازی و
معماری ایران ۱۳۸۷/۹/۲۵

✦ آرش سرایی
کارشناس ارشد شهرسازی

مقدمه

شاید بتوان گفت که قوانین و مقررات شهرسازی در کشور ما در زمینه طراحی شهری بسیار اندک و ناچیز بوده و یا به صورت سطحی و موردی اشاراتی در این زمینه مهم شده است. در آذرماه سال ۱۳۸۷ خورشیدی شورای عالی شهرسازی و معماری ایران به عنوان عالی‌ترین مرجع در زمینه تدوین و تصویب مقررات و ضوابط شهرسازی در کشور، مصوبه به نسبت جامعی در زمینه ارتقای کیفی سیما و منظر شهری داشت که مسلماً اجرایی شدن آن نقش موثری در بهبود وضعیت نابسامان سیما و منظر شهرهای کشورمان خواهد داشت. از جمله این ضوابط

می‌توان به ضوابط و مقررات مربوط به نماهای شهری، پیاده‌راه‌ها، تابلوهای تبلیغاتی شهری، مبلمان شهری و جزاینها اشاره کرد. در این مصوبه پس از ارائه دامنه و حوزه شمول مصوبه، به اهداف آن و تعاریف مربوطه پرداخته شده است. از جمله اهداف این مصوبه «احیای فرهنگ معماری و شهرسازی غنی گذشته کشور» یاد شده است که هدف آرمانی و بلندی به شمار می‌آید و به نظر می‌رسد که با اجرای مصوبه یادشده، نتوان به آن دست یافت. یکی از مهم‌ترین بخش‌های این مصوبه پیشنهاد تشکیل کمیته‌های ارتقای کیفی سیما و منظر شهری در تمامی شهرهای کشور است که برای ایجاد

هماهنگی میان کلیه سازمان‌ها، نهادها، دستگاه‌ها، شرکت‌ها و موسسات مربوط در امر ارتقای کیفی سیما و منظر تشکیل می‌شود. این کمیته نهادی تخصصی، غیربخشی و غیرانتفاعی تعریف شده است که با عضویت نمایندگان شهرداری، مهندسان مشاور تهیه کننده طرح توسعه شهری، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان، سازمان نظام مهندسی استان، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان، دو نفر از اعضای هیأت علمی دانشکده‌های معماری و شهرسازی استان و سازمان مسکن و شهرسازی استان تشکیل می‌شود که با گذشت نزدیک به دو سال از تصویب این مصوبه به نظر می‌رسد که زمینه تشکیل این کمیته در شهرهای کشور فراهم نشده است.

در مجموع می‌توان گفت این مصوبه گام نخست در راستای ساماندهی منظر و سیمای شهرهای کشور ما می‌باشد که متأسفانه تاکنون اجرایی نشده است. برای رسیدن به شهرهای با کیفیت از جنبه منظر و سیمای شهری تنها تدوین مقررات و ضوابط مربوطه کافی نیست و لازم است که مشارکت شهروندان، نظام مدیریت شهری یکپارچه و اراده جدی برای تحقق این مهم در میان تمامی مسئولان وجود داشته باشد. در ادامه، متن کامل مصوبه یادشده برای آگاهی خوانندگان محترم درج می‌شود.

ضوابط و مقررات ارتقاء کیفی سیما و

منظر شهری

(پاکسازی و بهسازی نماها و جداره‌ها، مناسب سازی معابر پیاده‌راهی و پیاده‌روها، ساماندهی به منظر شهری)
مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران ۱۳۸۷/۹/۲۵

۱- کلیات

در راستای وظایف محوله براساس ماده ۳۰ قانون برنامه چهارم توسعه و تکمیل مصوبه مورخ ۱۳۶۹/۸/۲۸، شورای عالی شهرسازی و معماری ایران تحت عنوان ضوابط و مقررات نمای شهری و به منظور ارتقاء کیفی بصری و ادراکی سیما و منظر شهری، شورای عالی شهرسازی و معماری ایران در جلسه مورخ ۸۷/۹/۲۵ ضوابط و مقررات

ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری را به شرح زیر تصویب نمود.

۱-۱- دامنه کاربرد

این مصوبه از تاریخ ابلاغ برای کلیه معماران، طراحان شهری، دستگاه‌های تهیه و تصویب و نظارت بر اجرای طرح‌های توسعه شهری و شهرداریها و دیگر مراجع صدور پایان کار ساختمانی و سازمان‌های نظام مهندسی و سایر نهادهای ذیربط لازم‌الاجرا خواهد بود.

۱-۲- حوزه شمول

توسعه‌های شهری آتی، شهرهای جدید و شهرک‌های مسکونی جدیدالاحداث از زمان ابلاغ، مشمول این مصوبه خواهند بود. برای بافت‌های موجود نیز به ترتیب اولویت طرح‌های موضعی ساماندهی منظر شهری تهیه می‌شود. این طرح‌ها مطابق برنامه تنظیمی و حداکثر ظرف مدت ۵ سال از تاریخ ابلاغ این مصوبه تهیه خواهند شد.

۱-۳- هدف

هدف از اجرای این مصوبه:

- الف - تلاش در جهت استفاده بهینه از منابع و تأمین سلامت و رفاه ساکنین
- ب - ساماندهی به سیما و منظر شهری در شهرها، روستاها و سایر مجتمع‌های زیستی در کشور و تلاش در جهت ایجاد شرایط مناسب زندگی در آنها
- ج - احیای فرهنگ معماری و شهرسازی غنی گذشته کشور
- د - جلوگیری از بروز ناهماهنگی‌های بصری و کارکردی در فضاها و فعالیت‌های شهری
- ه - افزایش تعاملات اجتماعی و کوشش در جهت تنظیم جریان حیات مدنی

۲- تعاریف

۲-۱- منظر شهری: در این مصوبه منظور از منظر شهری کلیه عناصر طبیعی و مصنوعی (ساختمان‌ها و الحاقات آنها، مبلمان شهری، پوشش گیاهی و...) قابل مشاهده از عرصه‌های عمومی شهر شامل خیابان‌ها، میدانی، گرہ‌ها و پهنه‌های عمومی است.

۲-۲-۲- نما: منظور از نما در این مصوبه، نمای شهری و در انطباق با تعریف ارائه شده در بند ۱ مصوبه ۱۳۶۹/۸/۲۸ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران «کلیه سطوح نمایان ساختمان‌های واقع در محدوده و حریم شهرها و شهرک‌ها که از داخل معابر قابل مشاهده است اعم از نمای اصلی یا نماهای جانبی» می‌باشد.

۳-۲-۳- جداره: منظور از جداره، سطوح مربوط به دیوارهای محوطه‌هایی است که هیچ ساختمانی به صورت بلافاصله به آن ملحق نیست نظیر دیوار باغات و نظایر آن.

۴-۲-۴- پیاده‌راه: منظور از پیاده‌راه، خیابان‌ها و گذرهایی است که منحصر برای عبور پیاده مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵-۲-۵- کمیته‌های ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری: این کمیته نهادی پیشنهادی است که به منظور ایجاد هماهنگی میان کلیه سازمان‌ها، نهادها، دستگاه‌ها، شرکت‌ها و موسسات ذیربط در امر ارتقاء کیفی سیما و منظر، در شهرها تشکیل می‌گردد. نهادهای مذکور در این مصوبه از این پس به اختصار «کمیته» نامیده می‌شود.

۳- ضوابط کلی

۱-۳-۱- ضوابط مربوط به سیما و منظر

۱-۱-۳- طرح و اجرای بناهای واقع در مناطق تاریخی شهر باید دارای مقیاس انسانی بوده و دانه‌بندی و ریخت‌شناسی مشابه بافت تاریخی شهر داشته باشد. در طراحی معماری بناهای کلان مقیاس، تقسیم بنا به احجام متناسب با دانه‌بندی بخش تاریخی شهر الزامی است.

۲-۱-۳- در احداث ابنیه، انتخاب مصالح نماهای ساختمانی باید به گونه‌ای باشد که علاوه بر رعایت ضوابط و مقررات طرح‌های جامع و تفصیلی و سایر مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، موجب آلودگی محیط‌زیست نشود و قابل بازیافت و پاکسازی باشد. به شهرداریها امکان داده می‌شود تا

طی برنامه‌ای ۵ ساله نسبت به بهسازی مصالح نمای ساختمان‌های موجود در شهرها اقدام نمایند. ۳-۱-۳- در پاکسازی مصالح ساختمانی، رنگ و بافت و مصالح نما در بخش‌های تاریخی شهر همخوانی داشته و ترجیحاً از مصالح بوم‌آورد (محلی) انتخاب شوند.

۴-۱-۳- کلیه تابلوهای مربوط به فعالیت‌های شهری اعم از تجاری، درمانی، خدماتی، اداری و... در سطح شهرها باید در انطباق با مبحث بیستم مقررات ملی ساختمان، به صورت هماهنگ برای صنوف مختلف تهیه شود. ابعاد، فرم، طرح و محل نصب تابلوها باید توسط «کمیته» تعیین و مالکین و بهره‌برداران ملزم به رعایت این مقررات می‌باشند.

۵-۱-۳- تعداد تابلوهای معرف کاربری در یک منظر شهری مجاز نمی‌باشد؛ و هر تصرف تنها مجاز به استفاده از یک تابلو در نما یا جداره هر یک از معابر شهری که تصرف مذکور در حاشیه آن قرار دارد، است.

۶-۱-۳- به منظور ساماندهی و ایجاد هماهنگی میان تابلوهای تبلیغاتی در مقیاس شهری، به شهرداریها اختیار داده می‌شود تا نسبت به تهیه ضوابط و مقررات مربوط به محل و نحوه استقرار تابلوهای شهری (بیلبوردها)، نقاشی‌ها، جداره‌ها، استفاده از نمایشگرهای بزرگ شهری، تابلوهای تبلیغاتی، تابلوهای راهنمای شهری (نام خیابان‌ها و میادین و...) اقدام نماید و به تصویب «کمیته» برساند. رعایت تصمیمات «کمیته» در این زمینه برای دستگاه‌ها، سازمان‌ها، نهادها و موسسات دولتی و عمومی در اولویت قرار دارد.

۷-۱-۳- پیش آمدگی بدنه ساختمان‌ها (نظیر بالکن، تراس و...) در فضاهای شهری ممنوع بوده و احداث فضاهای نیمه باز با عقب‌نشینی دیوارهای خارجی از حد زمین تأمین خواهد شد. این فضاهای نیمه باز جهت تقویت چشم‌اندازهای مناسب شهری، کاهش اثر تابش شدید خورشید، نگهداری گل و گیاه و موارد مشابه بوده و بهره‌برداری از این فضاها به عنوان انباری (محل نگهداری مواد غذایی، سوخت و...) و خشک‌نمودن البسه ممنوع است.

۸-۱-۳- طراحان موظفند در طراحی ابنیه، فضای مورد نیاز جهت انباری و محل خشک نمودن البسه را در درون ابنیه پیش‌بینی نمایند. مساحت این فضاها تا

سقف ۱۰٪ (ده درصد) کل مساحت زیربنا جزء مساحت مفید محاسبه نمی‌شود.

۳-۱-۹- تمامی پیش‌آمدگی‌های موجود بدنه ساختمان‌ها از حد زمین در هنگام تخریب و نوسازی ابنیه از نما یا جداره ساختمان حذف می‌شوند.

۳-۱-۱۰- از تاریخ ابلاغ این مصوبه تا سقف ۱۵٪ مساحت زیربنای هر یک از واحدهای مسکونی به فضاهای نیمه باز و پیش فضای ورودی اختصاص خواهد داشت این بخش جزء زیربنا محسوب نمی‌شود و مسدود نمودن و الحاق نمودن آنها به فضاهای محدود ساختمان‌ها به هر نحو ممنوع می‌باشد.

۳-۱-۱۱- طراحان و مجریان موظفند معماری بناهای واقع در تقاطع معابر را به گونه‌ای طراحی و اجرا نمایند که به ارتقاء کیفیت بصری و فضایی تقاطع‌ها منجر شود.

۳-۱-۱۲- با توجه به اهمیت معماری نبش، کنج، دروازه‌ها، طرح و نمای ساختمان‌های واقع در این نقاط باید به تایید «کمیته» برسد.

۳-۱-۱۳- در شهرهایی که پوشش نهایی غالب آنها از انواع پوشش‌های شیب‌دار می‌باشد «کمیته» رنگ‌ها، جنس و حدود شیب مجاز آن را به گونه‌ای معین می‌نماید که هماهنگی در سیما و منظر شهری فراهم آید.

۳-۱-۱۴- استفاده از پوشش‌های شیب‌دار، در شهرهایی که استفاده از آن در سنت معماری محل نباشد، ممنوع خواهد بود.

۳-۱-۱۵- استفاده از فرم‌های نامتعارف (نظیر کشتی، میوه‌ها و...) در طراحی و احداث بناها، به تشخیص کمیته ممنوع می‌باشد رعایت این مصوبه برای دستگاه‌ها، نهادها و سازمان‌های دولتی در اولویت قرار دارد.

۳-۱-۱۶- استفاده از نماهای پرده‌ای (نماهای آلومینیومی، شیشه‌ای، کامپوزیت، شیشه‌های جیوه‌ای و...) در جداره‌های بیرونی و قابل مشاهده از عرصه‌های عمومی، ضمن رعایت مبحث چهارم مقررات ملی ساختمان، برای کلیه بناهای دولتی و عمومی ممنوع بوده و استفاده از این مصالح صرفاً درون بناها مجاز است. به مالکین ابنیه موجود فرصت داده می‌شود تا ظرف مدت ۳ سال، با اولویت بناهای دولتی و عمومی به اصلاح نمای این ابنیه با مصالح جایگزینی که توسط کمیته تعیین می‌شود، اقدام نمایند.

۳-۱-۱۷- در طراحی و اجرای ابنیه احداث تاسیسات (نظیر چیلر، کولر و...) به صورت نمایان در منظر شهری ممنوع است و تاسیسات باید با تمهیدات مناسب از معرض دید عمومی حذف شوند در ابنیه موجود به مالکان فرصت داده می‌شود تا مطابق برنامه‌ای که از سوی «کمیته» مشخص می‌شود ظرف مدت ۳ سال به اصلاح نما اقدام نمایند.

۳-۱-۱۸- از این پس احداث ابنیه‌ای که به دلیل ارتفاع زیاد و یا درشت‌دانگی و... حقوق همسایگان را در استفاده از نور، مناظر و مواهب طبیعی سلب نماید ممنوع می‌باشد. «کمیته» سنجه‌های مورد نیاز در این خصوص را (نظیر حداقل فواصل و ارتفاع بناها در همسایگی واحدها) تعیین خواهد نمود.

۳-۱-۱۹- استفاده از بام‌های سبز در محل‌هایی که «کمیته» تصویب نماید مجاز خواهد بود.

۲-۳- ضوابط مربوط به ساماندهی کالبدی فضاهای شهری

۲-۳-۱- به مالکین ابنیه فرصت داده می‌شود تا ظرف ۵ سال از تاریخ ابلاغ این مصوبه، کلیه کانال‌های تاسیساتی نمایان در نماها و در جداره‌های شهری شامل کولرها (اسپیلت‌ها) کانال‌های کولر، ناودان‌ها، سیم‌ها و کابل‌های برق و تلفن، دودکش بخاری، لوله‌های تاسیساتی (به استثناء لوله‌های گاز شهری) و نظایر آن به تدریج از نماهای شهری حذف و یا به گونه‌ای ساماندهی شوند که در نما یا جداره شهری قابل مشاهده نباشد. لوله‌های گاز شهری نیز بایستی متناسب با رنگ نمای ساختمان‌ها رنگ‌آمیزی شود.

۲-۳-۲- نصب تابلوهایی که در معابر موجب اختلال در حرکت عابرین شود، مطابق مبحث بیستم مقررات ملی ساختمان ممنوع است.

۲-۳-۳- مکانیابی کابین‌ها، کیوسک‌ها در معابر پیاده (اعم از تلفن عمومی، روزنامه‌فروشی، صندوق‌های جمع‌آوری صدقات و...) باید به گونه‌ای انجام شود که مزاحم حرکت عابرین پیاده نباشد.

۲-۳-۴- به شهرداریها امکان داده می‌شود تا مطابق برنامه‌ای ۳ ساله نسبت به ساماندهی کابین‌ها و کیوسک‌ها و اثاثه شهری موجود اقدام نمایند.

۲-۳-۵- ایجاد هرگونه اختلاف سطح (لبه، پله،

سکو و...) در مسیر عبور در معابر پیاده ممنوع است و تغییرات سطوح بایستی به وسیله شیب راهه و رمپ انجام شود.

۶-۳-۲- کفسازی معابر پیاده بایستی به گونه‌ای انتخاب شود که امکان سر خوردن عابرین به حداقل کاهش یافته، امکان پاکسازی داشته و از مصالح بوم آورد انتخاب شده باشد.

۷-۳-۲- کفسازی معابر باید با همکاری و مشارکت عمومی مالکین بناهای حاشیه معبر و شهرداری، نگهداری و مرمت شود.

۸-۳-۲- اثاثه شهری بکار رفته در فضاهای شهری از نظر فرم، اندازه، رنگ و مصالح بایستی مطابق با طرح اثاثه شهری و متناسب با بافت و احجام معماری اطراف این فضاها طراحی و اجرا شوند.

۹-۳-۲- حفظ و توسعه فضای سبز شهری باید حتی الامکان با گونه‌های گیاهی بومی صورت گیرد. «کمیته» گونه‌های گیاهی بومی را متناسب با ویژگی‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی هر شهر مشخص نموده و اعلام می‌نماید.

۳-۳- ضوابط مربوط به ساماندهی زیرساخت‌های شهری

۱-۳-۳- تعبیه تاسیسات گرمایشی و سرمایشی و کانال‌های مورد نیاز در فضاهای داخلی ساختمان الزامی است.

۲-۳-۳- کلیه مسیرها و کانال‌های تاسیساتی موجود در معابر (پیاده‌روها و پیاده‌راه‌ها) باید به وسیله کفسازی مشخص شود. کانال‌ها باید به گونه‌ای احداث شوند که دسترسی به آنها برای تعمیر به سهولت فراهم آید.

۳-۳-۳- کمیته موظف است تا زمینه شکل‌گیری ایجاد کانال مشترک انرژی در معابر را با همکاری شهرداری، وزارت کشور و سازمان‌ها و دستگاه‌های ذیربط پیگیری نماید.

۴-۳- ضوابط مربوط به ساماندهی کارکردی فضاهای شهری

۱-۴-۳- به منظور استفاده بهینه از فضاهای شهری و ایجاد سرزندگی در آنها، به شهرداریها اختیار داده

می‌شود تا با هماهنگی کمیته‌ها در شهرها و ساکنان مجاور، در معابری که عرض بخشی از پیاده‌رو آنها بیش از سه متر باشد، در ایام تعطیل و ساعات شبانه‌گاهی به کاربری‌هایی چون اغذیه‌فروشی و عرضه کنندگان آبمیوه و نوشیدنی‌های سرد و گرم اجازه دهند تا بخشی از معبر را با مبلمان مناسب تجهیز و از مراجعین پذیرایی نمایند لکن احداث نرده و یا ایجاد مانع ثابت در مسیر عابرین در آن ممنوع است.

۵-۳- ضوابط مربوط به نظارت بر اجرای مقررات

۵-۳-۱- تحویل نقشه حجمی ابنیه و راندوی مصالح به کار گرفته شده در طراحی ابنیه جدید و ابنیه مجاور (همسایگی) برای اخذ پروانه ساختمانی به مراکز بررسی و کنترل نقشه و مراجع صدور پروانه ساختمانی از سوی متقاضیان الزامی است. در این نقشه‌ها ایجاد هماهنگی میان احجام از نظر فرم، جنس و رنگ مصالح، دانه‌بندی و ریخت در واحدهای همسایگی الزامی است. دستورالعمل‌ها و راهنماهای مورد نیاز در این خصوص از سوی کمیته تدوین و ابلاغ خواهد شد.

۵-۳-۲- صدور پایانکار و گواهی عدم خلاف برای ابنیه جدید الاحداث منوط به اجرای نقشه‌های ارائه شده جهت اخذ پروانه ساختمانی است. مهندسين ناظر مسئول اجرای دقیق نقشه‌های مصوب (به ویژه نما و حجم) خواهند بود.

۴-۴- سازمان اجرای مقررات

۱-۴-۴- به منظور تدوین ضوابط محلی و تکمیلی و فراهم نمودن شرایط تحقق‌پذیری این مصوبه، کمیته‌های بین بخشی تحت عنوان «کمیته ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری» ظرف مدت سه ماه پس از ابلاغ این مصوبه در کلیه شهرها به شرح زیر تشکیل خواهد شد. دبیرخانه این کمیته در سازمان مسکن و شهرسازی استان مستقر خواهد بود.

۲-۴-۴- کمیته‌های ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری

۱-۲-۴-۴- این کمیته نهادی تخصصی، غیربخشی و غیرانتفاعی است (براساس مفاد تبصره بند ۳ از ماده ۳ آیین‌نامه نحوه بررسی و تصویب طرح‌های توسعه و

عمران محلی، ناحیه‌ای و منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مصوب ۷۸/۱۰/۱۲ هیات محترم وزیران) که به منظور ایجاد هماهنگی میان کلیه سازمان‌ها، نهادها، دستگاه‌ها، شرکت‌ها و موسسات ذیربط در امر ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری و با عضویت نمایندگان شهرداری، مهندسين مشاور تهیه کننده طرح توسعه شهری، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان، سازمان نظام مهندسی استان، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان، دو نفر از اعضاء هیئت علمی دانشکده‌های معماری و شهرسازی استان، و سازمان مسکن و شهرسازی استان تشکیل می‌گردد.

۲-۲-۴ در صورت تشکیل شورای سیما و منظر شهری در استان‌ها این کمیته به عنوان یکی از کمیته‌های تخصصی شورای مذکور خواهد بود.

۳-۲-۴ کمیته حسب مورد از نمایندگان سازمان‌ها، دستگاه‌ها و نهادهای ذیربط جهت شرکت در جلسات مرتبط دعوت به عمل می‌آورد.

۴-۲-۴ مدیر (معاون) شهرسازی و معماری سازمان مسکن و شهرسازی استان دبیر کمیته خواهد بود.

۵-۲-۴ اعضاء کمیته توسط بالاترین مقام سازمان، نهاد یا دستگاه ذیربط در استان تعیین و احکام آنان توسط رییس سازمان مسکن و شهرسازی استان صادر و ابلاغ خواهد شد.

۶-۲-۴ اعضاء کمیته بایستی دارای تخصص معماری، طراحی شهری و یا طراحی منظر باشند.

۷-۲-۴ ارتباط استخدامی نمایندگان با نهادها، سازمان‌ها و دستگاه‌های ذیربط الزامی نخواهد بود.

۸-۲-۴ ضوابط و مقررات تکمیلی در خصوص این مصوبه توسط «کمیته» تهیه و به تصویب کمیسیون ماده ۵ استان خواهد رسید.

۹-۲-۴ وظایف کمیته عبارت است از:

الف - ایجاد هماهنگی در خصوص مطالعات، اقدامات اجرایی و عمرانی در سیما و منظر شهری

ب - منطقه‌بندی شهرها جهت انجام اقدامات بهسازی و ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری

پ - بررسی و تایید طرح‌های موردی ساماندهی به سیما و منظر شهری

ت - تعیین مصالح مناسب برای استفاده در

نماها و جداره‌های شهری، کفسازی بستر معابر پیاده‌راهی و پیاده‌روها با عنایت به موارد اقلیمی، فرهنگی و سایر ویژگی‌های تاریخی و بومی و ایجاد هماهنگی میان مصالح نماها و جداره‌ها و کفسازی معابر پیاده‌راهی یا پیاده‌راه‌ها با اولویت به‌کارگیری مصالح بومی

ث - تعیین میزان نور مورد نیاز فضاهای شهری (معابر، میادین، پهنه‌ها و بناهای مهم برحسب لوکس) و نحوه نورپردازی به آنها (به گونه‌ای که باعث افزایش زمان حضور شهروندان در فضاهای شهری شده و در عین حال مانع از مشاهده ستارگان نشود)

ج - تدوین ضوابط و استانداردهای بومی، اندازه‌ها و فواصل میان مبلمان شهری

چ - تدقیق ضوابط، مقررات و الزامات این مصوبه متناسب با شرایط محلی

ح - تدوین ضوابط و مقررات مناسب جهت نگهداری، بهسازی، مرمت، بازسازی و نوسازی نماها، جداره‌ها و کفسازی معابر

خ - تدوین ضوابط و مقررات مربوط به جانمایی مبلمان شهری در فضاهای شهری متناسب مقتضیات محلی و بومی

د - تدوین ضوابط، مقررات و دستورالعمل‌های مورد نیاز در خصوص نحوه مکانیابی، نحوه استقرار، جنس، رنگ، فرم تابلوهای شهری و محلی

ذ - اولویت‌بندی فضاهای شهری جهت انجام مطالعه، طراحی و اقدامات بهسازی سیما و منظر شهری

۱۰-۲-۴ هرگاه براساس تصمیمات و مصوبات این کمیته ضوابط و مقررات ساختمانی مندرج در طرح‌های توسعه شهری دچار تغییراتی شود این تغییرات بایستی به تصویب کمیسیون ماده ۵ استان برسد.

۱۱-۲-۴ نحوه مدیریت و تشکیل جلسات و تصمیم‌گیری‌ها براساس آئین‌نامه داخلی کمیته‌ها انجام خواهد شد.

۵ - بازنگری در ضوابط

در صورت تشخیص کمیته و نیاز، این مصوبه هر ۵ سال یکبار مورد تجدیدنظر، تکمیل و اصلاح قرار خواهد گرفت.

بررسی پیوندهای خواهر شهری در ارتباط با مفاهیم جهانی شدن

✦ حسین حاتمی‌نژاد
عضو هیأت علمی دانشگاه تهران
✦ علی مهدی
دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و
برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تهران

مقدمه

قبل از هر چیزی باید عنوان شود که پایه و اساس این نوشتار در واقع از ترجمه مقاله‌ای با عنوان «نقش شبکه شهری در ساخت فرهنگ شهرهای جهانی» می‌باشد که تار و پودهای اصلی این متن، بحث مربوط به خواهرشهرها به ویژه خواهرشهرهای استانبول و تاریخچه آن در مسیر جهانی شدن است که به وسیله سدا کونداک لونت، توزین بایکان و علی آهو گولومسر (Alie ahu gulumser , Tuzin baykan , Seda kundak levent)

اساتید دانشگاه استانبول در سال ۲۰۰۴ در چهل و چهارمین کنفرانس منطقه‌ای اروپا در پورتو پرتغال ارائه شده است. قسمت دوم این نوشتار جدای از ترجمه متن مربوط به معرفی خواهرشهرهای ایران، به طور اختصاصی تر خواهرشهرهای اصفهان می‌باشد.

در مسیر جهانی شدن (Globalisation) که به معنای یکپارچگی جهان در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است، شهرهای بیشتری عامل تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را دارا می‌باشند. شهرها مظهر تداعی و تجسم این تغییرات گسترده‌اند. جهانی شدن

چکیده

فرایندهای جهانی شدن و افزایش تقابلات بین شهرها باعث به وجود آمدن یک سیستم / شبکه شهری جدید شده است که در این سیستم، شهرها در عین حال که با هم در رقابتند، مکمل هم نیز می‌باشند. شبکه شهرها، مانند شهرهای جهانی و یا خواهرشهرها را می‌توان نمونه‌های خوبی از سیستم شهری همکار در سطوح جهانی و منطقه‌ای دانست. این شهرها در کشورهای مختلف خواهان مشارکت و تبادل فرهنگ و تجربیات در این شبکه‌های شهری هستند تا فضاهای مشترکی را بین خود به وجود آورده و آن را توسعه دهند. عمده‌ترین قراردادهایی که در سطح جهانی در ارتباط بین شهرها وجود دارد، قراردادهایی با عنوان پیوندهای خواهرشهری است. هدف اصلی این نوشتار، ارزیابی نقش شبکه‌های شهری به وسیله ابزارهای جنبش خواهرشهری است، که می‌تواند باعث مشارکت و همکاری دو شهر از کشورهای متفاوت بر مبنای درک متقابل فرهنگی و اجتماعی شود. محوریت این نوشتار روی خواهرشهرهای استانبول است. البته پس از معرفی خواهرشهرهای شهر استانبول و روابط بین آنها، خواهرشهرهای ایران و به خصوص شهر اصفهان نیز معرفی خواهند شد.

ابتدا در شهرها رخ می‌دهد و شهرها مظهر تجسم جهانی شدن بوده و آن را منعکس می‌کنند. فرایندهای جهانی منجر به تغییر شهرها شده و می‌شود و شهرها نیز این تغییرات جهانی را در خود هضم می‌کنند و به آن موقعیت می‌بخشند.

قرن ۲۱، قرن شهری به حساب می‌آید که در آن شهرنشین‌های دنیا بخشی از شبکه جهانی را تشکیل می‌دهند که همه این مجموعه‌های عظیم انسانی، خصوصیات و ویژگی‌های مشترکی دارند. آنها نمونه‌های شبکه‌سازی جهانی‌اند که به رغم وجود موانعی چون مسافت‌های چند صد کیلومتری، در آنها مبادله کالا و اطلاعات صورت می‌گیرد.

شبکه شهری جهانی عبارت است از مجموعه شهرهای وابسته به یکدیگر که ساختار سکونتگاهی یک ناحیه، منطقه، سرزمین و جهان را پدید می‌آورند. نظام شهری تنها محدود به ساخت کالبدی نیست، بلکه جریان‌های سرمایه، عوامل تولید، ایده‌ها، اطلاعات و نوآوری‌ها را نیز شامل می‌شود. از این رو نظام‌های بازی هستند که دائماً خود را با تغییرات ساختاری شهرها و ارتباطات خارجی آنها انطباق می‌دهند.

ارتباطات خواهرشهری در دنیا مصداق بارزی از این نظام‌های شهری باز هستند که با پرورش تفاهم، همکاری و دوستی به دنبال تبادل جریان‌های سرمایه، آموزش، فناوری، تولید، فرهنگ و... هستند.

شهرها چنانکه بسیاری از کارشناسان اذعان می‌دارند، به طور فزاینده‌ای در یک سامانه در حال جهانی شدن بین‌المللی درگیر شده‌اند که در آن شهرها برای بقا باید رقابتی موفقیت‌آمیز داشته باشند.

لوفور در کتاب معروف «عدالت اجتماعی و شهر» دیوید هاروی بیان می‌دارد که بر اثر توسعه نیازهای جمعیت شهری باید شهر تا حدی عملکرد تجاری خود را توسعه دهد.

بررسی‌های ژرف‌نگرانه و تحلیل‌های جغرافی‌دانان، اقتصاد محلی را در رابطه با اقتصاد جهانی دانسته‌اند که همزمان بر مقوله شهر هم تأمل کرده‌اند.

بدین ترتیب شهر در بسیاری از موارد به عنوان رابط و اتصال دهنده روابط ملی و بین‌المللی، اثرگذاری

قابل ملاحظه‌ای در پیوند اقتصادی محلی با اقتصاد جهانی داشته است. روابط خواهرشهری با توجه به تجربیات جهانی، ضمن برقراری روابطی رقابتی در نظام شهری جهانی، توانسته پاسخگویی مناسب برای رفع نیازهای فزاینده جمعیت خود باشد، ضمن آنکه با توسعه روابط شهر به شهر، به پیوند اقتصاد و فرهنگ محلی با جهانی کمک شایانی کرده است که در ادامه بیشتر توضیح داده خواهد شد.

ما برنامه‌ریزان شهری، شهر را همیشه موجودیتی زنده، حیات‌بخش، فعال و زاینده نیازهای اجتماعی انسان‌ها می‌دانیم که در آن اقتصاد شهری، جمعیت شهری، فرهنگ شهری، پویایی شهری و... همگی واژه‌هایی هستند که معنا، پیوند و ارتباطی ناگسستنی با هم دارند.

از این رو شهر به عنوان موجودیتی زنده نیازمند ارتباط مداوم با هم نوعان خود است که این روند به خصوص بعد از جنگ جهانی دوم، در مفهوم خواهرخواندگی شهرها یا شهرهای دوقلو، تجسم عینی همکاری بین شهرها را در بسیاری از جنبه‌ها تا امروز نشان داده است؛ وجود ۲۴۰۰ قرارداد خواهرخواندگی در دنیا مؤید این مطلب است.

افلاطون، فیلسوف یونانی در این زمینه چهار صفت را لازمه جهش یک شهر به کمال، عنوان می‌کند که مهمترین آنها را تدبیر می‌داند. معنای تدبیر در این گفته، سازماندهی داخلی یک شهر با شهرهای دیگر و حسن رابطه با شهرهای دیگر عنوان شده است.

شهرهای مختلف جهان برای رسیدن به اهداف تعیین شده خود، سیاست‌های شهری مختلفی را پایه‌ریزی می‌کنند. این سیاست‌های شهری تلاشی است برای انتظام، کنترل و مدیریت نیروهای شکل دهنده نواحی شهری.

آنچه که امروزه در دنیا و در ایران در رابطه با روابط خواهر شهری ملاحظه می‌شود، بخش کوچکی از جریان جهانی شدن و پیوندها با شبکه‌های جهانی است که در این نوشتار بررسی شده است. هدف این نوشتار ارزیابی نقش شبکه‌های شهری به وسیله ابزارهای جنبش خواهرشهری است.

مفهوم خواهرخواندگی شهرها

خواهرخواندگی، پیمان همکاری بلندمدت و رسمی دو شهر است که بین شهرداران دو شهر برای ایجاد همبستگی و اتحاد بیشتر انسانی و فرهنگی منعقد می‌شود. این پیوند با پایان جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۴۵ میلادی، برای نخستین بار در بین شهرهای کشورهای اروپایی شکل گرفت. بنابراین روابط خواهرخواندگی کاتالیزوری بی‌نظیر برای رشد اقتصادی است. امروزه شهرهای خواهر خوانده یا خواهرشهرها، شبکه غیرانتفاعی و غیر دولتی گسترده‌ای از شهروندان و همکاری بین‌المللی را تشکیل می‌دهند و بیش از ۲۴۰۰ رابطه خواهرخواندگی رسمی بین شهرهای جهان وجود دارد. در اروپا به این گونه شهرها، شهرهای دوقلو یا شهرهای دوستی نیز می‌گویند. در امریکای شمالی و استرالیا از همین اصطلاح (شهر خواهر) استفاده می‌شود.

معیارهای ایجاد خواهرشهری و اهداف آن

پیمان خواهرخواندگی بین شهرهایی امضا می‌شود که نوعی وجه تشابه و همسانی از قبیل ویژگی‌های تاریخی، فرهنگی، نمادهای مشترک و ... با یکدیگر داشته باشند تا از ظرفیت‌ها و تجربیات یکدیگر برای پیشبرد اهداف خاص علمی، فنی، گردشگری و نظایر آن استفاده کنند و با اعزام گروه‌های کارشناسی از تجربیات یکدیگر بهره‌مند شوند.

زلینسکی^۱ (۱۹۹۱) بر این باور بود که گزینش خواهرشهری نمی‌تواند از روی حادثه و بدون مطالعه باشد بلکه در این ارتباط تعدادی معیار به عنوان پیش شرط برقراری روابط خواهرشهری وجود دارد که این معیارها شامل ارتباطات تاریخی، شراکت اقتصادی، فرهنگی، بازآفرینی، ارتباطات ایدئولوژیکی (مانند اسامی مکان‌های مشابه یا ماهوی) و همچنین وجود اختلافات مکانی و فاصله‌ای می‌باشد. پیمان خواهرخواندگی رابطه‌ای دوستانه و هدفمندی است که به منظور تبادل اطلاعات و تجربیات و توسعه مناسبات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، شهری، فنی و سیاسی میان یک جامعه شهری با جامعه شهری

همانند خارجی برقرار می‌شود.

در این ارتباط کرم‌رات آل^۲ (۱۹۹۶) و راماسامی^۳ و کرامر (۱۹۹۸) بر این باور هستند که نخستین انگیزش برای روابط پایدار خواهرشهری، درک فرهنگی و دوستی بین شهرهاست.

تاریخچه ایجاد خواهرخواندگی شهرها

علیرغم اینکه شهرهای شبکه‌ای، نتیجه شبکه جهانی معاصرند ولی این مفهوم ریشه و ردپایی در صدها سال قبل داشته است. ریشه پدیده خواهرشهری به بعد از جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵) برمی‌گردد که اولین جرقه‌های ایجاد این روابط به وسیله شهرداران شهرها زده شده است. در این دوره شهرها خواهان مشارکت و تبادل تجربیات خود در راستای بازسازی ویرانی‌هایی شدند که جنگ از خود بجا گذاشته بود. مدتی بعد و در سال ۱۹۵۶ رئیس جمهور وقت امریکا (ژنرال آیزنهاور) در ارائه برنامه «مردم به مردم» بر شکل‌گیری پیمان خواهرخواندگی شهرهای امریکا با دیگر شهرهای جهان تأکید کرد؛ بدین ترتیب حرکتی جهانی در این مفهوم پایه‌گذاری شد. هدف آیزنهاور از تأکید روی این طرح، درگیر کردن افراد و سازماندهی گروه‌ها در تمامی سطوح جامعه برای کاهش درگیری‌ها در سطح جهان و منطقه با انعقاد قرارداد خواهرخواندگی بود.

مزیت‌های ایجاد روابط خواهرشهری

به هر حال فرایند جهانی شدن نه تنها موجب به وجود آمدن شبکه شهرهای جهانی در اصطلاح اقتصادی شده است، بلکه این فرایند باعث بوجود آمدن انواع دیگر شبکه‌ها مانند سازمان‌های عام‌المنفعه مانند،^۳ IULA،^۴ WACLAC،^۵ OWCH نیز شده است. جنبش خواهرشهری که در میان این شبکه‌ها می‌توان به آن اشاره کرد، به عنوان یک رابطه شهری-شهر، نمود یافته است. مفهوم خواهرشهری یک گام رو به جلو در روابط بین‌المللی شهرها در سطح شهرداری‌ها بر مبنای درک فرهنگ‌های همدیگر و با هدف تولید ارزش‌های مشترک است. پیمان خواهرخواندگی

باعث رشد در توسعه پایدار شهرها، کاهش مشکلات جوانان، برهمکنش‌های فرهنگی و تلاش برای ارسال کمک‌های بشردوستانه در زمان بحران می‌شود. همچنین باعث افزایش ارزش‌ها و علایق مشترک بین شهرهای خواهرشده و احتمال تثبیت صلح پایدار جهانی و منطقه‌ای را تقویت می‌کند.

در جایی دیگر تورندون^۷ برخی از مزیت‌های اقتصادی روابط خواهرشهری را این گونه بیان می‌دارد:

- فراهم کردن اتصال و ایجاد رابطه میان بازارهای جدید و خطوط تولیدی،
- افزایش شهرت فرامرزی برای هر دو شرکت خصوصی برای هر دو طرف،
- تقلیل هزینه‌های تحقیق و جستجو در معاملات تجاری،
- افزایش توریسم،
- تسهیل اشتراک فناوری و اطلاعاتی و اتصال به مراکز پژوهشی و تحقیق،
- جذب پول و شهریه ازدانشجویان خارجی

دو شهر مارشال تاون و ویلات چوویت در قاره امریکا، مزیت جالبی را از اتحاد رابطه خواهرشهری به دست آورده‌اند. این مزیت مربوط به قانونی شدن مهاجرت شهروندان دو شهر و مهاجرت بدون مشکل به شهرهای همدیگر است. این قرارداد در سال ۱۹۸۹ منعقد شد که مزیت این کار کاهش بیکاری در دو خواهر شهر به واسطه عدم احتیاج به نیروی کار از غیر این شهرهاست. به این ترتیب دو شهر فوق می‌توانند کمبود نیروی کار را هم از شهرهای یکدیگر جبران کنند.

خواهرخوانده‌ها چگونه همدیگر را پیدا می‌کنند؟

این شهرها از راه‌های مختلفی همدیگر را پیدا می‌کنند. گاهی شهرداران دو شهر همدیگر را ملاقات می‌کنند و با همدیگر آشنا می‌شوند و پس از آن مقدمات خواهرخواندگی شهرهای خود را فراهم می‌آورند. در موارد دیگر گروه یا افرادی از اجتماع، محلات، تجار یا اعضای انجمن‌های قومی، جریان

امور را به دست می‌گیرند و کمیته خواهرخواندگی را ایجاد کرده و سپس از رهبران منتخب خود می‌خواهند که همکاری رسمی بین دو شهر از دو کشور ایجاد شود. برخی از این شهرها نیز به علت هم نام بودن و یا به سبب اینکه جشن و فستیوال مشابهی دارند، خواهر خوانده می‌شوند.

شرایط و مسایلی که باید برای داشتن روابط موفق خواهرخواندگی بین شهرها رعایت شود، شامل حمایت و مشارکت شورای شهر، تشکیل کمیته‌های ویژه، مشارکت مستقیم دپارتمان‌های مختلف شهری مانند توسعه اقتصادی، فنی، امنیت عمومی، بهداشت، آموزش جوانان، محیط‌زیست و... می‌باشد. امکان همکاری بخش خصوصی و شرکت‌های تجاری کوچک و توجه به تفاوت‌های فرهنگی بین دو جامعه برای جلوگیری از برخوردهای فرهنگی جدی، برگزاری مباحث و سمینارهای فرهنگی و تعریف اهداف همکاری و... می‌تواند شرایط را برای داشتن روابط حسنه خواهرشهری آماده کند.

استانبول و خواهرشهرهایش

استانبول به عنوان بزرگترین شهر ترکیه در غربی‌ترین قسمت این کشور قرار دارد و تنها شهری است که هم زمان در دو قاره آسیا و اروپا واقع شده است. ساخت این شهر به سال ۳۳۶ میلادی برمی‌گردد که کنستانتین، امپراتور روم آن را بنا کرد که بعدها قسطنطنیه نام‌گذاری شد. اسلامبول نام دیگر این شهر است ولی به طور رسمی از سال ۱۹۳۳ نام این شهر به استانبول تغییر نام داد. مسجد ایاصوفیه مهمترین اثر معماری این شهر است. این مسجد ابتدا کلیسا بود و چندین بار به سبب آتش‌سوزی و زلزله نابود ولی دوباره بازسازی شده و هم اکنون به عنوان نماد این شهر محسوب می‌شود. امروزه حتی با تغییر پایتخت به آنکارا، این شهر همچنان به عنوان مرکز مهم صنعتی، علمی، فرهنگی و اقتصادی ترکیه عمل می‌کند. به علت ویژگی‌های جغرافیایی، این شهر از گذشته‌های دور به عنوان مرکز خطوط ارتباطی محسوب می‌شد و می‌شود. پل احداث شده در شهر استانبول توانسته

این شهر را به اروپا متصل کند که علاوه بر گسترش روابط با اروپا باعث به وجود آمدن منظره بسیار زیبایی شهری نیز شده است.

اولین خواهرشهرهای استانبول به وسیله تلاش‌های فردی کنسولی و کارمندان دولتی به وجود آمد. به همین دلیل موقعیت و مکان اولین خواهرشهر، بسیار دروازا استانبول بود.

ریودوژانیرو: استانبول ابتدا در سال ۱۹۶۵ با شهر ریودوژانیرو روابط خواهرشهری را به وجود آورد. بازتاب اصلی این قرارداد در واقع زمانی بود که بعد از زلزله آگوست ۱۹۹۹ استانبول، ریودوژانیرو به عنوان اولین شهری بود که کمک‌های انسان دوستانه خود را در سریع‌ترین زمان ممکن به استانبول ارسال کرد. جدا از این‌گونه روابط حسنه، این دو شهر در زمینه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی و توریستی با هم در ارتباطند.

کلن: شهردار کلن به عنوان دیگر خواهرشهر استانبول (بعد از زلزله استانبول که اشاره شد)، ضمن جمع‌آوری کمک‌های مردمی برای افرادی که خانواده خود را از دست داده بودند، شروع به ساخت پناهگاه و یتیم‌خانه برای آسیب‌دیدگان کرد. رابطه خواهرشهری استانبول و کلن همیشه به علت روابط کهن تاریخی و اقتصادی موجود بین این دو شهر، قوی و پایدار بوده است. به عنوان مثال در سال ۱۹۹۷ شهر کلن طرح بزرگی را برای شرکت‌کنندگان استانبولی تدارک دید. با این طرح این امکان به شهر استانبول داده می‌شد که شهرشان را به خیل عظیم بازدیدکنندگان که از دیگر کشورهای مختلف آمده بودند، معرفی کنند.

شانگهای: شهرداری شانگهای به عنوان یکی دیگر از خواهرشهرهای استانبول هر ساله نمایشگاه عکسی از شهر استانبول در این شهر برگزار کرده و این شهر را به مردم شانگهای بهتر معرفی می‌کند. همچنین هنرمندان صنایع دستی استانبول این امکان را دارند تا صنایع ظریف دست ساز خود را در شانگهای عرضه کنند. همین شرایط را استانبول برای شانگهای فراهم آورده است. این وضعیت

شرایط کاهش بیکاری و جذب توریسم را برای هر دو کشور فراهم می‌آورد.

شیمونوسکی: این شهر ژاپنی نیز خواهرشهر استانبول است و روابط گسترده فرهنگی - آموزشی با استانبول دارد. شهرداری شیمونوسکی هر ساله از دانشجویان استانبولی که برای آموزش و یادگیری زبان ژاپنی، اقتصاد ژاپن و زندگی تجاری در ژاپن به این شهر می‌آیند و در دانشگاه آنها تحصیل می‌کنند، حمایت‌های ویژه‌ای به عمل می‌آورد. علاوه بر این، هر ساله هفته‌ای در این شهر به نام هفته بزرگداشت استانبول نامگذاری می‌شود که در آن، شهر استانبول را به مردم شیمونوسکی معرفی می‌کنند. در سال ۲۰۰۳ شهردار شیمونوسکی، آن سال را به عنوان سال ترکیه اعلام کرد. در همان سال شهردار استانبول بزرگ با افتتاح باغ ژاپنی که به وسیله شهردار شیمونوسکی در استانبول ساخته شده بود، هفته بزرگداشت فرهنگی ژاپنی‌ها را سازماندهی کرد.

بوسان: شهری کره‌ای که با داشتن روابط خواهر شهری با استانبول خواهان احداث پارک‌های تحقیقاتی در این شهر است تا بدین ترتیب امکان گسترش روابط علمی و آکادمیک را فراهم کند.

با دقت به مسایل مطرح شده بالا در روابط خواهرخواندگی متوجه مزیت‌های بالای چنین روابطی از ابعاد مختلف برای طرفین قرارداد می‌شویم. در کل تا زمان ترجمه این مقاله شهر استانبول با ۲۷ شهر از نقاط مختلف جهان روابط خواهرشهری امضا کرده است که با عنایات دولت ترکیه، آینده‌ای امیدبخش از توسعه این روابط برای این شهر پیش‌بینی می‌شود.

امروزه ترکیه به عنوان یکی از قطب‌های مهم گردشگری در جهان عمل می‌کند و به عنوان هشتمین کشور پر درآمد جهان از حیث گردشگری به شمار می‌آید و استانبول در فرایند درآمد زایی، نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کند که جا دارد از این تجربیات در کشور خودمان از کانال روابط خواهرشهری استفاده شود.

جدول ۱: توزیع پیوندهای خواهرشهری استانبول از بعد دوره زمانی_ مکانی

در آینده	۲۰۰۰-۲۰۰۴	۱۹۹۰-۲۰۰۰	۱۹۸۰-۱۹۹۰	۱۹۷۰-۱۹۸۰	تا ۱۹۷۰	قاره
	فیلیپ (بلغارستان) کاستنس (رومانی) اسکوپیه (مقدونیه) آتن (یونان) تاپولی (ایتالیا) پاریس (فرانسه) رتدام (هلند)	بارسلونا (اسپین) کلن (آلمان) سارایوو (بوسنی) اُدسا (اُکراین) دورس (آلبانی) استکهلم (سوئد) استراسبورگ (فرانسه) وارسوا (اُکراین) بوداپست (مجارستان) پراگ (چک) ونیز (ایتالیا) پترزبورگ (روسیه)	فرینز (ایتالیا) برلین (آلمان)			اروپا
بیروت (لبنان) سمرقند (ازبکستان) تبریز (ایران)	قازان (تاتارستان)	مری (ترکمنستان) اُس (قرقیزستان) ارمن (اردن) آلماتی (قزاقستان) کابل (افغانستان)	جده (عربستان سعودی)	لاهور (پاکستان)		آسیای غربی
هوچی میم (ویتنام) بانکوک (تایلند)	پوسان (کره جنوبی)	جاکارتا (اندونزی)	جوهر و باهرو (مالزی) شانگهای (چین)	شیمونوسکی (ژاپن)		آسیای شرقی
کانستانتین (الجزایر) (الجزایر) خارطوم (سودان)	کانستانتین (الجزایر) خارطوم (سودان)	رباط (مراکش)	کاریو (مصر)			آفریقا
		تورنتو (کانادا)	هوستون (آمریکا)			آمریکای شمالی
بوینس آیرس (آرژانتین) مکزیکوسیتی (مکزیک)		هاوانا (کوبا)			ریودوژانیرو	آمریکای جنوبی

در این بخش بعد از آشنایی با چند و چون روابط خواهرشهری و نیز بررسی خواهرشهرهای استانبول به طور مختصر، به بررسی خواهرشهرهای مهم ایران و به خصوص خواهرشهرهای اصفهان می‌پردازیم. عمده مطالب زیر به دست مهسا جزینی به نگارش در آمده است.

شیراز		اصفهان		تهران	
کشور مربوطه	خواهر شهر	کشور مربوطه	خواهر شهر	کشور مربوطه	خواهر شهر
قبرس	نیکوزیا	چین	شیان	ایالات متحده	لس آنجلس
تاجیکستان	دوشنبه	مالزی	کوالالمپور	کره جنوبی	سئول
چین	چونگ‌کینگ	آلمان	فرایبورگ	چین	پکن
هند	پونا	ایتالیا	فلورانس	کوبا	هاوانا
ایتالیا	رم	رومانی	یاش	آفریقای جنوبی	تشتوانه
پاکستان	اسلام‌آباد	اسپانیا	بارسلون	ونزوئلا	کاراکاس
امریکا	آستین	ارمنستان	ایروان		
روسیه	مسکو	کویت	کویت		
مجارستان	بوداپست	کوبا	هاوانا		
ترکیه	انکارا	پاکستان	لاهور		
آلمان	وایمار	روسیه	سن پترزبورگ		

همدان		مشهد		تبریز	
کشور مربوطه	خواهر شهر	کشور مربوطه	خواهر شهر	کشور مربوطه	خواهر شهر
بلاروس	کومل	چین	ارومچی	ترکیه	استانبول
		پاکستان	لاهور	ویتنام	هوشی‌مین
				آذربایجان	باکو
				اطریش	وین
				روسیه	قازان
				فلسطین	غزه

معرفی خواهرشهرهای اصفهان

شهرهای تاریخی جهان گاهی به واسطه زمینه‌های تاریخی فرهنگی مشترکی که دارند، سعی در حفظ و حراست از آنها داشته و در این راستا نسبت به ایجاد یک رابطه غیر متمرکز از طریق انعقاد قراردادی موسوم به خواهرخواندگی اقدام کرده و سعی می‌کنند با اعزام گروه‌های کارشناسی از تجربیات یکدیگر استفاده کنند. شهر اصفهان نیز به عنوان اولین قدم در این زمینه با شهر تاریخی شیان از جمهوری خلق چین، رابطه خواهرخواندگی برقرار و پس از آن یادداشت تفاهم دیگری با شهر کوالالمپور در کشور مالزی منعقد کرد. براساس قرارداد خواهرخواندگی، این شهرها

در زمینه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، عمرانی و... با یکدیگر همکاری می‌کنند. شهر اصفهان نیز تاکنون پذیرای هیأت‌های زیادی از شهرهای خواهر خوانده‌اش بوده است که حاصل این دیدارها تحولات به وجود آمده در این شهر تاریخی است. هم اکنون اصفهان با یازده شهر قرارداد خواهرخواندگی دارد که عبارتند از: بارسلونا - اسپانیا، فلورانس - ایتالیا، سن پترزبورگ - روسیه، یاش - رومانی، کوالالمپور - مالزی، فرایبورگ - آلمان، ایروان - ارمنستان، هاوانا - کوبا، کویت - کویت، شیان - چین و لاهور - پاکستان که در این بخش این شهرها معرفی خواهند شد. شیان: اولین خواهر شهر اصفهان است. شیان شهر

جهانگردی بین‌المللی مهم صنعت، علم و فناوری، آموزش و فرهنگ، تجارت و بازرگانی و مالی در منطقه غرب مرکزی چین شمالی قرار دارد. این شهر ۳۱۰۰ سال پایتختی ۱۲ سلسله از سلسله حکومت‌های مختلف چین را به یدک می‌کشد و یکی از ۴ پایتخت باستانی جهان است. این تاریخ طولانی باعث شده که آثار باستانی بسیار زیادی در این شهر متمرکز شوند. وجود ۳۱۴ آثار باستانی در این شهر، گویای تاریخی بودن این شهر است. بنابراین رابطه معناداری بین اصفهان و شیآن برقرار می‌باشد. لازم به ذکر است که این شهر به عنوان قدیمی‌ترین شهری است که با دنیای خارج ارتباط داشته زیرا جاده ابریشم که شرق و غرب دنیا را به هم متصل می‌کرد، از این شهر شروع می‌شد. **کوالالامپور:** شهری مدرن و بسیار زیبا با نماد معروفش یعنی برج دوقلوی پتروناس (به عنوان بلندترین برج‌های دوقلوی جهان) از دیگر خواهرشهرهای اصفهان است. به واسطه رابطه خوبی که مالزی با ایران دارد، رابطه اصفهان و کوالالامپور نیز بسیار مطلوب است. بر پای نمایشگاه گردشگری مالزی در اصفهان در سال گذشته مؤید این نکته است.

فرایبورگ: اصفهان اولین خواهرخوانده فرایبورگ در جهان اسلام و نهمین خواهرخوانده این شهر محسوب می‌شود. در نگاه فرایبورگی‌ها، اصفهان با داشتن جمعیتی بالغ بر ۲ میلیون نفر، بزرگترین خواهرخوانده فرایبورگ به شمار می‌آید و برقراری رابطه خواهرخواندگی میان فرایبورگ و اصفهان اولین خواهرخواندگی میان یک شهر آلمانی و یک شهر ایرانی محسوب می‌شود. فرایبورگ در راستای همکاری‌های اقتصادی با خواهرخوانده ایرانی خود (یعنی اصفهان) انجام دو پروژه را در این شهر بر عهده گرفته است. براساس توافق فرایبورگ و اصفهان قرار است، فرایبورگی‌ها از نوسازی و تجهیز سیستم حمل و نقل عمومی در اصفهان حمایت کرده و پروژه‌هایی را در خصوص استفاده از انرژی خورشیدی در اصفهان به مورد اجرا در آورند. گروهی از آتش‌نشانان اصفهانی نیز برای آموزش به فرایبورگ اعزام شدند.

فلورانس: زادگاه لئوناردو داوینچی است. از

پانوشت:

- 1- Zelinsky
- 2- Cremer et al
- 3- Ramasamy
- 4- international union of cities and local authority
- 5- world alliance of international associations of cities and local authority
- اتحادیه جهانی انجمن بین‌المللی و حکومت‌های محلی
- 6- organization of world heritage cities
- سازمان میراث شهرهای جهانی
- 7- Thorndon

شهرهای زیبا و تاریخی که در واقع رنسانس و تجدید حیات در اروپا از قرن ۱۵ از همین شهر و ونیز شروع شد. آندره مالرو که یک ادیب فرانسوی است می‌گوید: فلورانس از جمله معدود شهرهایی است که از نظر زیبایی و غنای هنری و فرهنگی با اصفهان قابل مقایسه است. براساس آمار منتشره از سوی یونسکو، بیش از ۶۰ درصد آثار هنری جهان در ایتالیا نگهداری می‌شوند که شهر فلورانس بیش از نیمی از این آثار را در خود جای داده است. فلورانس مهد تمدن و فرهنگ اروپاست. شهرهای تاریخی مانند اصفهان و فلورانس به دلیل داشتن زمینه‌های تاریخی و فرهنگی مشترک دارای روابط حسنه‌ای از بعد انتقال تجربیات در زمینه‌های مختلف هستند. قرارداد خواهرخواندگی اصفهان و فلورانس در جریان سفر لامبرتو دینی (وزیر امور خارجه وقت ایتالیا) به تهران و هیات همراه در تاریخ ۲۲ شهریور ۱۳۷۷ به امضای دو طرف رسید. شهرداران دو شهر اصفهان و فلورانس این قرارداد را طی مراسمی در شهر اصفهان امضا کردند. ماریو پرمیچچه ریو، شهردار فلورانس پس از امضای این قرارداد، آن را سنگ بنای همکاری‌های فرهنگی آینده میان دو شهر اصفهان و فلورانس نامید. تبادل هیات‌های فرهنگی، همکاری‌های کارشناسی فرهنگی، تبادل توریسم و همکاری‌های اقتصادی از جمله مهم‌ترین محورهای قرارداد خواهرخواندگی اصفهان و فلورانس است. از مهمترین ثمره‌های این قرارداد، مرمت کلیسای جلفای اصفهان به وسیله کارشناسان ایتالیایی بود.

یاش: صرفاً در حد یک قرارداد باقی مانده؛ چون رومانی بعد از فروپاشی بلوک شرق دچار مشکلات داخلی شده، اگر چه به لحاظ تاریخی به اصفهان شبیه است.

بارسلون: دومین شهر بزرگ اسپانیا و بزرگترین بندر این کشور با ۵ میلیون نفر جمعیت. قدمت شهر بارسلون که به وسیله اقوام کارتاژ پایه‌گذاری شد به سده اول میلادی باز می‌گردد. کنت بارسلون پادشاه شجاعی بود که این شهر و ایالت کاتولینا را از سلطه دشمن یعنی روم شرقی نجات و در واقع نام این شهر به احترام او بارسلون نامیده شد. شهر بارسلون از نظر فرهنگی، یکی

از غنی‌ترین شهرهای اسپانیا است. به طوری که به تنهایی ۳ محوطه میراث جهانی این کشور را در خود جای داده است و ۷ اثر آن در میراث جهانی ثبت شده‌اند. محورهای خواهرشهری اصفهان با این شهر باستانی، فرهنگی، ورزشی و تجاری است.

ایروان: پایتخت ارمنستان است. علت اینکه این شهر رابطه خواهرشهری با اصفهان برقرار نموده است به واسطه وجود اقلیت ارمنی در شهر اصفهان است و محورهای این همکاری بین دو خواهرشهر به مسائل فرهنگی و تأمین مطلوب نیازهای اتباع دو کشور مربوط می‌شود.

کویت: علت اصلی آغاز روابط خواهرشهری با کویت در واقع وجود رابطه همجواری است. مردم این شهر بسیار ثروتمندند و این کشور هیچ بدهی خارجی ندارد و سالانه بیش از یک میلیارد، صرف تأمین امنیت خود از سوی نظامیان امریکایی می‌کند.

هاوانا: به علت اینکه در یک قاره دور دست قرار دارد و کشوری فقیر و تحریم شده است، امکان اینکه سطح مطلوبی از ارتباط را با اصفهان برقرار کند، دارا نیست. **لاهور:** قرارداد با لاهور ۳ سال قبل بسته شده و شهردار آن نیز از شهردار اصفهان برای عقد تفاهم‌نامه عملکرد دعوت به عمل آورده است. از سویی به واسطه این که یک شهر تاریخی و دانشگاهی و مسلمان است، زمینه فعالیت زیادی موجود است. اما به واسطه برخی مشکلات سیاسی تاکنون میسر نشده است.

سن پترزبورگ: بنیانگذار این شهر پتر کبیر است. سن پترزبورگ شامل ۴۲ جزیره است که با ۵۶۰ پل به همدیگر متصل شده‌اند. پتروگراد و لنین‌گراد اسامی دیگر این شهر است. موزه بزرگ آرمیتاژ و قلعه پتروپال از مهمترین آثاری است که می‌شود در این شهر آنها را ملاحظه کرد. در سال ۱۸۵۵ دانشکده خاورشناسی در این شهر بنیان نهاده شد که زبان فارسی نیز در آن تدریس می‌شود. این حرکت آغازی بود برای ایجاد روابط خواهرشهری بین این دو شهر. استفاده از پتانسیل‌های اقتصادی، علمی، فنی و فرهنگی برای توسعه روابط خواهرشهری از اهم مفاد خواهرشهری این دو شهر است.

اصفهان هر ساله نمایشگاهی بین‌المللی با عنوان خدمات شهری برگزار می‌کند و در آن از خواهرخوانده‌هایش برای حضور دعوت به عمل می‌آورد. جدای از آن در سال ۱۳۸۶ به مناسبت پایتخت فرهنگی جهان اسلام، اجلاس کلانشهرهای کشور با شهرهای خواهر خوانده اسلامی اصفهان برگزار شد.

نتیجه‌گیری

جنبش خواهرشهری در راستای درک اجتماعی و فرهنگ‌های مختلف، کمک‌های بزرگی را انجام داده است. این جنبش همان طوری که که در ترجمه مربوط به خواهرشهرهای استانبول و نیز خواهرشهرهای اصفهان بیان شد، توانسته به تجارت بین‌المللی، توسعه اقتصادی، توسعه پایدار و... در سطح محلی کمک فراوانی کند. البته ظرفیت برای ارتقای همکاری‌ها بسیار بالاست و ما معتقدیم در این مسیر باید بیشتر تلاش شود. واقعیت این است که امروزه جهانی شدن در دنیای ما با سرعت بالایی در حال انجام است و کشورها و شهرهای مختلف جهان خواه ناخواه خود را درگیر این جریان می‌بینند. در این فرایند آنچه که بسیار مهم است، چگونگی ارتباط بین عناصری است که این فرایند را به فعلیت می‌رسانند. شهرهای مختلف جهان از اثرگذارترین و اثرپذیرترین مکان‌هایی‌اند که می‌توانند این فرایند را سرعت بخشند. شهرها با برقراری ارتباطات دور و نزدیک خود با اقصی نقاط جهان با آخرین پیشرفت‌ها و تغییر و تحولات آشنا می‌شوند و خود را در مسیر جهانی شدن می‌یابند. هدف از این نوشتار، در واقع آشنایی با محورهای اصلی مفهوم خواهرخواندگی و اهداف و مزایایی که برای هر دو طرف می‌تواند در برداشته باشد، بود. همان طور که ملاحظه شد، این قراردادها همکاری، چقدر ظرفیت‌های همکاری دو شهرخواهر را افزایش می‌دهند و می‌توانند عاملی باشند تا دو ملت در سطح کلان به واسطه خواهرخواندگی و همکاری (به عنوان بدنه کوچکی از کشورهای خود) مشکلات موجود را کنار گذاشته و دست دوستی یکدیگر را بفشارند. بدین ترتیب باعث صلح پایدار در مناطق خود شده و مردم خود را از فواید این همکاری و دوستی بهره‌مند می‌سازند.

منابع:

- ۱- اسکات، آسن. شهر - منطقه جهانی، ترجمه پاتنه‌آ لطفی کاظمی، چاپ اول: انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۳۸۴.
- ۲- رنای شورت، جان - هیون کیم، یونگ. جهانی شدن و شهر، مترجمان: احمد پوراحمد و شایان رستمی، انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۴.
- ۳- صادقی، اسماعیل. صفایی، ناهید. آینده شهری قرن ۲۱، چاپ اول، نشر جامعه مهندسان مشاور ایران، ۱۳۸۸.
- ۴- عظیمی، ناصر. پویش شهرنشینی و مبانی نظام شهری، مشهد، نشر نیکا، ۱۳۸۱.
- ۵- کاکرین، آسن. سیاست‌های شهری رویکرد انتقادی، ترجمه از عارف اقوامی مقدم، انتشارات آذرخش، ۱۳۸۷.
- ۶- مامفورد، لوئیز. فرهنگ شهرها، ترجمه از عارف اقوامی مقدم، چاپ اول، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۸۰.
- ۷- نقدی، اسدالله. درآمدی بر جامعه‌شناسی شهری (انسان، شهر)، چاپ اول، انتشارات میهن، ۱۳۸۲.
- ۸- روبر، ماکس. شهر در گذر زمان، ترجمه از شیوا کاروانی، انتشارات شرکت سهامی، ۱۳۸۴.
- ۹- هاروی، دیوید. عدالت اجتماعی و شهر، مترجمان: فرخ حسامیان و محمدرضا خائری و بهروز منادی‌فر، انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۳۷۶.
- 10- Ambassador William P. McCormick. Keynote Speech to sister Cities Conference. Te Anau. Friday 27 April. 2007. [www.sistercities.org.nz/editable/pdf/11-Halswell St .Thorndon. The economic benefits of sister City relationships. Report to Sister Cities New Zealand .March.2003](http://www.sistercities.org.nz/editable/pdf/11-Halswell%20St%20Thorndon.The%20economic%20benefits%20of%20sister%20City%20relationships.Report%20to%20Sister%20Cities%20New%20Zealand.March.2003) www.city-relationship.org/j2014/
- 12- mark A .Grey Anna C. Woodrick. Unofficial Sister Cites :MeatpackingLabor Migration between villachuato ,Mexico and Marshalltown ,Iowa). <http://en.wikipedia.org/wiki/sistercities>
- 13- Sister Cities International 1301 Pennsylvania Avenue, Suite 50 Washington, DC) 2004. www.sister-cities.org/
- 14- Tuizim baykan leveny. Seda kundak .Allye abuglumser .The role of network of cities in construction of global urban culture). www.citiesunit.tk/
- 15- www.miraam.com/1389/01/tehran-sister-city
- 16- www.wikipedia.org
- 17- www.tourism.net/tm9/

پانگ هنر در شهر خلاق یوکوهاما

ترجمه و تنظیم:
شهر روز فرزین پاک

یوکوهاما "قرارداشت، عبارت بود از افزایش فعالیت‌های مرتبط با هنرهای محلی، جذب گردشگر و صنایع خلاق، بهره‌برداری از منابع موجود فرهنگی شهر، ترویج برهمکنش اجتماعی در فضاهای شهری و محافظت از میراث معماری شهر از طریق یافتن راه‌هایی برای باززنده‌سازی ساختمان‌های تاریخی. مهمترین عنصری که از حاصل کار این پروژه در

در خلال دیکتاتوری نظامی تاکوگاوا شوگونیت^۱ برای بیش از ۲۵۰ سال ژاپن به طور کامل از دنیای پیرامون خود جدا شده بود.

در سال ۲۰۰۹، پس از گذشت بیش از ۱۵۰ سال از زمانی که کشور برای اولین بار تجارت خارجی در بندر یوکوهاما را آغاز کرد، شهر یوکوهاما به مناسبت سالگرد این رویداد، طرح‌های توسعه شهری ابتکاری زیادی را با عنوان مبتکرانه‌ی "شهر خلاق یوکوهاما" به اجرا گذارد.

در طول دهه گذشته این پروژه نوسازی شهری با هدایت چند نهاد دولت محلی از جمله "مرکز خلاقیت یوکوهاما"^۲، یوکوهاما را به عنوان بندری تاریخی (که تنها ۴۰ دقیقه از توکیو فاصله دارد و خانه‌ای است برای برخی از جالب‌ترین رویدادهای فرهنگی و انجمن‌های هنری جوان) معرفی کرده است.

در حالی که پیش از این جاذبه فرهنگی یوکوهاما با "موزه هنر یوکوهاما"، تئاترها و سالن‌های کنسرت متعدد آن شناخته می‌شد؛ اما به عنوان شهری با خلاقیت قابل توجه شناخته نشده بود و با حمایتی از سوی هنرمندان جوان همراه نبود.

آنچه از ابتدا در دستور کار پروژه "شهر خلاق

اجتماعی ایفا کند یا ارزش دیگری غیر از ارزش ذاتی داشته باشد. از طرف دیگر همواره امید [هنردوستان] این بود که هنر و فرهنگ نقش فعالتری در جامعه بازی کنند و جامعه هنردوست‌تر باشد.

بنک‌آرت به جای آنکه به عنوان عنصری مجزا از زندگی روزمره باشد، بر یکپارچگی هنرهای معاصر با انجمن‌های محلی و عامه جامعه تمرکز کرد. برخی از اجراهای اولیه ایشان شامل "غذا و هنر معاصر" و "هنر و بلاای طبیعی"، علاقه این مجموعه به متحد کردن عناصری از همه جوانب زندگی با هنر معاصر را آشکار کرد. نقطه قوت دیگری که در طراحی این مجموعه وجود دارد، فضای قهوه خانه ساختمان در طبقه همکف است که برنامه موثری از رویدادها را به نمایش می‌گذارد و ضمن آنکه نوشیدنی‌ها در آن بسیار ارزان عرضه می‌شوند، برای آنکه اطمینان حاصل شود، علاوه بر گردشگران به ساکنان بومی شهر نیز خدمت‌رسانی می‌کند؛ درهای این فضا تا پاسی از شب به روی همگان باز هستند.

در کنار این پروژه مهم، از دیگر نقاط جالب در

دست اجرا بود، ایجاد بنک‌آرت^۳ ۱۹۲۹ (بانک هنر) یا سازمان هنرهای معاصر و مدرسه‌ای بود که در سال ۲۰۰۴ با حمایت دولت محلی در دو ساختمان متروکه بانک شهر افتتاح شد. در زمان حاضر این مجموعه صاحب مرکز دیگری است که در گذشته انبار بزرگ شرکت کشتیرانی ان.یو.کا (NUK) ژاپن بوده و چندین شعبه دیگر آن در جای جای شهر به چشم می‌خورند.

کاماگورا سومیکو^۴، کمک استاد دانشگاه هنر توکیو و یکی از مشاوران مراحل اولیه "شهر خلاق یوکوهاما" در یکی از سخنرانی‌های خود در سال ۲۰۱۰ اعلام کرد، تأسیس بنک‌آرت بیشتر از آنکه به منظور تشویق به قدردانی از هنر باشد، با هدف بهبود کیفیت کلی زندگی در شهر و جذابتر کردن آن برای بازدیدکنندگان انجام شده است.

وی معتقد است: شعار غرورآمیز "هنر برای هنر" که در اواخر قرن نوزدهم ظهور یافت، تمایل رایج برای وجود تفکیک و تمایز در آداب و رسوم اجتماعی را بایگانی کرد. در گذشته از هنر انتظار نمی‌رفت نقشی

کردن) قرارداد. این محل قهوه خانه‌ای است که در آن بازدیدکنندگان آزادند تا از کلکسیون شامل ۱۰ هزار آلبوم موسیقی استفاده کرده و از اجراهای زنده‌ای که به طور منظم در این محل به نمایش گذاشته می‌شود، لذت ببرند. برگزاری سومین همایش سه سالانه یوکوهاما که در شش ماهه دوم سال ۲۰۰۹ اتفاق افتاد و همچنین میزبانی فعلی شهر برای یک فستیوال بزرگ دیگر، تأییدی است بر مهارت منحصر به فرد مردم یوکوهاما در برانگیختن نوآوری در استفاده از فضاهای شهری موجود خود. بانک‌آرت ۱۹۲۹ پروژه‌های مشابه، محل‌هایی فراهم آورده‌اند که از طریق آنها فستیوال هنر و رسانه با نمایشگاه‌های ماهواره‌ای مختلفی که در منطقه پیش گفته کوگانچو و حتی در خانه خرس قطبی در باغ وحش شهر موجود است، ارتباط گرفته و این رویدادها را به عموم منتقل می‌کنند.

این پروژه الهام گرفته از ایده چارلز لندری^۱ در کتاب "شهر خلاق" است که معتقد است، شهرهای متوسط برای استفاده از دارایی‌های فرهنگی خود به منظور ایجاد فرصت‌های جدید، امکان بهتری نسبت به کلانشهرها دارند. یوکوهاما که برای سال‌ها به عنوان خوابگاه توکیو شناخته می‌شد، از دارایی‌های موجود به شکلی هوشمندانه و نوآورانه برای تثبیت خود به عنوان یکی از نقاط مرکزی اصلی برای هنر معاصر بهره‌گرفته است.

یوکوهاما می‌تواند به سوییت‌های استیپ اسلوپ^۲ (شیب تند) با فضایی جدید و جالب که اقامتگاه‌هایی را به بسیاری از هنرمندان ارائه می‌کند و زایم^۳ که در ساختمانی تاریخی و تغییر کاربری داده شده در مرکز شهر نقش میزبان برای کارگاه‌ها، نمایشگاه‌ها، سخنرانی‌ها و دیگر رویدادهای فرهنگی را ایفا می‌کند، اشاره کرد.

در طول چند سال اخیر ووین پاهوین^۴ آپارتمان خود را با مجموعه‌ی کلکسیونش، ماهی یک بار به روی عموم باز می‌کند و برای هنرمندان مختلف هر بار امکان "یک روز اقامت" را مهیا می‌سازد. در این اقامت، هنرمندان می‌توانند هر آنچه می‌خواهند با فضای داخلی انجام دهند؛ با تأکید بر خوردن، نوشیدن و برهمکنش اجتماعی، سالن پذیرایی او تبدیل به پاتوقی برای انجمن محلی هنر شده است.

در عین حال شهر یوکوهاما به تازگی پروژه نوسازی شهری عظیمی را در محله بدنام بازار سیاه و منطقه شهری چراغ قرمز کوگانچو^۵ آغاز کرده که اکنون به طور کامل تبدیل به خوشه‌ای از اتاق‌های ارزان قیمت برای هنرمندان و فضاهای نمایشخانه و مانند آنها گشته است. در این منطقه همچنین محل دوست داشتنی شیچوشیتسو^۶ (به معنای کیوسک گوش

پانوش:

- 1- Takugawa Shogunate
- 2- Yokohama Creativity Center
- 3- BankART 1929
- 4- Kamakura Sumiko
- 5- Steep Slope Studios
- 6- ZAIM
- 7- Voin Pahoin
- 8- Koganecho
- 9- Shichoshitsu
- 10- Charles Landry

منبع:

<http://biginjapan.com.au/2009/11/creative-city-yokohama/>

اقتصاد خلاق در استانبول

✦ نوشته: ارهان کورتاریر^۱
✦ ترجمه و تلخیص: تاراس گالستان

مقدمه

هدف از این مقاله بررسی راهبردهایی برای توسعه اقتصاد خلاق در استانبول است. به این منظور، تلاش شده تا ضمن معرفی مزیت‌ها و معایب این شهر، به فضاهای خلاق و معیارهای آن و سیاست‌های بازاریابی مرتبط پرداخته شود. پاسخ به دو پرسش اصلی در این مقاله مطرح است؛ نخست، برای بهبود اقتصاد خلاق در استانبول چه باید کرد؟ و دوم، چه سیاست‌های بازاریابی بایستی برای افزایش مزیت رقابتی استانبول به کار گرفته شود.

از آنجا که استانبول، پایتخت فرهنگی، مالی و صنعتی ترکیه می باشد، دارای امتیازات فراوانی است و اهمیت این شهر برای این کشور هر روز افزون‌تر می شود. برای درک توانایی استانبول لازم است، برخی عوامل پایه‌ای روشن شود.

ویژگی‌های این شهر در قالب طبیعتی بی نظیر و میراث تاریخی متعدد، آن را بسیار جذاب ساخته و به واقع ظرفیت خلاقیت شهر از تاریخ آن مشتق می شود. زندگی چند

فرهنگی آن، ارزش مهم دیگری به آن می بخشد. در این شهر هیچ مرزی برای تازه واردان وجود ندارد. افزون بر این، زندگی در استانبول هرگز متوقف نمی شود. نکته مهم دیگر، زندگی مردمی از گروه‌های اقتصادی - اجتماعی مختلف کشور ترکیه در این شهر است.

از طرفی معایبی نیز برای این شهر متصور است. دولت مرکزی و مسئولان محلی در تلاشند تا اتمسفر شهر را به ترتیبی تغییر دهند که شهر را در عرصه جهانی به بازار عرضه کنند. اما راهبرد بازاریابی تعریف شده، سیاست برنامه‌ریزی مشخص یا شراکت [گروه خاصی] برای این مهم وجود ندارد. چارچوب قانونی حمایت‌کننده از اقتصاد خلاق یکی دیگر از نقاط ضعف در این زمینه است. به این ترتیب کمبود راهبردی مناسب برای شهر، توسعه اقتصاد خلاق را با مشکل روبرو کرده است.

فضای خلاق و بازاریابی مکان

بسیاری از شهرهایی که پیش از این ثروتمند بودند، از

صنعت‌زدایی در اقتصاد خود رنج می‌برند. آنها دریافته‌اند که ممکن است با رشد ناشی از بخش خدمات در اقتصاد، ضربه بخورند. در دنیای امروز، پیشرفت اقتصادی در کشورهای صنعتی، ساختار جامعه محلی جدیدی شکل می‌دهد که "جامعه اطلاعات" نامیده می‌شود. تغییر در ویژگی‌های ارتباطات بین‌المللی، تفاوت‌های سنتی میان سیاست‌های ملی و بین‌المللی را از میان برده است. از سوی دیگر، جابجایی‌های مهمی در اقتصاد رخ داده که هنر و فرهنگ را بیش از گذشته به زندگی اقتصادی مرتبط گردانیده است.

خلاقیت و ابتکار نیازمند زمینه‌ای است که امکان پرورش، توسعه و تبدیل آنها به موضوعاتی مفید را فراهم آورد. خلاقیت نیازمند زمینه و سازماندهی است. به عبارت دیگر، خلاقیت فرایندی است نیازمند کنش‌گران، دانش، شبکه‌ها و فناوری‌ها که ایده‌های بدیع و زمینه‌ها را به هم مرتبط می‌سازد.

مطابق با ایده فلوریدا (۲۰۰۲)، امروزه فعالیت‌ها و عرضه فضا، بیش از گذشته با اهمیت شده، زیرا که خواست‌های افراد خلاق با تقاضای جوامع کارگری متفاوتند. به این ترتیب ایجاد "فضای خلاق" مبدل به عنصر مهمی برای جذب کسب و کار و نیروی کار خلاق شده است.

برای رقابت، مکان‌ها نیازمند راهبردهای بازاریابی مختلفی هستند. لازم است مکان‌ها، گردشگران، کارخانه‌ها، شرکت‌ها و افراد با استعداد را به خود جذب کنند و نیز بازاریابی برای صادرات خود بیابند که لازمه‌ی این موضوع درپیش گرفتن ابزارهای مدیریت بازاریابی راهبردی و یافتن مارک تجاری آگاهانه است. در این فرایند، فرهنگ به ابزاری برای جذب افراد به شهرتبدیل می‌شود. از سوی دیگر، در بازاریابی، نیازها و ترجیحات متقاضیان اهمیت دارند. برای خلق فضای خلاق جذاب، ترجیحات فضایی افراد خلاق به عناصر کلیدی برای باززنده‌سازی مبدل می‌شود.

در این شرایط از اهمیت نیازمندی‌های محل‌های سنتی که پیش از این مهم بودند، کاسته می‌شود. بنابراین لازم است، شهرها مزایای جدیدی برای خود ایجاد کنند. همانطور که این توصیف نشان می‌دهد، در اقتصاد فراصنعتی، توسعه

اقتصادی با برنامه‌های ارتقای مکانی هدایت می‌شوند. شهرها نه تنها بر فرصت‌های کسب و کار خود بلکه بر فعالیت‌های سبک‌زندگی خود متمرکز می‌شوند تا به مکانی خوب برای زندگی و مناسب برای کار مبدل شوند.

از سوی دیگر، مشکلاتی در ارتباط با محیط‌های اجتماعی- فرهنگی خلاق وجود دارد که از آن جمله می‌توان به عدم امکان کمی کردن فرهنگ و فعالیت‌خلاق، کمبود تحقیق و اطلاعات در این زمینه و دشواری تعریف "کلاس خلاق" اشاره کرد.

عوامل موفقیت در فضای خلاق

فلوریدا و مونته‌گومری نیازهای فضا برای صنایع خلاق / فرهنگی را تعریف کرده‌اند. رویکرد فلوریدا بر مبنای ترجیحات فضایی "کلاس خلاق" است. از سوی دیگر، مونته‌گومری با تعریف رویکردی مدیریتی، مدلی سازمانی و ویژگی عملکردی فضا، منطقه فرهنگی موفق را توصیف می‌نماید (جدول ۱).

با نگاهی دقیق‌تر به نیازهای فضای خلاق موفق، درمی‌یابیم که برخی تشابهات میان تعاریف فلوریدا و مونته‌گومری وجود دارند. برای مثال، هر دو به لزوم وجود فعالیت‌های شب و روز پرداخته و اهمیت فعالیت‌ها را مورد تأکید قرار داده‌اند. فضا برای هنرمندان نکته مورد اشاره دیگری است. مطابق نظر فلوریدا، هنرمندان و کار آنها ظرفیت ابتکار را بالا می‌برد. از سوی دیگر مطابق با دیدگاه مونته‌گومری، هنرمندان به ایجاد یک منطقه فرهنگی موفق کمک می‌کنند.

فلوریدا در ارتباط با کیفیت فضایی خلاق اظهار می‌دهد. مطابق با تحلیل‌های وی، افراد خلاق نواحی دلپذیر را به ساختمان‌های اداری رسمی ترجیح می‌دهند. وی اضافه می‌کند که تسهیلات فعال در فضای باز و وجود ارزش‌های منحصر به فرد در فضا مورد نیازند. به عقیده وی گشودگی فضا برای انواع گوناگون افراد و ایده‌ها، عنصر کلیدی دیگری از ترجیحات افراد خلاق است.

از سوی دیگر مونته‌گومری چهار منطقه توسعه فرهنگی مختلف را به نقد می‌کشد و به این نتیجه می‌رسد که برای

فلوریدا	مونتگومری
جوامع محلی	معیارهای ارزیابی مناطق فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> - فرصت‌های شغلی - مرزهای ورودی کم/ بازبودن فضا به روی تازه واردین - تنوع بیشتر - سطوح بالاتری از کیفیت مکانی - فعالیت‌های شبانه - تفریحات فعال مشارکتی - دارا بودن زمان‌های متراکم [از حضور مردم] - تفرج فعال در فضای باز - محیطی باز برای بروز تفاوت‌ها - اصالت و منحصر بودن - ساختمان‌های تاریخی - محله‌های ریشه‌دار و تعریف شده - منظر بی‌نظیری از موزیک یا فعالیت‌های فرهنگی خاص 	<ul style="list-style-type: none"> - تنوع محل‌های فرهنگی - رویدادهای انیمیشن فرهنگی و فستیوال‌ها - فضا برای هنرمندان - ایجاد اقتصاد شرکت‌های کوچک هنری و کسب‌وکارهای خلاق و رسانه‌ای - فراهم آوردن فضای کاری مدیریت شده - حضور موسسات و شرکت‌های توسعه هنری - آموزش هنرها و رسانه - برنامه‌های هنر عمومی - رژیم‌های نقدینگی هنری - ابتکاراتی برای توسعه هنرهای اجتماع محلی - بازاریابی ناحیه‌ای و ایجاد مخاطب - فعالیت‌های روز و شب - برنامه‌های فرهنگی پیش‌رونده

زمانی یک منطقه فرهنگی اثربخش خواهد بود که در آن، محل‌های کار برای تولیدکنندگان فرهنگی و هنرمندان وجود داشته باشد.

همراه با فرایند جهانی شدن، تشابه میان فرهنگ‌ها در حال افزایش است؛ به ویژه با وجود الگوی مصرف فرهنگی جدیدی که ظهور یافته، سبک‌های زندگی و ترجیحات، بیش از هر زمان دیگر به هم شبیه شده است. اما هنوز تفاوت‌هایی میان فرهنگ‌ها وجود دارد. برای مثال

ایجاد منطقه فرهنگی موفق، لازم است ذی‌مدخلان در طراحی آن نقش داشته باشند؛ وی حضور فروشگاه‌های خاص (و نه زنجیره‌ای) و نیز تأکید بر هنر ویژه در چنین منطقه‌ای را ضروری می‌داند و از تعمیم ویژگی‌های یک منطقه به کل شهر پرهیز دارد تا جایی که مشخصاً اشاره می‌کند «عناصر زنده فرهنگی فضا بایستی مورد حفاظت قرار گیرند». وی همچنین تأکید دارد که نبایستی کل ناحیه شهری مبدل به منطقه‌ای فرهنگی شود. از دید او تنها

تصویر شماره ۱: ضروریات محیط اجتماعی - فرهنگی خلاق و نواحی کمتر توسعه یافته در استانبول

برخی ایده‌های فلوریدا نظیر سطوح درآمدی افراد خلاق، ترجیحات فعالیت‌ها، زبان و نظایر اینها، برای ترکیه قابل استفاده نیست.

برای درک این موضوع، هر شهر بایستی واقعیت‌هایی درباره اقتصاد خلاق خود را مورد تحلیل قرار دهد. برای تحلیل این موضوع در ترکیه، به دلیل شرایط خاص استانبول به عنوان پایتخت فرهنگی کشور و انباشت بخش خلاق ناشی از آن، تحقیق بایستی از این شهر آغاز شود. مطابق با این تعاریف، بی‌اویلو (بی‌اغلو)^۲ و ناحیه پیرامون آن دارای بیشترین پتانسیل برای فعالیت‌های فرهنگی و محیط فرهنگی - اجتماعی خلاق هستند. با نگاهی به ترجیحات فضایی مردم خلاق استانبول، می‌توان دید که عمدتاً آنها در این محله و ناحیه پیرامون آن زندگی، کار و گردش می‌کنند. علت این موضوع، داشته‌های این محدوده در قالب‌های زیر است:

- هسته تاریخی،
- مرکز فرهنگی و تفریحی،
- مرکز حمل‌ونقل،
- تنوع فعالیت‌ها،
- فرهنگ خیابان سرزنده و
- تنوع اجتماعی.

می‌توان ادعا کرد که استانبول می‌تواند پاسخگو و محرک برخی افراد خلاق باشد. از سوی دیگر چنین نواحی بایستی برای منتفع شدن اقتصاد شهر از توسعه خلاقیت، مورد حمایت قرار گیرند.

استانبول در صحنه

در طول دهه گذشته، ناحیه کلانشهری استانبول پیشرفت قابل توجهی به عنوان یک مرکز مالی بین‌المللی داشته که

در این بین بخش خدمات در برنامه‌ریزی‌ها، نقش پررنگی داشته است. تمرکززدایی از نواحی صنعتی در امتداد ساحل، تصویر شهر را تغییر داد و این رویکرد نرخ بالاتری از حرکت برای عملکردهای شهری را فراهم ساخت.

با این حال، کلیه این توسعه‌ها بدون برنامه بوده و طرح جامع ناحیه کلانشهر استانبول (در مقیاس ۱:۵۰۰۰۰) و طرح‌های محلی شهرداری‌ها در محور بویوکدره-آیزاگا^۳ برای هدایت رشد محور به عنوان محوری تجاری مرکزی معاصر ناکافی بودند. توسعه‌ها به شکل محلی و از طریق مقامات دولتی با اعلام نواحی توریستی همراه بودند.

جمعیت

در سرشماری جمعیت سال ۲۰۰۰، استانبول جمعیتی معادل ۱۰۰۱۸۷۳۵ نفر دارد. جمعیت این شهر ۵/۶ درصد از جمعیت ترکیه در سال ۱۹۵۰ را تشکیل می‌داده که این سهم در سال ۲۰۰۰ به ۱۵ درصد رسیده است. رشد کرانه‌ای، پراکنش و شرایط دسترسی ناکافی، شهر را به کلانشهری چند مرکزی مبدل ساخته است.

تمرکززدایی صنعتی

توسعه جهانی پس از سال ۱۹۸۰ مهم‌ترین عامل در تبدیل استانبول به یک شهر جهانی بود. ساختار فراصنعتی جدید بر پایه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطات ظاهر شدند. ایده جایگزینی صنعت با بخش خدمات به شکل فزاینده‌ای رواج یافته است. صنعت در فرایندی است که آن را به «بخش سوم» تبدیل کرده و مکان‌های تولید را از فضاهای کلانشهری که تولیدات در آنها پایش و کنترل می‌شود، جدا می‌کند. در نتیجه، فعالیت‌های تولیدی به حاشیه‌ها برده می‌شوند؛ ضمن آنکه فعالیت‌های مدیریتی و کنترلی به

جدول شماره ۲: توسعه جمعیتی استانبول

شرح	۱۹۵۰	۱۹۷۰	۱۹۸۵	۲۰۰۰
استانبول	۱۶۶۶۴۷۷	۳۰۱۹۰۳۲	۵۸۵۳۵۵۸	۱۰۰۱۸۷۳۵
منطقه مرمره	۳۸۱۴۱۸۵	۶۸۳۸۱۶۷	۱۱۱۴۶۳۳۳	۱۷۳۶۵۰۲۷
ترکیه	۲۰۵۴۷۱۸۸	۳۵۶۰۵۱۷۶	۵۱۴۲۰۷۵۷	۶۷۸۰۳۹۲۷

حرکت به مرکز کلانشهرها تمایل دارند. به عنوان بخشی از فرایند تمرکززدایی صنعتی، مرکز کلانشهر به فرایند تصمیم‌سازی اختصاص می‌یابد.

شهرها تلاش می‌کنند تا زیرساخت‌های لازم، مراکز تجاری، فرودگاه‌ها، شبکه‌های ارتباطی و نظایر اینها را به هدف جذب کسب و کار بین‌المللی فراهم آورند. در این میان استانبول این دارایی‌ها را به عنوان یک شهر جهانی داراست، اما نیازمند ابتکارات بهتری است.

در آینده، شهر از یک «شهر اداری» به «شهر مرکز تجارت» مبدل خواهد شد. این تبدیل از دهه ۱۹۸۰ آغاز شده است.

توسعه مجدد شهری یک شهر فراصنعتی - استانبول ۲۰۰۵

همانطور که گفته شد، فرایند توسعه مجدد شهر فراصنعتی استانبول به شکل محلی را دولت مرکزی، با اعلام نواحی گردشگری در مارس ۱۹۹۴ هدایت کرد؛ گرچه این توسعه‌ها، بیشتر برنامه‌ریزی نشده بودند. ویژگی مهم سیاست‌های اقتصادی پس از دهه ۱۹۸۰ که تأثیر مستقیم بر فضای فیزیکی کلانشهر استانبول داشت، اجرای راهبرد صادرات‌گرای صنعتی بود. سیاست‌های اقتصادی این عصر به همراه تلاش استانبول برای یکپارچگی با سیستم جهانی، به ایجاد نیاز به دفاتر اداری مدرن و مجهز به تسهیلات با فناوری پیشرفته منجر شد. این سیاست‌ها باعث سازماندهی مجدد شرکت‌ها و ظهور مرکز کلانشهری جدیدی بدون وجود طرحی روزآمد شد.

جمع‌بندی

همانطور که اشاره شد، صنایع فرهنگی و راهبردهای فرهنگی به عناصر مهمی در سیاست‌های شهری مبدل شده‌اند و ایجاد الگوهای مصرفی متنوع هدف مقامات محلی است. با افزایش اهمیت اقتصاد سمبولیک، سیاست‌های ایجاد تصویری برای ارتقای مکان، برای دولت‌ها اجتناب ناپذیر شده است. هدف اصلی این رویکرد ایجاد شهری جذاب برای سرمایه‌گذاران و بازدیدکنندگان است.

معمول‌ترین مثال تصویری از فعالیت‌های خلاق، پروژه‌های معماری چشم‌نواز (نظیر موزه پرچم) هستند. از جمله دیگر تصاویر برگزاری رویدادهای بین‌المللی ورزشی و نمایشگاهی، خانه‌های موسیقی و فستیوال‌ها هستند. این نواحی، باید‌های جذب گردشگر می‌باشند. برای نمونه، موزه‌ها پلی میان نیاز حکومت‌های شهری برای مرئی شدن پروژه‌های فرهنگی مطلوب بوده و باعث افزایش آگاهی و حضور مردم می‌شوند.

استانبول از این فعالیت‌ها بهره‌گرفته است. تعداد گالری‌های هنری و موزه‌ها افزایش یافته؛ بیش از هر زمان دیگر به دوزبانه بودن موزه‌ها اهمیت داده شده و شمار مشارکت‌کنندگان افزایش پیدا کرده است؛ امروزه بهای کارهای هنری بیشتر شده و تعداد رویدادهای بین‌المللی نیز فزونی یافته است.

فعالیت‌های فرهنگی نخبه‌گرایانه این پتانسیل را دارد که شکاف میان فضا و جامعه را افزایش دهد؛ این شکاف می‌تواند عاملی برای ارائه یک تصویر نامطلوب و پروژه‌هایی ناپایدار باشد. همچنین تقلید از پروژه‌های معماری موفق کشورهای خارجی - همچون نمونه پل گالاتا^۴ - ممکن است منجر به مشکلات هویتی شود. به این ترتیب بهترین سیاست برای تصویر استانبول، بهبودبخشی و معرفی مولفه‌های تصویر موجود است.

ظرفیت سازماندهی و رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی، عوامل مهمی در فرایند توسعه شهر پایدار هستند. برای دستیابی به فضاهای عمومی سالم و قانونی، ارتباطی منسجم میان چارچوب قانونی و نهادها مورد نیاز است.

از سوی دیگر به دلیل وقوع زلزله در استانبول، پرداختن به نحوه بازاریابی، تنها مسئله مسئولان نیست. در این بین لازم است شهرداری با بهبودبخشی فوری به سکونتگاه‌های ناسالم وارد عمل شود.

به طور کلی برای دستیابی به اقتصادی خلاق لازم است، حکومت محلی و مرکزی، ساختار اقتصادی جدیدی را تعریف کنند که متفاوت از شیوه‌های سنتی است. تمرکز بر تحقیق در زمینه اقتصاد خلاق و عناصر تشکیل‌دهنده آن گامی است که بایستی بدین منظور برداشته شود.

پانوش:

۱- این مطلب اقتباسی است از مقاله "What are the Dynamics of Creative Economy in Istanbul?"

که در دیپارتمان برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای دانشگاه ییلدیز برای ارائه در چهل و یکمین کنفرانس IsoCaRP تهیه شده است.

2- Beyoglu

3- Buyukedere-Ayazaga

4- Galata Bridge

شهرهای خلاق کانادا^۱

✦ نوشته: نانسی داکسیری^۲
✦ ترجمه و تلخیص: شهرزاد فرزین پاک

مقدمه

از رقابت اقتصادی یا نگرانی‌ها برای باززنده‌سازی است، چشم‌انداز زود هنگام ونکوور و تورنتو، موضوع هنر و ابعاد فرهنگی را در این مقوله برجسته کرده است. در گزارش "به سوی شهر خلاق"^۳ ونکوور که در سال ۱۹۹۳ تهیه شده است، چشم‌انداز زیر مطرح است:

شهر خلاق جایی است که احترام هنر، به دلیل اهمیت زیبایی‌شناختی آن و تواناییش برای پرورش قوه ادراک و ارتباطات است؛ جایی که تنوع فرهنگی غنیمت شمرده شده و بیان خلاقیت به هر شکلی مورد تشویق قرار می‌گیرد، افراد می‌توانند در زندگی روزمره خود از فعالیت‌های خلاق بهره‌ببرند، هنرها به عنوان یکی از ضرورت‌های آموزشی مطرح هستند و خلاقیت به عنوان مهارتی قیمتی در عصر اطلاعات شناخته می‌شود و هنرها نه تنها به دلیل نقش مهمشان در اقتصاد بلکه به دلیل منافع روحی، عقلانی و اجتماعی خود با ارزش محسوب می‌شوند.

در این مقاله برای دستیابی به شهری خلاق، ضمن معرفی شرایطی که خلاقیت را پرورش می‌دهند، از دیدگاه برنامه‌ریزی برای فرهنگ شهری به برخی سازوکارها، فرایندها و منابعی پرداخته می‌شود که ایده را به نوآوری مبدل می‌سازد. این فرایندها در شهرها و جوامع محلی در سراسر کانادا به کار گرفته شده‌اند. هدف، بررسی عملکردهای توسعه فرهنگی و پیشنهاد چشم‌اندازی است که در آن هنرمندان و سازمان‌های فرهنگی برای ساخت شهرهای خلاق در مرکز قرار می‌گیرند.

در بحث محوریت توسعه فرهنگی در ساخت شهر خلاق، این مقاله از فرایندهای برنامه‌ریزی فرهنگی الهام می‌گیرد که در اوایل و اواسط دهه ۱۹۹۰ در شهرهای ونکوور و تورنتو کانادا آغاز شده‌اند. در حالی که توجه به خلاقیت و ابتکار به ویژه در ایالات متحده آمریکا و انگلستان ناشی

این نگرش به شهر خلاق در ونکوور، به عامل تسریع کننده بروز ابتکارهای هنری در این شهر در اوایل دهه نود و طنینی در فرایندهای برنامه‌ریزی شهری در ونکوور مبدل شد. به طور مشابه شورای کلانشهر تورنتو نیز در اواسط دهه ۱۹۹۰ سندی منتشر ساخت که دیدگاهی کلی‌نگر به شهر خلاق داشت. اسناد مهم فرهنگی امروز این دو شهر در خصوص شهر خلاق، برگرفته از این پیشینه است. بسیاری شهرهای دیگر از جمله اوتاوا و هالیفاکس نیز در حال کار روی این موضوع هستند.

کنش‌ابتکاری در شهرها و جوامع محلی: اصول و عملکردها

کنش‌ابتکاری در یک جامعه چیست؟ نوآوری در زمینه‌ای که در آن رخ می‌دهد نسبی است؛ آنچه در یک جامعه عملکردی عادی محسوب می‌شود، ممکن است در مکانی دیگر ایده‌ای کاملاً جدید باشد. بنابراین نوآوری عبارتست از انجام کاری خارج از شرایط عادی - چیزی که در آن شرایط یا زمینه جدید باشد.

عواملی که در یک شهر یا جامعه انگیزه‌ای برای ابتکار ایجاد می‌کنند، پیچیده هستند. روشن‌تر از هر چیز، در محیط جهانی امروز، فشار بر روی نوسازی اقتصادی منجر به نوآوری می‌شود. چنین نوسازی دربردارنده تعریف "نیچه" در اقتصاد جهانی جدید، بر مبنای دارایی‌های محلی متمایز نظیر محل، جغرافیا، فرهنگ، مهارت‌ها و دانش است. ایجاد الگوی نیچه به طور معمول نیازمند رویکردی چندوجهی است: حفظ و جذب شهروندان، سرمایه‌ها و مشاغل سیال، بهبود "کیفیت مکان" از طریق سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و تسهیلات (اغلب با تمرکز در برخی محلات یا نواحی فرسوده) و ساخت هویت و غرور محلی از طریق "مارک‌زدن" یا بازاریابی مکان.

ضمن آنکه چنین عواملی نیازمند کنش‌های ابتکاری از سوی جامعه هستند، پاسخ‌ها در هر مکان خاص، به شدت به نوآوری و چشم‌انداز اشخاص و سازمان‌ها بستگی دارند. ائتلافات هدایت‌کنندگانی که فرصت‌های ساخت تفاوت‌های ماندگار برای جوامع محلی خود را دارند،

از "اصول عملکردی" مشخصی پیروی می‌کنند. برای خلاقیت و نوآوری لازم است فرایندهای برنامه‌ریزی محلی از اصول زیر پیروی کنند:

- هر شهر و جامعه محلی، از لحاظ تاریخ، توسعه، بشر و دیگر دارایی‌ها، چالش‌ها، الهام‌ها و فرصت‌ها، منحصر به فرد است.
- تحقق ایده‌ها و راهبردها در یک جامعه محلی، هنری است که بر پایه دانش، حساسیت، پیچیدگی اکوسیستم فرهنگی جامعه و زمینه‌های وسیع‌تری که در آن عملکرد دارد، استوار است.
- توسعه شهری که با نیروهای قوی تولیدات و پیشنهادها همگن روبرو است، بایستی ریشه در اصالت داشته باشد. تعادل، یک عامل کلیدی است؛ برای هر استانداردسازی و معرفی بازار انبوه به جامعه، بایستی کاری انجام شود که بر منحصر به فرد بودن جامعه (برای مثال از طریق هنر عمومی) تأکید شود.
- نوآوری ماندگار به مداخله پرمایه اجتماع محلی و مالکیت اشتراکی فرایندها و نتایج وابسته است. شبکه‌های افقی بایستی پرورش داده شده و با فرایند پیش‌رونده‌ای در جامعه، مورد حمایت قرار گیرند. چنین شبکه‌هایی (حتی در بخش فرهنگی) اغلب وجود ندارند یا بسیار شکننده هستند.
- پروژه‌های کوچکی که در طول زمان مستمر مانده‌اند،

می‌توانند تفاوت ایجاد کنند. تغییر فزاینده‌ای که هوشیارانه به کار گرفته شده، می‌تواند به نوآوری قابل توجهی منجر شود.

البته وجود انگیزه‌هایی برای کنش، ایده‌های جدید درباره تغییر و عمل کردن به اصول منطقی، برای موفقیت نوآوری کافی نیست. هنوز اراده و ظرفیت برای کنش، به شیوه‌های جدید و متعارف نیاز دارد. لازم است رهبران جامعه محلی منابعی در دسترس داشته باشند که منطبق با زمینه محلی خاص آنهاست تا بتوانند با چالش‌های پیش‌روی خلاقیت و اعتماد روبرو شوند. در میان شرایط و منابع قانونی، موارد زیر در زمره مهم‌ترین‌ها قرار می‌گیرند:

■ اراده جمعی - اراده سیاستمداران و عموم مردم برای به حرکت درآوردن منابع، پذیرش ریسک و باقی‌ماندن در این روند.

■ چشم‌انداز مناسب - چشم‌انداز جامعه بایستی با پیامدها و امکاناتی نظیر دارایی‌ها و محدودیت‌های محلی همسوز باشد.

■ شبکه‌های اجتماعی قوی - وجود ارتباطات قوی در میان اشخاص مناسب و سازمان‌ها برای به فعل درآوردن ایده‌ها لازم است.

■ منابع راهبردی - منابع لازم برای نوآوری چندوجهی هستند. این موارد شامل: پول، افرادی دارای وقت، تخصص، مهارت‌ها، دانش / اطلاعات و ارتباطات و فضاهای اجتماعی برای برقراری شبکه‌ها می‌باشند.

■ زمان - این موضوع شامل زمان لازم برای ایجاد تغییر با دانش بر زمان مورد نیاز برای اجرای طرح‌ها و نیز شامل عنصر زمان‌بندی مناسب می‌باشد؛ که ممکن است به معنی سرعت‌بخشی به فعالیت‌ها به دلیل برخاستن فرصت‌ها یا به تعویق انداختن فعالیت برای زمانی مساعد باشد.

■ انعطاف‌پذیری - تحقق ایده‌های مبتکرانه که ذاتاً تجربی و نیازمند رویکردهای انعطاف‌پذیر هستند؛ در شرایطی که اجتماع پویاست، چالش‌ها و فرصت‌ها شکل می‌گیرند. به این ترتیب چشم‌اندازها، طرح‌ها

و قوانین بایستی به ترتیبی قابل انطباق باشند که پروژه‌های نوآورانه محقق شده یا مورد آزمون قرار گیرند.

حرکت به سوی شهر خلاق: چارچوب‌های مختلف

بسیاری از شهرداری‌ها در حال برنامه‌ریزی و یا اقدام برای اصلاح دیدگاه و تغییر جایگاه جامعه خود در زمینه روندهای اقتصادی و اجتماعی هستند. به طور کلی به نظر می‌رسد چهار سناریو یا رویکرد نوآورانه به این موضوع وجود دارد: این رویکردها عبارتند از: (۱) شهر نوآوری دانش، (۲) توسعه اقتصادی نیچه، (۳) توسعه جامعه محلی / اقتصاد با یک مولفه فرهنگی و (۴) شهر خلاق.

در واقع می‌توان گفت، تنها زیر مجموعه‌ای از شهرداری‌های کانادا به طور مشخص "رویکرد شهر خلاق" را برای هر چه درخشان‌تر و خاص‌تر کردن جامعه محلی خود و پشتیبانی هر چه بیشتر جامعه از فعالان فرهنگی و ایده‌های نو، به کار گرفته‌اند. با این حال دیگر رویکردها نیز منفک از عناصر شهر خلاق نیستند و درس‌ها و نکته‌هایی نیز در این اشتراک به نمایش می‌گذارند.

شهر نوآوری دانش

مونت‌رال مثال بارز این رویکرد در زمان حاضر است. این شهر به توسعه مراکز تحقیق و آموزش شناخته شده در سطح بین‌المللی می‌پردازد که مولد ایده‌ها و دانش جدید بوده و صنایع جدیدی برای آینده ایجاد می‌کند. اما همان‌طور که در آخرین همایش فدراسیون شهرداری‌های کانادا مطرح شد، این شهر از کمبود آزاردهنده فرهنگ در آخرین چشم‌انداز منتشر شده برای آن، با عنوان "شهر ابتکار" یا "شهر دانش" رنج می‌برد. فعالیت‌های فرهنگی و بستر انرژی نوآورانه‌ای که این فعالیت‌ها ایجاد می‌کنند، در این چشم‌اندازها و طرح‌ها نقشی ندارند. به نظر می‌رسد فعالیت‌ها و منابع فرهنگی، میراثی شناخته شده‌اند که برای جذب دانشمندان و سایر کارکنان در حیطه دانش که به شهر آمده‌اند، مورد استفاده قرار می‌گیرند. با این حال

فعالیت‌های فرهنگی به خودی خود به عنوان بخشی از محیط اجتماعی دانش و ابتکار مطرح نیستند.

توسعه اقتصادی نیچه

از مثال‌هایی که با توجه به این رویکرد شکل گرفته‌اند، می‌توان به شهر سنت جان^۴ اشاره کرد که به شکل فعال در حال توسعه اقتصادی و توسعه نقاط قوت تحقیقی خود در زمینه تحقیقات مرتبط با اقیانوس و مباحث مربوط به یخ و نیز آزمایش کشتی‌هاست. همه این موارد بر پایه نقاط قوت سنتی و موقعیت جغرافیایی این شهر بنا شده‌اند. این رویکرد شبیه به رویکرد شهر نوآوری دانش است اما تأکید آن بر ایجاد اعتباری بین‌المللی برای تحقیقات پیشرو و به دلیل وجود برخی صنایع اصلی است. جدابیت‌های جامعه محلی نظیر فعالیت‌های فرهنگی، محیط طبیعی، زمان کوتاه مورد نیاز برای تردد و مواردی از این دست، بخشی از "بسته زمینه‌ای" مورد استفاده برای به کارگیری اشخاص پیشرو برای این صنایع هستند، اما لزوماً به عنوان مولفه اصلی برای توسعه اقتصادی شهر تلقی نمی‌شوند. با این حال در مورد سنت جان، شرایط متفاوت است و این شهر به شکلی آگاهانه و با دقت در زمینه پرورش منابع فرهنگی متمایز خود، در حال توسعه و بهبود نقاط قوت، به عنوان مقصدی فرهنگی و میراثی برای گردشگران است. نتیجه، نیچه دیگری برای این شهر است.

توسعه جامعه محلی / اقتصاد با یک مولفه فرهنگی

به طور معمول تلاش شهرداری‌ها بر ساخت جوامع محلی و اقتصاد محلی بهتر متمرکز است. از دید چشم‌انداز

برنامه‌ریزی، اولویت با ایجاد شناخت در خصوص هنرها، فرهنگ و میراث برای تصمیم‌سازی و فرایندهای برنامه‌ریزی شهری است. این بدان معناست که آنها با چشم‌انداز جامعه محلی و دیدگاه‌های مسئولان هماهنگ بوده و بازتاب‌دهنده ساختارهای حمایتی موثری برای نوآوری و ایجاد هیجان و توان در بخش هنر و فرهنگ می‌باشند. بر این مبنا این بخش خواهد توانست به توسعه کلیه اهداف جامعه محلی، توانمندسازی مشارکت بیشتر در کارهای خلاقانه و دخیل شدن سایر بخش‌ها در هنر و فرهنگ کمک کند. منحصر به فرد بودن شرایط هر جامعه محلی به معنی آن است که چنین طرح‌های فرهنگی‌ای بایستی متناسب با شرایط موجود در هر شهرداری اصلاح شود. اصطلاحی که در توسعه فرهنگ جامعه محلی در حال رشد است، گردشگری فرهنگی است؛ راهبردی که بسیاری از شهرداری‌ها را به تشویق فعالیت فرهنگی، برای ساخت صنعت گردشگری خود هدایت می‌کند. در برخی جوامع، اولویت‌ها برای فعالیت‌های فرهنگی و سرزندگی جامعه محلی در طرح‌های توسعه اقتصادی بزرگتری به چشم می‌خورند که بر گردشگری تأکید دارند. این موضوع محرک آشکاری برای حمایت شهرداری‌ها از توسعه هنرها و میراث فرهنگی است.

شهر خلاق

[در کانادا] تلاش‌های آگاهانه برای تبدیل شدن به یک شهر خلاق راه، بیشتر کارکنان فرهنگی شهری و جوامع فرهنگی در شهرداری هدایت می‌کنند. این رویکرد به روشنی در شهرهای ونکوور، تورنتو، اوتاوا و هالیفاکس نیز دیده می‌شود. رویکرد شهر خلاق، به ویژه در وارد کردن صریح هنر و میراث در طرح‌های آینده و چشم‌انداز عمومی برای شهر، با سایر موارد پیش‌گفته تفاوت دارد. اشاره به این نکته مهم است، ضمن آنکه الهام‌بخش تلاش‌ها و هدایتگر آنها چشم‌انداز بلندپروازانه شهر خلاق است اما فعالیت‌ها برای تحقق این چشم‌انداز گام‌به‌گام هستند. نکته در اینجاست که ضمن بهره‌گیری از فرصت‌هایی که بدست می‌آیند، به چالش‌های میان مدت پرداخته شود. شرایط و

رویکردهای گوناگون این شهرها با جزئیات بیشتری در بخش بعدی مورد اشاره قرار می‌گیرند.

موفقیت‌ها و چالش‌ها در تحقق رویکرد شهر خلاق

ونکوور، تورنتو، اوتاوا و هالیفاکس، هر یک به شکلی متفاوت برای پیش‌بینی، برنامه‌ریزی و پرورش شهری خلاق در تلاش هستند. این مثال‌ها نشانگر رهبری شهری در یکپارچگی با همکاران جامعه محلی و در برخی موارد با دیگر سطوح حکومتی است. در اینجا به رویکردها و چالش‌هایی که شهرهای ونکوور و تورنتو داشته و یا با آن روبرو شده‌اند، پرداخته می‌شود.

۱) ونکوور

شهر ونکوور به حمایت دیرنگام خود از فرهنگ، به عنوان یکی از عناصر مهم توسعه شهری، معروف است. متعهد بودن شهر به برنامه‌ریزی فرهنگی به دهه ۱۹۶۰ بازمی‌گردد که در قالب برنامه‌ریزی در زمینه اجتماعی انجام شد و به عنوان فلسفه اصلی برای تلاش‌ها در زمینه توسعه فرهنگی آن باقی ماند.

ونکوور طرح‌ها و سیاست‌های فرهنگی گسترده‌ای دارد که شورایی (که اهداف فرهنگی را تصویب می‌کند) آن را هدایت می‌کند. این اهداف عبارتند از: «تضمین آینده شهر در قالب شهری خلاق، باز و قابل دستیابی برای هنرمندان، برای طیف گسترده‌تری از موضوعات فرهنگی و برای گسترده‌ترین مشارکت ممکن». اهداف فرهنگی شهر که در سال ۱۹۸۷ در شورای شهر به تصویب رسیده است، توسعه کلی سیاست فرهنگی شهر را نیز هدایت می‌کند:

- ارتقای سطح بالایی از خلاقیت و برتری در زندگی فرهنگی ونکوور،
- ایجاد تنوع در زندگی هنری جامعه محلی، هر دو جامعه حرفه‌ای و غیرحرفه‌ای، جامعه سنتی و مبتکر، جامعه تثبیت شده و الهام‌بخش،
- تشویق به کارآمدی مالی و مدیریتی در عملکرد سازمان‌های فرهنگی،
- تضمین وجود تسهیلات لازم برای خلق و ارائه

هنر در ونکوور،

■ اطمینان از اینکه ساکنان شهر و بازدیدکنندگان از آن (شامل شهروندان مسن، جوانان، افراد کم‌درآمد، اعضای اقلیت‌های قومی و دیگر گروه‌های خاص) فرصت لذت بردن و مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی را داشته باشند.

برای دستیابی به این اهداف، این شهر رویکردی جامع اما رشد‌یابنده در ارتباط با توسعه و برنامه‌ریزی فرهنگی را دنبال می‌کند. این موضوع به شهر کمک می‌کند تا ضمن بهره‌گیری از فرصت‌ها، با استفاده از ابزار موجود به چالش‌های پیش‌روی نوآوری‌ها نیز پاسخ دهد. سازوکارهای به کارگرفته شده متفاوت و یکی از دیگری بر پایه دیگری ساخته شده‌اند که نتیجه آن مجموعه‌ای از سیاست‌ها، طرح‌ها، برنامه‌ها و عملکردهای بهم مرتبط هستند. در این رویکرد ونکوور دو اصل را مد نظر داشته است: یکپارچگی خواست‌های برنامه‌ریزی فرهنگی در همه فرایندهای برنامه‌ریزی شهری و همکاری با سازمان‌های فرهنگی غیر انتفاعی برای اشاعه و بهبود خدمات و فعالیت‌های فرهنگی و هنری در سطح شهر.

ونکوور طیف گسترده‌ای از حمایت‌ها و فرصت‌ها را برای دخیل کردن خلاقیت شهروندان خود و قدرت‌بخشی به توانایی جوامع فرهنگی برای فراهم آوردن خدمات فرهنگی برای ساکنان و بازدیدکنندگان، فراهم می‌آورد. حمایت چند وجهی از هنر و فرهنگ در بسیاری از کانال‌هایی که شهر ارائه می‌کند، بازتاب دارد. این موارد شامل برنامه، سیاست و کار برنامه‌ریزی دفتر امور فرهنگی و نیز خدمات، هماهنگی، سیاست‌ها و برنامه‌های ارائه شده از طریق طیفی از سایر

دپارتمان‌ها و کمیته‌هاست. کارکنان امور فرهنگی در کلیه فرایندهای برنامه‌ریزی شهر شرکت دارند تا از برآورده شدن نیازهای فرهنگی و اجتماعی ساکنان فعلی و جدید شهر اطمینان حاصل شده و سرزندگی شهر تقویت شود. در توسعه محله‌های اصلی، این شهر برای ایجاد پیوند میان فرهنگ و همه طرح‌ها، از همان ابتدای طرح و برای تضمین فراهم آوردن امکانات فرهنگی محله به مطلوب‌ترین شکل ممکن کار می‌کند.

نتیجه این فعالیت‌ها و ابتکارات، توجه درخور به کیفیت طراحی شهری است. برنامه‌ریزان شهری، معماران، توسعه‌دهندگان و عموم مردم به این موضوع توجه دارند و این موضوع به شکل‌گیری مناسب محله‌های متراکم جدید در هسته مرکزی شهر و خیابان‌هایی با چشم‌انداز جذاب در سراسر شهر کمک می‌کند.

چالش‌های اصلی

- ◆ منابع انسانی و مالی برای جامعه‌ی در حال رشد با نیازهای متنوع محدود است.
- ◆ پیوندهای شهری با جوامع تجاری و بخش آموزش را می‌توان افزایش داد. پیوندها میان فرهنگ و بخش فناوری پیشرفته را نیز می‌توان تقویت کرد.
- ◆ حکومت‌های منطقه‌ای تمایل و مداخله بسیار اندکی در توسعه فرهنگ دارند. منطقه ونکوور بزرگ، شامل ۲۱ شهرداری، یک منطقه شهری انتخاباتی^۵ و یک منطقه شهری شراکتی^۶ (منطقه شهری ونکوور بزرگ) است. گرچه شهرداری‌های منفرد در این منطقه در زمینه توسعه فرهنگی (در سطوح مختلف) فعال بوده‌اند اما کمبود موسسان منطقه‌ای رسمی، موجب محدودیت یکپارچگی و برنامه‌ریزی در سطح منطقه‌ای شده است. کمیته بین‌شهرداری، نشست‌های منظمی دارند که شرکت‌کنندگان در آن از توسعه‌های رخ داده در سایر شهرداری‌ها مطلع می‌شوند و امکان شکل‌گیری برخی پروژه‌ها بین شهرداری‌ها فراهم می‌آید.
- ◆ به شکل سنتی، سطح پایین پشتیبانی از فرهنگ

در مقابل سایر حکومت‌های ایالت بریتیش کلمبیا؛ یعنی ضمن آنکه کیفیت سازمان‌های خلاق در این شهر بسیار بالاست اما این سازمان‌ها منابع کافی در اختیار نداشته و زیرساخت‌های سازمانی آنها آسیب‌پذیر است.

◆ افزایش در هزینه‌های املاک، استطاعت مالی و هزینه‌های زندگی را مبدل به مسئله‌ای در حال رشد کرده، ضمن آنکه دسترسی به فضای آتلیه با قیمتی مناسب نیز دشوار است. این موضوع، جذب و حفظ هنرمندان و سایر استعدادهای خلاق در شهر را دشوارتر کرده است.

۲) تورتو

شهر پیشین تورتو و بسیاری از شهرداری‌های نواحی، به مدتی طولانی و با رویکردها، راهبردها، ابزار و برنامه‌های متنوعی، در توسعه فرهنگی دخیل بودند. در فوریه سال ۲۰۰۰، پس از یکپارچه شدن این نواحی در قالب کلانشهر تورتو، شورای شهر، هدایت بخش فرهنگی جدید را برای تهیه طرحی فرهنگی برای کمک به توسعه فرهنگی شهر در ۱۰ سال آینده بر عهده گرفت. این شورا دو هدف اصلی برای طرح فرهنگی در نظر گرفت: تعریف جایگاهی برای تورتو به عنوان پایتخت فرهنگی بین‌المللی و تعریف نقش فرهنگ در مرکز توسعه اقتصادی و اجتماعی شهر.

در آوریل سال ۲۰۰۱، سند کاری اولیه‌ای با عنوان "شهر خلاق" به عنوان چارچوبی برای بحث و بررسی به شورای شهر تسلیم شد که در آن به نیاز تورتو برای استفاده از هنر، فرهنگ، و دارایی‌های میراثی به منظور قرارگیری در جایگاه شهری خلاق که می‌تواند پایتخت فرهنگی بین‌المللی باشد، پرداخته بود. این سند با دوره‌ای از مشاوره جامعه محلی همراه شد. در نوامبر سال ۲۰۰۲، شورا طرح رسمی ۳۰ ساله دیگری تنظیم کرد که مطابق با اهداف آن هنر، فرهنگ و میراث برای جذب و حفظ تازه‌واردان تحصیلکرده و فعال به شهر کمک کرده و اقتصاد این شهر را به یکی از قویترین‌ها در دنیا بدل می‌کرد. ایده این طرح تبدیل هنر، فرهنگ و میراث به قلب و روح آینده تورتو بود.

در ژوئن سال ۲۰۰۳، " طرح فرهنگی برای شهر خلاق" تکمیل شده و به تصویب رسید.

طرح فرهنگی برای شهر خلاق، اشکال کلی شهر خلاق را توصیف می‌کند، خطوط اصلی چالش‌های چندوجهی که با آن روبرو هستیم را ترسیم کرده و به موقعیت رقابتی شهر در مقابل سایر شهرها (در کانادا و در سطح بین‌المللی) اشاره دارد که همگی در پی کارکنان

مطلع و البته نکته‌سنج در کیفیت زندگی مکانی که در آن زندگی می‌کنند، هستند. این طرح سرفصل‌های نقاط قوت و ضعف تورنتو را مطرح کرده و اقداماتی را برای تقویت دارایی‌ها و رفع مشکلات ارائه می‌کند. تأکید بر سطح بالاتر سرمایه‌گذاری در این طرح شاخص است. مولفه‌های اصلی دخیل‌شدن فعلی شهر در توسعه فرهنگی تشریح شده و طیف وسیعی از پیشنهادها برای فعالیت‌های بیشتر - چه کوچک و چه بزرگ - تنظیم شده است. این موارد بر پایه عملکردهای جاری بنا شده و به نیازهای در حال ظهور برنامه‌ریزی و جوامع محلی پرداخته و ایده‌های جدید معرفی کرده است.

این طرح بر ابعاد هنری، فرهنگی و میراثی شهر، در زمینه‌ای وسیع‌تر از تنوع فرهنگی این شهر توجه داشته و خلاقیت را در مفهوم گسترده‌تری مورد بررسی قرار می‌دهد. مطابق این طرح، لازم است هر طرحی "در ابتدا به حمایت و تقویت از زندگی کاری افراد خلاق بپردازد؛ زیرا که آنها قلب

تجربه فرهنگ در تورنتو هستند". همچنین در این طرح، در بوم‌شناسی فرهنگ در شهر تورنتو، ارتباطات بسیاری میان هنرهای غیرانتفاعی و تجاری مورد شناسایی قرار گرفته است و تبادل دو طرفه‌ای برای جابجایی استعدادها میان این دو ادامه دارد. تمرکز اولیه شهر در این طرح بر بخش غیرانتفاعی و توانایی آن برای خدمت‌رسانی به جامعه‌ای بزرگتر است.

در سراسر این طرح، ایجاد شراکت میان بخش فرهنگی، تجارت و سازمان‌های جوامع محلی برای تحقق پیشنهادهای طرح، مورد تأکید قرار گرفته است. به طور همزمان، توجه خاص و جهت‌گیری منابع ویژه به سوی پروژه‌های بزرگ، نگرانی جوامع فرهنگی شهر را که استفاده از منابع کمیاب به این روش را مورد سؤال قرار می‌دهند، برانگیخته و اولویت‌ها و چالش‌های مختلفی را در کل جامعه ایجاد کرده است.

چالش‌های اصلی

- ◆ کسری‌ها در همه سطوح حکومت در سال ۱۹۹۰ منجر به حذف حمایت‌ها و نیز درگیری سازمان‌ها برای توسعه به منظور خدمات‌رسانی به جوامع در حال رشد شد. انباشت کسری و کمبود جدی سرمایه کار از این شرایط ناشی شده و سازمان‌های فرهنگی در هر اندازه‌ای آسیب‌پذیر ظاهر شدند.
- ◆ ناتوانی برای تأمین پول کافی به منظور حفظ موسسات فرهنگی شناخته‌شده در سطح بین‌المللی، نیازمند منابع بیشتری برای حمایت عملکردهای روبه رشد آنهاست.
- ◆ منابع محدودی برای نگهداری از دارایی‌های فیزیکی و میراثی وجود دارد. امکاناتی که شهر مالک آن است و مواردی که بر روی آنها سرمایه‌گذاری کرده است، معمولاً در شرایط فیزیکی ضعیفی هستند. امکانات غیرانتفاعی که چه به طور مستقیم و چه غیرمستقیم مورد حمایت این شهر قرار دارند، با وقفه‌ای جدی در نگهداری روبرو هستند.
- ◆ شهرهای رقیب در اروپا و ایالات متحده و سطوح

بالای حکومتی آنها به شکلی فعال در حال سرمایه‌گذاری روی دارایی‌های فرهنگی خود هستند.

♦ مطالعه‌ای که در ماه می سال ۲۰۰۲ انجام شد، نشان داد که تورنتو تنها شهر بزرگ در امریکای شمالی است که از سال ۱۹۹۶ با افت گردشگری روبرو بوده و بسیاری، داشته‌های فرهنگی این شهر را کهنه و فاقد طراوت می‌دانند.

♦ معرفی و پیوند دادن جوامع محلی متنوع با نهادهای فرهنگی اصلی به عنوان چالشی باقی‌مانده که رفع آن نیازمند ظرفیت‌سازی، به کارگیری افراد داوطلب و بهیم تافتن مهاجران با جامعه محلی است.

♦ منابع محدود برای موزه‌های شهر به منظور توسعه یا اکتساب نمایشگاه‌ها و برنامه‌هایی است که بر غنای فرهنگی و جوامع گوناگون اثرگذار است.

♦ دسترسی و هزینه پذیرش در مراکز و فعالیت‌های فرهنگی.

♦ در دسترس بودن محل‌هایی برای سازمان‌های هنرهای جوامع محلی.

ارزیابی پیشرفت و بازگشت سرمایه

یکی از مسایل سیاستی برای حکومت‌ها در هر سطحی، ارزیابی بازگشت سرمایه‌های عمومی است. در مورد شهرهای خلاق، چالش اصلی ایجاد شاخص‌های معنی‌داری برای موفقیت و چارچوب‌هایی برای محک زدن پیشرفت است. در این ارتباط طرح شهر تورنتو دربردارنده سنجه‌هایی است که به طور منظم (هر دو سال) پیشرفت را مورد سنجش قرار می‌دهند. این مجموعه شاخص‌ها، بازتاب‌دهنده اولویت‌های شهر، طرح‌های شهری و واقعیت‌هایی برای دسترسی به داده‌هاست.

سنجه‌های طرح فرهنگی تورنتو به شرح زیرند:

■ سطح سرمایه‌گذاری مالی (در مقایسه با سایر شهرها) و بازگشت آن (نفوذ نقدینگی از طریق افزایش در سرمایه‌گذاری‌های شهر).

■ اثرات اقتصادی (تعداد مشاغل ایجاد شده در بخش فرهنگی و اثر بخش فرهنگی بر تولید ناخالص داخلی تورنتو).

■ رتبه‌بندی براساس شاخص‌های خلاقیت ریچارد فلوریدا.

■ سطح حضور و فعالیت برای رویدادهای فرهنگی و برنامه‌های تنظیم شده برای جوانان که شهر آنها را تأمین مالی می‌کند.

■ سطح تولید فیلم و برنامه‌های تلویزیونی.

■ تعداد سازمان‌های هنری جدید تأسیس شده.

■ تعداد بازدیدکنندگان از تورنتو.

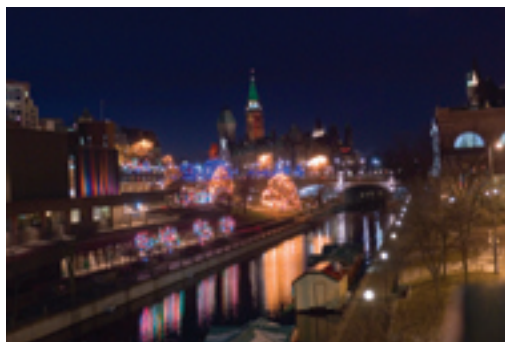
■ دارایی‌های میراثی (تعداد دارایی‌های میراثی مشخص و فهرست‌برداری شده).

در ونکوور شرایط کمی متفاوت است. دفتر امور فرهنگی این شهر اقدام به تهیه گزارش‌های سالانه‌ای می‌کند که عنوان ارزیابی ندارند اما به دستاوردها و ابتکارات هر ساله، سرمایه‌گذاری‌های انجام شده و شرایط جاری جامعه فرهنگی غیرانتفاعی می‌پردازند.

در مجموع به نظر می‌رسد در خصوص ساخت شاخص‌هایی برای ارزیابی خلاقیت و ابتکار، پیشرفت‌هایی حاصل شده است. در عین حال لازم است برای حصول اطمینان از کارآمدی و اثربخشی سیاست‌ها و برنامه‌ها، کار بیشتری انجام شود تا این موارد با دقت هر چه تمام‌تر به فرصت‌ها، چالش‌ها و سایر ابعاد مرتبط با شرایط جامعه محلی واکنش نشان دهند. به این ترتیب این سیاست‌ها و برنامه‌ها می‌توانند جامعه محلی را به طور کامل از توان خلاق خود آگاه سازند.

پانویس:

- ۱- این نوشته برگرفته از مقاله Creative Cities: Principles and Practices است که در اوت سال ۲۰۰۴ توسط مدیر تحقیق و آموزش شبکه شهر خلاق کانادا نوشته شده است.
- 2- Nancy Duxbury
- 3- Toward Creative City
- 4- St. John
- 5- Electoral district
- 6- Regional municipal partnership
- 7- Culture Plan for the Creative City

پنج هزار پشت‌بام سبز در شانگهای

✦ مترجم: مهین تاج‌بخش

در پیش گرفته شد. یک کفپوش دارای تنوع زیستی (Biodiverse) در پشت‌بام می‌تواند نقطه شروعی برای بازگشت حیات وحش به فضاهای پر از ساختمان را فراهم آورد. همچنین امید است که پشت‌بام‌هایی از این نوع با افزایش تعداد زیستگاه‌ها، به کنترل کاهش جمعیت زنبورهای عسل کمک کنند. همه افراد دسترسی به سیستمی یارانه‌ای که در شانگهای وجود دارد را ندارند و بدون مشوق‌های نقدی، سبز کردن یک پشت‌بام می‌تواند به تجربه‌ای هزینه‌بر و گران تبدیل شود.

برای حل این موضوع، طراحان فرانسوی جایگزینی عملی برای پشت‌بام سبز مطرح کرده‌اند. بکسک^۱ یا کیسه‌های کشت قابل حمل در شکل‌ها و اندازه‌های متنوع، جایگزینی کم‌هزینه‌تر را برای تغییرات ساختاری که در اغلب پشت‌بام‌های سبز مورد نیاز است، پیشنهاد می‌دهند. به گفته طراحان، این کیسه‌ها بادوام و ساخته شده از منسوجات نفوذپذیر هستند. آنها می‌توانند بیشترین یا کمترین فضای دلخواه را پوشش داده و به پشت‌بام‌های نیمه سبز که به لحاظ ساختاری مناسب نیستند، برای تغییر شکل کامل کمک کنند.

در اقدامی مشابه در کانادا، مسئولان شهر تورنتو نیز آیین‌نامه جدیدی را معرفی کردند که در آن تمام برنامه‌های توسعه بزرگ مقیاس ملزم به داشتن پشت‌بام‌های سبز با پوشش ۶۰ تا ۲۰ درصدی - بسته به اندازه ساختمان - هستند.

پشت‌بام‌های شهری می‌توانند فضای میزبانی خوبی را برای پرورش اکوسیستم‌های داخلی شهر فراهم آورند. اما چطور می‌توانیم شهرها بمان را به طبیعت نزدیک کنیم؟ شانگهای نزدیک به یک میلیون دلار از اعتباراتش را بر روی فعالیت‌های سرمایه‌گذاری کرده است. آیا راه‌حلهایی در مقیاس کوچکتر برای احیای فضای بام‌ها در شهرهای دیگر وجود دارد؟

هیأت اجرایی سبز شانگهای ادعا می‌کند، بیش از ۵۰۰ هزار پشت‌بام را از زمان شروع برنامه‌هایشان در سال ۲۰۰۳، با چمن و بوته‌ها سبز کرده‌اند. پشت‌بام‌های سبز تنها یک ابزار تزئینی نیستند، آنها می‌توانند به عنوان عایق و نیز با استفاده مجدد از باران و هوای خاکستری، کارایی انرژی را (که در غیر این صورت هدر می‌روند) بهبود بخشند. سبز کردن پشت‌بام‌ها همچنین می‌تواند زیستگاه‌هایی را برای زندگی حشرات و پرندگانی که در محیط‌های شهری زندگی می‌کنند، فراهم کند.

شهرداری‌های مناطق شهری شانگهای، برای کسانی که در سال گذشته خواستار نصب پشت‌بام‌های سبز بودند، مشوق‌های مالی را با پیشنهاد پرداخت نزدیک به نیمی از مبلغ فراهم کردند.

در این زمینه رئیس دفتر دبیرخانه کمیته چشم‌انداز شانگهای گفت: در ابتدا در مورد رسیدن به هدف خیلی مطمئن نبودیم، اما بعد از تحقیقات سال گذشته که نشان داد حدود ۲۰ میلیون مترمربع از پشت‌بام‌ها می‌توانند سبز شوند، راهکارهای مختلفی برای ارتقای پشت‌بام‌های سبز

پانوش:

1- Bacsac

منبع:

<http://www.creativecities.org.uk/>

سئول شهر خلاق منتخب یونسکو برای طراحی

✦ مترجم: مهین تاجبخش

مبنای کار آن میراث فرهنگی و خلاقیت‌های هر شهر می باشد. شهرهای عضو، ضمن ارتقای چشم‌انداز خلاق محلی خود، به مأموریت یونسکو برای ایجاد تنوع فرهنگی کمک می‌کنند. اعضای شبکه شهرهای خلاق یونسکو به هفت رشته مختلف طراحی، ادبیات، موسیقی، فیلم، صنایع دستی و هنرهای قومی، هنرهای رسانه‌ای و هنر آشپزی دسته‌بندی شده‌اند.

پانوش:

1- Oh Se-hoon

دیگر شهرهای عضو این شبکه در زمینه طراحی عبارتند از: برلین، بوینس آیرس، کوبه، مونترال، ناگویا، شنزن و شانگهای.

منبع:

<http://www.koreatimes.co>

در ماه اوت سال ۲۰۱۰، یونسکو سئول را به عنوان شهر خلاق برای طراحی انتخاب کرد.

یونسکو امتیاز بسیار بالایی به میراث فرهنگی غنی، خلاقیت بالقوه و سیاست‌های متنوع حمایت‌کننده از توسعه شهری از طریق طراحی را به شهر سئول اعطا کرد. شهردار سئول ا. س. هون گفت: انتخاب سئول به عنوان شهر خلاق یونسکو برای طراحی، نشان دهنده ارزیابی و حمایت بین‌المللی برای اجرای طراحی سئول است.

هم اکنون سئول می‌تواند ضمن استفاده از آرم یونسکو، این سازمان را در پروژه‌های مرتبط همراهی کرده و برنامه‌ها و اطلاعات فرهنگی را با دیگر شهرهای خلاق به اشتراک گذارد.

شهرداری این شهر ضمن امضای تفاهم‌نامه‌ای با کمیسیون ملی کره از طرف یونسکو، امسال همایش بین‌المللی شبکه شهرهای خلاق را برگزار می‌کند.

شبکه شهر خلاق یونسکو در سال ۲۰۰۴ برای ارتقای توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در شهرهای جهان آغاز به کار کرده است که

زندگی آرام در میان پسماندهای بازیافتی

✦ مترجم: شهر روز فرزین پاک

کرد. خانه‌ای که با این محصول ساخته می‌شود، می‌تواند ۱۸ تن پسماند که در گذشته بایستی دفن می‌شدند، در خود حفظ کند. TPR همچنین ارائه کننده سطح بالایی از عایق‌بندی است و می‌توان با استفاده از روکش فلزی، قابلیت عایق‌بندی آن را افزایش داد.

به گزارش یکی از روزنامه‌های انگلستان، یک خانه پیش‌ساخته کامل TPR شامل آشپزخانه و لوله‌کشی، ۴۲ هزار پوند قیمت دارد و برای ساخت آن در حدود نه هزار دستگاه تلویزیون یا ۷۲۰۰ دستگاه رایانه ی بازیافت شده، استفاده می‌شود.

سازه‌ها به شکل آماده برای روکار طراحی می‌شوند. مصالح استاندارد ساختمانی مانند آجر و سنگ می‌توانند برای نماسازی این بناها استفاده شوند و در نهایت پشت بام با موارد قابل بازیافت مفروش می‌شود.

در حالی که طول عمر خانه‌ها نسبتاً کوتاه و در حدود ۸۰ سال تخمین زده می‌شود، شرکت یادشده اظهار می‌دارد که این مواد قابل بازیافت مجدد هستند و چرخه بازیافت می‌تواند ادامه یابد.

یک شرکت انگلیسی به نام افرسول سوانسی^۱ با ساخت نوعی از خانه‌های پیش‌ساخته از پوسته کامپیوترها و تلویزیون‌ها، استاندارد تولید محصولات پایدار را بالا برده است.

به تازگی موادی به نام سنگ چنددما^۲ یا TPR تولید شده‌اند که امکان ساخت مسکن با میزان کربن پایین، از مواد معدنی و پلاستیک را می‌دهد. مطابق اظهارات مسئولان این شرکت، نوعی فرایند سرد کردن، پلاستیک را به محصولی با ساختار سخت تبدیل می‌کند که می‌توان از آن به عنوان یکی از مصالح ساختمان‌سازی استفاده

پانوشت:

1- Affresol Swansea
2- Thermo Poly Rock

منبع:

www.creativecities.org.uk

نمایش مردم بر نمای ساختمان‌های اکلند

✦ مترجم: شهروز فرزین‌پاک

اگر امسال در شهر اکلند نیوزلند، سایه عروسک‌های خیمه شب بازی عظیم دیده‌اید، چشمان شما اشتباه نکرده‌اند. جمعی از هنرمندان بین‌المللی در سال ۲۰۱۰ مشغول اجرای نمایش بر روی دیوار ساختمان ترمینال کشتی‌های اکلند^۱ شده‌اند.

آقای لیبرمن^۲ عضو این گروه از هنرمندان بین‌المللی که با کمک شهرداری اکلند به اجرای پروژه پرداخته است، می‌گوید: ما طرفداران نمایش هستیم؛ زیرا که قدرت نمایش در گرد هم آوردن مردم است.

در کنار جلوه‌های ویژه این اقدام، الهام بخش اصلی پروژه که عنوان آن «روشنایی‌های شب»^۳ است، عمدتاً فراهم آوردن امکانی برای گذران اوقات فراغتی سرگرم‌کننده برای افراد در سنین مختلف بوده است.

نمایش بدن انسان (سایه خود) در مقیاس اغراق شده به بلندی سه طبقه، نمایشی سرگرم‌کننده و جالب فراهم آورده و شرایطی ایجاد کرده تا تماشاگران (عموم) بتوانند تبدیل به بازیگران نقش‌های مختلف شوند. در مدت پنج روزی که این نمایش با مسدود کردن یک خیابان اصلی و نصب نورافکن‌های بزرگ در محدوده آغاز به کار کرد، ۵ ساله‌ها و ۵۰ ساله‌ها مثل هم به آن علاقه نشان دادند و زمان خوشی را سپری کردند. به این ترتیب افراد با با پیشینه‌های مختلف و از تمامی طبقات سنی با انجام حرکات ساده‌ای نظیر تکان دادن بدن، استفاده از دست‌ها و حرکت تلفن همراه در یک اجرای عمومی، در فضایی عمومی مشارکت کردند.

شهر اکلند نیوزلند به عنوان شهری شناخته می‌شود که بر روی بروز خلاقیت تمرکز کرده است.

پانویس:

- 1- Auckland Ferry Building
- 2- Zachary Lieberman
- 3- Night Light

منبع:

www.creativecities.org.uk

CCNG

هشتمین همایش شهر خلاق در کانادا

♦ مترجم: شهرزاد فرزین پاک

نکات جالب این نشست، تورهایی مطالعاتی است که شهرداری شهر میزبان تنظیم کرده و مصداق‌هایی از اجرای نتایج نشست‌های قبلی را به نمایش می‌گذارد.

شبکه شهر خلاق کانادا سازمانی غیرانتفاعی است که به عنوان منبعی برای به اشتراک گذاشتن دانش، تحقیق، آموزش عمومی و توسعه منابع تخصصی در حیطه سیاست فرهنگی محلی و برنامه‌ریزی کار می‌کند. این شبکه در تلاش است تا از طریق کارهای خود به ظرفیت‌سازی تخصصی در شهرداری‌ها کمک کند. این شبکه بیش از صد عضو از شهرداری‌های مختلف کانادا دارد که نماینده ۱۶ میلیون کانادایی هستند.

شبکه شهر خلاق در کانادا اعلام کرد، نشست سال ۲۰۱۱ "شهر خلاق" در ماه می و در شهر لندن از ایالت انتاریو برگزار خواهد شد.

پس از نخستین نشست سالانه شهر خلاق کانادا که در نوامبر سال ۲۰۰۲ در شهر ونکوور برگزار شد، شبکه شهر خلاق کانادا هفتمین نشست موفق خود را با حضور نمایندگان از شهرداری‌ها، سازمان‌ها و نهادهای استانی و دولتی و سایر دست‌اندرکارانی که امکان ایده‌پردازی و کار برای ساخت زیرساخت‌های زنده برای توسعه هنر و فرهنگ در کانادا را داشتند، در جولای ۲۰۱۰ برگزار کرد.

مطابق برنامه اعلام شده این شبکه، نشست بعدی با نگرشی برهمکنشی‌تر به مدت دو روز در شهر لندن در استان انتاریو برگزار خواهد شد. از

منبع:

<http://www.creativecity.ca/>

نخستین پارک انرژی خورشیدی در دبی

✦ مترجم: تاراس گالستان

شهرداری دبی احداث نخستین پارک محلی که در سیستم روشنایی خود از انرژی خورشیدی استفاده می‌کند را در سال ۲۰۱۰ به اتمام رساند.

این پارک که در زمینی به مساحت ۱/۵۵ هکتار و با هزینه‌ای هفت میلیون درهمی در الصفوح^۱ احداث شده، نخستین پارکی است که از این فناوری استفاده کرده است. هدف شهرداری از ساخت این پارک، ایجاد محیط سبز الهام‌بخشی است که موجب تقویت تصور و خلاقیت در هماهنگی با توسعه شهری سریع در دبی می‌شود.

به گفته مسئول دپارتمان پروژه‌های عمومی شهرداری دبی، ساخت این پارک نه تنها به ایجاد فضای سبز و زیباسازی شهر کمک می‌کند بلکه بر تحقیق مداوم و کاربرد موثر کلیه منابعی که در هماهنگی با محیط‌زیست هستند و نیز استفاده از انرژی‌های جایگزین بازتاب دارد که این موارد دبی را به سوی شهر جهانی پیشرویی سوق می‌دهد که دوستدار محیط‌زیست است.

این پارک با بهره‌گیری از استانداردهای کیفی، با در نظر گرفتن عوامل ایمنی و نیز توجه به افراد با نیازهای ویژه طراحی شده است. همچنین ترکیب گیاهان کاشته شده در این پارک دربردارنده

گل‌های فصلی مختلف، درختان و فضاهای سبز بوده و پارک فضاهای بازی برای گروه‌های سنی مختلف را شامل می‌شود. عناصر روشنایی خاصی برای این پارک در نظر گرفته شده‌اند. برای روشنایی پارک در شب از انرژی خورشیدی ذخیره شده در روز استفاده می‌کنند که با چشم‌انداز کلان شهرداری دبی که ایجاد شهری طبیعت دوست است، مطابقت دارد.

پارک صفوح در گروه پارک‌های موضوعی^۲ طبقه‌بندی می‌شود که فضایی تفریحی و تفریحی برای ساکنان منطقه فراهم می‌آورد. گفتنی است یکی از اهداف طرح راهبردی شهرداری دبی، افزایش سرانه فضای سبز تا ۲۳/۴ مترمربع در سال ۲۰۱۱ و افزایش سهم زمین زراعی در نواحی عمومی شهری در دبی تا ۳/۱۵ درصد در همین دوره زمانی است.

پانویس:

1- Al Sufouh
2- Theme park

منبع:

<http://imresolt.blogspot.com/dubai-municipality>

تاریخ جاکارتا با روایت فناوری

✦ مترجم: شهرزاد فرزین پاک

پرداختن به این موضوع، گذار به شهری سبز و خلاق را در اولویت‌های برنامه‌ریزی قرار داده است. این برنامه با چهار روز همایش و کار بر روی موارد پژوهشی مختلف همراه بود که هدف از آن حرکت در جهت بازسازی شهر قدیم جاکارتا و تبدیل آن به محوطه‌ی بازی خلاق بود. به این منظور نشست‌هایی میان دولت اندونزی، دولت‌های محلی و دست‌اندرکاران جامعه محلی برگزار شد تا ایده‌ها و برنامه‌های خلاق، دریافت و به کار گرفته شوند.

در مارس سال ۲۰۱۰ بیش از ۲۵ هزار نفر اندونزیایی در مرکز تاریخی پایتخت خود (جاکارتا) در نشستی به نام باز زنده‌سازی شهری و بیان خلاقیت جمع شدند. در همکاری نزدیک میان یک فیلم‌ساز و عکاس اندونزیایی با سرمایه‌گذار خارجی، فیلمی سه بعدی تولید شد که بر روی ساختمان موزه تاریخ جاکارتا به نمایش درآمد. هزاران نفر برای تماشای این رویداد در میدان فاتاهیلان^۱ جاکارتا گرد هم آمدند.

این فیلم ۱۴ دقیقه‌ای، تاریخ جاکارتا از سکونتگاه‌های اولیه تا کلانشهر امروز را بیان می‌کند. در ابتدای این نمایش صدای پرندگان، خش‌خش درختان و صدای حیوانات در دوردست به گوش می‌رسد. تصاویری، داستان مستعمره شدن و ساخت‌وسازها در سده‌ی ۱۶۰۰ و نیز درد و ویرانی جنگ در دهه ۱۹۴۰ را بیان می‌کند. جرثقیل‌ها و بولدوزرها، معرف توسعه در شهر بلند مرتبه و تیرهای چراغ برق، ماهواره‌ها و چراغ‌های راهنمایی، نشانگر عصر دیجیتال هستند. انرژی محرک کلانشهر همراه با نقاشی‌های دیواری و فرهنگ خیابانی (با طرح‌ها و موزیک سنتی)، پیام تصویری را به همراه دارد که در شروع فیلم است: "تبدیل شهر قدیم به فضایی شبیه به محوطه‌ی بازی کودکان برای بروز خلاقیت شهروندان".

این بازتاب از رشد و تاریخ جاکارتا، بیش از هر زمان دیگر جایز بود؛ زیرا این شهر در طول چهل سال گذشته بیش از ۷۰ درصد از فضاهای سبز و عمومی خود را از دست داده است. در زمان حاضر سهم فضای باز سبز در جاکارتا تنها ۹/۳ درصد است که بسیار پایین‌تر از استاندارد جهانی (۳۰ درصد) است.

پانوش:

1- Fatahillan

منبع:

<http://www.creativecities.org.uk>

دانشجویان سنگاپور و ژاپن و حمل و نقل شهری پایدار

← مترجم: تاراس گالستان

در سال گذشته در اقدامی کم‌سابقه، نخستین کارگاه جوانان به دست مجموعه شبکه شهری^۱ در خصوص مطالعات این گروه سنی بر روی مشکلات حمل و نقل شهری، با حضور دانشجویانی از دانشگاه سنگاپور و دانشجویانی از دانشگاه‌های یوکوهاما و توکیو ژاپن برگزار شد.

در این کارگاه جوانان، با مقایسه سیستم‌های حاضر در سنگاپور و ژاپن به بحث و تبادل نظر درباره حمل و نقل شهری پایدار پرداختند. پیش از این به منظور آماده‌سازی دانشجویان برای حضور در این کارگاه، اساتید دانشگاه ملی سنگاپور، عده‌ای از دانشجویان خود را برای سفری به ژاپن بردند. این سفر که زیر مجموعه تحقیقی با عنوان "سیستم‌های حمل و نقل فردا" بود، با هدف ایجاد فرصتی برای دانشجویان برای آشنایی با آخرین فناوری‌های پیشرفته در این خصوص، برنامه‌ریزی و اجرا شد.

در نیمه نخست این کارگاه پس از معرفی شبکه شهری، یکی از اساتید دانشگاه یوکوهاما به تاریخچه این شهر پرداخت. در ادامه دانشجویان سنگاپوری با نگاهی نقادانه به معرفی سیستم‌های حمل و نقل شهری خود اشاره کردند که عمدتاً متمرکز بر مشکلات مترو از قبیل عدم دسترسی آسان برای افراد معلول و مسن و نیز ازدحام بالا در این سیستم بود.

در پایان کارگاه، با تقسیم شرکت‌کنندگان به چندین

گروه، این امکان برای دانشجویان فراهم شد تا بتوانند ایده‌های جدیدی را که با توجه به موارد مطرح شده در طول سخنرانی‌ها در ذهنشان شکل گرفته به اشتراک بگذارند. موفقیت این دوره آموزشی همراه با فرصت‌هایی که برای ایجاد شبکه‌ها پدید آمد، نشانه خوبی برای برگزاری کارگاه‌هایی سالانه در آینده و تسهیل تبادل اطلاعات بود. شبکه شهری یا شبکه منطقه‌ای مسئولان محلی برای مدیریت سکونتگاه‌های بشری، رسالت خود را کمک به حکومت‌های محلی برای بهبود پایداری سکونتگاه‌های انسانی معرفی می‌کند. این مجموعه در سال ۱۹۸۷ با ۲۶ عضو شروع به کار کرده و امروزه مبدل به سازمانی بین‌المللی با ۱۰۰ عضو از ۶۰ کشور مختلف شده است. عمده اعضای آن را شهرها و حکومت‌های محلی منطقه منبع: شرق آسیا تشکیل می‌دهند.

پانویس:

1- CITYNET

www.citynet-ap.org

طرحی برای شهر پاکیزه در نیکوزیا

✦ مترجم: شهرزاد فرزین پاک

این طرح، به شهروندان اعلام شده بود، در صورتی که محوطه‌های خصوصی که دارای دید به فضای عمومی هستند، تا پایان ماه آوریل پاکیزه نشوند، این محوطه‌ها به دست شهرداری پاکسازی خواهد شد و مالکی که یک قطعه زمین با ابعاد متعارف دارد، بایستی برای این خدمات ۵۸ یورو پرداخت کند.

شهرداری نیکوزیا در اعلامیه رسمی که در این زمینه منتشر کرد، عنوان نمود که در این طرح به عموم مردم یادآوری می‌شود که پاکیزگی محوطه‌های باز خصوصی بر عهده مالکان این عرصه‌هاست. در عین حال هدف از این طرح‌ها بهبود کیفیت زندگی برای کلیه شهروندان نیکوزیا از طریق حفظ پاکیزگی و احترام به آنها است. پس از پایان مهلت اعلام شده، مأموران شهرداری به گشت‌زنی در شهر پرداخته و هر گونه اشیاء زاید اعم از زباله، مبلمان رها شده و نیز گیاهان وحشی خودرو را از سطح شهر پاکسازی کردند.

شهرداری نیکوزیا (پایتخت قبرس) پیشنهاد ویژه‌ای را به ساکنان شهر خود ارائه کرده است که مطابق آن بایستی خودروهای رها شده که در خیابان‌های شهر پارک یا در قطعه زمین‌های خالی جامانده‌اند، به دست مالکان آنها جمع‌آوری شوند.

این شهرداری از تاریخ سوم ماه می ۲۰۱۰ تا پایان ماه ژوئن، طرح پاکسازی خودروها را به اجرا درآورد. پیش از

منبع:

<http://www.cyprus-mail.com/>

بررسی رابطه رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد شغلی کارکنان شهرداری (مطالعه موردی منطقه ۱)

✦ ناصر میر سپاسی

استاد دانشکده مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات

✦ غلامرضا معمارزاده

استاد دانشکده مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات

✦ مژگان قنبری ارباستان

کارشناس ارشد مدیریت شهری

چکیده

در این تحقیق، رفتار شهروندی سازمانی به عنوان متغیر مستقل، عملکرد شغلی کارکنان به عنوان متغیر وابسته و از شاخص‌های بالینی ویژگی‌های شخصیتی به عنوان متغیر تعدیل‌کننده استفاده شده است. به این منظور پرسشنامه ۲۶ سئوالی رفتار شهروندی سازمانی ارگان (فرم ارزشیابی عملکرد) محقق ساخته و پرسشنامه ۳۳۸ سئوالی ارزشیابی ویژگی‌های شخصیتی چند بعدی مینه سوتا (MMPI2) (RF) مورد استفاده قرار گرفت.

داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS از شاخص‌های آمار توصیفی (میانگین، میانه، انحراف معیار و واریانس) و همچنین شاخص‌های آمار استنباطی در تحلیل استنباطی داده‌ها از روش‌های آزمون T دو گروه مستقل (جنسیت و وضعیت تاهل)، T تک گروهی (برای بررسی وضعیت موجود) و ضریب همبستگی پیرسون (برای تعیین همبستگی بین متغیرهای رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد شغلی) استفاده شد و تحلیل واریانس یکطرفه (برای سطح تحصیلات و سابقه خدمت)، رگرسیون (بررسی اثرات رفتار شهروندی سازمانی بر عملکرد)، تحلیل عامل (روایی سازه هردو پرسشنامه) و تحلیل مسیر (برای شناسایی متغیرها و ارائه مدل) با استفاده از نرم‌افزار لیزرل ۹/۲ نسخه ۲۰۰۷ استفاده شد. روایی پرسشنامه‌ها

از سوی اساتید راهنما و مشاور مورد ارزیابی و بازنگری ضریب پایایی به وسیله آزمون کرونباخ برای محک اعتبار پرسشنامه رفتار شهروندی سازمانی و فرم ارزشیابی عملکرد شغلی کارکنان به ترتیب ۰/۹۶ و ۰/۹۷ به دست آمد. در مرحله تحلیل عامل با تأکید بر ارزش ویژه رفتار شهروندی به عنوان عامل اصلی متغیر مشاهده شده و متغیرهای مکنون یا پنهان شاخص‌های بالینی ویژگی‌های شخصیتی RF 2-MMPI مطرح شدند. از پنج شاخص متفاوت برای تعیین میزان برازش مدل استفاده شد (شاخص مجذور کای، شاخص لوئیز - تاکر، بونت - بنتلر، شاخص هولترو و ریشه خطای میانگین مجذورات) که تقریب برازش مدل را تایید کرده و کارایی بالایی را در توصیف روابط بین متغیرها و تبیین متغیر عملکرد شغلی از طریق متغیر رفتار شهروندی داراست.

یافته‌های تحقیق در این پژوهش عبارتند از: زنان از رفتار شهروندی سازمانی بالاتر (در کل) و در خرده‌مقیاس وجدان و همچنین عملکرد شغلی بالاتری به نسبت مردان برخوردارند. «رفتار شهروندی» و عملکرد شغلی در تمامی سوابق کار، در تمامی مدارک تحصیلی و در تمامی سنین به یک میزان مشاهده می‌شود. رفتار شهروندی سازمانی اثر مثبت غیرمستقیم بر عملکرد شغلی کارکنان برجای گذاشته و اثر مستقیم مثبت را بر شاخص‌های شخصیتی نشان می‌دهد.

مقدمه

یکی از مهمترین خصیصه‌های هر سازمان برای کار در شرایط متغیر، داشتن افرادی است که راغبند در تغییرات موفقیت‌آمیز سازمان بدون وجود الزامات رسمی شغل شرکت کنند؛ رفتارهایی که از انتظارات رسمی نقش فرا رفته ولی برای بقای سازمان خیلی مهم و حتی ضروری هستند و به عنوان رفتارهای شهروندی سازمانی^۱ تعریف شده‌اند (زارعی متین ۱۳۸۵).

سازمان‌های موفق نیازمند کارکنانی هستند که بیش از وظایف معمول خود کار کرده و عملکردی فراتر از انتظارات سازمان داشته باشند. رفتار شهروندی سازمانی، اقدام‌هایی را تشریح می‌کند که در آن کارکنان فراتر از نیازهای از پیش تعیین شده نقش خود، عمل می‌کنند و این امر سبب بالا رفتن اثربخشی سازمانی می‌شود (ایلی ۱۳۸۷).

کاتز و کان در کتاب خود با عنوان "روانشناسی اجتماعی سازمان‌ها" بیان داشته‌اند که موسسات به منظور انجام اثربخش وظایف خود نیازمند کارکنانی هستند که ماورای الزامات و نیازمندیهای نقش‌های اصلی خود در سازمان عمل کنند. آنها اشاره دارند که در داخل هر گروه کاری در یک کارخانه، در داخل هر بخش از یک سیستم دولتی و یا حتی در داخل هر واحدی از یک دانشگاه، فعالیت‌های مشارکتی بیشماری وجود دارد که بدون تحقق کامل آنها، تمامی این سیستم به هدف خود نخواهد رسید. آنها اشاره دارند که تعداد محدودی از این فعالیت‌ها در داخل شرح شغل‌های کارکنان در نظر گرفته شده است و تعداد زیادی از آنها جزو رفتارهای خارج از نقش (رفتارهایی که در شرح شغل به صورت رسمی و مکتوب موجود نیستند) می‌باشند که برای رسیدن به اثربخشی سازمانی، توجه به آنها ضروری به نظر می‌رسد (لامبرت، ۲۰۰۸).^۲

همه افراد حق دارند و علاقمند هستند که از نتایج عملکرد روزانه خود آگاه باشند. این مسئله در مورد کارکنان وجه دیگری هم پیدا می‌کند و آن اینست که کارکنان علاقه دارند از نظرهای سازمان در مورد خود مطلع شوند و از سوی دیگر سازمان نیز به‌تراست نظرهای خود را در مورد منابع انسانی سازمان که از اصلی‌ترین سرمایه‌های سازمان به شمار می‌روند، ابراز داشته و به اطلاع ایشان برساند.

بیان مسئله

بررسی رفتار فرد در محیط کار توجه محققان را در دهه اخیر به خود جلب کرده است. هدف مشترک این تحقیقات تعریف نوعی رفتار فردی است که به موفقیت بلندمدت سازمان کمک می‌کند (فتاحی ۱۳۸۴).

سازمان‌ها بدون تمایل افراد به همکاری، قادر به توسعه اثربخشی خود نیستند. تفاوت همکاری خود جوش و اجباری از اهمیت خاصی برخوردار است. در حالت اجباری فرد وظایف خود را براساس مقررات و قوانین و استانداردهای تعیین شده سازمان و صرفاً در حد رعایت الزامات انجام می‌دهد. در حالی که در همکاری خود جوش و آگاهانه افراد، کوشش‌ها، انرژی و بصیرت خود را برای شکوفایی توانایی‌های خود به نفع سازمان به کار می‌گیرند. امروزه در ادبیات نوین مدیریت از رفتارهای خود جوش و آگاهانه‌ی افراد در سازمان با عنوان رفتار شهروندی سازمانی نام برده می‌شود (زارعی متین و همکاران ۱۳۸۴).

چیزی که در ادبیات مدیریت، امری بدیهی به نظر می‌رسد، این است که سازمان‌ها به کارکنانی نیازمند هستند که متمایل به پا فراتر نهادن از الزامات رسمی شغل باشند. تحقیقات کنونی، رفتارهای فراتر از نقش را با عنوان رفتار شهروندی سازمانی مدنظر قرار دادند و غفلت از آنها را در ارزیابی عملکرد شغلی نمی‌پذیرند و در آن بر مشارکت بلندمدت فرد در موفقیت سازمان تاکید می‌ورزند (کاخکی ۱۳۸۶).

تلاش برای بهبود عملکرد از روزهای اولیه شکل‌گیری مدیریت به عنوان اصل خدشه‌ناپذیری بوده است که هرروز وارد مباحث جدیدی می‌شود. یکی از این مباحث جدید، مفهوم رفتار شهروندی سازمانی است. بر مبنای این مفهوم نگرش‌ها و رفتارهای کارکنان، عاملی مهم در افزایش اثربخشی و کارایی عملکرد سازمان‌ها می‌باشد. مدیران به دنبال روش‌هایی برای بهبود عملکرد سازمان‌های خویش هستند و رفتار شهروندی سازمانی در رسیدن به این هدف کمک بسیار زیادی می‌کند (زارعی متین ۱۳۸۵).

شهرداری به عنوان یک نهاد دولتی، خدمات عمومی متعددی از جمله احداث خیابان‌ها، مکان‌ها و معابر عمومی، تخلیه زباله و مراقبت در امور بهداشتی شهروندان، کارهای عمرانی، زیباسازی شهر و سایر خدمات شهری را به شهروندان ارائه می‌کند. از آنجا که عملکرد این گونه سازمان‌ها تا حد زیادی تحت تاثیر عملکرد شغلی آنها قرار

دارد، بنابراین بررسی و تحلیل رفتارهای کارکنان شهرداری می‌تواند زمینه را برای تقویت مسایل انگیزشی کارکنان و متعاقباً افزایش اثربخشی و کارایی آنها فراهم آورد.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

رفتار شهروندی سازمانی به عنوان وضعیت مطلوب دیده می‌شود؛ چرا که چنین رفتاری از یک طرف منابع موجود و در دسترس را افزایش می‌دهد و از طرف دیگر نیاز به سازوکارهای کنترل رسمی و پر هزینه را می‌کاهد (ارگان به نقل از بیکتون ۲۰۰۷).^۳

پژوهش‌های اخیر بر پیامدهای رفتار شهروندی سازمانی در زمینه اثرات رفتار شهروندی سازمانی بر ارزشیابی‌های مدیریتی و قضاوت در مورد افزایش دستمزد ارتقانات شغلی و... و همچنین اثرات رفتار شهروندی سازمانی روی عملکرد شغلی و موفقیت سازمانی پرداخته (فتاحی ۱۳۸۵) و عمده‌ترین پیامد رفتار شهروندی سازمانی را افزایش عملکرد شغلی و اثربخشی عنوان کرده‌اند (نیر ۱۹۸۳).^۴ رفتار شهروندی سازمانی بر جنبه درونی سازمان تأثیر می‌گذارد که به طور مستقیم و غیرمستقیم موجب بهبود عملکرد شغلی و اثربخشی سازمان می‌شود (سونجو ۲۰۰۸).^۵

رفتار شهروندی سازمانی بهره‌وری کارکنان و گروه‌های کاری را افزایش داده، کار تیمی را تشویق کرده، ارتباطات همکاری و کمک‌های بین کارکنان را افزایش، نرخ اشتباهات را کاهش داده و مشارکت و درگیر شدن کارکنان را در مسایل سازمان افزایش می‌دهد و به طور کلی جو سازمانی، بهبود روحیه، افزایش تعهد سازمانی، رضایت شغلی، کاهش نیت ترک شغل، کاهش غیبت، رفتارهای مخرب شغلی و نیز با تأثیرگذاری بر بهبود عوامل برون سازمانی همچون رضایت مشتری، کیفیت خدمات و وفاداری مشتریان، موجب کیفیت عالی در عملکرد شغلی می‌شود (کاسترو و همکاران به نقل از فتاحی ۱۳۸۶).

در کنفرانس ملی رفتار سازمانی ۲۶-۲۵ بهمن ماه ۱۳۸۷ الوانی از منظر دیگری به مقوله رفتار شهروندی سازمانی پرداخت که عین سخنرانی ایشان در این بخش بیان می‌شود:

یکی از آفات "رفتار شهروندی سازمانی" تظاهر به این نوع رفتار و ابزاری شدن آن است.

رفتار شهروندی سازمانی به عنوان یک حرکت داوطلبانه

و خود جوش که با نیت درونی و بدون چشم داشت به پاداش‌های بیرونی صورت می‌پذیرد، یک ارزش مثبت در سازمان محسوب شده و آنهایی که در صددند تا از این ارزش سهمی برای خود بیندوزند، ممکن است به صورت مصنوعی و ساختگی، رفتار شهروندی سازمانی را تقلید کنند و از آن به عنوان محملی برای رسیدن به مقاصد خود و رسیدن به جایگاهی در سازمان بهره گیرند. اینان باور و اعتقادی نسبت به اینگونه رفتار نداشته و صرفاً به منظور اعتبار حاصل از آن، بدان رفتار دست می‌زنند.

رفتار شهروندی سازمانی مبتنی بر تعقل ارزشی و جوهری بوده و براساس ارزش‌های فرد در جهت کمک به تحقق اهداف سازمان شکل می‌گیرد.

شهرداری^۶ به عنوان یک نهاد عمومی، بودجه بسیار زیادی را برای انجام امور مربوط به خود اختصاص می‌دهد؛ بنابراین استفاده از رفتار شهروندی سازمانی و کمکی کارکنان، انجام امور و کارآیی بهتر سازمان رادر پی خواهد داشت. همچنین مدیران شهرداری با آگاهی از چگونگی وضعیت رفتار شهروندی سازمانی کارکنان به تقویت این رفتار و دستیابی به عملکرد بالاتر خواهند رسید.

اهداف تحقیق

اهداف کلی

- ◆ تبیین رابطه بین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های عملکرد شغلی،
- ◆ تبیین رفتار شهروندی سازمانی در کارکنان شهرداری منطقه ۱ و مولفه‌ها و
- ◆ بررسی عملکرد شغلی کارکنان شهرداری منطقه ۱ و ارتباط مولفه‌های آن با رفتار شهروندی سازمانی.

اهداف ویژه

- ◆ تبیین رابطه رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های عملکرد دانش محور کارکنان،
- ◆ تبیین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های عملکرد مهارتی،
- ◆ تبیین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های عملکرد توانشی و
- ◆ بررسی چگونگی وضعیت رفتار شهروندی سازمانی در کارکنان شهرداری.

اهداف کاربردی

- ◆ تبیین وضعیت رفتار شهروندی سازمانی در شهرداری و
- ◆ ارائه راهکار به مدیریت شهرداری برای ارتقای عملکرد شغلی از طریق استفاده از رفتار شهروندی سازمانی.

سئوال‌های تحقیق

سئوال اصلی

- ◆ آیا بین رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد شغلی رابطه معناداری وجود دارد؟

سئوال‌های فرعی

- ◆ آیا بین رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد دانش محور کارکنان رابطه معناداری وجود دارد؟
- ◆ آیا بین رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد مهارتی کارکنان رابطه معناداری وجود دارد؟
- ◆ آیا بین رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد توانشی کارکنان رابطه معناداری وجود دارد؟
- ◆ رفتار شهروندی سازمانی تاثیر بیشتری بر کدام یک از مولفه‌های عملکرد شغلی دارد؟

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی

- رابطه معناداری بین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های عملکرد شغلی وجود دارد.

فرضیه ۱- رابطه معناداری بین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های عملکرد دانش محور کارکنان وجود دارد.

فرضیه ۲- بین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های عملکرد مهارتی کارکنان، رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه ۳- بین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های عملکرد توانشی کارکنان، رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه ۴- ویژگی‌های شخصی (سن، سابقه، تحصیلات، جنس و محل خدمت) بر میزان بروز رفتار شهروندی سازمانی اثر می‌گذارد.

فرضیه ۵- ویژگی‌های شخصی (سن، سابقه، تحصیلات، جنس و محل خدمت) بر میزان عملکرد شغلی اثر می‌گذارد.

متغیرهای تحقیق

در این پژوهش رفتار شهروندی سازمانی، متغیر مستقل

یا پیش بین، عملکرد شغلی به عنوان متغیر وابسته یا ملاک و متغیر شاخص‌های بالینی ویژگی‌های شخصیتی به عنوان متغیر تعدیل‌کننده مطرح شده است.

روش تحقیق

روش تحقیق توصیفی پیمایشی است. تحقیق از نوع کاربردی است. تحقیق توصیفی پیمایشی است، چون هدف، توصیف جز به جز رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد شغلی است و اطلاعات برای آزمون فرضیه یا پاسخ به وضعیت فعلی موضوع مطالعه شده است. اطلاعات در این تحقیق از طریق روش‌های میدانی با اجرای فرم سنجش عملکرد سازمانی کارکنان و پرسشنامه رفتار شهروندی سازمانی و یک آزمون RF 2 (آزمون ویژگی‌های شخصیتی چند وجهی مینه سوتا) جمع‌آوری شد. در واقع هیچ یک از متغیرها دستکاری نشده و تنها به بررسی متغیرها پرداخته شد.

منطقه ۱ شهرداری به طور تصادفی برای اجرای پرسشنامه‌ها در نظر گرفته شد.

جامعه آماری شامل کلیه کارکنان شهرداری منطقه ۱ تهران (که ۹۶۴ نفر می‌باشند) است. کلیه واحدهای سازمانی انتخاب و سپس در هر بخش از کارکنان به صورت طبقه‌ای مساوی انتخاب شدند، سپس پرسشنامه به صورت مقدماتی (پایلوت) اجرا شد. پس از محاسبه ضرایب اعتبار و روایی و کسب واریانس از حجم نمونه کوکران^۲ استفاده شده و حجم نمونه نهایی تعیین شد.

برای تعیین پایایی ابزار از آلفای کرونباخ^۸ و برای روایی ابزار از تحلیل عامل استفاده شد. سپس پرسشنامه‌ها توزیع و جمع‌آوری شده و اطلاعات استخراج و در آخر پرسشنامه نهایی برای بررسی رفتار شهروندی سازمانی پیاده شد. برای سنجش عملکرد شغلی از فرم ارزشیابی عملکرد شغلی به صورت ۳۶۰ و از آزمون RF MMPI2 برای تعیین شاخص‌های بالینی ویژگی‌های شخصیتی استفاده شد.

جامعه آماری

جامعه آماری این تحقیق عبارتست از: کلیه کارکنان شهرداری منطقه ۱ تهران.

نحوه تعیین حجم نمونه^۹

با توجه به تعداد کارکنان شاغل در شهرداری منطقه ۱

(یعنی ۹۶۴ نفر) و با در نظر گرفتن واریانس بدست آمده از آنالیز پایایی^{۱۰} و با استفاده از فرمول حجم نمونه کوکران^{۱۱}، حجم نمونه برابر ۲۱۵ به دست می‌آید که به منظور افزایش دقت و از بین بردن احتمال وجود پرسشنامه‌های بی‌پاسخ، تعداد ۲۵۰ پرسشنامه توزیع شد.

روش نمونه‌گیری

با توجه به اینکه جامعه تحقیق حاضر، محدود بوده و دسترسی به تمامی اعضای جامعه امکان‌پذیر است، می‌توان فهرستی از تمام اعضا تهیه کرد. از این رو با بدست آمدن ۲۱۵ نفر به عنوان نمونه، پس از تهیه لیست کامل کارکنان شهرداری منطقه ۱ به تفکیک واحدهای سازمانی از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی نسبی استفاده شده و به این ترتیب تعداد نمونه‌ها در هر واحد سازمانی مشخص شد.

روش گردآوری اطلاعات

در این تحقیق داده‌ها به روش کتابخانه‌ای (چاپی و الکترونیکی) و میدانی جمع‌آوری شده‌اند و ابزار گردآوری داده‌ها در مرحله کتابخانه‌ای، فیش‌برداری، در مرحله الکترونیکی، استفاده از منابع اینترنتی و در مرحله میدانی، پرسشنامه بوده است.

روش‌ها و ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS از شاخص‌های آمار توصیفی (میانگین، میانه، انحراف معیار و واریانس) و همچنین شاخص‌های آمار استنباطی در تحلیل استنباطی داده‌ها از روش‌های آزمون T دو گروه مستقل (جنسیت و وضعیت تاهل) T تک گروهی (برای بررسی و وضعیت موجود)، ضریب همبستگی پیرسون (برای تعیین همبستگی بین متغیرهای رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد شغلی) استفاده شد و تحلیل واریانس یکطرفه (برای سطح تحصیلات و سابقه خدمت)، رگرسیون (بررسی اثرات رفتار شهروندی سازمانی بر عملکرد)، تحلیل عامل (روایی سازه هر دو پرسشنامه) و تحلیل مسیر (برای شناسایی متغیرها و ارائه مدل) با استفاده از نرم‌افزار لیزرل استفاده شد.

تعریف رفتار شهروندی سازمانی

رفتار شهروندی سازمانی عبارتست از رفتاری خودجوش، آگاهانه و داوطلبانه که فرد به خاطر انجامش، مورد تشویق قرار نمی‌گیرد؛ زیرا این رفتارها در شرح شغل سازمانی

پیش‌بینی نشده ولی انجام این رفتارها به صورت مداوم و مستمر در یک سازمان، از یک طرف موجب اثربخشی و موفقیت سازمانی و از طرف دیگر سبب افزایش رضایتمندی و بهبود عملکرد کارکنان می‌شود.

تعاریف ارزیابی عملکرد شغلی

ارزیابی عملکرد^{۱۲} را اینگونه تعریف کرده‌اند: ارزیابی عملکرد کنونی یا گذشته فرد با توجه به معیارهای سازمان (میر سپاسی ۱۳۸۴).

عملکرد درسه حیطه دانش محور^{۱۳}، مهارت^{۱۴} و توانایی^{۱۵} سنجیده می‌شود^{۱۶} (عباسی و همکاران).

■ **دانش** به تجربه و تحصیلات آموخته شده در راستای انجام امور محوله است، سازماندهی به اطلاعات، داشتن اطلاعات در مورد قوانین، بخشنامه‌ها و رویه‌ها، استفاده از قوانین در مواقع مناسب، اعتقاد به مستندسازی و دانستن اینکه چه کاری را باید انجام دهد.

■ **مهارت** شامل تجربه مفید و کاربردی، هنر تلفیق دانش و کار خواسته شده، جمع‌آوری تجزیه و تحلیل و تلخیص داده‌ها، کار با سیستم‌های جدید، حل مشکلات جزئی، شناسایی و معرفی نرم‌افزارهای کاربردی و مهارت مستندسازی است.

■ **توانایی** استفاده از دانش و مهارت آموخته شده برای انجام وظایف^{۱۷}، انجام کار محوله به بهترین نحو ممکن، انجام وظایف محوله در شرایط پیچیده و توانایی مستندسازی است.

دلایل ارزیابی عملکرد

■ ارزیابی موجب می‌شود، اطلاعات مهمی در مورد ارتقای مقام افراد و افزایش حقوق به دست آمده و براساس آن تصمیم‌گیری شود.

■ ارزیابی به رئیس (یا زیردست) این امکان را می‌دهد که برای رفع نقص، اقدام‌هایی به عمل آورده و اجازه ندهد که عیب یا ضعف ریشه بدواند. همچنین رئیس با ارزیابی می‌تواند کارهای نیکو یا درستی را که زیر دست انجام می‌دهد، تقویت کند.

■ فرد با ارزیابی می‌تواند از طریق به وجود آوردن فرصت‌هایی برای بررسی برنامه‌های کاری (با توجه به نقاط قوت و ضعفی که به نمایش گذاشته

است)، مسیر شغلی آینده خود را تعیین کند (گری دسلر ۱۳۷۸)^{۱۸}.

- پاسخ به این نیاز کارکنان که «حق دارند از نظرهای کارفرما در مورد عملکرد خود مطلع باشند».
- نیاز سنجی آموزشی کارکنانی که برای ارتقا یا جبران کاستی‌ها نیاز به آموزش دارند.
- امکان بازنگری مشاغل و پست‌های سازمانی.

روش‌های ارزیابی عملکرد فرد

- ارزیابی همکاران

بیشتر ارزیابی‌ها به دست همکاران انجام می‌شود و این شیوه بسیار رایج است. برای مثال، در شرکت «دیجیتال» یک کارگر یا کارمند هر سال برای ارزیابی عملکرد خود، رئیسی را انتخاب می‌کند. این رئیس، یک سرپرست و سه همکار را مامور ارزیابی کارهای کارمند مزبور می‌کند.^{۱۹}

- کمیته‌های ارزیاب

برخی از سازمان‌ها برای ارزیابی کارکنان «کمیته‌های ارزیاب» تشکیل می‌دهند. معمولاً یک کمیته ارزیاب از سرپرست مستقیم کارگر یا کارمند و سه یا چهار سرپرست دیگر تشکیل می‌شود.^{۲۰}

ارزیابی شخص از کار خود (خود ارزیابی)

گاهی عملکرد شخص به وسیله خودش ارزیابی می‌شود و معمولاً این کار همزمان با ارزیابی سرپرستان صورت می‌گیرد. ولی مسئله اصلی در مورد ارزیابی‌هایی که شخص از کار خودش می‌کند، این است که معمولاً افراد به خود نمره‌ای بیش از آنچه که سرپرستان و همکاران خواهند داد، می‌دهند.^{۲۱}

ارزیابی به وسیله زیردستان

گاهی سازمان‌ها از زیردستان خود می‌خواهند که عملکرد سرپرستان را ارزیابی کنند و بسیاری از افراد این فرایند را «بازخور کردن نتیجه در مسیر رو به بالا» می‌نامند؛ با این روش مدیران نقطه ضعف خود را خواهند شناخت.

ارزیابی ۳۶۰ درجه‌ای

با ارزیابی‌های ۳۶۰ درجه‌ای، اطلاعات کاملی درباره

کارکنان به دست می‌آید و کارمند به وسیله سرپرستان، زیردستان، همقطاران، مشتریان داخلی و خارجی، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. روش معمول این است که از افراد بخواهند، پرسشنامه‌هایی را در مورد ارزیابی عملکرد دیگران تکمیل کنند؛ سپس با استفاده از سیستم‌های رایانه‌ای که نتیجه این ارزیابی در آنها قرار گرفته است، جمع‌آوری کنند. فردی که این ارزیابی در مورد او انجام شده با سرپرست خود تماس می‌گیرد تا بتواند برنامه‌ای برای بهبود کار خود تهیه کند^{۲۲} (گری دسلر).

نتایج ارزیابی عملکرد

انتصابات به جا و متکی بر ضوابط معین و وجود امکانات لازم برای ارتقا و پیشرفت شغلی، افزایش عملکرد کارکنان را در پی خواهد داشت.

اگر ترفیع‌ها به درستی انجام شود، تأثیر بسزایی در بروز استعداد‌های درونی افراد خواهد داشت.

استفاده صحیح از نظام ترفیع موجب می‌شود تا سازمان از توانایی‌های کارکنان خود به بهترین نحو استفاده کرده و کارکنان لایق و موفق را از کارکنان نالایق باز شناسد. وجود سیستم ترفیع می‌تواند موجب تشویق عملکرد افراد شود.

اگر کارکنان متقاعد شوند که کارایی و عملکرد بالا، آنان را به سمت ارتقا سوق می‌دهد، نهایت ذوق و استعداد خود را بروز خواهند داد. بنابراین عامل موثر نظام ترفیع می‌تواند به کارایی بالای سازمان و افزایش سطح تولید و تقویت روحیه کارکنان منتج شود.

مدیران سازمان‌ها با ارزشیابی عملکرد کارکنان از یک سو ضمن شناسایی نیروهای مازاد می‌توانند نسبت به جابجایی، نقل و انتقال و خاتمه دادن به خدمت آنان تصمیم‌گیری کنند و از سوی دیگر با شناسایی استعداد‌های نهفته کارکنان نسبت به ارتقا، ترفیع، انتصاب و اعطای پست‌های بالاتر اقدام‌های لازم را به عمل آورند.

نارسایی‌های مهارتی و دانشی و توانایی نقاط قوت و ضعف کارکنان را مدیران شناسایی می‌کنند تا براساس آن برنامه‌های آموزشی برای ارتقا علمی آنان اجرا شود. ارزشیابی عملکرد همچنین محکی برای ارزیابی برنامه‌های آموزشی سازمان‌ها محسوب می‌شود؛ از این راه می‌توان پی برد کدامیک از برنامه‌های آموزشی، اثربخش، قابل اعتماد و معتبر است.

تاریخچه رفتار شهروندی سازمانی

رفتار شهروندی سازمانی برای اولین بار به دست اورگان و همکارانش هنگامی که رابطه بین رضایت شغلی و عملکرد را بررسی می‌کردند، در سال ۱۸۸۳ میلادی به کار برده (هوسام ۲۰۰۸) ^{۲۸} و قبل از بارنارد (با بیان مفهوم اشتیاق به همکاری)، کاتز و کان (با بیان رفتارهای خود جوش همکارانه و حمایتی) این موضوع را مورد توجه قرار دادند (ترنسپید و مور کیسون ۱۹۹۶) ^{۲۹} (فتاحی ۱۳۸۴).

البته بعد از این که اورگان و همکاران این مفهوم را ابداع کردند، صاحب نظران مختلف با به کار بردن مفاهیمی چون رفتار فرانشی (ون داین و کامینگز ^{۳۰} و پارکر ^{۳۱} ۱۹۹۵)، رفتار سازمانی مددکارانه (بریف و موتویدلو ^{۳۲} ۱۹۸۶)، جورج و بنتهای ^{۳۳} ۱۹۹۰، اوریلی و چاتمن ^{۳۴} ۱۹۸۶، خود جوشی سازمانی (جورج و بریف ^{۳۵} ۱۹۹۲، جورج و جونز ^{۳۶} ۱۹۹۷) و عملکرد زمینه‌ای (بورسن ^{۳۷} و موتویدلو ۱۹۹۳، بورمن وایت ^{۳۸} و دورمی ^{۳۹} ۱۹۹۵، موتویدلو و ون استار ^{۴۰} ۱۹۹۸) در طول دو دهه به تبیین این موضوع پرداختند (ابیلی ۱۳۸۴) (فتاحی ۱۳۸۴).

از واژه‌ها و تعابیر مختلفی برای نامیدن رفتار شهروندی سازمانی استفاده شده است، مانند: سندروم سرباز خوب، رفتارهای اختیاری، رفتارهای داوطلبانه، رفتارهای افزون بر نقش عملکرد رفتاری، رفتارهای بسته به نظر شخصی، رفتارهای خدمتی سازمانی، رفتارهای خود تشویقی، رفتارهای اجتماعی - حمایتی، رفتارهای خود انگیزه سازمانی، رفتارهای بی‌پاداش، رفتارهای غیراجباری و رفتارهای خود آغازگری که از جمله مهمترین آنها هستند (اسلامی ۱۳۸۶).

اشتناک ^{۴۱} (۱۹۹۱) سه دلیل برای این موضوع که چرا افراد بانفوذ سازمان تحت تأثیر رفتارهای شهروندی سازمانی قرار می‌گیرند، ارائه کرد:

۱- رفتارهای شهروندی سازمانی بسیار کیفی هستند و اندازه‌گیری عینی آنها بسیار مشکل که این امر تسلط بر ارزیابی آنها را دشوار می‌سازد.

۲- بعضی از اشکال یا ابعاد رفتارهای شهروندی سازمانی ممکن است افراد را بخاطر کمک به دیگران از کار اصلی خود باز دارد.

۳- به دلیل اینکه رفتارهای شهروندی سازمانی به طور قراردادی قابلیت اجرایی ندارند (زیرا اگر این رفتارها به طور قراردادی لازم الاجرا می‌شدند به آنها رفتارهای

با استفاده از ارزشیابی‌های عملکرد کارکنان می‌توان پایه یا مبنایی برای تخصیص پاداش تعیین کرد. پاداش مبتنی بر عملکرد، رضایت کارکنان با لیاقت را به همراه دارد و آنها را تشویق می‌کند تا در سازمان بمانند، زیرا آنها محیطی را دوست دارند که در آن به عملکردشان پاداش داده شود.

ارائه بازخور در مورد نتایج کار کارکنان بسیار مهم است. بازخور لازم درباره عملکرد هر کسی باید بلافاصله بعد از هر رویداد به وی داده شود تا نیروی لازم را برای تداوم کار فراهم کند (سایت شهرداری تهران، معاونت مالی اداری، ۸۷).

تعریف شخصیت

پیربادن ^{۴۲} واژه شخصیت را از واژه شخص جدا می‌سازد. وی در این مورد توضیح می‌دهد:

«شخصیت یک مفهوم کلی روانی است که محتوای آن مورد تحلیل قرار می‌گیرد. شخصیت واژه‌ای است که یک آدم واقعی را مشخص می‌کند؛ که در فلسفه غالباً به عنوان مفهومی از انسان به کار برده شده است» (ساعتچی ۱۳۸۵).

شخصیت در زبان لاتین Personality است که ریشه در کلمه لاتین Persona دارد.

کارل راجرز شخصیت را یک خویشتن سازمان یافته و دائمی می‌داند که محور تمامی تجربه‌های وجود ماست. آپورت ^{۴۳} از شخصیت به عنوان مجموعه‌ای از عوامل درونی که تمام فعالیت‌های فردی را جهت می‌دهد، نام می‌برد. زیگموند فروید عقیده دارد که شخصیت از نهاد، خود و فراخود ساخته شده است (سیف، ۱۳۷۷).

کتل ^{۴۴} در تعریف شخصیت می‌گوید، چیزی است که اجازه می‌دهد پیش‌بینی کنیم، آدمی در اوضاع و احوال معینی چه رفتاری خواهد داشت (کریمی، ۱۳۷۵).

با توجه به تفاوت‌های موجود در تعاریف شخصیت تعریفی از «سالواتور مدی» ^{۴۵} ارائه می‌شود که به طور نسبی حاوی ویژگی‌های مشترک تعریف‌های یاد شده می‌باشد. شخصیت مجموعه‌ای باثبات از تمایلات و ویژگی‌هاست که مشترکات و تفاوت‌های رفتاری و روان‌شناختی (افکار و عمل) افراد را تعیین می‌کند که در طول زمان استمرار دارند و ممکن است به آسانی تنها به عنوان نتیجه فشارهای زیست‌شناختی و اجتماعی زمان قابل درک نباشند (واینر ^{۴۶}، ۱۹۸۶).

قراردادی اطلاق می‌شد نه رفتارهای شهروندی سازمانی) سازمان نمی‌تواند به دلیل عدم انجام این رفتار، کارکنان را تنبیه کند. به این دلیل رفتارهای شهروندی سازمانی عموماً براساس نگرش تبادل اجتماعی تعریف شده است (اشناک ۱۹۹۱).

فار در سال ۱۹۹۷ پی برد که دو بعد رفتار شهروندی، یعنی توجه و شکیبایی با هر پنج بعد رفتار شهروندی سازمانی توسعه یافته چینی‌ها تطابق پیدا نکرده و هماهنگی بین فردی و محافظت از منابع انسانی ابعاد رفتاری شهروندی چینی‌ها را تشکیل می‌دهد. بین شهروندی عادی و رفتار شهروندی سازمانی یک رابطه ساختارمند وجود دارد، عمدتاً ارتباط بین رفتار شهروندی عادی و شهروندی سازمانی از طریق ساختار مشارکت مدنی تعیین می‌شود و مشارکت مدنی به عنوان پنجمین بعد رفتار شهروندی سازمانی شناسایی شده است.

معتبرترین تقسیم‌بندی ارائه شده درباره مولفه‌های شهروندی سازمانی از سوی اورگان ارائه شده است که در تحقیق‌های مختلفی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این ابعاد عبارتند از:

- ۱- آداب اجتماعی،
- ۲- نوع دوستی،
- ۳- وظیفه شناسی،
- ۴- فداکاری و
- ۵- نزاکت.

آداب اجتماعی: شامل رفتارهایی از قبیل حضور در فعالیت‌های فوق برنامه و اضافی آن هم زمانی که این حضور لازم نباشد، حمایت از توسعه و تغییرات ارائه شده به دست مدیران سازمان، تمایل به کتاب، مجلات و افزایش اطلاعات عمومی و در نهایت اهمیت دادن به نصب پوستر و اطلاعیه در سازمان برای آگاهی دیگران می‌شود.

نوع دوستی: عبارت است از کمک کردن به همکاران در حیطه‌های مربوط به وظایف افراد (کاسترو، ۲۰۰۴).

وظیفه شناسی: نمونه‌های مختلفی را در بر می‌گیرد و در آن اعضای سازمان رفتارهای خاصی را انجام می‌دهند که فراتر از حداقل سطح وظیفه‌ی مورد نیاز برای انجام آن کار است (اورگان، ۱۹۸۸).

فداکاری و نزاکت: مولفه‌هایی هستند که گویای اجتناب از وارد کردن خسارت به سازمانند. فداکاری یعنی تمایل به شکیبایی در مقابل مزاحمت‌های اجتناب‌ناپذیر و اجحاف‌های

کاری بدون اینکه گله و شکایتی صورت گیرد. در حالی که نزاکت اندیشیدن به این نکته است که چگونه اقدامات فرد بر دیگران تاثیر می‌گذارد (مارکوزی و زین، ۲۰۰۴).

اورگان بعد از برشمردن این ابعاد، یادآوری می‌کند که هر پنج بعد رفتار شهروندی ممکن است همزمان ظهور پیدا نکنند، مثلاً افرادی که ما فکر می‌کنیم دارای بعد وظیفه‌شناسی هستند، ممکن است همیشه نوع دوست و فداکار نباشند و یا اینکه برخی از این ابعاد، مانند نوع دوستی و وظیفه شناسی، تاکتیکی برای تحت فشار قرار دادن مدیران سازمان باشد. یعنی کارکنان سعی می‌کنند تا با انجام این اعمال بر روند تصمیم‌گیری مدیران سازمان برای ارتقا و یا اعطای پاداش به آنها، تاثیر گذارند. در این حالت کارکنان سازمان از سرباز خوب بودن به هنرپیشه خوب برای سازمان تبدیل می‌شوند (لامبرت ۲۰۰۸)^{۴۳}.

تحقیقات زیادی حول شناسایی پیش شرط‌های رفتار شهروندی سازمانی صورت گرفته است. در این رابطه متغیرهای زیادی از جمله رضایت شغلی، عدالت سازمانی، شخصیت، رفتارهای رهبری، ادراک نقش، تعهد سازمانی و سن کارکنان مورد شناسایی قرار گرفته است (فتاحی ۱۳۸۷).

پژوهش‌ها نشان می‌دهند که متغیرهای شخصیت شامل حالت عاطفی مثبت، حالت عاطفی منفی، وجدان و سازگاری، زمینه را برای نمایش رفتارهای شهروندی سازمانی از طرف کارکنان مهیا می‌سازد و در آنان گرایش بیشتری به سوی این رفتارها به وجود می‌آورد. اورگان و رایان^{۴۴} (۲۰۰۴) پیشنهاد کردند که ابعاد شخصیتی در پیش‌بینی رفتارهای شهروندی سازمانی، می‌توانند حتی بهتر از پیش‌بینی عملکرد شغل عمل کنند. برخی از پژوهش‌ها نشان دادند که بعد وجدان شخصیت مهم‌ترین عامل بروز رفتارهای شهروندی سازمانی است.

در حالی که کارمندان جوانتر در برآوردن نیازهای خود به نیازهای سازمان توجه بیشتری دارند، کارمندان مسن‌تر در برآوردن نیازهای خود به نیازهای سازمانی توجه بسیار کمتری دارند. از این رو کارمندان جوانتر در مقابل مسن‌ترها در تقابل با خود، محیط کاری و دیگران، دارای انعطاف‌پذیری بیشتری هستند. این تفاوت‌ها در نهایت به انگیزه‌های کاملاً متفاوتی برای ارائه رفتار سازمانی در بین کارمندان جوان و مسن منتهی می‌شود (واگنر^{۴۴} ۲۰۰۰ و راس^{۴۵}).

وضعیت کاری یکی از عوامل تاثیرگذار بر رفتار شهروندی

سازمانی است. معمولاً کارکنانی که به استخدام سازمان در می‌آیند، نسبت به کارکنان پاره‌وقت، تعهد بیشتری به سازمان دارند و موفقیت و شکست سازمان را موفقیت و شکست خود می‌دانند. به منظور بررسی این موضوع، استامپر و وان داین^{۴۶} (۲۰۰۱) ارتباط میان وضعیت کاری و فرهنگ سازمانی با رفتار شهروندی سازمانی را مورد مطالعه قرار داده و بیان می‌دارند که کارکنان پاره وقت رفتار شهروندی کمتری نسبت به کارکنان تمام وقت از خود نشان می‌دهند.

جنسیت متغیر مهم دیگری است که رفتار شهروندی را تحت تاثیر قرار می‌دهد. به نظر می‌رسد که در جنبه نوع دوستی رفتارهای شهروندی سازمانی، زنانگی و جنسیت زن نسبت به خصوصیات مردانگی تا اندازه‌ای غالب‌تر است. کیدر^{۴۷} (۲۰۰۲) عنوان می‌کند که افراد در شغل‌هایی با ماهیت زنانه (مثل پرستاری)، رفتار نوع دوستانه بیشتری در مقایسه با افرادی که دارای شغل‌هایی با ماهیت مردانه (نظیر مهندسی) می‌باشند، از خود نشان می‌دهند.

در مقابل زنان در مقایسه با مردان رفتارهای با فضیلت کمتری از خود بروز می‌دهند. البته کیدر در پژوهش خود نتیجه می‌گیرد که تفاوتی میان زنان و مردان در نشان دادن رفتار نوع دوستانه وجود ندارد.

این فرضیه که کارکنان جوان و پیر ممکن است اساساً خودشان و کارشان را به شیوه‌ای متفاوت ببینند، نکته جدیدی نیست. واگنر و راش (۲۰۰۰) نشان دادند که سال‌های ابتدایی (۲۰ تا ۳۴ سال)، سال‌های برقراری و پیاده‌سازی است؛ و سال‌های انتهایی (۳۵ تا ۵۵) سال‌های احساس قوی نسبت به خود و تعیین جایگاه زندگی و کار مقابل یکدیگر است. این محققان معتقدند که کارکنان جوان‌تر به گونه‌ای انعطاف‌پذیر نیازهایشان را با نیازهای سازمان، هماهنگ می‌سازند، برعکس کارکنان مسن‌تر بر تعدیل نیازهایشان با نیازهای سازمان، سخت و انعطاف ناپذیرند.

عمده‌ترین پیامدی که مطرح است، افزایش عملکرد کارکنان و اثربخشی سازمان می‌باشد (سوکت ۲۰۰۶)^{۴۸}. دلیل اینکه محققان اینگونه علاقمند به مطالعه عوامل ایجادکننده رفتارهای شهروندی سازمانی می‌باشند، این است که در تحقیقات مختلف ثابت شده که در سازمان‌هایی که کارکنان آنها رفتارهای شهروندی سازمانی زیادی دارند، عملکرد فردی و سازمانی و بنابراین اثربخشی سازمانی بالا می‌باشد (ایلی ۱۳۸۷) (ویگودا ۲۰۰۱)^{۴۹}.

تعریف شهروند و شهرنشین

اغلب واژه‌های شهروند و شهرنشین به عنوان مترادف یا دارای مفاهیم نزدیک به هم به کار می‌روند؛ اما حوزه مفهومی شهروندی با حوزه مفهومی شهرنشینی بسیار متفاوت است. در حالی که شهروندی اشاره به مجموعه حقوق و وظایف یک انسان در یک جامعه سیاسی و اجتماعی دارد، شهرنشینی شیوه‌ای از زندگی در محیط شهری است. شهروندی مفهومی است بسیار گسترده، کلی و عمومی که سازمان اجتماعی، سازمان سیاسی و سازمان اقتصادی جامعه را به خود معطوف می‌کند (بولین و همکاران، ۲۰۰۲).

شهروند خوب سازمانی

یک تفکر و ایده است که مشتمل بر رفتارهای متنوع کارکنان نظیر: پذیرش و بعهده گرفتن وظایف و مسئولیت‌های اضافی، پیروی از مقررات و رویه‌های سازمان، حفظ و توسعه نگرش مثبت، شکیبایی و تحمل ناراضی‌ها و مشکلات سرکار می‌باشد. بر پایه و اساس تئوری‌ها و نظریه‌های سازمانی مسلماً رفتار شهروندی سازمانی به رقابت و عملکرد سازمان کمک می‌کند.

شهروندان سازمانی

شهروندان به عنوان افرادی که تشکیل دهنده اجتماعات بشری بوده‌اند، امروزه کانون توجه همه کسانی هستند که می‌خواهند به نحوی در زندگی انسان نقش داشته باشند.

ارزیابی عملکرد کارکنان

ارزیابی عملکرد را این گونه تعریف کرده اند: ارزیابی عملکرد کنونی یا گذشته فرد با توجه به معیارهای سازمان (میر سپاسی ۱۳۸۲).

"ارزیابی عملکرد عبارت است از سنجش سیستماتیک و منظم کار افراد در مورد نحوه انجام وظیفه آنها در مشاغل محوله و تعیین توان موجود در آنها برای رشد و بهبود" (میر سپاسی ۱۳۸۲).

پایایی پرسشنامه رفتار شهروندی سازمانی در این پژوهش از طریق آلفای کرونباخ برابر ۰/۹۶ و پایایی پرسشنامه سنجش عملکرد شغلی کارکنان برابر با ۰/۹۷ محاسبه شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

با توجه به جداول آماری و با تأکید بر اینکه تفاوت اندکی بین نما، میانه و میانگین وجود دارد و از آنجایی که میزان ضریب کجی و ضریب کشیدگی کمتر از رقم ۱ است، می‌توان مطرح کرد که توزیع فوق، مفروضه نرمال بودن را داراست و می‌توان از میانگین به عنوان معرف شاخص گرایش مرکزی استفاده کرد و از مدل‌های آمار پارامتریک استفاده به عمل آورد.

پانوش:

رگرسیون چند متغیری برای پیش‌بینی «عملکردشغلی» از طریق «رفتار شهروندی سازمانی»

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه‌ی آزادی	میانگین مجزورات	میزان F	سطح معنی‌داری
رگرسیون	۳۴۲۷۰/۶۴	۵	۶۸۵۴/۱۲	۲۵/۷۶	۰/۰۰۱
باقیمانده	۳۷۷۷۵/۵۴	۱۴۲	۲۶۶/۰۲		

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان F بدست آمده و همچنین استفاده از آزمون رگرسیون چندمتغیری با روش ورود همزمان می‌توان مطرح کرد که ارتباط معنی‌داری بین «رفتار شهروندی» با «عملکرد» در سطح $\alpha=0/01$ مشاهده می‌شود. به عبارتی دیگر توان پیش‌بینی «عملکرد» از طریق «رفتار شهروندی» وجود دارد. از این رو برای شناسایی و تبیین ضرایب رگرسیون، ضروری است تا جدول ضرایب رگرسیون عنوان شود.

ضرایب رگرسیون مرتبط با جدول شماره ۲۰

متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بینی کننده	میزان B	ضریب بتا	میزان t	سطح معنی‌داری
عملکرد	نوع دوستی	۲/۲۳	۰/۳۱	۳/۶۴	۰/۰۰۱
	وجدان	۰/۲۶	۰/۰۳	۰/۴۷	۰/۶۳۳
	فداکاری	۰/۷۶	۰/۰۹	۱/۳۷	۰/۱۷۱
	آداب اجتماعی	۱/۰۳	۰/۱۲	۱/۶۳	۰/۱۰۴
	احترام	۲/۹۸	۰/۲۹	۳/۷۷	۰/۰۰۱

با توجه به ضرایب رگرسیون چندمتغیری با روش ورود همزمان و همچنین ضرایب رگرسیون بدست آمده، می‌توان مطرح کرد که ارتباط مثبت معنی‌داری بین «نوع دوستی» و «احترام» با «عملکرد»، مشاهده می‌شود. بدین ترتیب که با افزایش «نوع دوستی» و «احترام»، «عملکرد» نیز افزایش می‌یابد و با کاهش آنها، عملکرد نیز کاهش می‌یابد.

t دو گروه مستقل برای بررسی مقایسه‌ای «رفتار شهروندی» و «عملکرد» با تأکید بر «جنسیت»

خرده مقیاس	سطوح	میانگین	انحراف معیار	میزان t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
رفتار شهروندی	زن	۵۷/۷۳	۱۰/۶۱	۲/۱۷	۰/۱۵۹	۰/۰۳۱
	مرد	۵۴/۰۲	۱۰/۹۰			
عملکردشغلی	زن	۹۹/۰۵	۲۱/۱۱	۰/۱۷	۱۷۵	۰/۸۶۴
	مرد	۹۸/۴۶	۲۴/۶۶			

- 1- Organizational citizenship behavior
- 2- Lambert
- 3- Binkton
- 4- Near
- 5- Seonghee cho
- 6- Municipality
- 7- Cochran
- 8- Chronbach alfa
- ۹- سرایی، حسن - مقدمه ای بر نمونه گیری در تحقیق
- 10- Reliability analysis-scale (ALPHA)
- 11- cochran
- 12- Performance appraisal
- 13- knowledge
- 14- skill
- 15- ability
- ۱۶- پژوهش ارائه شده در کنفرانس بین المللی رفتار شهروندی سازمانی ۱۳۸۷
- 17- United states department of veterans affairs
- 18- Grey dessler
- 19- Carol norman and Robert zawacki "team appraisal- team approach " personel journal (september 1991):101-103
- 20- Robert libby & Robert blashfield "performance of a composite as a function of the number judgment 21 (april 1988) 121-129;
- 21- John lawrie; your performance: appraise it yourself? personel, 66no.1 (january 1998):21-33
- 22- Gary dessler
- 23-2- Baden, P
- 24-1- Allport, V
- 25-2- Cattell, J.M
- 26-1- Maddi, S.R
- 27-2- Weiner, B
- 28- Hussam
- 29- Transped & moore
- 30- Van dyne & Commings & Parks
- 31- Parks
- 32- Brief & Motowidlo
- 33- George & Benthaye
- 34- Orielly & Chatmann
- 35- George & Brief
- 36- George &
- 37- Borsen
- 38- Borman Wite
- 39- Doremi
- 40- Van starr
- 41- Schnack
- 42- Lambert
- 43- Oregon & Rhyann
- 44- Wagner
- 45- Ross
- 46- Stamper & Van dyne
- 47- Kidder
- 48- Sauket & et al
- 49- Vigoda
- 50- Performance appraisal

منابع:

الف - منابع فارسی:

۱- ایلی، خدایار، رفتار شهروندی سازمانی، ویژگی‌ها، ابعاد، متغیرهای پیش شرط و پیامدها، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات چاپی، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۲- حسن کاخکی، احمد؛ قلی‌پور، آرین، رفتار شهروندی سازمانی: گامی دیگر در جهت بهبود عملکرد سازمان در فبال مشتری، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۴۵، ۱۱۵-۱۱۰، (۱۳۸۶).

۳- زارع، حمید، نقش رفتار شهروندی سازمانی در عملکرد سازمان، فرهنگ مدیریت، سال دوم، شماره ششم: ۱۵۱-۱۶۹، (۱۳۸۳).

۴- زارعی مئین، حسن؛ چندتی، غلامرضا؛ توره، ناصر، شناخت عوامل رفتار شهروندی سازمانی و بررسی ارتباط آن با عملکرد سازمانی مجله فرهنگ مدیریت، سال چهارم، شماره دوازدهم: صص ۶۳-۲۱، (۱۳۸۵).

۵- فتاحی، مهدی، رفتار شهروندی سازمانی از تئوری تا عمل، فرهنگ مدیریت، سال سوم، شماره یازدهم، صص ۱۹۰-۱۸۴، (۱۳۸۴).

۶- مقیمی، سعید محمد، بررسی ارتباط رفتار شهروندی سازمانی و فرهنگ کارآفرینی در سازمان‌های دولتی، فرهنگ مدیریت، سال چهارم، شماره سیزدهم: ۱۷۱-۱۹۲، (۱۳۸۵).

۷- علیزاده، مهدی؛ شهرانی، عباس، تبیین نقش فرهنگ سازمانی در رفتار شهروندی سازمانی، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات چاپی، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۸- کرکفین، موهب، "رفتار سازمانی" الوانی، سیدمهدی، معمارزاده، غلامرضا، چاپ اول، انتشارات مروارید، ۱۳۷۴.

۹- پارسائزاد، محمدرضا، ارتباط رفتار سازمانی با سرمایه اجتماعی و تبیین تئوری سرمایه‌گذاری اجتماعی، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات چاپی، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۱۰- مستبصری، محمد؛ نجابی، علیرضا؛ فرسودگی شغلی، عامل تعدیل‌کننده رفتار شهروندی سازمانی در سازمان‌ها، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات چاپی، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۱۱- اسلامی، حسن و همکاران؛ رفتار شهروندی سازمانی، تدبیر، شماره ۱۸۷، آذر ماه ۱۳۸۶.

۱۲- سلمانی، داوود و همکاران؛ رابطه بین تعهد سازمانی و رفتارهای شهروندی سازمانی، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات چاپی، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۱۳- طهماسبی، رضا، موسوی، سید محمد؛ رفتار شهروندی سازمانی و مدیریت دولتی،

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان مقادیر t به دست آمده، می‌توان مطرح کرد که تفاوت معنی‌داری بین میانگین‌های «وجدان» و «رفتار شهروندی» وجود دارد. از این رو با رجوع به میانگین‌های هر دو گروه عنوان می‌شود، از آنجایی که زنان از میانگین بالاتری نسبت به مردان در «وجدان» و «رفتار شهروندی» برخوردارند، از رفتار شهروندی بالاتر (در کل) و همچنین در خرده‌مقیاس وجدان نیز برخوردار می‌باشند.

تحلیل واریانس یک طرفه برای بررسی مقایسه‌ای «رفتار شهروندی» و «عملکرد»، با تأکید بر «سن»

سطح معنی‌داری	میزان F	انحراف معیار	میانگین	سطوح	متغیر
۰/۱۱۳	۱/۸۱	۱۰/۰۷	۵۹/۶۳	۲۲ تا ۲۵ سال	رفتار شهروندی
		۸/۰۱	۵۶/۷۸	۲۶ تا ۳۰ سال	
		۹/۹۶	۵۶/۳۹	۳۱ تا ۳۵ سال	
		۷/۷۷	۵۱/۱۳	۳۶ تا ۴۰ سال	
		۱۵/۵۱	۵۴/۲۶	۴۱ تا ۴۵ سال	
		۱۲/۶۵	۵۱/۵۳	۴۶ سال به بالا	
۰/۳۰۸	۱/۲۰	۲۵/۱۵	۹۹/۶۳	۲۲ تا ۲۵ سال	عملکرد شغلی
		۱۸/۴۷	۱۰۰/۰۹	۲۶ تا ۳۰ سال	
		۱۷/۸۳	۹۸/۲۰	۳۱ تا ۳۵ سال	
		۱۵/۳۴	۸۷/۰۷	۳۶ تا ۴۰ سال	
		۳۳/۹۵	۱۰۲/۴۸	۴۱ تا ۴۵ سال	
		۲۰/۲۷	۹۲/۵۳	۴۶ سال به بالا	

با تأکید بر جدول فوق و با تأکید بر میزان مقادیر F به دست آمده، می‌توان مطرح کرد که تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/05$ بین میانگین «رفتار شهروندی» و «عملکرد» نمونه‌های تحقیق با تأکید بر سن وجود ندارد. از این رو «رفتار شهروندی» و «عملکرد» در تمامی سنین به یک میزان مشاهده می‌شود.

آزمون تعقیبی LSD مرتبط

بررسی مقایسه‌ای «رفتار شهروندی» با تأکید بر «واحدهای شغلی»

نواحی	اجتماعی	هماهنگی	ترافیک و عمران	حوزه شهردار	اداری - مالی	شهرداری	امور شهری	میزان تفاوت سطح معنی‌داری
۱/۸۲	-۱۰/۵۱	-۷/۰۹	۱/۶۶	-۴/۵۹	-۲/۹۱	-۴/۲۸	امور شهری	
۲/۴۵	-۶/۲۲	-۲/۸۱	۵/۹۵	-۰/۳۱	۱/۳۶		شهرداری	۰/۱۷۷
۱/۰۸	-۷/۵۹	-۴/۱۷	۴/۵۸	-۱/۶۷		۰/۶۴۸	اداری - مالی	۰/۳۴۴
۲/۷۶	-۵/۹۱	-۲/۵۰	۶/۲۶		۰/۶۴۶	۰/۹۳۳	حوزه شهردار	۰/۲۲۷
-۳/۴۹	-۱۲/۱۷	-۸/۷۶		۰/۱۳۰	۰/۱۸۸	۰/۰۹۵	ترافیک و عمران	۰/۶۴۵
۵/۲۶	-۳/۴۱		۰/۰۵۲	۰/۵۸۹	۰/۳۰۳	۰/۴۹۵	هماهنگی	۰/۰۹۱
۸/۶۸		۰/۳۹۵	۰/۰۰۱	۰/۱۰۳	۰/۰۰۸	۰/۰۳۶	اجتماعی	۰/۰۰۱
	۰/۰۰۲	۰/۱۸۷	۰/۳۰۴	۰/۴۴۰	۰/۶۹۹	۰/۳۹۸	نواحی	۰/۵۴۰

اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقالات چاپی، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۱۵- فتاحی، مهدی، اعظمی، امیر، رفتار شهروندی سازمانی: بیان تعاریف، عوامل ایجادکننده، پیامدها و ارائه مدل اولیه، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقالات چاپی، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۱۶- خدابخش هاشم، خدابخش مجید، سنجش رفتار شهروندی سازمانی اسناد دانشگاه تهران، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقالات چاپی، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۱۷- نوری، علی، دعائی، حبیب اله، بررسی تأثیر هویت سازمانی بر رفتار شهروندی سازمانی، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقالات چاپی، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۱۸- یوسفی، صامع، بررسی زمینه‌های بروز رفتار شهروندی سازمانی در قالب یک چارچوب مفهومی، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقالات چاپی، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۱۹- عباسی، عباس، ایزاری، مهدی، اسماعیلی، محمد، بررسی تناسب فرد - سازمان بر رفتار شهروندی سازمانی، مطالعه موردی: اعضای هیات علمی دانشگاه اصفهان، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۲۰- فرعی بو، برزو، هوشنگی، مهدی، توسعه رفتار شهروندی سازمانی، گواهی بر سلامت اداری در سازمان، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۲۱- سعید نقوی، میرعلی اکبر و همکاران، رهبری تحول آفرین و رابطه آن با رفتار شهروندی سازمانی، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۲۲- مهدیون، روح‌اله و همکاران، تبیین رفتار شهروندی سازمانی براساس ابعاد شخصیت در میان کارکنان دانشگاه تهران، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۲۳- شکرکن، حسین و همکاران، «بررسی رابطه خشنودی شغلی با رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد شغلی کارکنان برخی از کارخانه های اهواز»، مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، ص ۴۰، ۱۳۸۰.

۲۴- دهقان نیری، محمود و همکاران، بررسی رابطه رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد تیم‌های مجازی، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان مقادیر به دست آمده بین تفاوت میانگین‌های نمونه‌ها در واحدهای شغلی متفاوت، مطرح می‌شود که تفاوت معنی‌داری بین «رفتار شهروندی» نمونه‌های واحد امور شهری با اجتماعی، شهرسازی با اجتماعی، اداری - مالی با اجتماعی، ترافیک و عمران با اجتماعی و هماهنگی و اجتماعی با نواحی وجود دارد.

بررسی مقایسه‌ای «عملکرد» با تأکید بر «واحدهای شغلی»

میزان تفاوت سطح معنی‌داری	امور شهری	شهرسازی	اداری - مالی	حوزه شهردار	ترافیک و عمران	هماهنگی	اجتماعی	نواحی
امور شهری		-۷/۹۲	-۰/۶۵	۱۳/۵۵	۵/۶۹	۸/۵۶	۶/۰۸	۵/۴۲
شهرسازی	۰/۲۲۴		۷/۲۷	۲۱/۴۸	۱۳/۶۲	۱۶/۴۹	۱/۸۴	۱۳/۳۵
اداری - مالی	۰/۹۱۴	۰/۲۴۹		۱۴/۲۰	۶/۳۵	۹/۲۲	-۵/۴۲	۶/۰۷
حوزه شهردار	۰/۰۶۹	۰/۰۰۵	۰/۰۵۱		-۷/۸۵	-۴/۹۸	-۱۹/۶۳	-۸/۱۳
ترافیک و عمران	۰/۴۴۴	۰/۰۷۵	۰/۳۸۱	۰/۳۵۱		۲/۸۶	-۱۱/۷۸	-۰/۲۷
هماهنگی	۰/۲۷۴	۰/۰۴۰	۰/۲۲۸	۰/۵۶۹	۰/۷۴۳		-۱۴/۶۵	۱۱/۵۰
اجتماعی	۰/۳۱۳	۰/۷۶۸	۰/۳۴۹	۰/۰۰۷	۰/۱۰۳	۰/۰۵۵		۱۱/۵۰
نواحی	۰/۳۵۶	۰/۰۲۹	۰/۲۸۱	۰/۲۵۱	۰/۹۶۹	۰/۰۴۰	۰/۰۴۰	

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان مقادیر به دست آمده بین تفاوت میانگین‌های نمونه‌ها در واحدهای شغلی متفاوت، مطرح می‌شود که تفاوت معنی‌داری بین «عملکرد» نمونه‌های واحد شهرسازی با حوزه شهردار، هماهنگی و نواحی، اداری - مالی با حوزه شهردار، حوزه شهردار با اجتماعی، هماهنگی و نواحی و همچنین اجتماعی با نواحی وجود دارد.

تحلیل واریانس یک طرفه برای بررسی مقایسه‌ای «رفتار شهروندی» و «عملکرد»، با تأکید بر «تحصیلات»

متغیر	سطوح	میانگین	انحراف معیار	میزان F	سطح معنی‌داری
رفتار شهروندی	زیردیپلم	۵۵/۹۰	۲/۸۴	۰/۴۵	۰/۷۱۶
	دیپلم	۵۶/۰۷	۶/۵۰		
	فوق‌دیپلم	۵۷/۴۲	۱۳/۲۰		
	لیسانس به بالا	۵۵/۰۷	۱۱/۰۲		
عملکرد شغلی	زیردیپلم	۱۰۳/۸۴	۱۸/۷۷	۰/۵۹	۰/۶۲۲
	دیپلم	۱۰۰/۵۳	۲۲/۹۷		
	فوق‌دیپلم	۹۶/۴۹	۲۵/۶۳		
	لیسانس به بالا	۱۰۰/۶۰	۲۰/۶۹		

با تأکید بر جدول فوق و با تأکید بر میزان مقادیر F به دست آمده، می‌توان مطرح کرد که تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/05$ بین میانگین «رفتار شهروندی» و «عملکرد» نمونه‌های تحقیق با تأکید بر تحصیلات وجود ندارد. از این رو «رفتار شهروندی» و «عملکرد» در تمامی سطوح تحصیلی به یک میزان مشاهده می‌شود.

تحلیل واریانس یک طرفه برای بررسی مقایسه‌ای «رفتار شهروندی» و «عملکرد» با تأکید بر «وضعیت استخدام»

سطح معنی‌داری	میزان F	انحراف معیار	میانگین	سطوح	متغیر
۰/۶۳۰	۰/۴۶	۱۱/۱۴	۵۶/۳۳	قراردادی خدمات اداری	رفتار شهروندی
		۹/۰۴	۵۷/۷۳	قراردادی هادیان و پیمانی	
		۱۱/۷۵	۵۴/۸۶	رسمی و رسمی مأمور	
۰/۸۶۵	۰/۱۴	۲۱/۹۳	۹۹/۲۸	قراردادی خدمات اداری	عملکرد شغلی
		۲۹/۷۰	۱۰۱/۸۵	قراردادی هادیان و پیمانی	
		۲۳/۲۵	۹۸/۵۱	رسمی و رسمی مأمور	

با تأکید بر جدول فوق و با تأکید بر میزان مقادیر F به دست آمده، می‌توان مطرح کرد که تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/05$ بین میانگین «رفتار شهروندی» و «عملکرد» نمونه‌های تحقیق با تأکید بر وضعیت استخدام وجود ندارد. از این رو «رفتار شهروندی» و «عملکرد» در تمامی وضعیت استخدام به یک میزان مشاهده می‌شود.

تحلیل واریانس یک طرفه برای بررسی مقایسه‌ای «رفتار شهروندی» و «عملکرد» با تأکید بر «سابقه کار»

سطح معنی‌داری	میزان F	انحراف معیار	میانگین	سطوح	متغیر
۰/۲۰۶	۱/۴۶	۱۰/۹۳	۵۹/۳۶	زیر ۲ سال	رفتار شهروندی
		۱۴/۱۱	۵۸/۶۳	۳ تا ۴ سال	
		۹/۱۲	۶۰/۶۸	۵ تا ۶ سال	
		۱۱/۴۶	۵۷/۱۸	۷ تا ۱۰ سال	
		۱۰/۹۳	۵۳/۲۳	۱۱ تا ۱۵ سال	
		۱۸/۶۵	۵۹/۳۴	۱۶ سال به بالا	
۰/۸۳۷	۰/۴۱	۲۵/۲۷	۱۰۱/۶۰	زیر ۲ سال	عملکرد شغلی
		۲۰/۸۲	۹۸/۱۲	۳ تا ۴ سال	
		۱۳/۵۹	۱۰۰/۹۵	۵ تا ۶ سال	
		۱۶/۵۷	۹۵/۲۶	۷ تا ۱۰ سال	
		۱۹/۰۳	۹۴/۷۰	۱۱ تا ۱۵ سال	
		۳۰/۳۵	۱۰۱/۶۰	۱۶ سال به بالا	

با تأکید بر جدول فوق و با تأکید بر میزان مقادیر F به دست آمده، می‌توان مطرح کرد که تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/05$ بین میانگین «رفتار شهروندی» و «عملکرد» نمونه‌های تحقیق با تأکید بر سابقه کار وجود ندارد. از این رو، «رفتار شهروندی» و «عملکرد» در تمامی سوابق کار به یک میزان مشاهده می‌شود.

جدول t تک گروهی مرتبط با بررسی وضعیت موجود «عملکرد» نمونه‌های تحقیق

سطح معنی‌داری	درجه آزادی	میزان t	انحراف استاندارد	میانگین تجربی	میانگین نظری
۰/۰۰۱	۱۷۹	-۳۴/۰۱	۲۲/۴۷	۹۸/۴۷	۹۹

۲۵- بهرنگی، محمد رضا و همکاران، نگاشتی به ضرورت‌ها، ریشه‌ها، دیدگاه‌های نوین و نشانگان رفتار شهروندی سازمانی معلمان، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۲۶- صادقی، عماد و همکاران، بررسی وضعیت رفتار شهروندی سازمانی کارکنان دانشگاه آزاد اسلامی، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۲۷- محقر، علی و همکاران، بررسی تأثیر رفتار شهروندی سازمانی بر اجرای موفقیت‌آمیز مدیریت کیفیت جامع و عملکرد سازمانی، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۲۸- شاهیندر زاده، حمید و همکاران، شناسایی و ارزیابی شاخص‌های مرتبط با رفتار شهروندی سازمانی و کاربرد آن در سنجش میزان توجه کارکنان شهرداری مناطق سه گانه شهرداری تهران نسبت به عوامل رفتار شهروندی سازمانی، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۲۹- صراف جوشقانی، حسن، آهنگری، سعیده، مدل سنجش خدمات شهری، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۳۰- دانایی فر، حسن و همکاران، رفتار شهروندی سازمانی: تاملی بر مبانی و رویکردهای تئوریک، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۳۱- حسینی، سید احمد و همکاران، بررسی مقایسه‌ای وضعیت رفتار شهروندی سازمانی در کارکنان مدارس دولتی و غیر دولتی مقطع متوسطه، اولین کنفرانس بین‌المللی رفتار شهروندی سازمانی، مجموعه مقالات، مقاله ارائه شده، (۱۳ و ۱۴ بهمن ماه ۱۳۸۷).

۳۲- ایوبی، مریم، رفتار شهروندی سازمانی و هوش هیجانی، پایان‌نامه دفاع شده، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۸.

۳۳- میر سیاسی، ناصر، مدیریت استراتژیک منابع انسانی و روابط کار یا نگرشی به جهانی شدن جلد اول دوم، انتشارات میر، چاپ دوم، ۱۳۸۴.

۳۴- سزایی، حسن، مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری در تحقیق، انتشارات سمت ۱۳۸۸.

۳۵- ارونسون، الیوت، روانشناسی اجتماعی، شرکن، حسین، انتشارات رشد، ۱۳۸۶.

۳۶- دسلر، گری، مبانی مدیریت منابع انسانی، پارس‌سایتان، اعرابی، محمد، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ سوم، ۱۳۸۵.

۳۷- ساعتچی، محمود، روانشناسی کاربردی برای مدیران (در خانه، در مدرسه، سازمان، جامعه، نشر ویرایش، چاپ سوم ۱۳۸۵).

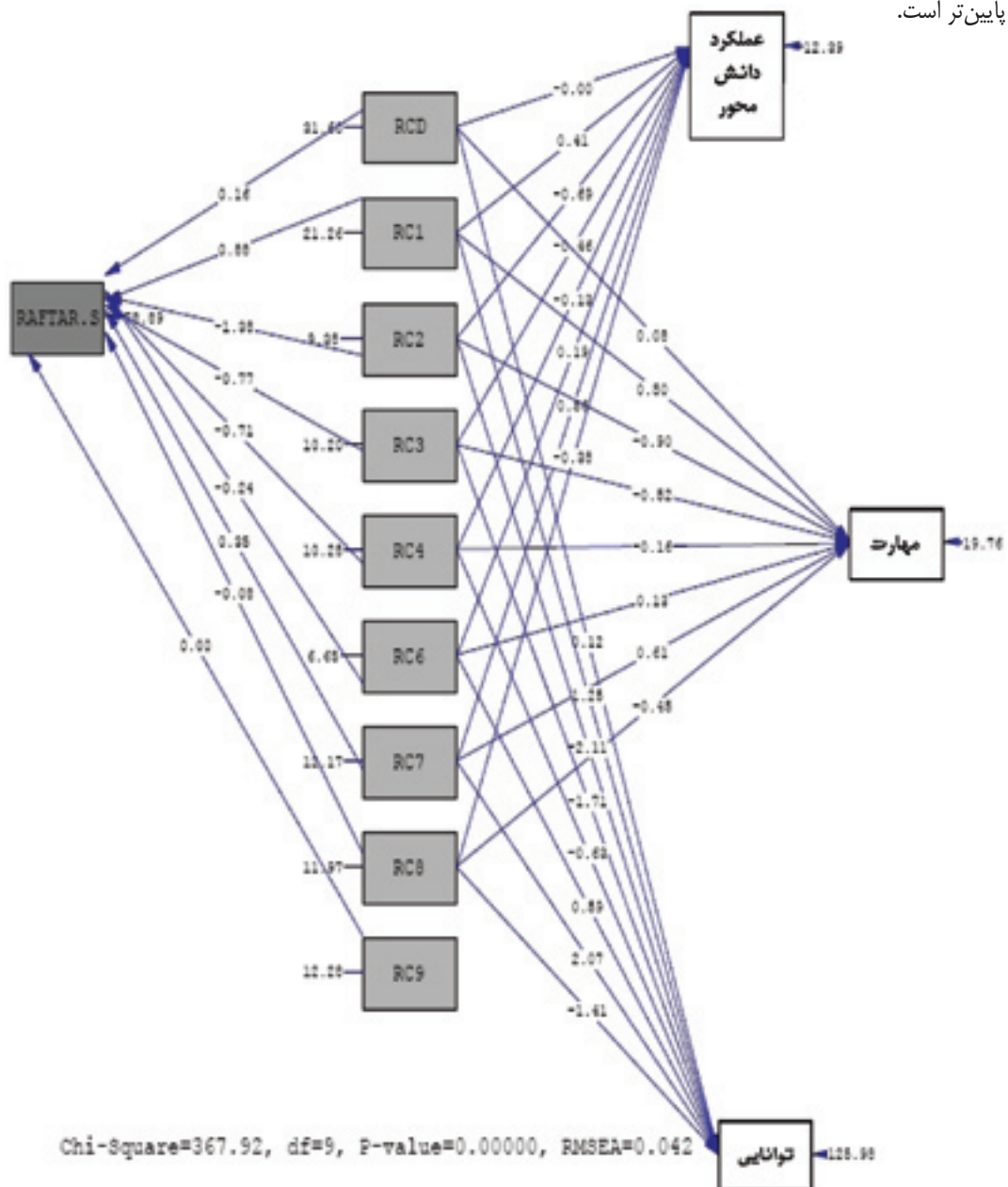
۳۸- دوبرین، اندروچی، مدیریت رفتار سازمانی با رویکرد روانشناسانه (با تأکید روانشناسی در اثر بخشی

با توجه به جدول فوق و با تاکید بر میزان t بدست آمده ($-۳۴/۰۱$) که در سطح $\alpha = ۰/۰۱$ معنی دار است، می توان مطرح کرد که تفاوت بین میانگین نظری $\mu=۹۹$ با میانگین تجربی ($X=۹۸/۴۷$) چشمگیر نیست و با توجه به اینکه میزان میانگین نظری به میزان بسیار کمتری بالاتر از تجربی است، از این رو می توان مطرح کرد که میزان «عملکرد» نمونه های تحقیق در حد متوسط (یا مورد انتظار) است.

جدول t تک گروهی مرتبط با بررسی وضعیت موجود « رفتار شهروندی سازمانی » نمونه های تحقیق

سطح معنی داری	درجه آزادی	میزان t	انحراف استاندارد	میانگین تجربی	میانگین نظری
۰/۰۰۱	۱۶۲	-۲۹/۲۸	۱۰/۸۸	۵۶/۰۳	۷۸

با توجه به جدول فوق و با تاکید بر میزان t بدست آمده ($-۲۹/۲۸$) که در سطح $\alpha = ۰/۰۱$ معنی دار است، می توان مطرح کرد که تفاوت بین میانگین نظری ($\mu=۷۸$) با میانگین تجربی ($X=۵۶/۰۳$) چشمگیر بوده و با توجه به اینکه میزان میانگین نظری بالاتر از تجربی است، از این رو میزان «رفتار شهروندی سازمانی» نمونه های تحقیق از حد متوسط (یا مورد انتظار) پایین تر است.

سازمان) کردی، مراد و همکاران، انتشارات صفار، چاپ دوم ۳۹- خاکی، غلامرضا، روش تحقیق یا رویکردی به پایان نامه نویسی، انتشارات بازتاب، چاپ سوم، ۱۳۸۶. ۴۰- کیوی، ریمون، روش تحقیق در علوم اجتماعی، نیک گهر، عبدالحسین، انتشارات توتیا، چاپ دوم، ۱۳۸۶. ۴۱- کلانتری، خلیل، پردازش و تحلیل داده ها در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی با استفاده از نرم افزار SPSS، انتشارات طرح و منظر، چاپ چهارم، ۱۳۸۹. ۴۲- فتحی آشتیانی، علی و همکاران، آزمون های روانشناختی - ارزشیابی شخصیت و سلامت روان انتشارات بعثت، ص ۳۳۲- ۳۶۹، ۱۳۸۹. ۴۳- کامکاری، کامبیز، آمار پارامتریک مقدماتی، انتشارات مدرسان تهران، ۱۳۷۷.

ب - منابع لاتین:

44- Citizenship Behaviour: Conceptualization and Preliminary Tests of its Antecedents and Consequences. Xiao-Ping Chen, Simon S K Lam, Stefanie E Naumann, John Schaubroeck Group. Management and Organization Review. Oxford: Vol. 1, Iss. 2; pg. 273, Jul 2005.
45- Relationships Among Burnout, Job Involvement, and Organizational Citizenship... Su-fen Chiu; Miao-Ching Tsai. The Journal of Psychology; 140, 6; ABI/INFORM Global. pg. 517, Nov 2006.
46- CAN CORPORATIONS BE CITIZENS: Corporate Citizenship as a Metaphor for Business Participation in Society. Jeremy Moon, Andrew Crane, Dirk Matten. Business Ethics Quarterly. Chicago: Vol. 15, Iss. 3; pg. 429, Jul 2005.
47- Follower Behavior and Organizational Performance: The Impact of Transformation Sabine Boerner; Silke Astrid Eisenbeiss; Daniel Griesser. Journal of Leadership & Organizational Studies; 13, 3; ABI/INFORM Global p15, 2007.
48- Performance Perceptions of Organizational Citizenship Behaviors at Work: a Bi-Level Study among Managers and Employees, David L Turnipseed, Ali Rassuli. British Journal of Management. Chichester: Vol. 16, Iss. 3; pg. 231, Sep 2005.
49- Assessing Organizational Citizenship Behavior in the French Context: Evidence for the Four-Dimensional Model, The Journal of Psychology, 143(2), 133-146, 2009.
50- Global Business Citizenship and Voluntary

یافته‌های پژوهش

میزان ارتباط رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد سازمانی کارکنان شهرداری منطقه ۱ پس از تحلیل داده‌ها به شرح زیر است:

فرضیه اصلی: بین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های عملکرد شغلی رابطه معناداری وجود دارد.

ارتباط مثبت معنی‌داری بین «نوع‌دوستی» و «احترام» با «عملکرد»، مشاهده می‌شود. بدین ترتیب که با افزایش «نوع‌دوستی» و «احترام»، «عملکرد» نیز افزایش می‌یابد و با کاهش آنها، عملکرد نیز کاهش می‌یابد؛ این یافته در راستای یافته دیوید ال ترنسپید است.

فرضیه اول: بین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های دانش کارکنان رابطه معناداری وجود دارد.

ارتباط مثبت معنی‌داری بین «نوع‌دوستی» با «دانش» مشاهده می‌شود. بدین ترتیب که با افزایش «نوع‌دوستی»، «دانش» نیز افزایش می‌یابد و با کاهش آن، دانش نیز کاهش می‌یابد.

فرضیه دوم: بین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های مهارت کارکنان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

ارتباط مثبت معنی‌داری بین «نوع‌دوستی» و «احترام» با «مهارت»، مشاهده می‌شود. بدین ترتیب که با افزایش «نوع‌دوستی» و «احترام»، «مهارت» نیز افزایش می‌یابد و با کاهش آنها، مهارت نیز کاهش می‌یابد. بنابراین فرض دوم نیز تایید می‌شود.

فرضیه سوم: بین رفتار شهروندی سازمانی و مولفه‌های توانایی کارکنان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

ارتباط مثبت معنی‌داری بین «نوع‌دوستی» و «احترام» با «توانایی»، مشاهده می‌شود. بدین ترتیب که با افزایش «نوع‌دوستی» و «احترام»، «توانایی» نیز افزایش می‌یابد و با کاهش آنها، توانایی نیز کاهش می‌یابد. بنابراین فرض سوم نیز تایید می‌شود.

فرضیه چهارم: بین ویژگی‌های شخصی (سن، سابقه، تحصیلات، جنس و محل خدمت) و رفتار شهروندی سازمانی رابطه وجود دارد.

بین جنسیت و رفتار شهروندی سازمانی رابطه وجود دارد:

زنان از رفتار شهروندی بالاتر (در کل) و همچنین در خرده‌مقیاس وجدان برخوردارند. نتیجه یافته کیدر و رویت پارک تایید می‌کند که زنان رفتار شهروندی

بالاتری از خود نشان می‌دهند.

بین سابقه و رفتار شهروندی سازمانی رابطه وجود دارد:

«رفتار شهروندی» در تمامی سوابق کار به یک میزان مشاهده شد و این یافته با نظریه استامپر و وان داین که اعتقاد داشتند هرچه سابقه بالاتر برود، میزان رفتار شهروندی سازمانی بیشتر می‌شود، تناقض دارد.

بین تحصیلات و رفتار شهروندی سازمانی رابطه وجود دارد:

«رفتار شهروندی» در تمامی مدارک تحصیلی به یک میزان مشاهده شد.

بین سن و رفتار شهروندی سازمانی رابطه وجود دارد:

«رفتار شهروندی» در تمامی سنین به یک میزان مشاهده شد.

بین واحد سازمانی و رفتار شهروندی سازمانی رابطه وجود دارد:

تفاوت معنی‌داری بین «رفتار شهروندی» نمونه‌های واحد امور شهری با اجتماعی، شهرسازی با اجتماعی، اداری - مالی با اجتماعی، ترافیک و عمران با هماهنگی و اجتماعی با نواحی وجود دارد.

فرضیه پنجم: بین ویژگی‌های شخصی (سن، سابقه، تحصیلات، جنس و محل خدمت) و عملکرد شغلی رابطه وجود دارد.

بین جنسیت و عملکرد شغلی رابطه وجود دارد: زنان با دارا بودن میانگین بالاتر، عملکرد بالاتری نسبت به مردان دارند.

بین سابقه و عملکرد شغلی رابطه وجود دارد: بین میانگین «عملکرد» نمونه‌های تحقیق با تأکید بر سابقه کار رابطه ای وجود ندارد. از این رو «عملکرد» در تمامی سوابق کار به یک میزان مشاهده شد.

بین تحصیلات و عملکرد شغلی رابطه وجود دارد: بین میانگین «عملکرد سازمانی» نمونه‌های تحقیق با تأکید بر تحصیلات رابطه‌ای وجود ندارد.

از این رو «عملکرد» در تمامی مدارک تحصیلی به یک میزان مشاهده شد.

بین سن و عملکرد شغلی رابطه وجود دارد: عملکرد شغلی در تمامی سنین به یک میزان مشاهده شد.

بین واحد سازمانی و عملکرد سازمانی و تفاوت معنی‌داری بین «عملکرد» نمونه‌های واحد

Codes of Ethical Conduct, Jeanne M. Logsdon
Donna J. Wood, Journal of Business Ethics (2005) 59: 55-67. Springer 2005.
51- journal homepage: www.elsevier.com, Indrarini Laksmiana a, Ya-wen Yang b, Corporate citizenship and earnings attributes
a Kent State University, Department of Accounting, P.O. Box 5190, Kent, OH 44242-0001, United States
b Wake Forest University, Babcock Graduate School of Management, P.O. Box 7659, Winston-Salem, NC 27109, United States
52- Relational Correlates of Interpersonal Citizenship Behavior: A Social Network Perspective, William Bowler, Daniel J. Brass. Journal of Applied Psychology. Washington: Vol. 91, Iss. 1; pg. 7, Jan 2006.
53- TESTING THE CAUSAL RELATIONSHIPS BETWEEN PROCEDURAL JUSTICE, TRUST AND ORGANIZATION, Shimon L. Dolan; Shay S Tzafir; Yehuda Baruch
Revue de Gestion des Ressources Humaines; 57; ABI/INFORM Global p75, Jul-Sep 2005.
54- Organizational Citizenship Behavior and Performance Evaluations: Exploring the Impact of Task Interdependence, Daniel G. Bachrach, Benjamin C. Powell, Elliot Bendoly, R. Glen Richey. Journal of Applied Psychology. Washington: Vol. 91, Iss. 1; pg. 16, Jan 2006.
55- Organizational Citizenship Behavior: What's Gender Got To Do With It?, Ronit Kark; Ronit Waismel-Manor, Organization; 12, 6; ABI/INFORM Global pg. 889, Nov 2005
56- Organizational Citizenship Behavior in the Workplace to In-Role Performance Relationship Between Personal Cultural Values and Commitment. One Nation, Many Cultures: A Cross-Cultural Study of the, Aaron Cohen
57- http://ccr.sagepub.com
58- www.elsevier.com/locate/humres, Emotion and power (as social influence): Their impact on organizational citizenship and counterproductive individual and organizational behavior, Edward L. Levine, Page 14, Human Resource Management Review (2009). Department of Psychology, PCD 4118G, University of South Florida, Tampa FL

33620, United States
59- Exploring the Role of Leader-Subordinate Interactions in the Construction of Organizational Positivity, Miguel Pina e Cunha, Rita Campos e Cunha and Arménio Rego, Faculdade de Economia, Universidade Nova de Lisboa, Portugal and University of Aveiro, Portugal
60- From Discretionary to Required: The Migration of Organizational Citizenship Behavior, David L. George L. Wilson, Turnipseed, University of South Alabama Lauren International, New Philadelphia, Ohio. Journal of Leadership & Organizational Studies, Volume 15, 201-216 © 2009 Baker College, http://jlos.sagepub.com, Number 3, February 2009.
61- The relationship between transformational leadership, meaning and organisational citizenship behaviour, Anton F Schlechter, Amos S Engelbrecht. Management Dynamics. Stellenbosch: Vol. 15, Iss. 4; pg. 2, 15 pgs, 2006.
62- EGPA symposium on public service motivation and performance: Introduction. Annie Hondeghem and James L. Perry. International Review of Administrative Sciences; 75; 5 The online version of this article can be found at: Downloaded from http://ras.sagepub.com at Islamic Azad University on April 28, 2009.
63- The mediating effect of job satisfaction and organizational commitment, on self-reported performance: more robust evidence of the PSM performance relationship Wouter Vandenberghe, International Review of Administrative Sciences; 75; 11, 2009.
64- OCB as a handicap: an evolutionary psychological perspective, Sabrina Deutsche Salamon, Yuval Deutsch. Journal of Organizational Behavior. Chichester: Vol. 27, Iss. 2; pg. 185, Mar 2006.
65- Public service motivation and job performance of public sector employees in the Netherlands, Peter Leisink and Bram Steijn, International Review of Administrative Sciences; 75; 35, 2009.
66- Citizenship and Counterproductive Behavior: Clarifying Relations Between the Two Domains, Paul R. Sackett, Christopher M. Berry, Shelly A. Wiemann, Roxanne M. Laczko. Human Performance. Philadelphia: Vol. 19, Iss. 4; pg. 441, 2006.
67- In-role or extra-role organizational citizenship

شهرسازی با حوزه شهردار، هماهنگی و نواحی، اداری - مالی با حوزه شهردار، حوزه شهردار با اجتماعی، هماهنگی با اجتماعی و نواحی و همچنین اجتماعی با نواحی وجود دارد.

یافته ویژه تحقیق

رفتار شهروندی سازمانی، اثر مثبت غیرمستقیم بر عملکرد سازمانی کارکنان در سه حیطه عملکرد دانش محور، مهارت و توانایی، بر جای گذاشته و اثر مستقیم مثبت را بر ویژگی های شخصیتی نشان می دهد.

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی رابطه میان رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد سازمانی کارکنان انجام شده و نتایج آن نشان داد که:

- ۱- ارتباط مثبت معنی داری بین «نوع دوستی» و «احترام» با «عملکرد» مشاهده می شود. بدین ترتیب که با افزایش «نوع دوستی» و «احترام»، «عملکرد» نیز افزایش می یابد و با کاهش آنها، عملکرد نیز کاهش می یابد.
- ۲- ارتباط مثبت معنی داری بین «نوع دوستی» با «عملکرد دانش محور» مشاهده می شود. بدین ترتیب که با افزایش «نوع دوستی»، «عملکرد دانش محور» نیز افزایش می یابد و با کاهش آن، عملکرد دانش محور نیز کاهش می یابد.
- ۳- ارتباط مثبت معنی داری بین «نوع دوستی» و «احترام» با «مهارت» مشاهده می شود. بدین ترتیب که با افزایش «نوع دوستی» و «احترام»، «مهارت» نیز افزایش می یابد و با کاهش آنها مهارت نیز کاهش می یابد.
- ۴- ارتباط مثبت معنی داری بین «نوع دوستی» و «احترام» با «توانایی» مشاهده می شود. بدین ترتیب که با افزایش «نوع دوستی» و «احترام»، «توانایی» نیز افزایش می یابد و با کاهش آنها توانایی نیز کاهش می یابد.
- ۵- زنان از رفتار شهروندی بالاتر (در کل) و همچنین در خرده مقیاس وجدان برخوردارند.
- ۶- «رفتار شهروندی» در تمامی سوابق کار به یک میزان مشاهده شد.

۷- «رفتار شهروندی» در تمامی مدارک تحصیلی به یک میزان مشاهده شد.

۸- «رفتار شهروندی» در تمامی سنین به یک میزان مشاهده شد.

۹- تفاوت معنی داری بین «رفتار شهروندی» نمونه های واحد امور شهری با اجتماعی، شهرسازی با اجتماعی، اداری - مالی با اجتماعی، ترافیک و عمران با هماهنگی، و اجتماعی با نواحی وجود دارد.

۱۰- زنان با دارا بودن میانگین بالاتر، عملکرد بالاتری نسبت به مردان دارند.

۱۱- «عملکرد» در تمامی سوابق کار به یک میزان مشاهده شد.

۱۲- «عملکرد» در تمامی مدارک تحصیلی به یک میزان مشاهده شد.

۱۳- عملکرد سازمانی در تمامی سنین به یک میزان مشاهده شد.

۱۴- تفاوت معنی داری بین «عملکرد» نمونه های واحد شهرسازی با حوزه شهردار، هماهنگی و نواحی، اداری - مالی با حوزه شهردار، حوزه شهردار با اجتماعی، هماهنگی با اجتماعی و نواحی و همچنین اجتماعی با نواحی وجود دارد.

۱۵- رفتار شهروندی سازمانی اثر مثبت غیرمستقیم بر عملکرد سازمانی کارکنان در سه حیطه عملکرد دانش محور، مهارت و توانایی، بر جای گذاشته و این اثر از طریق ویژگی های شخصیتی اعمال می شود.

محدودیت های پژوهش

با توجه به اهمیت پیشینه تحقیق در بررسی متغیرهای مهمی که بر موضوع تحقیق تاثیرگذار هستند و جلوگیری از دوباره کاری ها و حذف متغیرهایی که قبلا مورد آزمون قرار گرفته اند و نقش قابل ملاحظه در بیان مسئله و تدوین چارچوب نظری دارند، نبود پیشینه تحقیقات داخلی در زمینه ارتباط رفتار شهروندی سازمانی و عملکرد سازمانی کارکنان به عنوان یک محدودیت عمده به شمار می آید.

پیشنهادها و توصیه های کاربردی

با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهادهایی مبنی بر

behavior: Which are we measuring?, Meredith A Vey, John P Campbell. Human Performance. Philadelphia: Vol. 17, Iss. 1; pg. 119, 2004.

68- Structured interviewing for OCB: Construct validity, faking, and the effects of question type, Tammy D Allen, Jeffrey D Fecteau, Carolyn L Fecteau. Human Performance. Philadelphia: Vol. 17, Iss. 1; pg. 1, 2004.

69- Citizenship behavior in a non-Western context: An examination of the role of satisfaction, commitment and job characteristics on self-reported OCB, Kermit W Kuehn, Yousef Al-Busaidi. International Journal of Commerce & Management. Indiana: Vol. 12, Iss. 2; pg. 107, 19 pgs, 2002.

70- Citizenship behavior and the spirit of new managerialism: A theoretical framework and challenge for governance, Eran Vigoda, Robert T Golembiewski. American Review of Public Administration. Parkville: Vol. 31, Iss. 3; pg. 273, 23 pgs, Sep 2001.

71- Construct validity of three types of organizational citizenship behavior: An illustration of the direct product model with refinements, Becker, Thomas E, Vance, Robert J. Journal of Management. New York: Fall, Vol. 19, Iss. 3; pg. 663, 20 pgs, 1993.

72- Cognitive Versus Affective Determinants Of Organizational citizenship behaviour, Journal of Applied Psychology. Washington: Vol. 74, Iss. 1; pg. 157, 8 pgs, Feb 1989.

73- Public service motivation and job performance of public sector employees in the Netherlands, Peter Leisink and Bram Steijn. International Review of Administrative Sciences; 75; 35, 2009.

74- Promoting Organizational Citizenship Behavior in Schools: The Impact of Individual and Organizational Characteristics. Anit Somech and Ifat Ron University Council for Educational Administration Quarterly. Educational Administration Quarterly; 43; 38, 2007.

75- Being the Good Soldier: Organizational Citizenship Behavior and Commitment Among Correctional Staff Eric G. Lambert, Nancy L. Hogan and Marie L. Griffin, Criminal Justice and Behavior; 35; 56, 2008.

76- Personality and Social Psychology Review Social Investment and Personality: A Meta-Analysis of the Relationship of Personality Traits to Investment in Work, Family,

Religion, and Volunteerism, Jennifer Lodi-Smith and Brent W. Roberts Pers Soc Psychol Rev; 121;75, 2007.

77- Organizational Citizenship Behaviour as Performance in Multiple Network Positions Kai Lamertz, Downloaded from <http://oss.sagepub.com> at Islamic Azad University on April 28, 2009, journal of Organizational Behavior and Human Decision Processes 109 29-44, (2009).

78- Congruence of Family and Organizational Values in Relation to Organizational Citizenship Behaviour Alev Ergenc Katrinli, Gulem Atabay and Gonca Gunay, Journal of Human Values 2006; 12; 81 <http://jvh.sagepub.com/cgi/content/abstract/12/1/81>

79- Equity Sensitivity and Organizational Citizenship Behavior in a Team Environment, Obasi H. Akan, Richard S. Allen and Charles S. Small Group Research 2009; 40; 94 originally published online Nov 21, 2008.

80- Organizational Justice and Organizational Citizenship Behavior: A Mediated Multifoci Model†. Joy H. Karriker*. College of Business, East Carolina University, Greenville, School of Business, Virginia Commonwealth University, Richmond, Journal of Management, 29(2) 187-206, 2003.

81- The American Review of Public Administration Revising Perry's Measurement Scale of Public Service Motivation, Sangmook Kim; The American Review of Public Administration 2009, 39, 149 originally published online May 7, 2008.

82- Journal of Management The Impact of Psychological Contract Fulfillment on the Performance of In-Role and Organizational Citizenship Behaviors, William H. Turnley, Mark C. Bolino, Scott W. Lester and James M. Bloodgood. Journal of Management, 29, 187 2003.

83- Cross-Cultural Research, One Nation, Many Cultures: A Cross-Cultural Study of the Relationship Between Personal Cultural Values and Commitment in the Workplace to In-Role Performance and Organizational Citizenship Behavior Aaron Cohen, Cross-Cultural Research, 41, 273, 2007.

84- Organizational Citizenship Behaviors: Their Relationship to Organizational Effectiveness, Sandra M. Walz and Brian P. Niehoff, Journal of Hospitality & Tourism Research; 24; 301, 2000.

85- Moderating Effect of Work Status in Restaurant Employees Organizational Citizenship Behavior and

Employee Performance: A Moderating Effect of Work Status in Restaurant Employees, Seonghee Cho and Misty M. Johanson; Journal of Hospitality & Tourism Research 2008; 32; 307, online Apr 29, 2008.

86- Organizational Citizenship Behavior and Reputation Mediators in the Relationships Between Accountability and Job Performance and Satisfaction, Angela T. Hall, Robert Zinko, Alexa A. Perryman, Gerald R. Ferris, Nov 7, 2007.

87- Professor Delight: Cultivating Organizational Citizenship Behavior, Abdelmagid Mazen, Susan Herman and Suzyn Ornstein; Journal of Management Education 2008; 32; 563 originally published online

88- Organization Studies Organizational Citizenship Behavior of Temporary Knowledge Employees, Ruth Blatt, Organization Studies 2008; 29; 849 originally published online Apr 15, University of Michigan Business School, USA, 2008.

89- The effects of organizational citizenship behaviors on ERP system success, Cheolho Yoon *, Computers in Human Behavior 25, 421-428, Dept. of Business Administration, Mokpo National University, 61 Dorimri, Chungkye-myun, Muan-gun, Chonnam 534-729, Republic of Korea, 2009.

90- How rudeness reduces onlookers' performance on routine and creative tasks, Christine L. Porath a*, Amir Erez, Marshall School of Business, journal of Management and Organization, 306 Bridge Hall, Los Angeles, CA 90089, United States,

91- Being Good Citizens: Understanding a Mediating Mechanism of Organizational Commitment and Social Network Ties in OCBs, Chieh-Peng Lin, Wei-Ting Hung, Chou-Kang Chiu, Journal of Business Ethics, 81:561-578, Springer 200, (2008).

92- Organizational citizenship behavior: Its nature and antecedents, By Smith, C. Ann; Organ, Dennis W.; Near, Janet P., Journal of Applied Psychology. Vol 68(4), 653-663 Nov 1983.

93- Organizational Citizenship Behavior and Performance Evaluations: Exploring the Impact of Task Interdependence, Daniel G. Bachrach, University of Alabama Benjamin, C. Powell, University of Alabama, Elliot Bendoly Emory University, R. Glenn Richey University of Alabama

فرضیه‌های آزمون شده ارائه می‌شود.

اعمال سیاست‌های تشویق رفتار شهروندی تأثیر بسیار زیادی بر تقویت بروز رفتار شهروندی سازمانی دارد.

تقویت رفتار شهروندی، مانند هر رفتار دیگری که از افراد سر می‌زند، نیاز به ترغیب و تشویق دارد. یکی از مواردی که می‌تواند در این زمینه تأثیرگذار باشد، سیاست‌ها و اقدام‌های سازمانی است. مدیران سازمانی باید با وضع سیاست‌ها و راهبردهای مناسب، برای شکوفاتر شدن رفتارهای شهروندی در سازمان تلاش کنند.

۱- شهرداری باید فرایندهای جذب و استخدام نیروی خود را طوری طراحی کند که افرادی با رفتار شهروندی مترقی جذب شهرداری شوند.

۲- اجرای طرح‌های آموزشی برای کارکنان فعلی سازمان، به ایجاد رفتارهای شهروندی مفید و سازنده کمک ارزنده‌ای خواهد کرد.

۳- سازمان‌ها می‌توانند با ایجاد سیستم‌های منظم و منطقی برای ارائه پاداش به کارکنان تا حد زیادی ایجاد رفتار شهروندی را تسهیل کنند.

۴- توسعه سازوکارهای غیررسمی مانند فرهنگ مشارکتی، یک رکن اساسی و محوری برای تقویت رفتار شهروندی در محیط کار است.

۵- آسیب‌شناسی روانی سازمان با توجه به اینکه نیمرخ روانی سازمان قابل بررسی است. بررسی سلامت روانی سازمان به دست تیم متخصص پیشنهاد می‌شود.

۶- برگزاری کلاس‌ها و همایش‌های آموزشی در ارتباط با رفتار شهروندی سازمانی با محوریت رفتار شهروندی سازمانی برای مدیران.

۷- ایجاد سیاست‌های نظارتی برای سنجش عملکرد سازمانی کارکنان بدون در نظر گرفتن مزایای احتمالی این کار و صرفاً به منظور برگزاری کلاس‌های آموزشی برای بالا بردن کارایی کارکنان.

۸- در فرآیند جذب و استخدام نیروی انسانی، انجام آزمون تست شخصیت به عنوان یکی از معیارهای انتخاب گذاشته شده و نتیجه به دست متخصص مربوطه بررسی و اعلام شود.

واکبری خلاقانه شهر

با نگرش تفکر ارزش محوری زندگی در آینده کلانشهر کم مسئله‌ای چون تهران

✦ محمود کریمی

نایب رئیس مؤسسه مطالعات نوآوری و فناوری ایران
و نماینده انجمن TRIZ اروپا در ایران

کنیم یا آن را تغییر دهیم. پدیده بیش روی ما در این شرایط چیز جدیدی است.

مهندسی ارزش از جمله متدولوژی‌های حل مسئله است که هم به درد حل خلاق مسئله‌ها می‌خورد و هم می‌توان با درک صحیح و اشراف بر آن، به یافتن راه‌حلی کارآمد برای مسئله‌های خلاق پرداخت. خاطرمان باشد که این متدولوژی با تکیه بر کارکرد به عنوان رکن اصلی و قلب خود، از تیم که روح خلاقیت را در کالبد این متدولوژی می‌دمد، بهره می‌گیرد تا مسئله‌ها را حل کند و به یاد داشته باشیم که مهندسی ارزش، صرفاً در پی صرفه‌جویی‌های مالی یا کاهش هزینه نیست.

با این آغاز، آنچه در پی می‌خوانید، مروری است بر زندگی ما در کلانشهری چون تهران. این مرور با سفری در زمان و با فرض زندگی در سال‌های آینده که برای بسیاری از مسئله‌های موجود، راه‌حل‌های مناسبی یافت شده، انجام می‌شود. بخش‌هایی از آنچه می‌خوانید از تجربه دیگر مردمان دنیا و کشورهای خارجی روایت شده و بخش‌هایی زائده تخیل و فانتزی نگاه کردن نگارنده به محیط شهری است. در این نوع نگاه، علاوه بر مهندسی ارزش، مفاهیم و الگوهای فکری نوآوری نظام یافته (TRIZ) را نیز مدنظر داشته‌ایم. با درک شعور مخاطب و احترام به دانش کسب شده او در زمینه مهندسی ارزش، از شرح کارکرد هر موضوع و ایده و نحوه یافتن راه‌حل پرهیز داشته‌ایم تا شاید این شیوه معماگونه خود مجالی برای بیشتر اندیشیدن خواننده را فراهم آورد.

بیایید چند دقیقه‌ای در روز، سخت‌گیریم، جدی‌نابشیم و به مغزمان اجازه پرواز دهیم. دوردست‌های تخیل و ایده‌پردازی

به جای مقدمه و اصل

کارکردگرایی، محور و رکن اصلی بسیاری از تکنیک‌ها و روش‌های علمی حل مسئله‌های خلاق و حل خلاق مسئله‌ها است. دقت داشته باشیم که با ۲ مقوله مواجه هستیم: «حل خلاق مسئله» و «حل مسئله خلاق».

وقتی که از حل خلاق مسئله سخن می‌گوییم، منظور حل کردن مسئله‌هایی است که پیشتر نیز وجود داشته‌اند و چه بسا بیش از یک راه‌حل شناخته شده هم برای آنها سراغ داریم. حل کردن چنین مسئله‌هایی با تفکر خلاق، یعنی بازنگری در صورت مسئله و یافتن شیوه‌های جدید، همراه با نگاه به فناوری‌های موجود برای یافتن روش‌هایی نو به منظور انجام همان کارکردهای گذشته در سیستم مسئله. برای مسئله‌های این چنینی می‌توان به تکنیک‌های خلاقیت اتکا کرد و چندان نیازی به متدولوژی نیست.

آن‌گاه که از حل مسئله خلاق سخن می‌گوییم، منظور پرداختن به مسئله‌هایی است که یا پیشتر نیز حل نشده و ناشناخته بوده‌اند و یا امروز تغییراتی در صورت مسئله، آنها را به شکل تازه‌ای پیش روی ما قرار داده. بدین ترتیب راه‌حل‌های گذشته ما دیگر چاره مناسبی نیستند. برای این نوع مسئله‌ها ضروری است، ابتدا خود مسئله را تعریف صریح و شفاف کنیم یا به تغییر علمی‌تر مسئله را «کشف کنیم» و بعد ایده‌های اجرایی برای آن بیابیم. اینجا معمولاً نیاز به متدولوژی داریم و تکنیک‌های ایده‌پردازی به تنهایی راه‌گشا نیستند. مسئله‌های خلاق، مسئله‌هایی متفاوت با مسئله‌های روزمره هستند. برای درک بهتر چیستی این مسئله‌ها، کافی است یکی از شرایط یک مسئله عادی و دارای راه‌حل را حذف

ما خیلی زود دست‌یافتنی می‌شود. سخت‌گیریم و به فکرمان بال پرواز دهیم.

آب باران و برف

۱- روش‌های مختلفی برای بهره‌گیری سازنده و مثبت از این نعمت‌های آسمانی ابداع می‌شوند. در گردهمایی‌های دوره‌ای مردم شهر که بخشی از آن الکترونیکی و بخشی حضوری است، ایده‌های مختلف شهروندان کارشناس و خلاق، در کنار جوانان خوش فکر و نخبه و دانشگاهیان اندیشمند، ترکیب می‌شوند تا مدیران شهری بتوانند با به کارگیری آنها مهار آب‌های باران و جابه‌جایی و دفع برف‌های روئیده شده را به سمت و سوی کاربردی مثبت سوق دهند. در نظر بگیریم که کارواش‌های محلی، دستگاه‌های پخش موسیقی آبی، جوی‌ها و نهرهای شهری، بوستان‌های شهری و محلی، سرویس‌های بهداشتی عمومی، همه و همه از ذخیره همین منابع نزولاتی، آب خود را تامین کنند.

۲- یا بارش هر نوبت برف، دستگاه‌های برف‌روب خودکار در سطح شهر به راه می‌افتند تا با جستجوی سطح معابر، برف‌ها را درون خود فشرده کرده و قالب‌های کمپرس شده را به انبارهای کوچک نگهداری تا فصل گرما انتقال دهند. این دستگاه‌ها، بدون نیاز به راننده و سیستم کنترلی، با توجه به ابعاد کوچکشان (به اندازه ماشین‌های اسباب بازی کودکان) می‌توانند شبانه در سطح خیابان‌ها کار کنند و از سامانه مرکزی خود فرمان برند تا اختلالی در رفت و آمدها ایجاد نشود.

جدول‌ها و آسفالت و فضای سبز

۱- پوشش‌های مورد استفاده برای کف خیابان‌ها و دیواره‌های آن، همه از مصالح هوشمندی تولید شده‌اند که نه تنها نسبت به تغییرات آب‌وهوا بلکه نسبت به ترافیک و علائم راهنمایی و رانندگی نیز واکنش مناسب نشان می‌دهند. با استفاده از چنین مصالحی، خوردگی سطح و دیواره خیابان‌ها به فراموشی سپرده می‌شود و اثری از چاله و حفره در معابر و گذرگاهها دیده نخواهد شد. دست‌کم دانش نانو فناوری به کمک مدیران شهری می‌آید و خود ترمیمی از جمله ارمان‌هایی است که شهروندان از آن بهره می‌برند.

۲- رنگ‌بندی‌های مصالح نیز سازگار با شدت و ضعف نور طبیعی محیط و نوع هشدارهایی که باید به مشاهده‌گران آن داده شود، خودبه‌خود تنظیم می‌شوند تا هم علامت‌ها

اثربخش عمل کنند و هم در مصرف انرژی بیشترین صرفه‌جویی ممکن به عمل آید. این علائم ارتباطی با سامانه‌های اطلاعاتی شهری ارتباط مستقیم دارند و داده‌های دریافتی از جمله اطلاعات ترافیکی و زیست‌محیطی را تبادل می‌کنند. مهم این است که کارکردهای اصلی انجام پذیرند، روش و مواد مورد استفاده برای کاربر اهمیت ندارد.

۳- پژوهشگران مخترع، برای بلعیده شدن دی‌اکسید کربن تولیدی خودروها، راه‌حلی نو را اجرایی کرده‌اند؛ درخت مصنوعی! مسئله اصلی این پژوهشگران خارج کردن مستقیم دی‌اکسید کربن از هوا بود. به همین منظور ایشان درخت مصنوعی بسیار بزرگی را اختراع کرده‌اند که شباهت به یک بادبزین دارد. این درخت می‌تواند به تنهایی معادل کل آلودگی ناشی از خودروهای سواری و کامیون‌های در حال تردد در یک منطقه را از هوا بگیرد و به شکل گازوئیل یا بنزین فرآوری شده بازیافت کند. موقعیت جغرافیایی محل نصب این سیستم و فاصله کم یا زیاد آن با مرکز آلودگی یا شهر، مهم نیست. با این ابداع جدید دانشمندان، می‌توان سوخت‌های پایه کربنی را با کمترین میزان تاثیرگذاری بر آلودگی هوا، با بازیابی دی‌اکسید کربن تولید شده به وسیله خودروها و دیگر سیستم‌ها را مورد استفاده قرار داد. با این توصیف می‌شود برای حمل‌ونقل، همچنان از سوخت فسیلی موجود استفاده کرد، بی‌آنکه نگرانی بابت گازهای گلخانه‌ای وجود داشته باشد.

۴- دانش نانو در خدمت محیط‌زیست، راهکارهایی مانند بی‌نیازی از کوتاه کردن گیاهان و سبزه‌های شهری را ارائه می‌کند. حتی رشد آنها یا تبدیل خودبه‌خودی به کود را ساده می‌کند تا بی‌نیاز به باغبان‌های زحمتکش بتوان فضاهای سبز را شاداب و سازگار با وضعیت آب‌وهوایی حفظ و نگهداری کرد.

۵- هر محصولی از فناوری که نیاز به حضور خودنمایانه در شهر دارد، با همفکری تیم‌های خوشفکری که ترکیبی از تخصص‌های مختلف در آنها حضور دارند، نه با سر و شکل عادی و خشن خود، بلکه با رویکردهای زیباسازی در سطح شهر به کار گرفته می‌شوند. مثلاً دکل‌های آنتن تلفن همراه - که گویی گوشه‌های آن بخشی از اندام انسان شده‌اند! - به شکل درخت نخل در معابر به کار گرفته می‌شوند. در چنین زمانی مردم متعجبانه از یکدیگر می‌پرسند: پژوهشگران ژن درختان نخل را جوری دستکاری کرده‌اند که سرعت رشد آنها بسیار زیاد شده است!

ترافیک و رانندگی

۱- کنترل‌های ترافیکی، تنظیم سرعت و رعایت قانون‌های راهنمایی و رانندگی خارج از کنترل ما خواهند شد. در حقیقت نقض ارادی آنها ممکن نخواهد بود. مثلاً تابلوی حداکثر سرعت مجاز به خودروی ما (موتور، ترمز خودرو و...) فرمان می‌دهد که از سرعت خود بکاهد و فرمان سرعت یافتن خودرو با بیشتر گاز دادن راننده را بی اثر می‌کند.

۲- مواد هوشمند و حس‌گرها در بخش‌هایی از خودرو مانند بدنه آن استفاده می‌شوند تا اگر خودرو با سرعت غیر مجاز در حرکت بود یا دچار تخلف شد، این سریچی از استانداردها را با تغییر رنگ یا تغییر شکل نشان دهد. اینجا دیگر انکار و قسم راننده چاره‌ساز نیست و حس‌گرها، پیام بدون خطای تخلف راننده را به مرکز کنترل اعلام می‌کنند.

۳- پردازشگر خودروهایی که دچار تخلف‌های مکرر می‌شوند، از سیستم کنترل مرکزی راهنمایی و رانندگی دستورهایی می‌گیرند و به استناد آنها شاید خودروی ما حتی تا چند روز روشن نشود یا از شعاع مسافتی بیش از سرخیابان منزل دورتر نرود!

۴- اطلاع دقیق از سرویس‌های حمل‌ونقل عمومی و کیفیت و کمیت آنها به یک جریان رایج و بدیهی تبدیل می‌شود. هر کجا که باشیم روی نمایشگر تلفن خود نشانی موقعیت و آدرسی که در آن قرار داریم را می‌بینیم. سیستم به ما می‌گوید که نزدیک‌ترین ایستگاه اتوبوس یا مترو و تاکسی کجاست و به چه مقصدهایی می‌توانید بروید. کدام اتوبوس یا تاکسی تا چند دقیقه دیگر به ایستگاه می‌رسد. چند نفر جای خالی دارد. راننده کیست و آیا سابقه خوبی در رانندگی دارد یا خیر و براساس کدام مسیرها و حجم ترافیک موجود، کی به مقصد خود می‌رسید!

۵- کاهش میزان درگیری انسان در رانندگی هر روز افزایش می‌یابد. هم‌اکنون سیستمی روی مدل خاصی از خودروی بی‌ام‌و، نصب کرده‌اند که با فعال شدن آن، راننده دست به سینه می‌نشیند و خودرو خود به خود با ارسال امواج و لیزر، فاصله خالی بین دو ماشین پارک شده کنار خیابان را تشخیص می‌دهد و آن را با چند دنده جابه‌جا کردن و فرمان پیچاندن پارک می‌کند!

عردر هیچ عوارضی توقف نخواهیم داشت و بابت سرویس دیگری نیز پول نقد نمی‌دهیم. این سیستم‌های دیجیتالی و رادیویی مختلف مانند RFID هستند که خودبه‌خود گذر ما از گیت‌ها را تشخیص می‌دهند و پول آن را Online از

حساب بانکی و اعتبارمان کم می‌کنند!

۷- با تنظیم‌های الکترونیکی و ماهواره‌ای، پلیس می‌تواند خودروی در حال حرکت با سرعتی بیش از سرعت مجاز را متوقف یا سرعت آن را تا حد مجاز کاهش دهد. هر چه گاز بیشتری بدهیم، خودرو بیشتر به ما بی توجهی می‌کند.

۸- فناوری‌های مختلفی برای استفاده از انرژی‌های در حال تولید اما بی استفاده ابداع می‌شوند. خودروی در حال حرکت با سرعت a که وزن آن X است، وقتی از این نقطه شهر به آن سوی دیگر سفر می‌کند و d کیلومتر را می‌پیماید، انرژی زیادی تولید می‌کند که می‌توان از این قابلیت جسم در حال حرکت استفاده کرد. خیابان‌ها و بزرگراههایی که مدام خودروهای سبک و سنگین از آن می‌گذرند، منبع خوبی هستند برای استفاده از نیروهای وارد بر زمین به وسیله آنها.

۹- در شهر شیب‌داری چون تهران، مردم بی نیاز از آمدوشد با خودروهای شخصی، همچنان به استفاده از سرویس‌های حمل‌ونقل، پیاده‌وری و دوچرخه‌سواری تاکید دارند. آنها صبح‌ها با رکاب زدن به محل کار خود می‌روند و غروب‌ها نیز همین شیوه را در بازگشت به منزل مدنظر دارند. گاهی برای جبران انرژی زیاد پا زدن در سراسیمگی از انرژی الکتریکی ذخیره شده از رکاب زدن قبلی خود کمک می‌گیرند و گاهی نیز از سیستم ساده تدارک شده به وسیله شهرداری بهره می‌برند. این سیستم، محدود به دوچرخه‌سوارها نیست و هر کسی را می‌تواند به سادگی به بالای شیب راهبری کند. برای این کار شهروندان باید به حاشیه معابر بروند و با سازوکاری شبیه تله‌کابین که اینجا قلاب‌های ساده‌ای برای بالا بردن دوچرخه‌سوار دارد، مسیر سربالایی را به راحتی طی کنند.

عردر روزگار استفاده لحظه‌ای از ابزارهای دیجیتال و گوشی به دست بودن مردم، رعایت ایمنی و حواس جمعی نیاز به ابزارها و مراقبت‌های جدید دارد. پدیده «راه‌نویسی» به معنای رد و بدل کردن پیامک به هنگام راه رفتن، یکی از چیزهایی است که آمار آسیب‌های سر و دست و صورت شهروندان را بالا برده است. مدیران شهری با توجه به حفظ سلامت مردم و توانمندی آنها برای انجام مسئولیت‌های مختلف، در تیم‌های مهندسی ارزش منطقه‌های مختلف شهرداری، به چاره‌جویی موارد مختلف بروز حادثه‌ها می‌نشینند. ایشان با توجه به حاکمیت مدیریت یکپارچه شهری، براساس آمار مراکز پزشکی، درمانی، امدادی، خدماتی و شهری، بروز حادثه‌ها را ریشه‌یابی می‌کنند و حتی برای موارد سهوی نیز، راه‌حل‌های خلاقانه را به کار می‌بندند.

✦ ندا خسروی

خاستگاه نظری تنوری مناطق خلاق

اولین بار «دبور» در سال ۱۹۶۷ مبحثی با عنوان «شهر تماشایی یا شهر نمایش» را مطرح کرد. نظر او ظهور پیش از موعد ایده تلفیق فضای اقتصادی و فرهنگی در مقیاس انسانی، به خصوص در موضوعاتی مانند فضاهای مولد جدید، مجموعه‌های فرهنگی و به نمایش در آوردن محیط‌های بصری که در مادرشهرهای اصلی سراسر جهان بسیارند، می‌باشد. اولین کسی که بحث مناطق و شهرهای خلاق را

مطرح کرد، ریچارد فلوریدا است. او در سال ۲۰۰۲ اولین کتاب خود را با عنوان طبقه خلاق^۱ و پس از آن در سال ۲۰۰۵ کتاب دیگری را برای تقویت موضوعش منتشر کرد. در سال ۲۰۰۷ نیز آلن اسکات با استفاده از ادبیاتی که ریچارد فلوریدا مطرح کرده بود، مباحثی را در ارتباط با شهرها و مناطق خلاق مطرح می‌کند. نظرات او بیشتر پیرامون این مباحث بود که: چگونه می‌توانیم مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود در شهرها را به سمت خلاقیت بیشتر پیش ببریم. آیا این

امکان وجود دارد؟

حالا که فهمیدیم مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های خلاقیت‌زا در یک شهر و یا منطقه چیست، چگونه با استفاده از سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای آنها را تقویت کنیم؟

در جهان امروز برخی شهرها که دارای خصوصیات پیشینه تاریخی، طرح ساختاری مناسب، پروفایل اقتصادی صحیح، زیرساخت‌های حمل‌ونقل عمومی و خصوصی، تامین نیازهای خدماتی مصرف‌کننده و تولیدکننده و ارتباط با سایر نقاط جهان از طریق تله کامیونیکیشن و دیگر ارتباطات هستند، می‌توانند با تکیه بر این ملزومات به ترکیب و تلفیق ابعاد مختلف اقتصاد و فرهنگ در گونه‌ای از نظم منطقی انسانی بپردازند.

شانگهای شهر طرح و پروژه

شانگهای در شرق چین پس از لندن، دومین شهر جذاب جهان شناخته شده است. بسیاری از بازرگانان جهان به لندن علاقه زیادی دارند و به همین دلیل این شهر رتبه نخست جذاب‌ترین شهر جهان را به دست آورده است.

شانگهای گول آسا و لبریز از جمعیت، رابط میان چین و دنیای خارج، به شهر «جنگل آسمانخراش‌ها» معروف است. این شهر در کرانه چپ رودخانه هوانگ پو در جنوب یانگ‌تسه قرار دارد با فاصله اندکی از اقیانوس آرام و نامش به چینی «بر فراز دریا» معنی دارد. شهر شانگهای به دو بخش به وسیله رودخانه تقسیم می‌شود که بخش شرقی، ناحیه تازه ساخت آن با معماری جدید می‌باشد.

نزدیک به ۴۲ درصد از افراد مورد نظرسنجی، شانگهای را یک شهر مدرن با اقتصادی پیشرفته و رو به توسعه دانسته‌اند. زبان مردم این منطقه بیشتر ترکی است و دین اکثریت آنها مسلمان سنی است.

پانوش:

I- Creative class

منابع:

۱- ابراهیمی، مهران، نشست شهر خلاق: مفاهیم، سیاست‌ها، مطالعه موردی از شهرهای موفق و ناموفق، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، تیرماه، فرهنگسرای نیاوران، تهران، ۱۳۸۷.

۲- محسن رفیعیان، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، مقاله «درآمدی بر مناطق و شهرهای خلاق».

از نکات جالب این شهر در حال حاضر منطقه شانگهای اکسپو ۲۰۱۰ است که مربوط به نمایشگاه بین‌المللی در سال ۲۰۱۰ می‌باشد.

شهر شانگهای به دلیل ارائه ابداعات و خلاقیت‌های فراوان در اکسپو ۲۰۱۰، توانست از سازمان یونسکو، عنوان «شهر طرح و پروژه» را بگیرد و نام خود را در لیست شهرهای خلاق جهان ثبت کند.

اکسپوی ۲۰۱۰ در واقع به عنوان سکوی پرتابی برای چین عمل کرد و سبب شد تا این کشور، ابداعات و اختراعات جدید خود را به تماشای جهانیان گذارد. شانگهای قصد دارد تا با ارائه طرح‌های جدید و توسعه صنایع خلاق، به خلاق‌ترین شهر منطقه آسیا و اقیانوسیه تبدیل شود و امیدوار است به حدی در این زمینه پیشرفت کند که بتواند برند «ساخت شانگهای» را به برند «ابداع در شانگهای» تغییر دهد.

پرواز زباله‌ها به زیرزمین

در پارک اکسپو، در حالی که بازدیدکنندگان پیاده‌روی می‌کنند، در زیر پای آنها، زباله‌ها با سرعت ۲۰ متر در ثانیه در حال پرواز هستند. در این پارک با تمرکز بر موضوع اکسپو، که «شهر بهتر، زندگی بهتر» است، و همچنین برای حفظ پاکیزگی پارک، سیستمی ابداع شده که طی آن مواد دور ریختنی در زباله‌دانی‌ها، با سرعت ۲۰ متر در ثانیه به زیرزمین مکیده می‌شوند.

این سیستم که مجهز به کانال و توربین و لوله خلاء می‌باشد، زباله و خاکروبه‌ها را همانند جاروبرقی از سطوح زباله جمع کرده و با مکش به مخازن زباله در زیرزمین می‌برد. البته طی فرایند مکش تا دفع زیرزمینی، زباله‌ها از هم منفک، متراکم، تصفیه، گندزدایی و در نهایت در ایستگاه‌های زباله دفع می‌شوند.

وقتی دیوارهای شهر هم حرف می‌زنند

گزارش از نشریه خراسان

سال قبل یک روز که از همین محل عبور می‌کردم، نگاهم به یک ردیف دیوار نامرتب و فرو ریخته در زمینی بزرگ در مجاورت همین میدان افتاد که در انتهای آن زمین بایر، تعداد زیادی کودک و نوجوانان در زمین خاکی، فوتبال بازی می‌کردند و البته تلی از زباله نیز در گوشه و کنار همین زمین که حصار درست و حسابی هم نداشت، به چشم می‌خورد. سال‌ها وضع آشفته این ضلع از میدان به همین وضع ادامه داشت. مدت‌ها گذشت تا این که بالاخره دیواری کامل‌تر به دور این زمین وسیع بایر کشیده شد و از آن پس حداقل از دیدن این مناظر زشت در یکی از مهم‌ترین میادین شهر مشهد، آن هم در حضور تندیس یکی از بزرگترین شاعران پارسی‌گو (!) خلاص شدیم. اما همچنان ردیف نامرتب این دیوار طویل آجری با ظاهری کاملاً ناهمگون در حاشیه این میدان خودنمایی می‌کرد.

و یک اتفاق تازه...

حدود یک ماه و نیم قبل، بالاخره پس از سال‌ها تعدادی جوان را در کنار این دیوار مشاهده کردم که در حال اندازه‌گیری آن بودند. فقط چند روز بعد بود که تازه متوجه شدم پس از سال‌ها مثل این که کسی به یاد پوشاندن این دیوار بد ترکیب و زشت در ضلع شرقی بلوار فردوسی (از سمت میدان جانباز به سوی میدان فردوسی) افتاده است و پس از این که ظاهر این دیوار به صورت یک دست و زیبا پوشانده شد؛ به تدریج شاهد هنر یک هنرمند نقاش مشهدی روی این دیوار بودم که هرچه روزهای بیشتری از آن سپری می‌شد، درمی‌یافتم که بسیار هماهنگ با نام

یکی از ویژگی‌های مهم شهر مشهد در چشم‌اندازهای آینده این شهر که توقع می‌رود در ترسیم حرکت به سوی افق آینده به آن توجه خاصی شود، زیباسازی شهر در ابعاد مختلف مطابق با شأن پایتخت معنوی ایران (که مورد توجه میلیون‌ها زائر و مسافر است) می‌باشد.

در این رهگذر علاوه بر توجه خاص به حضور بارگاه نورانی امام هشتم شیعیان و ترویج فرهنگ رضوی، به نظر می‌رسید با توجه به این که استان خراسان رضوی و شهر مشهد زادگاه و محل پرورش بسیاری از بزرگان علم، دانش، هنر و فرهنگ کشور است، در طول سالیان دراز کارهای چشمگیر و شایسته‌ای که در زمینه زیباسازی شهر با توجه به همین ویژگی‌ها صورت گرفته باشد، انگشت شمار و پراکنده و کم اثر بوده است. خوشبختانه در سال‌های اخیر شهرداری مشهد و به خصوص مدیریت امور هنری این نهاد، به این نیاز مهم شهر پی برده و دست به حرکات بسیار مفیدی در این زمینه زده است. با توجه به پایان یافتن فاز نخست پروژه نقاشی دیواری، متناسب با یکی از مهم‌ترین میادین مشهد (میدان فردوسی) و این نکته که سال‌ها بود که در این میدان مهم هیچ حرکت قابل توجهی صورت نگرفته بود، بد ندیدیم در این گزارش بنا به وظیفه و رسالت، از این حرکت مفید و ارزنده به عنوان نمونه یاد کنیم.

علامت سؤال ۱۴ ساله!

نزدیک به ۱۴ سال است به دلیل رفت و آمد به محل کار، گاه دو تا سه بار و در ساعات مختلف از ضلع شرقی میدان فردوسی عبور می‌کنم. به درستی به یاد دارم که حدود ۱۴

میدان و براساس سروده‌های شاعر، تصاویر زیبایی روی این دیوار نقاشی می‌شود. به تدریج و در زمانی حدود یک ماه، دیوار آجری زشت و نامرتب در حاشیه میدان فردوسی مشهود جای خود را به دیواری شیک و تمیز داد که ضمن نقش بستن طرح‌های زیبا روی آن، اشعار مربوط به «هفت خان شاهنامه» هم درج شده است.

گفتگو با طراح پروژه نقاشی دیواری

درست در آخرین روز پایان فاز نخست اجرای این نقاشی دیواری، موفق می‌شوم با طراح اصلی آن گفتگو کنم. «ندا رئوفیان» دانشجوی سال آخر رشته گرافیک از ساعات متمادی کار بر روی این دیوار در گرمای آخرین ماه تابستان گفت. وی در پاسخ سؤال گزارشگر ما می‌گوید: حدود شش ماه پیش و درست چند روزی قبل از پایان سال ۸۸، طرح خود را برای بررسی به امور هنری شهرداری مشهد تحویل داده و پس از بررسی‌های کارشناسی با تأیید نهایی طرح پیشنهادی، از اوایل شهریور ماه کار نقاشی دیواری را به اتفاق برادرم به روی این دیوار (که حدود هزار و ۵۰۰ مترمربع طول دارد) شروع کردم. خوشبختانه برخورد خوب مدیران امور هنری شهرداری باعث شد، کار با کمترین مشکل طبق قرارداد تعیین شده پیش برود و فاز اول آن با طرح‌هایی از هفت خان رستم به پایان برسد. وقتی در مورد نحوه تأمین مصالح و رنگ مورد نیاز و همین‌طور هزینه‌های اجرای این پروژه هنری سؤال می‌کنیم، «رئوفیان» پاسخ می‌دهد: تمام مصالح و رنگ مورد نیاز باید طبق قرارداد به دست خودمان تهیه می‌شد و جالب است بدانید تنها سیمان کاری این دیوار بیش از چهار میلیون تومان برای ما خرج داشت.

اهمیت اجرا

این طراح جوان در ادامه به خراسان می‌گوید: شهر زیارتی و توریستی مشهد مقدس با آن پیشینه و جایگاه فرهنگی، نیازمند چنین پروژه‌هایی است که خوشبختانه هم اکنون از سوی مدیران مورد توجه واقع شده است. رئوفیان می‌گوید: شهری که میدانی به نام فردوسی دارد، باید متناسب آن هم در این میدان برای هزاران تن از مسافران و زائران خوراک فرهنگی متفاوت برای عرضه داشته باشد. وی می‌گوید: باور نمی‌کنید اگر بگویم به هنگام اجرای فاز نخست این نقاشی دیواری، تعداد زیادی از مسافران و زائران با نگاه به همین نقاشی‌ها و خواندن اشعار، سئوالاتی را می‌پرسیدند و برای برخی از مردم

هم که اهل خواندن کتاب‌های قطوری مثل شاهنامه نیستند، همین چند نقاشی و چند بیت شعر می‌تواند به صورت فشرده و خلاصه اطلاعاتی را به شکل تصویری و متنی منتقل کند تا در مورد این شاعر و اثرش اطلاعات خودشان را کامل‌تر کنند. در همین مدت هم بارها شاهد بودم کودکانی که با بزرگترها از کنار این دیوار عبور می‌کردند؛ سئوالاتی را در مورد این نقاشی‌ها می‌پرسند که به طور قطع در علاقه‌مندی آنها به فرهنگ و هنر کشور تأثیرگذار است. وی در پاسخ سئوالی در مورد میزان ماندگاری این نقاشی‌ها می‌گوید: برای ماندگاری معنوی اثر که نمی‌توان زمانی را مشخص کرد. اما اگر در مورد ماندگاری این اثر بر روی دیوار سؤال می‌کنید، باید بگویم «رنگ» استفاده شده در این دیوار از نوع رنگ‌های «اکرولیک» و ضد آب است که تا چهار یا پنج سال هم بر اثر تابش خورشید از بین نخواهد رفت. رئوفیان در پاسخ سئوالی در مورد این که چرا از داستان‌های دیگر شاهنامه خبری نیست، می‌گوید: این قسمت فاز نخست پروژه بود و به زودی مراحل دیگر این نقاشی دیواری در اضلاع دیگر میدان طراحی و در معرض دید قرار خواهد گرفت.

رویکرد مثبت مسئولان و چند نکته مهم

«حسین درخشانی» یکی از گرافیست‌های مشهد می‌گوید: مردم مشهد در یک سال اخیر شاهد اتفاقات مثبتی در زیباسازی شهری بوده‌اند و انتظار از مسئولان شهری مشهد هم این است که با اجرای طرح‌های چشم‌نواز، تداوم این حرکت مثبت را شاهد باشیم. وی می‌افزاید: برخورد مسئولان با یک اثر هنری و هنرمند آن باید کاملاً متفاوت از برخورد با یک پیمانکار سازه‌های شهری باشد. عرصه هنر یک عرصه کاملاً تخصصی است و باید صفر تا صد یک پروژه هنری زیر نظر ناظر هنری انجام شود؛ در حالی که در حال حاضر به نظر می‌رسد مشکلاتی در این زمینه وجود دارد. این هنرمند مشهدی می‌گوید: در برخی اوقات نوع برهمکنش مسئولان با هنرمندان و بروکراسی اداری و سیستم وقت‌گیر درون سازمانی نیاز به تجدیدنظر دارد و به نظر می‌رسد در مواردی شان هنرمند چنان که باید از سوی همه اجزای نهاد رعایت نمی‌شود. این در حالی است که هنرمند زمانی را که باید صرف خلاقیت و آفرینش هنری کند را صرف بالا و پایین رفتن از پله‌های ادارات مختلف برای دریافت دستمزد (آن هم بعد از گذشت چندین ماه از تحویل پروژه) می‌کند.

9001

پس از دریافت گواهینامه ایزو ۹۰۰۱ تندیس طلایی GIC نیز به «شهرک امید» تعلق گرفت

جایی برای بهتریستن

در هفته‌ای که گذشت، رویدادی قابل تأمل در کلانشهر تهران رخ داد که توجه سازمان‌های جهانی را به یک شهرک مسکونی در تهران جلب کرد.

«شهرک امید» که تا قبل از این به دلیل دسترسی مناسب به

تلاش برای ارائه خدمات شهری

«نصراله وزیری» مدیر عامل شهرک امید، لیست بلند بالایی از خدمات شهری ارائه شده در این محدوده گرانبها از کلانشهر تهران را برمی شمرد که جای آن در بسیاری از شهرک‌های شهر ما خالی است. فضاهای آموزشی و فرهنگی شهرک، شامل مدارس تمامی مقاطع تحصیلی از مهدکودک تا دبیرستان - به جز دبیرستان پسرانه - به علاوه کتابخانه ۳۰ هزار جلدی، آموزشگاه‌های کنکور، زبان، طراحی، نقاشی و موسیقی، خانه سلامت و مرکز مشاوره حقوقی است.

فضاهای ورزشی شهرک را هم زمین اسکیت، تنیس، سالن‌های والیبال و بسکتبال، بدنسازی، استخر و سونا تشکیل می‌دهند. البته زمین‌های ورزشی روباز والیبال، بسکتبال و فوتبال نیز در همسایگی بیشتر برج‌های ۱۸ گانه ساخته شده‌اند. در شهرک امید، ساختمان پزشکان، مسجد، اورژانس، شعبه چند بانک، تعمیرگاه و کارواش خودرو، شعبه پست و ۷۶ واحد تجاری فعالیت دارند و میلمان شهری شهرک در کنار پارک بازی مجهز کودکان و آبنماهای زیبا، فضای مناسبی برای تفریح ایجاد کرده است. شهرک امید یک سالن اجتماعات ۳۵۰ نفری هم دارد که در آن همایش‌ها، سمینارها، کنسرت و نمایش برگزار می‌شود. به این ترتیب نیاز اهالی به انجام سفرهای درون شهری به حداقل می‌رسد.

حرف اول؛ رعایت حقوق شهروندی و امنیت

بی‌شک، احساس امنیت و آرامش نسبت به زندگی در محوطه‌های عمومی و آپارتمان‌ها جز با بسترسازی فرهنگی و رعایت حقوق شهروندی حاصل نمی‌شود.

بزرگراه‌های شهر، جانمایی فوق‌العاده برج‌های مسکونی و مقاومت واحدها در برابر زلزله تا ۸ ریشتر، شهرکی شاخص به شمار می‌آید، با تلاش مسئولان آن که بیشتر از بازنشستگان رده بالای ارتش هستند، به عنوان اولین شهرک مسکونی در خاورمیانه، موفق به دریافت گواهینامه بین‌المللی ایزو ۹۰۰۱ و تندیس طلایی GIC شد.

رعایت اصول ساخت مسکن، قوانین مالی ساختمان، مقاوم‌سازی، بهینه‌سازی مصرف انرژی به منظور جلوگیری از اتلاف سوخت و انرژی، در ۱۹۴۶ واحد مسکونی این شهرک از جمله دلایل انتخاب این شهرک از سوی GIC است. نهاد بین‌المللی GIC انگلستان با استفاده از روش‌های علمی و مدیریتی روز دنیا و تحقیقات مستمر، در راستای توسعه و بهبود کیفی عملکرد شرکت‌هایی که در توسعه مستمر کیفی می‌کوشند، با اعطای award Quality و معرفی سالانه Ten Top تقدیر می‌کند.

این جایزه، هدیه‌ای ارزنده در مسیری سخت به سازمان‌هایی است که توانسته‌اند در آزمون کیفیت، بالاترین امتیازات را در معیارهای عمومی و تخصصی کسب کنند تا در سطح جهان بدرخشند. نخستین بار در کشور یک شهرک مسکونی به این افتخار نایل آمد که طی مراسمی با عنوان اجلاس بین‌المللی کیفیت در سالن همایش‌های صداوسیما با حضور نمایندگان ۳۵ کشور جهان، تندیس طلایی GIC به شهرک امید تعلق گرفت. این جایزه در حضور دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام، نمایندگان مجلس و وزیر تعاون در حالی به شهرک امید اعطا شد که این محدوده گرانبها از شهر ما پس از دریافت گواهینامه ایزو ۹۰۰۱ در انتظار دریافت گواهینامه محیط‌زیست است.

در شهرک امید جلسات هماهنگی و تشریحی حقوق آپارتمان‌نشینی و شهروندی به طور مداوم برگزار می‌شود و روش‌ها و دستورالعمل‌ها به صورت کتابچه‌هایی شامل فرهنگ آپارتمان‌نشینی و شهرنشینی، قانون تملک آپارتمان‌ها، اصلاح الگوی مصرف و حقوق شهروندی به تعداد واحدهای مسکونی منتشر و در اختیار عموم ساکنان قرار می‌گیرد. نمود این اقدامات، همکاری عمومی ساکنان در بهبود شرایط عمومی شهرک است. به عنوان نمونه ۹۰ درصد سکنه از لامپ کم‌مصرف استفاده می‌کنند. از سوی دیگر این شهرک از امن‌ترین محدوده‌های زندگی به حساب می‌آید؛ علاوه بر نظارت کلانتری ۱۲۶، شهرک امید از پلیس محله و نگهبانان مستقر در ورودی برج‌های ۱۸ گانه و درهای ورودی شهرک بهره می‌برد. در کنار این اقدامات، گشتی‌های سواره نیز امنیت شهرک را کنترل می‌کنند که مجموعه‌ای ۸۰ نفره را شامل می‌شود. تمام برج‌ها، پارکینگ‌ها، آسانسورها و فضاهای عمومی نیز مجهز به دوربین مداربسته هستند تا آرامش، حکمفرما شود.

یک شهرک سبز

در شهرک امید فضای سبز به تراس‌ها و دیوارها راه پیدا کرده تا نمای عمومی شهرک چشم‌نوازتر به نظر برسد. مسیر بادهایی که در شهر ما می‌وزند از جنوب‌غربی به سمت شمال‌شرق است، بنابراین آلاینده‌ها هم به این ترتیب جابجا می‌شوند. نصرت‌اله وزیر می‌گوید: سعی کردیم با ایجاد فضای سبز در تمامی فضاها، به بهبود هوای این محدوده کمک کنیم. حدود ۴۰ هکتار از عرصه ۷۲/۴۶ هکتاری شهرک، زیر پوشش انواع درخت، درختچه و گل است که آبیاری قطره‌ای می‌شوند و در تمامی ۱۹۴۶ واحد مسکونی

برج‌های ۱۸ گانه، گل‌دان‌های گل (فلاور باکس‌ها) جانمایی شده‌است.

توسعه فضای سبز در این شهرک، اختلاف دما و فرج‌خش بودن آن نسبت به بیرون از محیط شهرک، سبب شده تا سبزی‌نگی شهرک به نماسازی عمومی آن ارجحیت پیدا کند و هوای خوب در کنار محیط پاک و عاری از آلودگی محیطی، گرایش به زندگی سالم را زمینه‌ساز شود. همجواری شهرک با جنگل لویزان و وجود گونه‌های مقاوم چهارفصل، تنها قسمتی از نقاط مثبت این شهرک در زمینه فضای سبز است.

مظهر «قنات کوثر» نیز در شهرک امید واقع شده و مدیران این شهرک با لایروبی مسیر رشته چاه‌های قنات و احیای آن، بیشترین میزان آب مورد نیاز فضای سبز را از این راه تهیه می‌کنند. علاوه بر این، دستگاه‌های تصفیه فاضلاب شهرک امید به گونه‌ای طراحی و اجرا شده‌اند که تمامی آب ورودی به تصفیه‌خانه بعد از انجام عمل تصفیه، دوباره با لوله‌کشی‌های مجزا از آب قنات، به چرخه آبیاری فضای سبز شهرک وارد می‌شوند. از سوی دیگر پسماندهای ناشی از این تصفیه، پس از مراحل گندزدایی و کلرزنی به عنوان کود در محوطه فضای سبز شهرک امید مورد استفاده قرار می‌گیرند.

مجموعه امکانات و مزایای شهرک امید این زمینه را فراهم آورد که نماینده انحصاری GIC انگلستان در ایران، پس از بررسی‌های همه جانبه، این شهرک را شایسته دریافت گواهینامه ایزو تشخیص دهد. این شهرک پس از دریافت گواهینامه ایزو ۹۰۰۱ اکنون در حال دریافت گواهینامه ایزو ۱۴۰۰۱ محیط‌زیست است که به گفته کارشناسان تا پایان دی ماه موفق به دریافت آن خواهد شد.

بافت قدیم در بزرک مدرن می‌شود

✦ مریم شهبازی

انتظار مساعدت و همکاری بیشتری برای احیای بافت قدیم و اهمیت به زیرساخت‌های گردشگری در شهر بزرک را داریم. اشرفی با اشاره به اینکه در تلاشیم در فصول گردشگری شاهد رفاه و آسایش بیشتر گردشگران در شهر بزرک باشیم، گفت: امیدواریم با تلاش و همکاری بیشتر دست اندرکاران به ویژه مسئولان میراث فرهنگی و گردشگری، کلیه معابر بافت قدیم شهر به همین سبک مرمت و بهسازی شود.

بازدید از آن می‌توانند، از خانه‌های تاریخی «موسوی» و «کاردان» که در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده و در مسیر فوق واقع است نیز بازدید کنند. محمود اشرفی با تاکید بر اینکه یکی از محورهای توسعه بزرک فراهم کردن زیرساخت‌های گردشگری است، افزود: با توجه به اینکه این شهر نیز به عنوان یکی از مناطق نمونه گردشگری استان اصفهان شناخته شده است، از مسئولان امر

عملیات مرمت معابر بافت قدیم شهر بزرک در جنوب غربی کاشان به روش سنتی از محل اعتبارات زیرساخت‌های گردشگری به دست میراث فرهنگی کاشان در منطقه مصلی آغاز شده است. شهردار بزرک با بیان اینکه عملیات مرمت و زیباسازی کوچه‌های بافت قدیم بزرک با اعتباری بالغ بر ۲۵۰ میلیون ریال آغاز شده، گفت: پس از پایان مرمت کامل این کوچه گردشگران ضمن

کاهش ۱۲ درصدی پرت آب در شهر برف انبار با اجرای سامانه کنترل هوشمند تولید

بهمین براتی همچنین گفت: آبفای فریدونشهر در فاز تکمیلی این طرح، استقرار سامانه یکپارچه مانیتورینگ کنترل هوشمند تاسیسات آبرسانی شهر برف انبار، مشتمل بر منابع ذخیره و چاه‌های نواحی خمسلو، سنگباران، شهرک زاگرس و شهرک صنعتی را در دست بررسی و اجرا دارد.

آبگیری حداکثری مخازن آب و کاهش زمان کارکرد پمپ‌ها، مشکل سرریز مخزن به کلی مرتفع شد. مدیر آبفای شهری منطقه فریدونشهر هزینه نصب و راه‌اندازی فاز اول سامانه کنترل هوشمند را بالغ بر ۳۰ میلیون ریال عنوان کرد که اعتبار آن از محل منابع عمرانی تامین شده است.

مدیر آبفای شهری منطقه فریدونشهر اصفهان گفت: با اجرای سامانه آب شهر برف انبار، پرت آب تولیدی این شهر بیش از ۱۲ درصد کاهش یافت. بهمین براتی در این باره افزود: این میزان پرت، ناشی از سرریز مکرر مخزن ۵۰۰ متر مکعبی گزارش شده است که با نصب تجهیزات کنترل هوشمند ضمن

فرهنگ شهروندی در اصفهان توسعه می‌یابد

منزل یا در مراکز اداری و تجاری موجود در ۱۴ منطقه شهر اصفهان توزیع خواهد شد. دبیر کمیته فرهنگ شهروندی شهرداری اصفهان ادامه داد: برگزاری نمایشگاه‌ها، جشن‌ها و جشنواره‌ها، برپایی همایش‌ها و نشست‌های آموزشی، اجرای نمایش‌های خیابانی و... با موضوعات فرهنگ شهروندی در مناطق مختلف شهر اصفهان از دیگر برنامه‌های پیش‌بینی شده به وسیله کمیته فرهنگ شهروندی است که پس از برگزاری کارگروه‌های مربوطه، به اجرا درخواهند آمد.

و مدیران مناطق چهارده‌گانه و فعالان عرصه فرهنگ شهروندی عنوان کرده و افزود: پس از برگزاری این کارگروه‌ها تلاش خواهیم کرد برخی از تبلیغات شهری را با محوریت موضوعات منطقه‌ای و به شکل محله محور به اجرا در آوریم. وی در این باره گفت: در اجرای این طرح، علاوه بر بومی و محلی شدن تبلیغات شهری، مجموعه‌ای از کتب، بروشورها و محصولات فرهنگی نیز به فراخور نیاز مناطق مختلف، در

شهرداری اصفهان به منظور آسیب‌شناسی معضلات و مشکلات شایع در هر یک از مناطق چهارده‌گانه این شهر، کارگروه‌های توسعه فرهنگ شهروندی را برگزار می‌کند. مهدی بقایی دبیر کمیته فرهنگ شهروندی شهرداری اصفهان، هدف از برگزاری این کارگروه‌ها را یافتن راهکارهای صحیح و منطقی برای رفع معضلات و همفکری و تبادل اندیشه میان شهرداران

پرداخت هزینه‌های خدمات شهری در مشهد، الکترونیکی می‌شود

تهران هم مبنای سیستم خود را تغییر داده و از مشهد الگو گرفته است.

پژمان در تعریف «من کارت» گفت: این کارت امکان پرداخت‌های مختلفی مثل مترو، تاکسی، اتوبوس، شهرسازی، پارکینگ و... را دارد و هر فرد می‌تواند کارت خود را به میزان نیاز خود شارژ کند. در مجموع اجرای این طرح به لحاظ مالی، آورده‌ای برای شهرداری نخواهد داشت.

وی با اعلام اینکه زائران هم می‌توانند از این کارت‌ها استفاده کنند، گفت: بنا داریم سیستم را طوری توسعه دهیم که شهروندان مشهدی بتوانند از همین کارت در سایر کلانشهرها نیز استفاده کنند.

خدمات، کسر نمی‌کند.

شهردار مشهد با تأکید بر اینکه تا دهه فجر بهره‌گیری از تمامی ۴۰ خدمت «من کارت» از جمله تاکسی و اتوبوس مقدور خواهد بود، افزود: طرح «من کارت» سیستمی منحصر به فرد در مشهد است، به طوری که وزارت کشور این طرح را به تمامی شهرها ابلاغ کرده و حتی

شهرداری مشهد به منظور الکترونیکی شدن تمامی فعالیت‌های شهری، طرح «من کارت» را اجرا می‌کند.

شهردار مشهد با اشاره به اینکه با راه‌اندازی سیستم «من کارت» پرداخت مستقیم پول برای استفاده از خدمات شهری حذف و این امر به صورت الکترونیکی انجام می‌شود، گفت: در شرایط کنونی یکی از مشکلات عمده در برخی عملیات (مانند پرداخت کرایه تاکسی) کمبود پول خرد است که معمولاً به نفع صاحب وسیله نقلیه است.

سید محمد پژمان تأکید کرد: با اجرای این فعالیت، مشکلاتی از این دست از بین خواهد رفت، زیرا دستگاه حتی یک ریال بیشتر از مبلغ

تبریز ۱۴۰۵ در راه است

برنامه پنج ساله توسعه زیربنایی تبریز که از سال ۸۵ با پیش‌بینی و تدوین بالغ بر ۳۰۰ پروژه و طرح عمرانی، خدماتی و با هدف تلاش برای جبران عقب‌ماندگی این شهر به اجرا در آمد، در مراحل پایانی قرار دارد.

شهردار تبریز از تحقق برنامه پنج ساله توسعه، تا فاصله یک سال و نیم باقی مانده به پایان این برنامه خبر داده و افزود: در حال حاضر بالغ بر هفت درصد پروژه‌های پیش‌بینی

و برنامه‌ریزی شده برنامه پنج ساله، عملیاتی، محقق و یا در حال اجرا می‌باشد. مهندس نوین با اشاره به وضعیت اجرای پروژه‌های پیش‌بینی شده در قالب برنامه پنج ساله گفت: بیش از ۶۰ درصد از این طرح‌ها و پروژه‌ها بین ۶۰ تا ۱۰۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته و مابقی نیز با ۳۰ تا ۵۰ درصد پیشرفت، در زمان مقرر به اتمام خواهند رسید.

تبریز ۱۴۰۵) برای شهرداری وجود ندارد. به گفته وی خوشبختانه پیشرفت قابل قبول برنامه تبریز ۹۰ این امکان را فراهم کرده است تا شهرداری با اطمینان کامل، زمینه را برای تدوین و اجرای برنامه‌های جامع‌تر فراهم کند.

شهردار تبریز با تأکید بر اینکه در سال پایانی اجرای برنامه تبریز ۹۰، شهرداری تدوین برنامه

اجرای طرح ساماندهی وضعیت تبلیغات شهری در اندیمشک

مشکلات عدیده‌ای برای شهرداری شده است. علی اصغر منشاد تصریح کرد: طبق قانون، فضای سطح شهر متعلق به شهرداری بوده و کلیه واحدهای تجاری، آموزشی، صنعتی، خدماتی، هنری، ورزشی، فرهنگی و اداری لازم است قبل

شهردار اندیمشک با بیان این خبر خاطر نشان کرد: بسیاری از شهروندان به گونه‌ای مبادرت به نصب بنر، پارچه نوشته، پلاکارد، پوستر، تراکت و اطلاعیه می‌کنند که نه تنها زینده چهره شهر نیست بلکه باعث نارضایتی سایر شهروندان و

در طرح ساماندهی تبلیغات شهری که برای نخستین بار در اندیمشک به اجرا در می‌آید، کلیه بیل‌بوردها، پرتابل، تابلوها و داربست‌های تبلیغاتی سطح شهر ساماندهی می‌شوند.

از نصب تابلوی خود نسبت به دریافت مجوز از شهرداری اقدام کنند.

منشاد با تأکید بر استقبال از طرح‌ها و ایده‌های شهروندان فهیم اندیمشکی در بحث تبلیغات شهری گفت: در راستای ساماندهی مطلوب وضعیت فعلی با هماهنگی شورای اسلامی شهر، مکان‌یابی لازم در خصوص استفاده از فضاهای موجود برای تبلیغات شهری صورت گرفته است.

شهردار اندیمشک همچنین از آغاز عملیات شستشو و تنظیف ایستگاه‌های اتوبوس، دیوارها و پیاده‌روهای این شهر خبر داد.

علی اصغر منشاد افزود: به منظور ترویج فرهنگ رعایت بهداشت و نظافت محل کار و زندگی شهروندان اندیمشکی، حوزه معاونت خدمات شهری این شهرداری با همکاری نواحی شش‌گانه تابعه و استفاده از ماشین‌آلات

پیشرفته نسبت به شستشو، تنظیف و پاکسازی ایستگاه‌های اتوبوس، دیوارها و پیاده‌روهای سطح شهر اقدام کرده است.

وی با بیان اینکه مکان‌های فوق‌متعلق به همه شهروندان است، از آنان خواست در نگهداری اموال عمومی و نظافت و پاکیزگی آنها با مأموران حوزه معاونت خدمات شهری شهرداری اندیمشک همکاری لازم را داشته باشند.

اجرای طرح گذربان در مدارس کرمانشاه

معاونت حمل و نقل و ترافیک شهرداری کرمانشاه به منظور آشنایی دانش‌آموزان با نحوه عبور و مرور ایمن و بی‌خطر و نهادینه کردن مهارت‌های فردی و اجتماعی مورد نیاز، طرح گذربان مدرسه را در پارک ترافیک بوستان شاهد کرمانشاه به اجرا در آورد.

معاون حمل و نقل و ترافیک شهرداری کرمانشاه در این باره گفت: براساس توافق

صورت گرفته با آموزش و پرورش، مقرر شده همه ساله به نمایندگان دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، آموزش‌های لازم ترافیکی ارائه شود.

سعید سلیم ساسانی با بیان اینکه دانش‌آموزان، قشر آسیب‌پذیر سوانح رانندگی محسوب می‌شوند، افزود: آموزش تئوری و عملی دانش‌آموزان با علائم و تابلوهای ترافیکی و راهنمایی و رانندگی از سوی کارشناسان پلیس راهور انجام

می‌گیرد.

ساسانی ادامه داد: وسایل و تجهیزات مورد نیاز شامل جلیقه، سوت، پرچم و... از سوی حوزه معاونت حمل و نقل و ترافیک شهرداری به دانش‌آموزان اهدا می‌شود.

معاون حمل و نقل و ترافیک شهرداری کرمانشاه تأکید کرد: رانندگان باید با رعایت کامل مقررات راهنمایی و رانندگی و انضباط ترافیکی، شرایط آسایش شهروندان را فراهم کنند.

زباله‌های تهران از اسفند پردازش می‌شود

شهرداری تهران به منظور حفظ محیط‌زیست، زباله‌های تولید شده شهر را از اسفند ماه سال جاری به طور روزانه پردازش خواهد کرد.

معاون خدمات شهری شهرداری تهران در این باره گفت: در حال حاضر استقرار شش خط جدید پردازش زباله با ظرفیت هر خط ۵۰۰ تن در کهریزک، در حال انجام است که دو خط آن در مرحله تکمیل است.

حسین کلخورانی گفت: تا اواسط دی،

پردازش روزانه سه هزار تن زباله به وسیله این شش خط آغاز و به مدت ۴۵ روز (یعنی تا پایان بهمن) کار خود را به صورت آزمایشی دنبال خواهد کرد.

معاون خدمات شهری شهرداری تهران ادامه داد: در اسفند که پیک تولید زباله در روز به ۱۰ هزار تن می‌رسد، به طور کامل پردازش زباله‌ها انجام خواهد شد.

کلخورانی با بیان اینکه تکمیل خطوط پردازش زباله یکی از برنامه‌های اصلی شهرداری تهران بوده و به طور جدی از

سال گذشته دنبال شده است، گفت: با راه‌اندازی این خطوط و پردازش زباله‌های تهران، نه تنها شیرابه‌ای تولید نخواهد شد بلکه درصد زباله‌های بازیافتی افزایش پیدا کرده و آن مقداری که از خطوط پردازش خارج می‌شوند، سوخت اولیه نیروگاه‌های استحصال برق را تشکیل می‌دهند.

معاون خدمات شهری شهرداری یادآور شد: در حال حاضر روزانه ۷۵۰۰ تن زباله در تهران تولید می‌شود که از این میزان ۴۲۰۰ تن مورد پردازش قرار می‌گیرد.

سیمای بصری شهر همدان ساماندهی می‌شود

رئیس کمیسیون خدمات شهری شورای اسلامی همدان گفت: سیمای بصری شهر همدان ساماندهی می‌شود.

رئیس کمیسیون خدمات شهری شورای اسلامی همدان با تأکید بر ضرورت ساماندهی تابلوهای سردر واحدهای صنفی شهر گفت: شهرداری به عنوان متولی اصلی

زیباسازی فضای شهری و مدیریت شهری تنها مسئول دریافت عوارض و جمع‌آوری زباله نیست بلکه باید شهر را به نحو زیبا و مطلوب آراسته و برای شهروندان آرامش خاطر ایجاد کند.

محمد سعید بیات با اشاره به اینکه نمای تابلوی سردر مغازه‌های شهر نامطلوب و نازیباست، افزود: زمانی می‌توانیم تبلیغات

شهری را مناسب اجرا کنیم که با مدیریتی قوی و مدبرانه، این عرصه را مدیریت کرده و سازوکارهای مدرن را برای اداره شهر به روشی زیبا و چشم‌نواز به کار گیریم.

وی همچنین تأکید کرد: طرح کاربردی در ساماندهی تابلوهای سردر واحدهای صنفی که شامل شکل عمومی تابلوها، ارتفاع، ابعاد تابلوها و عرض معبر می‌باشد، باید تعریف شود.

ساماندهی کانال‌های آب‌های سطحی در بوشهر

سازمان مدیریت پسماند شهرداری بندر بوشهر، اکیبی ۱۹ نفره ویژه لایروبی کانال‌های سر پوشیده و خروجی آب‌های سطحی فعال کرده است.

مدیرعامل این سازمان ضمن اعلام این

خبر افزود: سازمان مدیریت پسماند شهرداری بندر بوشهر در ابتدای فصل بازگشایی مدارس به خرید و نصب ۱۲۰ سطل ۵۰ لیتری در خیابان‌های امام خمینی^(ع)، مطهری و شهید بهشتی اقدام کرد که نصب آنها با همکاری واحد تاسیسات شهرداری انجام شد.

حمید حبیبی نیا با اشاره به فصل بارندگی و نیاز کانال‌های سطح شهر به لایروبی تصریح کرد: سازمان مدیریت پسماند، اکیبی ۱۹ نفره ویژه لایروبی کانال‌های سر پوشیده و خروجی آب‌های سطحی فعال کرده است.

توجه ویژه مدیریت شهری الوند به سلامت شهروندان

مدیریت شهری الوند توجه ویژه‌ای به سلامت شهروندان دارد، به طوری که با پاکیزه نگه‌داشتن محیط زیست، گام‌های موثری در ارتقای سلامت شهروندان برداشته است.

شهردار الوند با اشاره به اینکه سلامت موضوعی پیوسته و جاری است و باید همواره به آن توجه ویژه شود، گفت: نگاه مدیریت شهری با نگاه سایر ارگان‌ها به حوزه سلامت متفاوت است و معتقدیم در مدیریت شهری، هر فعالیتی مرتبط با حوزه سلامت است و باید شهر مبتنی بر شاخص‌های سلامت ساخته شود.

سعید آگشته با تأکید بر حمایت‌های ویژه مدیریت شهری از تقویت شبکه بهداشت و درمان شهر الوند و واگذاری یک مرکز بهداشت و زمین برای احداث شبکه درمان در الوند، افزود: سلامت شهری مورد توجه شهرداری است و مجموعه اقدامات شهرداری در پاکیزه نگه داشتن محیط زیست به منظور ارتقای سلامت شهروندان بسیار موثر بوده است.

وی خرید خودروی مکانیزه و شستشوی مخازن را برای حفظ پاکیزگی و جلوگیری از بوی تعفن حاصل از مانداب شیرابه و زباله‌های خرد را یکی از اقدامات موثر شهرداری در تابستان

گذشته عنوان کرده و گفت: جمع‌آوری زباله‌ها و نظافت معابر به صورت مستمر، شستشوی معابر و انهار و از بین بردن حیوانات ناقل بیماری، از جمله اقدامات شهرداری برای ایجاد محیطی سالم برای شهروندان است.

شهردار الوند با بیان اینکه سلامت روانی افراد نسبت به سلامت جسمی از اهمیت بیشتری برخوردار است، خاطر نشان کرد: آماده کردن فضایی شاد و سالم برای مردم از طریق افزایش فضای سبز و مجموعه‌های فرهنگی و ورزشی بخشی دیگر از فعالیت‌های شهرداری الوند به شمار می‌رود.

خوی

شهرداری خوی در اقدامی فرهنگی یکی از خیابان‌های شهر را به نام حافظ نامگذاری می‌کند. در این راستا بین استان های فارس و آذربایجان غربی تفاهم‌نامه‌ای فرهنگی منعقد شد که براساس آن استان فارس مجسمه یا تندیس‌ی به رسم یادبود از حافظ شیرازی به شهرداری خوی اهدا می‌کند تا در خیابان حافظ نصب شود.

سی سخت

همزمان با برگزاری همایش صد شهردار در شهر سی سخت (استان چهارمحال و بختیاری)، شهرداری اقدام به انعقاد پیمان‌نامه خواهرخواندگی میان شهر سی سخت و شهر شانندیز (استان خراسان رضوی) کرد. گفتنی است که شهرداری سی سخت در سال ۱۳۶۲ تاسیس شده است.

کاشان

پارک آموزش ترافیک کاشان در زمینی به مساحت یک هکتار در مجموعه ی پارک لاله این شهر احداث می‌شود. غلامرضا بخشنده، معاون عمرانی شهرداری کاشان گفت: هدف از اجرای این طرح، آموزش صحیح پایه‌ای قوانین و مقررات راهنمایی و رانندگی، ارتقای سطح آگاهی جامعه از رفتارهای ترافیکی و آموزش‌های صحیح در راستای ارتقای فرهنگ ترافیک و رانندگی است.

ورزنه

بیش از ۳۵ هزار نفر در ایام نوروز ۸۹، از کمپ نوروزی شهرداری ورزنه واقع در تپه‌های ماسه‌ای بازدید کردند. این کمپ شامل شترسواری، اسب سواری، کالسکه سواری، نمایشگاه سفره‌بافی و صنایع دستی، نمایشگاه ادوات کشاورزی، گندم بوداده و نانواپی سنتی، نمایش کاپیت سواری، چرخ‌وفلک و استخر توپ می‌باشد.

گفتنی است شهر ورزنه که به نگین شرق اصفهان معروف است، مرکز بخش بن رود از بخش‌های شهرستان اصفهان با جمعیتی بالغ بر ۱۲ هزار نفر می‌باشد. این شهر در کنار رودخانه زاینده‌رود و در ۳۰ کیلومتری تالاب بین‌المللی گاوخونی قرار دارد.

چهاردانگه

جایگاه سوخت سی‌ان‌جی شهر چهاردانگه با مشارکت شورای اسلامی شهر، شهرداری چهاردانگه و شرکت گاز خودرو به بهره‌برداری رسید. شهر چهاردانگه در حوزه دشتی و در محدوده‌ی کوهپایه‌های جنوب غربی تهران بر سر راه تهران به قم، بر روی محور تهران - ساوه واقع شده است.

کاخک

شهرداری کاخک روز هفت مهر، روز آتش‌نشانی و ایمنی را با حضور کودکان مهدهای کودک کلبه مهر کاخک و خانه کودک کلات گرمی داشت. در این مراسم رژه موتوری با حضور اورژانس و امداد

خاکریزی به مرحله آسفالت رسیده که در نهایت با مجموع سه میلیارد ریال هزینه به بهره‌برداری می‌رسد.

زاهدان

شهرداری زاهدان به مناسبت سالروز ولادت حضرت معصومه(س) و روز ملی دختر، همایش پرشوری با حضور جمعی از اعضای شورای اسلامی زاهدان، مسئولان شهرداری و جمعی از دختران دانشگاه‌های زاهدان در مجتمع تفریحی - فرهنگی باغ خانواده برگزار کرد.

گفتنی است در پایان مراسم از طرف شورای اسلامی شهر و شهرداری زاهدان به ۴۰ نفر از حاضران به قید قرعه جوایز نفیسی اهدا شد.

ابریشم

شهرداری ابریشم با دریافت مصوبه شورای اسلامی شهر ابریشم، نسبت به تجهیز و شروع به کار فرهنگسرای غدیر، اقدام کرده است. در همین راستا شهرداری ابریشم، کتابخانه عمومی شهید مطهری محله یزدآباد را نیز به محل فرهنگسرای غدیر انتقال داده و کلیه کلاس‌های اوقات فراغت تابستانی در این محل برگزار می‌شود. شهر ابریشم با جمعیتی بالغ بر ۲۰ هزار نفر در جنوب غربی کلانشهر اصفهان واقع شده است.

گاز و خودروهای آتش‌نشانی شهرداری برگزار شد. این شهر در فاصله ۲۴ کیلومتری جنوب غربی گناباد واقع شده و از طرف مغرب به بخش بجستان، از سمت جنوب شرقی به شهرستان قاین و از جنوب غربی به شهرستان فردوس (بخش سرایان) متصل است.

شیراز

پروژه تونل کوهسار مهدی که از سال ۱۳۸۷ در شیراز آغاز شده بود، در حال حاضر با ۳۸ درصد پیشرفت جزو پروژه‌های مهم و تاثیرگذار در سیستم حمل‌ونقل شهری شهر شیراز به شمار می‌رود. مهدی اعتمادی شهردار شیراز درباره اهداف این پروژه گفت: ایجاد راه‌های جدید دسترسی به شمال غرب شیراز، حذف قابل توجهی از ترافیک شمال و غرب شهر، کاهش چشمگیر مسافت‌ها و کاهش زمان سفرهای درون شهری از جمله اهداف این پروژه می‌باشد.

یزد

شورای اسلامی شهر یزد یکی از بزرگترین میداین یزد واقع در تقاطع بلوارهای امام جعفر صادق(ع) و خاتم را به نام قرآن نامگذاری کرد. گفتنی است این میدان با مساحت ۴۵۰۰ متر مربع و عرض ۱۷ متری باند عبوری، تا کنون دو میلیارد و پانصد میلیون ریال هزینه در برداشته و با انجام ۱۵ هزار متر مکعب

۱۲۵ (۱۲۸۲) ۶۳۹۰۹

ماهنامه **شهرابریا** آگهی می‌پذیرد

بررسی ویژگی‌های اقتصادی طبقه‌ی خلاق جامعه‌ی شهری کشور در سال ۱۳۸۷

✦ دامن جلالی

مقدمه

می‌کند (همان). فلوریدا با اشاره به خلاقیت در واقع به یکی دیگر از عوامل تولید یعنی استعداد اشاره دارد که از نظر میزان اهمیت در فرایند تولید نویافته است و در کنار فناوری جزو عوامل متحرک تولید محسوب می‌شود. طبقه‌ی خلاق کسانی هستند که با فروش محصولی که تولیدش مستقیماً به خلاقیت ایشان وابسته است، کسب درآمد می‌کنند و در واقع خلاقیت ابزار تولید آنهاست و وجه تشخیص مشاغلی که در آن فعال هستند آن است که امکان بروز این خلاقیت را فراهم می‌کند. این افراد از دید فلوریدا نیازمند محیط‌هایی هستند که بتوانند در آنها به راحتی خلاقیت خود را عرضه دارند و از این رو جزو عوامل متحرک تولید محسوب می‌شوند. بر این اساس شهرها به عنوان مکان‌هایی که رشد اقتصادی به طور عمده در آنها اتفاق می‌افتد، در صورتی می‌توانند رونق و موفقیت آینده‌ی خود را تضمین کنند که راه ورود این عامل تولید و این طبقه‌ی جدید را گشوده نگاه دارند.

در این نوشتار هدف، بررسی وضعیت طبقه‌ی خلاق جامعه‌ی شهری کشور از نظر ویژگی‌های اقتصادی است. مشخصه‌ی طبقه‌ی خلاق همانگونه که فلوریدا نیز آن را به کار برده است، گروه شغلی‌ست که افراد تشکیل‌دهنده‌ی این طبقه در آن فعالیت دارند و امکان بروز خلاقیت و پیوند زدن آن با محصول خویش را بدان‌ها می‌دهد. از آنجا که گروه‌بندی مشاغل در بسیاری از کشورها (از جمله ایران) بر مبنای تقسیم‌بندی جهانی مشاغل انجام می‌گیرد، مقایسه را ممکن کرده و مهم‌تر از آن امکان به کارگیری

طبقه‌ی خلاق^۱ عنوانی است که ریچارد فلوریدا سازنده‌ی این ترکیب آن را در مورد افرادی از جامعه به کار می‌برد که در مشاغلی فعالیت دارند که خلق‌کننده‌ی شکل‌های جدیدی از [محصولات] هستند (Florida, 2005: 34). هسته‌ی فوق خلاق این طبقه را اشخاصی چون دانشمندان، مهندسان، مدرسان دانشگاه‌ها، شاعران و رمان‌نویسان، هنرمندان، بازیگران، طراحان، معماران، همچنین رهبران فکری جامعه‌ی جدید، نویسندگان غیر داستان‌نویس، ویراستاران، چهره‌های فرهنگی، پژوهشگران اتاق‌های فکر، تحلیل‌گران و دیگر صاحبان دیدگاه، به علاوه کسانی که در فعالیت‌های دانش - محور چون بخش‌های با فناوری بالا، خدمات مالی، حقوق، مراقبت‌های پزشکی و مدیریت کسب و کار مشغول به فعالیت هستند، تشکیل می‌دهند (ibid).

طبقه‌ی خلاق از یک واژه‌ی قدیمی و یک اضافه‌ی جدید به آن پدید آمده است. طبقه واژه‌ای بود که نخستین بار به واسطه‌ی آثار مارکس وارد واژگان علوم اجتماعی شد. از نظر او مبنایی که نظام‌های قشریندی اجتماعی بر آن استوارند، همان رابطه‌ی مجموعه‌ای از انسان‌ها با ابزار تولید [عوامل تولید] است (مارکس نقل شده در کوزر، ۱۳۸۳: ۸۲). بر همین اساس مارکس طبقات عمده‌ی زمان خویش را با توجه به عوامل تولید بین مالکان نیروی کار، مالکان سرمایه و مالکان زمین که منبع درآمدشان به ترتیب عبارتند از دستمزد، سود و اجاره‌ی زمین تقسیم

تقسیم‌بندی فلوریدا را برای شناسایی این طبقه و شناخت ویژگی‌های اقتصادی آن در ایران فراهم می‌سازد.

نگاهی به تقسیم‌بندی تفصیلی مشاغل بر حسب گروه‌های عمده‌ی شغلی (کدهای اصلی) و مقایسه‌ی آن با آنچه که فلوریدا در کتاب خویش مطرح کرده است، نشان می‌دهد که دو گروه عمده‌ی شغلی "قانونگذاران، مقامات عالی رتبه و مدیران" و "متخصصان" در بردارنده‌ی انواعی از مشاغل هستند که تا اندازه‌ی بسیار بالایی با آنهایی که وی نام می‌برد و ویژگی‌هایی که بر آن شغل‌ها مرتب است، همخوانی دارد. بر مبنای تقسیم‌بندی بین‌المللی مشاغل (ISCO)^۲ این دو گروه شغلی شامل نمونه‌هایی چون موارد مطرح در جدول ۱ می‌گردند.

عمده‌ی منابع آماری که امکان این بررسی را فراهم می‌کند، نتایج آمارگیری از نیروی کار و نتایج آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری است که آخرین هر کدام از آنها مربوط به سال ۱۳۸۷ می‌باشد. در بخش‌های بعدی به اختصار سهم این گروه از شاغلان در میان سایر گروه‌های شغلی، توزیع جنسی شاغلان در این گروه، وضع شغلی (میزان اشتغال این گروه در بخش‌های عمومی و خصوصی)، وضع فعالیت اصلی محل کار ایشان (سهمی از کل این شاغلان که در بخش‌های اصلی اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات مشغول به کار هستند) و در نهایت وضعیت آنها از نظر مالی (میزان وابستگی آنها به درآمدهای کسب شده از بخش‌های عمومی و خصوصی و سهمی که از توزیع درآمد بین شاغلان گروه‌های مختلف شغلی می‌برند و در نهایت وضعیت رفاه اقتصادی ایشان در مقایسه با گروه‌های دیگر شغلی) در قالب جدول‌هایی ارائه می‌شود.

بررسی

جایگاه طبقه‌ی خلاق در بین دیگر گروه‌های شغلی

بر مبنای آمارگیری نمونه‌ای از نیروی کار کشور در سال ۱۳۸۷ حدود ۱۳/۹ درصد از جمعیت شاغلان ساکن شهرهای کشور را شاغلان مشاغل خلاق تشکیل می‌داده‌اند؛ به عبارت دیگر حجم طبقه‌ی خلاق جامعه‌ی شهری کشور در این سال برابر با ۱۳/۹ درصد از کل جمعیت شاغل ساکن در شهرهای کشور بوده است، که از این میزان ۳/۳ درصد سهم قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران و ۱۰/۶ درصد نیز سهم متخصصان می‌باشد (جدول ۲). در صورتی که شاغلان گروه مشاغل خلاق روستایی را نیز به این رقم بیفزاییم آنگاه سهم طبقه‌ی خلاق از کل جمعیت شاغلان کشور حدود ۱۰/۲ درصد خواهد شد. طبق کاری که فلوریدا بر اساس آمارگیری از نیروی کار ایالات متحده انجام داده است، این رقم برای آن کشور حدود یک سوم کل شاغلان (یعنی ۳۰/۱ درصد) است (4:ibid). لازم به یادآوری است که برآورد کنونی به دلیل عدم دسترسی به ریز داده‌های هر یک از گروه‌های شغلی عمده، اندکی بیش از مقدار حقیقی آن است.

جایگاه این طبقه همانگونه که پیش از این گفته شد، شهرهاست. جدول ۳ نشان می‌دهد که چه سهمی از شاغلان هر گروه شغلی در شهرها و چه سهمی در روستاها مشغول به کار هستند. به عبارت دیگر این دو گونه سکونتگاه چه سهمی از این طبقه را در خود جای داده است. همان طور که مشاهده می‌شود، این دو گروه شغلی که تشکیل‌دهنده‌ی طبقه‌ی خلاقند، پس از کارمندان امور اداری و دفتری، از گروه‌هایی هستند که عمده‌ترین بخش از شاغلان‌شان در شهرها مشغول به کار می‌باشند. به گونه‌ای

جدول (۱): نمونه‌هایی از مشاغل در دو گروه عمده‌ی شغلی تشکیل‌دهنده‌ی طبقه‌ی خلاق

گروه عمده‌ی شغلی ۱: قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	گروه عمده‌ی شغلی ۲: متخصصان
بازرگان - دبیر کل بانک مرکزی - رئیس شعبه‌ی بانک - رئیس اتحادیه‌ی صنفی - رئیس مؤسسه‌ی آموزش عالی - رئیس مؤسسه‌ی تجاری و بازرگانی - رئیس هتل - رئیس دانشگاه - رئیس باشگاه ورزشی - استاندار - بخشدار - تهیه‌ی کننده‌ی برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی...	استاد دانشگاه - آموزگار - استاد موسیقی - معمار - پیکرتراش - نقاش - نویسنده - داستان‌نویس - ترانه‌سرا - بازیگر - اقتصاد دان - اقتصاددان امور مالی - اقتصاد دان تجارت بین‌المللی - حسابدار ارشد - بازرس قضایی - برنامه‌نویس رایانه - تحلیل‌گر سیستم‌ها - سردبیر روزنامه - سردبیر برنامه‌ی رادیویی و تلویزیونی و...

منبع: www.amar.sci.org.ir

که حدود ۹۰/۱ درصد از قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران و کمی بیش از ۹۱/۴ درصد از متخصصان کشور در سال ۱۳۸۷ در شهرها ساکن و به احتمال زیاد مشغول بوده‌اند (جدول ۳). این مسئله بار دیگر مؤید آن است که شهرها مکان‌های ظهور طبقه‌ی خلاق و بدین ترتیب شکل‌گیری سرمایه‌ی خلاق^۲ هستند. نکته‌ی قابل تأکید آن است که شهرها به عنوان سکونتگاه برای این طبقه دارای اهمیت هستند و نه حتماً به عنوان محلی برای اشتغال.

ترکیب جنسی طبقه‌ی خلاق

از نظر ترکیب جنسی نیز مشاغل خلاق دارای تفاوت عمده‌ای با جمعیت شاغل در دیگر گروه‌ها است. سهم شاغلان زن ۳۷/۲ درصد از کل شاغلان در این گروه از مشاغل (مجموع دو گروه تشکیل دهنده) است که از سهمی که در گروه‌های دیگر شغلی داشته‌اند، بسیار بیشتر است. در صورتی که دو گروه تشکیل‌دهنده‌ی گروه مشاغل خلاق از هم تفکیک شوند، بین آن دو نیز تفاوت قابل توجهی وجود دارد؛ به طوری که مشاهده می‌شود، سهم زنان از کل متخصصان شهری کشور بسیار بیش از سهمی است که در دیگر گروه‌های شغلی توانسته‌اند برای خود ایجاد کنند. این رقم حدود ۴۴/۴ درصد از متخصصان موجود در شهرهای کشور است (جدول ۴).

در صورتی که جذب شاغلان مرد و زن به گروه‌های مختلف شغلی و سهمی که هر یک از گروه‌ها در کل از این دو دسته می‌برند را با یکدیگر مقایسه کنیم، مشخص می‌شود که توزیع زنان نسبت به مردان نامتوازن است. در حالی که شاغلان مرد به نسبتی متوازن در بین تمامی گروه‌های شغلی جذب شده‌اند، جذب زنان به گروه متخصصان شهری کشور به طور آشکار بیش از سایر گروه‌های شغلی است، به گونه‌ای که حدود ۳۳/۹ درصد از شاغلان زن جزو متخصصان محسوب می‌شوند. یعنی کمی بیش از یک سوم زنان شاغل شهری در سال ۱۳۸۷، ریشه‌ی این مسئله در نبود امکان راهیابی زنان به مشاغل دیگر است که منجر به انباشتگی زنان تحصیلکرده در این گروه خاص شده است (جدول ۵).

وضع شغلی طبقه‌ی خلاق

از نظر وضع شغلی نیز طبقه‌ی خلاق شهری تفاوت مشخصی با دیگر گروه‌ها دارند. سهمی از شاغلان گروه مشاغل خلاق که در بخش خصوصی فعالیت می‌کنند کمتر از تمامی گروه‌های مشخص^۴ دیگر است (۳۵/۶ درصد) (جدول ۶). در واقع بخش عمده‌ی شاغلان این گروه (۶۳/۹ درصد) یعنی نزدیک به دو سوم از آنها در بخش دولتی مشغول به فعالیت هستند. در صورتی که مشاغل این گروه به تفکیک دو گروه اصلی تشکیل دهنده‌ی آنها بررسی شود، می‌توان تفاوت قابل ملاحظه‌ای را میان وضعیت شغلی قانونگذاران، مقامات عالی رتبه و مدیران کشور و متخصصان شهری کشور مشاهده کرد. در واقع حدود سه چهارم متخصصان شهری کشور (۷۱/۲۱ درصد) از نظر شغلی وابسته به بخش عمومی (و از آن میان دولت) هستند؛ در حالی که این رقم در مورد قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران کمتر از نصف (۴۰/۴۳ درصد) است. به طور کلی این ارقام حکایت از وابستگی شدید طبقه‌ی خلاق کشور (به ویژه متخصصان) به فعالیت‌های دولت و سیاست‌های آن در مورد اشتغال دارد. زیرا وابستگی مشاغلی چون قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران به بخش عمومی و از آن میان به دولت چندان دور از انتظار نمی‌باشد.

طبقه‌ی خلاق و بخش‌های اصلی اقتصاد

از نظر وضع فعالیت، این گروه از شاغلان تفاوت چندانی با دیگر گروه‌ها ندارند. تنها مورد قابل توجه تفاوتی است که در میان شاغلان دو گروه تشکیل‌دهنده‌ی طبقه‌ی خلاق کشور، از نظر سهمی از کل شاغلان هر گروه شغلی که در هر یک از بخش‌های سه‌گانه اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) فعالیت می‌کنند، دیده می‌شود. بر مبنای اطلاعات جدول ۷ بخش عمده‌ای از متخصصان شهری کشور در بخش خدمات فعالیت می‌کنند (۸۸/۰۷ درصد) و بر خلاف آنچه که انتظار می‌رود، سهمی از کل متخصصان که در بخش صنعت فعالیت می‌کنند، کمتر از سهمی از کل قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران هستند که در همین بخش فعالیت می‌کنند (۱۱/۲۴ درصد از کل متخصصان که در بخش صنعت فعالیت دارند،

در مقابل ۳۴/۸۴ درصد از کل قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران که در همین بخش فعال هستند). این در حالی است که بر مبنای داده‌های نمونه‌ای تفاوتی از نظر تعداد هم میان این دو گروه از مشاغل از نظر فعالیت در بخش صنعت دیده نمی‌شود. به عبارت دیگر متخصصان کشور سهم عمده‌ی توان انسانی خود را (از نظر نیروی انسانی) در اختیار بخش خدمات قرار داده‌اند. نگاهی دقیق‌تر به گروه‌های عمده‌ی فعالیت در بخش خدمات، آشکار ساخت که بیش از نیمی از متخصصان در فعالیت‌های آموزشی بخش خدمات مشغول به کارند (۵۴/۳ درصد). بدین ترتیب نیمی از توان متخصصان شهری صرف آموزش بخشی از شاغلان کنونی و آینده‌ی جامعه می‌گردد.

رفاه اقتصادی و وضعیت درآمدی طبقه‌ی خلاق

جدول ۸ به سهم انواع درآمد‌های کسب شده از کل درآمد بدست آمده از طریق گروه‌های مختلف شغلی اختصاص دارد. این جدول بر مبنای داده‌های آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری در سال ۱۳۸۷ ساخته شده است. بر همین اساس برشماری پاره‌ای نکات پیش از بررسی این بخش ضروری است. نخست آنکه به جای رقم درآمد، از رقم هزینه استفاده شده است؛ زیرا به دلیل نبود مشکل کم‌گویی پاسخ‌دهندگان در این بخش و جزیی‌تر بودن پرسش‌های تشکیل‌دهنده، رقم نهایی بدست آمده به واقعیت نزدیک‌تر و از رقم درآمدی که افراد ذکر می‌کنند، عموماً بیشتر است. دوم آنکه به دلیل نبود آمار از درآمد فردی شاغلان در هر یک از گروه‌های شغلی از نزدیک‌ترین داده برای این کار استفاده شده است - یعنی میزان هزینه‌های یک خانوار شهری با توجه به گروه شغلی که سرپرست خانوار در آن قرار دارد. در این حالت ممکن است این مشکل به وجود آید که درآمد دیگر اعضای خانوار که شاغل هستند، در میزان درآمد و در نتیجه هزینه‌ی خانوار وارد شود. گرچه این موضوع احتمال خطا در بررسی در این بخش را بالا می‌برد اما از آنجا که برای تمامی گروه‌های شغلی چنین حالتی وجود دارد، می‌توان از آن چشم‌پوشی کرد.

داده‌های جدول نشان می‌دهد که از میان انواع درآمد‌ها، سهم درآمد‌های پولی و غیرپولی حاصل از حقوق‌گیری عمومی در گروه مشاغل خلاق از گروه‌های دیگر بیشتر

است، و از این نظر پس از کارکنان امور اداری و دفتری قرار می‌گیرند. کمی بیش از ۳۴ درصد کل درآمدهای کسب شده به دست طبقه‌ی خلاق، از راه حقوق‌گیری عمومی حاصل شده است. این مسئله بار دیگر نشان می‌دهد که وابستگی درآمدی این گروه به بخش عمومی، و از آن میان دولت، نسبت به دیگر گروه‌های شغلی بالاست. از دیگر سو، با وجود آنکه سهم عمده‌ی شاغلان این گروه در بخش عمومی به فعالیت می‌پردازند اما بخش عمده‌ی درآمدشان از بخش خصوصی بدست می‌آید. به عبارت دیگر درآمد سرانه‌ی ناشی از اشتغال در بخش خصوصی بالاتر از درآمد سرانه‌ی حاصل از اشتغال در بخش عمومی است.

تفکیک مشاغل خلاق به گروه‌های تشکیل‌دهنده‌اش نشان می‌دهد که بین این دو گروه تفاوت آشکاری از نظر وابستگی درآمدی به بخش عمومی وجود دارد. درآمدی که به دست قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران در سال ۱۳۸۷ کسب شده، به طور عمده به مشاغل آزاد ایشان وابسته بوده است - حدود ۳۶/۱ درصد از کل درآمد کسب شده به دست این گروه. در حالی که سهم عمده‌ی درآمد کسب شده توسط متخصصان در این سال از طریق درآمد‌های حاصل از حقوق‌گیری عمومی بوده است - حدود نیمی از درآمد کسب شده از طریق این گروه که نشان از وابستگی درآمدی این گروه به بخش عمومی دارد. از سوی دیگر متخصصان پس از کارمندان امور اداری و دفتری، گروهی هستند که کمترین سهم از درآمد کسب شده به دست ایشان از طریق فعالیت در مشاغل آزاد بوده است (حدود ۱۰ درصد).

از نظر توزیع درآمد در بین گروه‌های شغلی مختلف نیز این دو گروه با توجه به سهمی از جمعیت شاغل کشور که به خود اختصاص داده‌اند، سهمی بیش از گروه‌های دیگر از درآمدهای کسب شده می‌برند (جدول ۹). بار دیگر، ذکر این نکته ضروری است که در این بخش به دلیل استفاده از اطلاعات طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری کشور و اینکه واحد مورد بررسی در این طرح خانوار شهری است نه فرد شاغل شهری، بهره‌گیری از داده‌ی سهم درآمد کسب شده توسط خانوارهای هر گروه شغلی از کل درآمد در اختیار خانوارهای شهری به عنوان جایگزینی برای سهم درآمد شاغلین هر گروه شغلی، به دلیل نبود داده‌های درآمد فرد شاغل، منجر به آن می‌گردد که رقم سهم شاغلین گروه مشاغل خلاق کمتر از رقمی شود که

جمع‌بندی

طبقه‌ی خلاق ایران که حجم آن نزدیک به یک دهم شاغلان کشور و بیش از یک نهم شاغلان ساکن شهرهای کشور را در بر می‌گیرد، طبقه‌ای اساساً شهری است؛ بدان معنا که محل سکونت و پرورش آن شهرهای کشور است. با این وجود سهمی که از درآمد توزیع شده در جامعه می‌برد، بیش از سهم جمعیتی‌اش است و در واقع این نسبت (نسبت سهم از درآمد به سهم از جمعیت) برای مشاغل خلاق بیش از هر گروه شغلی دیگری است. بدین ترتیب میانگین درآمدی این گروه بالاتر از شاغلان دیگر گروه‌های شغلی بوده و سطح رفاه اقتصادی خانوارهای ایشان نیز بالاتر از خانوارهای گروه‌های دیگر است. از سوی دیگر موانع حضور زنان در دیگر گروه‌های شغلی و بالا رفتن سطح تحصیلات در بین آنها منجر به جذب زنان تحصیلکرده به مشاغل ویژه‌ی این طبقه شده است. همین امر توزیع جنسی شاغلان گروه خلاق را متفاوت از دیگر گروه‌های شغلی ساخته و در نتیجه زنان متخصص بخش قابل توجهی از این طبقه را تشکیل می‌دهند. طبقه‌ی خلاق کشور هم از دید درآمدی و هم از نظر امکان اشتغال وابسته به فعالیت‌های بخش عمومی و (در این بین) دولت است. بر این اساس جمعیت تحصیلکرده‌ی کشور که توان جذب در این طبقه را از طریق ورود به این دو گروه شغلی دارد، برای تحقق این امر بیش از پیش وابسته به فعالیت‌های دولت در زمینه‌ی ایجاد فرصت‌های شغلی از این دست می‌باشد. نکته‌ی اساسی آن است که توان عمده‌ی این طبقه صرف فعالیت‌های خدماتی می‌شود. این وضعیت در مورد متخصصان کشور بیشتر قابل توجه است؛ به طوری که نیمی از متخصصان توان خود را صرف آموزش و تربیت متخصصان و دیگر افراد جامعه‌ی آینده می‌کنند. اگر چه این خود موتور محرک افزودن بر شمار جمعیتی است که به طور بالقوه می‌تواند در این طبقه قرار گیرد، اما وجود امکانات برای استفاده از نیمه‌ی دیگر توان متخصصان، در تولید محصولات خلاقانه، شرط کافی برای پیوستن واقعی این جمعیت بالقوه به طبقه‌ی خلاق خواهد بود. انباشت این حجم از متخصصان در بخش خدمات آموزشی نشان از آن دارد که دولت (که این گروه از شاغلان همانگونه که اشاره شد، بیشترین وابستگی را بدان دارند) تا کنون قادر نبوده به حد کفایت از توان خلاقانه‌ی ایشان بهره‌ی لازم را ببرد.

در بخش نخست این نوشتار آمد. در نتیجه باید گفت هر چند برای به دست دادن تصویری نسبی از وضعیت درآمدی افراد این طبقه چنین جایگزینی ناگزیر است اما نتایج آن دارای خطاست. بر این اساس هنگامی که در سطرهای بعدی از سهم خانوارهای گروه‌های عمده‌ی شغلی (گروه شغلی سرپرست خانوار) از تعداد کل خانوارهای شهری یا کل درآمد کسب شده توسط خانوارهای شهری صحبت می‌شود می‌توان با پذیرش اندکی خطا از عبارت سهم شاغلان گروه‌های عمده‌ی شغلی از تعداد کل شاغلان شهری یا کل درآمد کسب شده توسط شاغلان شهری استفاده نمود. در حالی که خانوارهای "قانونگذاران، مقامات عالی رتبه و مدیران" و "متخصصان" به ترتیب ۳/۶۱ درصد و ۷/۷۳ درصد از کل خانوارهای شهری کشور را در سال ۱۳۸۷ تشکیل می‌دهند، به ترتیب ۶/۵۲ درصد و ۱۱/۵ درصد از کل درآمد کسب شده در این سال را در اختیار دارند. روی هم رفته در حالی که خانوارهای طبقه‌ی خلاق ۱۱/۳۴ درصد از کل خانوارهای شهری کشور را در سال ۱۳۸۷ تشکیل می‌دهد، ۱۸/۰۲ درصد از درآمد توزیع شده در بین خانوارهای شهری کشور را در اختیار دارد. بررسی درآمد سرانه‌ی خانوارهای هر گروه شغلی نیز نشان می‌دهد که خانوارهای طبقه‌ی خلاق دارای بالاترین سطح درآمد سرانه در بین خانوارهای دیگر گروه‌ها هستند. به گونه‌ای که خانوارهای قانونگذاران، مقامات عالی رتبه و مدیران با درآمد سرانه‌ای بیش از ۱۷/۵ میلیون ریال در سال و خانوارهای متخصصان با درآمد سرانه‌ای بیش از ۱۴/۴ میلیون ریال در سال بالاترین درآمد سرانه‌ی سالانه را در میان گروه‌ها به خود اختصاص داده‌اند.

از نظر رفاه اقتصادی نیز خانوارهایی که سرپرست‌شان جزو طبقه‌ی خلاق جامعه‌ی شهری کشور است، از رفاه بالاتری نسبت به دیگر خانوارها برخوردارند. سنجش ضریب انگل در میان خانوارهای شهری کشور به تفکیک گروه شغلی سرپرست خانوار نشان از سطح رفاه بالاتر خانوارهای این طبقه در مقایسه با خانوارهای دیگر گروه‌های شغلی دارد. آن گونه که داده‌های جدول ۹ نشان می‌دهد مقدار ضریب انگل برای قانونگذاران، مقامات عالی رتبه و مدیران ۰/۲۰۳ و برای متخصصان ۰/۲۲۴ است که از مقدار آن برای کلیه‌ی گروه‌های شغلی دیگر پایین‌تر و حاکی از سطح بالاتر رفاه اقتصادی خانوارهای این طبقه است.

جدول (۳): ترکیب سهم شاغلان شهری و روستایی در هر یک از گروه‌های عمده‌ی شغلی و طبقه‌ی خلاق در سال ۱۳۸۷ (درصد)

گروه‌های عمده‌ی شغلی نوع سکونتگاه	شهری	روستایی	کل کشور
طبقه‌ی خلاق	۹۱/۳۰	۸۷۰	۱۰۰
قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	۹۰/۸۹	۹/۱۱	۱۰۰
متخصصان	۹۱/۴۳	۸/۵۷	۱۰۰
تکنسین‌ها و دستیاران	۸۹/۰۸	۱۰/۹۲	۱۰۰
کارمندان امور اداری و دفتری	۹۱/۹۴	۸/۰۶	۱۰۰
کارکنان خدماتی و فروشندگان فروشگاه‌ها و بازارها	۸۶/۰۱	۱۳/۹۹	۱۰۰
کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری	۱۷/۱۹	۸۲/۸۴	۱۰۰
صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط	۷۵/۵۳	۲۴/۴۷	۱۰۰
متصدیان (اپراتورها) ماشین‌آلات و دستگاه‌ها، مونتاژکاران و...	۷۶/۷۰	۲۳/۳۰	۱۰۰
کارگران ساده	۵۷/۱۴	۴۲/۸۶	۱۰۰
سایر و اظهارنشده	۸۴/۵۷	۱۵/۴۳	۱۰۰
جمع	۶۷/۰۰	۳۳/۰۰	۱۰۰

جدول (۲): ترکیب سهم شاغلان هر یک از گروه‌های شغلی و طبقه‌ی خلاق در جمعیت شاغل شهری و روستایی در سال ۱۳۸۷ (درصد)

گروه‌های عمده‌ی شغلی نوع سکونتگاه	شهری	روستایی	کل کشور
طبقه‌ی خلاق	۱۳/۸۹	۲/۶۹	۱۰/۱۹
قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	۳/۲۹	۰/۶۷	۲/۴۳
متخصصان	۱۰/۶۰	۰/۰۲	۷/۷۶
تکنسین‌ها و دستیاران	۶/۴۴	۱/۶۰	۴/۸۵
کارمندان امور اداری و دفتری	۶/۵۲	۱/۱۶	۴/۷۵
کارکنان خدماتی و فروشندگان فروشگاه‌ها و بازارها	۱۶/۴۴	۵/۴۳	۱۲/۸۰
کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری	۴/۵۷	۴۴/۷۳	۱۷/۸۲
صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط	۲۱/۷۱	۱۴/۲۸	۱۹/۲۶
متصدیان (اپراتورها) ماشین‌آلات و دستگاه‌ها، مونتاژکاران و...	۱۳/۸۲	۸/۵۲	۱۲/۰۷
کارگران ساده	۱۳/۳۹	۲۰/۳۹	۱۵/۷۰
سایر و اظهارنشده	۳/۲۳	۱/۱۹	۲/۵۵
کل	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

جدول (۵): ترکیب سهم شاغلان هر یک از گروه‌های شغلی و طبقه‌ی خلاق از کل جمعیت شاغل زنان و مردان در سال ۱۳۸۷ (برصد)

گروه‌های عمده‌ی شغلی جنسیت	مرد	زن	کل
طبقه‌ی خلاق	۱۰/۱۳	۳۷/۱۸	۱۳/۸۹
قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	۳/۲۹	۳/۳۰	۳/۲۹
متخصصان	۶/۸۴	۳۳/۸۸	۱۰/۶۰
تکنسین‌ها و دستیاران	۶/۲۳	۷/۷۸	۶/۴۴
کارمندان امور اداری و دفتری	۵/۵۸	۱۲/۴۶	۶/۵۲
کارکنان خدماتی و فروشندگان فروشگاه‌ها و بازارها	۱۷/۲۳	۱۱/۵۱	۱۶/۴۴
کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهگیری	۴/۸۳	۲/۹۰	۴/۵۷
صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط	۲۱/۵۶	۲۲/۶۳	۲۱/۷۱
متصدیان (اپراتورها) ماشین‌آلات و دستگاه‌ها، مونتاژکاران و...	۱۵/۸۳	۱/۳۵	۱۳/۸۲
کارگران ساده	۱۴/۹۰	۴/۰۰	۱۳/۳۹
سایر و اظهارنشده	۳/۷۰	۰/۲۹	۳/۲۳
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

جدول (۴): ترکیب سهم شاغلان زن و مرد از کل شاغلان هر یک از گروه‌های عمده‌ی شغلی و طبقه‌ی خلاق در سال ۱۳۸۷ (برصد)

گروه‌های عمده‌ی شغلی جنسیت	مرد	زن	کل
طبقه‌ی خلاق	۶۲/۸۲	۳۷/۱۸	۱۰۰
قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	۸۶/۰۹	۱۳/۹۱	۱۰۰
متخصصان	۵۵/۶۰	۴۴/۴۰	۱۰۰
تکنسین‌ها و دستیاران	۸۳/۲۴	۱۶/۷۶	۱۰۰
کارمندان امور اداری و دفتری	۷۳/۶۷	۲۶/۳۳	۱۰۰
کارکنان خدماتی و فروشندگان فروشگاه‌ها و بازارها	۹۰/۲۹	۹/۷۲	۱۰۰
کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهگیری	۹۱/۱۷	۸/۸۳	۱۰۰
صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط	۸۵/۵۳	۱۴/۴۷	۱۰۰
متصدیان (اپراتورها) ماشین‌آلات و دستگاه‌ها، مونتاژکاران و...	۹۸/۶۴	۱/۳۶	۱۰۰
کارگران ساده	۹۵/۸۵	۴/۱۵	۱۰۰
سایر و اظهارنشده	۹۸/۷۴	۱/۲۶	۱۰۰
کل	۸۶/۱۱	۱۳/۸۹	۱۰۰

جدول (۶): ترکیب سهم بخش‌های عمومی و خصوصی از کل شاغلان در گروه‌های عمده‌ی شغلی و طبقه‌ی خلاق در سال ۱۳۸۷ (درصد)

بخش‌های عمومی و خصوصی گروه‌های عمده‌ی شغلی و طبقه‌ی خلاق	بخش خصوصی	بخش عمومی	سایر	کل
طبقه‌ی خلاق	۳۵/۶۰	۶۳/۹۱	۰/۴۸	۱۰۰
قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	۵۹/۵۴	۴۰/۴۳	۰/۰۳	۱۰۰
متخصصان	۲۸/۱۷	۷۱/۲۱	۰/۶۲	۱۰۰
تکنسین‌ها و دستیاران	۶۲/۲۹	۳۷/۱۳	۰/۵۸	۱۰۰
کارمندان امور اداری و دفتری	۳۹/۳۳	۶۰/۴۲	۰/۲۵	۱۰۰
کارکنان خدماتی و فروشندگان فروشگاه‌ها و بازارها	۹۰/۷۲	۸/۸۶	۰/۴۲	۱۰۰
کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری	۹۷/۲۶	۲/۷۲	۰/۰۲	۱۰۰
صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط	۹۴/۱۶	۴/۶۳	۱/۲۰	۱۰۰
متصدیان (اپراتورها) ماشین‌آلات و دستگاه‌ها، مونتاژکاران و...	۸۹/۱۳	۱۰/۸۱	۰/۰۷	۱۰۰
کارگران ساده	۸۸/۴۹	۱۱/۴۲	۰/۰۸	۱۰۰
سایر و اظهارنشده	۱/۹۴	۹۷/۸۴	۰/۲۲	۱۰۰
کل	۷۵/۵۵	۲۳/۹۷	۰/۴۸	۱۰۰

جدول (۷): ترکیب سهم هر یک از بخش‌های عمده‌ی اقتصادی از کل شاغلان در هر یک از گروه‌های عمده‌ی شغلی و طبقه‌ی خلاق در سال ۱۳۸۷ (درصد)

بخش‌های اقتصادی گروه‌های عمده‌ی شغلی و طبقه‌ی خلاق	کشاورزی	صنعت	خدمات	فعالیت‌های نامشخص و اظهار نشده	جمع
طبقه‌ی خلاق	۱/۰۲	۱۶/۸۳	۸۲/۱۴	۰/۰۱	۱۰۰
قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	۲/۱۱	۳۴/۸۴	۶۳/۰۵	۰/۰۰	۱۰۰
متخصصان	۰/۶۸	۱۱/۲۴	۸۸/۰۷	۰/۰۱	۱۰۰
تکنسین‌ها و دستیاران	۰/۸۴	۲۳/۲۱	۷۵/۹۵	۰/۰۰	۱۰۰
کارمندان امور اداری و دفتری	۰/۵۳	۱۹/۳۸	۸۰/۰۹	۰/۰۰	۱۰۰
کارکنان خدماتی و فروشندگان فروشگاه‌ها و بازارها	۰/۱۵	۴/۸۳	۹۵/۰۲	۰/۰۰	۱۰۰
کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری	۹۵/۳۲	۰/۸۰	۳/۸۹	۰/۰۰	۱۰۰
صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط	۰/۱۰	۸۲/۵۳	۱۷/۳۶	۰/۰۱	۱۰۰
متصدیان (اپراتورها) ماشین‌آلات و دستگاه‌ها، مونتاژکاران و...	۱/۴۷	۲۳/۱۴	۷۵/۳۹	۰/۰۰	۱۰۰
کارگران ساده	۵/۸۶	۵۸/۸۱	۳۵/۳۳	۰/۰۰	۱۰۰
سایر و اظهارنشده	۰/۱۵	۱/۲۳	۹۵/۹۸	۲/۶۴	۱۰۰
کل	۵/۶۲	۳۴/۹۶	۵۳/۳۳	۰/۰۹	۱۰۰

جدول (۸): سهم انواع درآمدها از کل درآمد کسب شده توسط شاغلان هر یک از گروه‌های عمده‌ی شغلی و طبقه‌ی خلاق در سال ۱۳۸۷ (درصد)

گروه‌های عمده‌ی شغلی انواع اصلی درآمد	درآمد پولی و غیر پولی از حقوق‌بگیری عمومی	درآمد پولی و غیر پولی از حقوق‌بگیری خصوصی	درآمد پولی و غیر پولی از مشاغل آزاد بخش خصوصی	درآمدهای پولی و غیر پولی متفرقه	جمع
طبقه‌ی خلاق	۳۴/۰۴	۱۲/۱۷	۲۵/۴۲	۲۸/۳۷	۱۰۰
قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	۳۳/۸۰	۱۱/۸۳	۳۶/۰۹	۲۸/۲۸	۱۰۰
متخصصان	۴۸/۸۶	۱۲/۶۶	۹/۹۷	۲۸/۵۰	۱۰۰
تکنسین‌ها و دستیاران	۲۸/۸۶	۱۰/۸۰	۲۰/۶۵	۳۳/۷۰	۱۰۰
کارمندان امور اداری و دفتری	۴۴/۴۹	۱۸/۱۳	۴/۲۳	۳۳/۳۵	۱۰۰
کارکنان خدماتی و فروشندگان فروشگاه‌ها و بازارها	۶/۹۶	۱۲/۷۳	۴۷/۰۴	۳۳/۲۶	۱۰۰
کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهگیری	۶/۲۳	۱۰/۳۹	۵۰/۱۶	۳۳/۲۲	۱۰۰
صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط	۶/۹۵	۲۹/۹۴	۳۱/۲۴	۳۱/۸۶	۱۰۰
متصدیان (اپراتورها) ماشین‌آلات و دستگاه‌ها، مونتاژکاران و ...	۱۰/۵۸	۲۵/۲۳	۳۱/۸۹	۳۲/۴۱	۱۰۰
کارگران ساده	۱۲/۱۳	۴۹/۹۲	۱۱/۲۱	۲۶/۷۴	۱۰۰
سایر و اظهارنشده	۷۸/۱۱	۲/۵۷	۲/۰۵	۱۷/۲۷	۱۰۰
کل	۲۸۷۰	۱۶۷۶	۲۴۷۵	۲۹۷۸	۱۰۰

جدول (۹): وضعیت رفاه اقتصادی و توزیع درآمد در میان شاغلان گروه‌های مختلف شغلی و طبقه‌ی خلقی در سال ۱۳۸۷

گروه‌های عمده‌ی شغلی	میانگین هزینه‌های غیرخوراکی ناخالص (ریال)	میانگین هزینه‌های خوراکی ناخالص (ریال)	میانگین هزینه‌ی (درآمد کل (ریال)	سهم درآمد خانوارهای هر گروه شغلی از کل درآمد جامعه (درصد)	سهم خانوارهای هر گروه شغلی از کل تعداد خانوارها (درصد)	ضریب انگلو
قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	۱۴۵۵۰۸۳۷	۲۹۵۹۸۰۰۸	۱۷۵۴۲۰۳۳۱	۶/۵۲	۳/۶۱	۰/۲۰۳
متخصصان	۱۱۷۹۰۳۵۱۳	۲۶۶۶۸۵۳۴	۱۴۴۶۰۱۶۶۹	۱۱/۵۰	۷/۷۳	۰/۲۲۴
تکنسین‌ها و دستیاران	۹۶۱۴۹۳۹۰	۲۴۹۹۸۲۰۶	۱۲۱۶۸۱۱۵۴	۷/۴۴	۵/۹۴	۰/۲۶۰
کارمندان امور اداری و دفتری	۹۴۶۹۹۹۰۰	۲۱۹۱۴۴۴۲	۱۱۷۰۷۴۵۱۷	۷/۵۱	۶/۲۴	۰/۲۳۱
کارکنان خدماتی و فروشندگان فروشگاه‌ها و بازارها	۷۶۰۶۸۶۰۴	۲۳۰۶۹۸۲۰	۹۹۵۷۸۳۴۵	۱۵/۳۲	۱۴/۹۵	۰/۳۰۳
کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری	۶۰۷۰۱۰۵۶	۲۶۰۰۹۱۵۱	۸۷۲۰۶۷۴۵	۴/۶۸	۵/۲۲	۰/۴۲۸
صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط	۶۶۱۷۸۸۲۶	۲۰۸۹۵۸۷۴	۸۷۶۰۸۰۰۳	۱۸/۵۰	۲۰/۵۲	۰/۳۱۶
متصدیان (اپراتورها) ماشین‌آلات و دستگاه‌ها، مونتاژکاران و...	۶۵۲۵۱۶۸۰	۲۰۸۴۳۲۹۶	۸۶۸۹۰۹۴۹	۱۶/۰۸	۱۷/۹۹	۰/۳۱۹
کارگران ساده	۴۴۱۳۷۵۱۰	۱۷۳۳۵۴۳۶	۶۲۱۰۹۰۳۳۶	۹/۸۸	۱۵/۴۶	۰/۳۹۳
سایر و اظهارنشده	۸۵۴۵۹۱۰۳	۲۱۶۵۴۶۶۳	۱۰۷۲۴۱۱۰۳	۲/۵۷	۲/۳۳	۰/۲۵۳

پانویس:

- 1- Creative Class
- 2- International Standard Classification of Occupation
- 3- Creative Capital
- ۴- منظور طبقاتی به جز سایر و اظهار نشده.

منابع:

- ۱- کوزر، لوئیس. زندگی و اندیشه‌ی بزرگان جامعه‌شناسی. ترجمه‌ی محسن فلاسی. تهران: انتشارات علمی. (۱۳۸۳).
- ۲- مرکز آمار ایران. نتایج آمارگیری از نیروی کار ۱۳۸۷. تهران: مرکز آمار ایران. (۱۳۸۸)
- ۳- مرکز آمار ایران. نتایج آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری ۱۳۸۷. تهران: مرکز آمار ایران. (۱۳۸۸)
- 4- Florida, Richard. *Cities and The Creative Class*. London: Routledge. (2005).
- 5- www.amar.sci.org.ir

شهر خلاق

Creative City

◆ شهرزاد فرزین پاک

"شهر خلاق"، مفهومی است که چارلز لندری^۱ در اواخر دهه ۱۹۸۰ میلادی آن را مطرح کرد. از آن زمان به بعد این موضوع به جنبشی جهانی مبدل شد که بر الگوی جدید برنامه‌ریزی شهری برای شهرها بازتاب یافت.

در زمانی که برای نخستین بار ایده شهر خلاق مطرح شد، این ایده تنها موضوع الهام‌بخش به شمار می‌آمد (یعنی صدایی که آشکارا مشوق باز کردن ذهن و تصور افراد بود) که تأثیر شدیدی بر فرهنگ سازمانی داشت. فلسفه‌ی این ایده آن است که برای یک مکان، پتانسیل خلاقیت‌های زیادی وجود دارد. مطابق این نظریه لازم است شرایطی برای مردم فراهم آید که با در نظر گرفتن فرصت‌ها، برای پرداختن به مشکلات شهری ببینند، برنامه‌ریزی کرده و وارد عمل شوند. این موارد می‌توانند از پرداختن به موضوع بی‌خانمانی تا ایجاد رفاه یا بهبود محیط بصری متفاوت باشد. فرض بر آن است که اگر به افراد عادی فرصت داده شود، می‌توانند منشأ اتفاقات خارق‌العاده‌ای باشند. در این دیدگاه، به خلاقیت به عنوان تصور به کار گرفته شده و محقق گشته، نگریسته می‌شود. تفکر خلاق روشی است که در آن از ذهنیت‌های خشک اولیه خبری نیست و تفکر بر روی پدیده‌های پیچیده‌ای که

امکان پرداختن به آن از طریق منطق سختگیرانه وجود ندارد، بدون محدودیت صورت می‌گیرد. همچنین این نوع تفکر، شیوه‌ای برای کشف امکاناتی است که پیشتر نادیده انگاشته شده‌اند. هر فردی دارای خلاقیت بالقوه‌ای است که ساختارهای سازمانی، عادت‌های ذهنی و تمرین‌های عملکردی می‌توانند منجر به ظهور آن شوند.

در شهر خلاق هنرمندان و فعالان در اقتصاد خلاق فعال، گرچه نقش مهمی را ایفا می‌کنند، اما تنها منشأ خلاقیت محسوب نمی‌شوند. خلاقیت می‌تواند از هر منبعی و از سوی هر شخصی (که به مسایل به شکلی مبتکرانه پرداخته است) باشد، چه مددکار، چه تاجر، چه دانشمند و یا کارمند دولت. این دیدگاه از نهادینه شدن فرهنگ خلاقیت در چگونگی عملکرد ذی‌مدخلان شهری دفاع می‌کند. به این ترتیب با تشویق قانونی کردن استفاده از تصور در عرصه‌های عمومی، خصوصی و اجتماع محلی، بانک ایده‌های ممکن و راه‌حل‌های بالقوه برای هر مشکل شهری گسترده‌تر و پربارتر خواهد شد.

به عقیده نظریه‌پردازان در این زمینه، پیش از ساخت یک محیط خلاق، لازم است موانعی که بر سر راه آن قرار دارد، برداشته شود. مسئولان شهر بایستی پاسخگو به نیازها، به دور از بوروکراسی و قادر به مدیریت بحران باشند. از دیگر پیش شرط‌های دستیابی به شهری خلاق می‌توان به لزوم ارزیابی موفقیت‌ها و شکست‌ها، نیاز به تعریف شاخص‌های جدید برای موفقیت، افزایش ظرفیت پذیرش ایده‌های نو، پرورش خلاقیت در میان افراد جامعه، اهمیت به چند فرهنگی در جامعه، ایجاد فضاهای خلاق، و تفکر دوباره در ارتباط با نحوه مدیریت شهر اشاره کرد.

پانوشت:

1- Charles Landry

انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور در تلاشی دوباره دست به کار چاپ کتابهایی در زمینه‌های گوناگون شهری زده است و در این راستا کتابهای زیر را به مدیران، کارشناسان، دانشجویان و پژوهشگران شهری تقدیم می‌نماید:

- ۱- مهندسی پسماندهای جامد (شهری)
- ۲- اصول حسابداری و حسابرسی شهرداری
- ۳- راهنمای کاربردی مدیریت پسماند (دو جلد)
- ۴- اصلاح الگوی مصرف در شهر
- ۵- بودجه شهرداری و مدیریت بودجه
- ۶- شناخت و کنترل آفات و بیماری‌های در شهرداری‌های ایران (چاپ دوم)
- ۶- شناخت و کنترل آفات و بیماری‌های فضای سبز شهری

نشانی: فروشگاه و نمایشگاه انتشارات سازمان شهرداری‌ها بالاتر از تقاطع بلوار کشاورز و کارگر شمالی - نبش کوچه میر - پلاک ۱۱۸۲
تلفن: ۸۵ و ۱۲۸۳ - ۶۳۹۰
نمابر: ۶۶۴۲۸۰۸۹

مشارکتی ستودنی در تولد ترجمه‌ی کتابی شهری

نام کتاب: شهرهای در سایه (میلیاردها
محلّه‌ی حاشیه‌نشین در دنیای جدید
شهری)
پدیدآور: رابرت نیوویرت / مترجمان:
احمد پوراحمد، ابوالفضل شکیبی، ژایلا
سجادی، کیومرث حبیبی / انتشارات
دانشگاه تهران / چاپ یکم: ۱۳۸۹ /
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه در ۳۲۰ صفحه /
بها: ۵۵۰۰۰ ریال

نیستند و از روزگاران قدیم هم نبوده‌اند. نام "گودهای" گوناگون در جنوب طهران قدیم هنوز از یادها نرفته و کودکانی که در یک چنان حاشیه‌هایی چشم بر جهان گشوده‌اند، هم اینک روزگار میانسالی و پیرسالی خود را می‌گذرانند. مانند: "گود عربها"، "گود زنبورک‌خانه" و... (طهران قدیم، جعفر شهری) و یا "گودال خستمال‌ها" در مشهد. در این باره هر چند نه چندان پیوسته و ژرف که جسته و گریخته در سرزمینمان، به ویژه کارهای میدانی، چندان خالی است که حتی با اغماض نیز نمی‌توان از کنارش گذشت، زیرا آمیختگی باشندگان این گوشواره‌ها با پیکره‌ی اصلی شهر که برای رستن خود از ناپاکیزگی و رسیدن به سلامت، آسایش و امنیت می‌کوشد، چنان است که تا پاکیزه‌ترین و نوساخته‌ترین بخش‌های شهر نیز پاگشوده‌اند... (سیاست‌های

حاشیه‌نشینی چندانکه در این کتاب نیز آمده، پیشینه‌ای دور و دراز دارد و بی‌گمان ریشه‌های آن را می‌باید در داستان پایان‌ناپذیر و همیشه مکرر دارا و ندار جست. نگاهی باریکتر به پیرامون شهری که در آن می‌زییم، هر چند کوچک، نشان می‌دهد که حاشیه‌نشینان همچون گوشواری بنا خواسته بر لبه‌های شهر آویخته‌اند و این برای هر آبادی نیز تکرار می‌شود. هر چه پیکر این آبادی بزرگتر باشد، گوشواره بزرگ و سنگین‌تر خواهد بود. پدیده‌ای که خاص کشورهای جهان سومی / در حال توسعه است، زیرا شکاف و اختلاف میان لایه‌های اجتماعی بسیار زیاد است؛ در حالی که در جهان پیشرفته این فاصله چندان نیست. آنچه کشورهای در حال توسعه بدان دچارند، شهرها و کلانشهرهای سرزمین ما نیز چندان نا آزموده و بیگانه با آن

خیابانی/جنبش تهیدستان، آصف بیات). اما آنچه کتاب نیورث* را از دیگر آثار همانند جدا می‌سازد، اینست که پدیدآور به کاوش میدانی روی آورده، همه چیز را روشن و بی‌پرده دیده و پدیده حاشیه‌نشینی را با گوشت و پوست خود لمس کرده است. آنچه را که وی می‌گوید، واقعیت‌های صرفی می‌تواند باشد که بسیاری از پژوهندگان فرهنگستانی تنها وصفی از آن را خوانده و شنیده‌اند. او سخن از یک میلیارد زاغه‌نشینی را به میان آورده که هر روزه بر شمار آنان افزوده می‌شود و تا نیمه‌ی سده‌ی بیست و یکم میلادی شمار آنان به سه میلیارد نفر خواهد رسید که برابر $\frac{1}{3}$ جمعیت این کره‌ی خاکی است (ص ۳). نیورث با استناد به آمار و گفته‌های سازمان ملل هشدار می‌دهد که شهرهای جهان ناگزیرند برای فرار از این هجوم بزرگ «در هر ثانیه یک خانه» بسازند!

کتاب با «نظراتی در تمجید از اثر حاضر» آغاز می‌شود. این ستایش‌ها از «نقد کتاب میلوست»، نویسنده‌ای به نام جیمز. س. اسکات، پایگاه شبکه‌ی خبری تاریخ و دو مجله با نام‌های «ژورنال انستیتوی سلطنتی و معماری» انگلستان و «شهر و جامعه» گرفته شده است که شیوه‌ی رایج در نوشتگان باختر زمینیان است. در پی آن فهرست مطالب کتاب آمده است. بخش‌های بعدی پیشدرآمد، مقدمه‌ی مترجمان و پیشگفتار نویسنده را در بر می‌گیرد. کتاب در واقع در چهار فرگرد آمده که هر یک چند فصل را در خود جای داده است:

فرگرد نخست کتاب با نام «زمان حاضر» چهار فصل را در خود دارد:

۱. ریودوژانیرو شهر بی‌سند،
۲. نایروبی: قدرت حاشیه‌نشین‌ها،
۳. ممبای: ساخت‌وساز به سبک حاشیه‌نشینی و
۴. استانبول: وعده‌ی استقلال برای حاشیه‌نشین‌ها.

فرگرد دوم با نام «زمان گذشته» با دو فصل:

۱. شهر قرون وسطایی سده‌ی بیست و یکم و
۲. محله‌های حاشیه‌نشین در نیویورک.

فرگرد سوم «مسایل پیش‌رو» با سه فصل:

۱. رویای هایتات،
۲. آیا حاشیه‌نشین‌ها تبهکار هستند؟ و
۳. زاغه‌های مناسب، مالکیت نامناسب.

فرگرد چهارم با نام «زمان آینده» تنها فصل شهرهای فردا را در بر می‌گیرد.

نیورث هر فصل از فصل‌های دهگانه‌ی کتاب را با سخنی از فرزندان جامعه‌ی جهانی می‌آغازد که نام آشنایانی چون تامس مور، فرانتس کافکا و ناظم حکمت در میان آنان دیده می‌شوند. این کار خود درس زیبایی است برای پدیدآورانی که در پی شالوده‌شکنی و شکستن چارچوبه‌های رایج هستند. ای کاش مترجمان این زحمت را به خود می‌دادند و شناسه‌ای چند کلمه‌ای از این صاحب سخنان به دست می‌دادند. شیوه‌ی نویسنده بر پایه‌ی دیدار و گزارش‌هایی است که خود وی از زندگی در حاشیه‌ی شهرهای جهان فراهم کرده، شهرهایی از جهان سوم، از امریکای لاتین (شهر ریودوژانیرو، آفریقا (نایروبی)، آسیا (ممبئی و استانبول) که درباره‌ی استانبول، بخشی از اروپا را نیز در پیش چشم داشته است. گزارش‌های نیورث نمایش دقیق و ساده‌ای از این شهرها به دست می‌دهد، چندانکه پیشگفتار پدیدآور با نامی از یک صفحه‌ی زندگی در محله‌ی روشینا در شهر ریو آغاز می‌شود و سپس به محله‌ای از نایروبی پایتخت کنیا به نام ساوتلند می‌رود. نیورث از طرح کثیف‌ترین چشم‌اندازهای حاشیه‌ی شهرها نیز ابایی نداشته است. پدیدآور حاشیه‌نشینیان را به چند دسته بخش کرده است:

۱. گروهی که در جهان پیشرفته، ساختمان‌هایی را از آن خود کرده و در آن زندگی می‌کنند که صاحبانشان آنها را رها کرده و رفته‌اند.

۲. کسانی که اتاق‌هایی را در دور دست شهرها می‌سازند و در زمین‌هایی کشاورزی می‌کنند که از آن ایشان نیست

۳. گروهی نیز سازمان یافته و در چارچوبه‌ای سیاسی مانند «جنبش کارگران بی‌زمین» مانند برزیل به گرد هم می‌آیند تا زمین‌ها را اشغال کنند.

۴. بیشتر حاشیه‌نشینیان آنهایی هستند که به شهرها می‌آیند تا کار کنند و در پی خانه و ماوایی هستند و نمی‌توانند جایی برای خود با درآمدی ناچیز بیابند و آن را بی‌حضور قانون و شبانه می‌سازند، در زمینی که از آن خودشان نیست. این گروه هستند که هزینه‌های سنگینی را متحمل می‌شوند و گونه‌ای «اقتصاد عظیم مخفی» می‌آفرینند. نیورث در پی نمایش این «اقتصاد بزرگ نهانی» است. کتاب از نرمش و کشش بسیاری برخوردار است و خواننده را همواره در کنار خود نگه می‌دارد و این خود سرمشقی برای کسانی است که در این زمینه‌ها قلم می‌زنند و نوشتگانی خشک و بی‌روح را بر کاغذ می‌نگارند که یکسره خوانندگان و مخاطبان را از این زمینه‌ها گریزان می‌سازد.

این اثر به خاطر دیده‌وری‌های ژرف پدیدآور، سرشار از هزاران دانستنی است. او حتی خاستگاه واژه‌ی «حاشیه‌نشین» را هم به دست می‌دهد که از جیمز مادیسین، (۱۷۵۱-۱۸۳۶) چهارمین رئیس جمهور کشورهای متحده به یادگار مانده است. نیورث با آوردن نمونه‌هایی از برخورد خشونت بار حکومت‌ها با حاشیه‌نشینان، چاره‌ی کار را چنین می‌داند که: «برای مقابله با این چالش، حاشیه‌نشینان باید تجهیز و سازماندهی شوند». باید یاد بگیرند که چگونه در سامانه‌ی سیاسی دخیل شوند، چگونه راهبرد خود را شکل دهند، چگونه خطر کنند و چگونه ارزیابی نمایند که کدام خطر (ریسک) را بپذیرند. آنان باید قدرتی را که دارند و بدان آگاه نیستند، یافته و از آن بهره‌برداری کنند. آمارهایی که نیورث ارائه کرده به واقع ترس آورند و هراس را در دل هر خواننده‌ای که اندک دور اندیشی داشته باشد، برمی‌انگیزند.

فصل هشتم یکی از متفاوت‌ترین فصل‌های کتاب است. نیورث، هابیتات (برنامه‌ی اسکان بشر سازمان ملل) را طی ۳۵ سالی که از پیدایی آن می‌گذرد با هدف‌هایش که دستوری جهانی است، به بررسی نشسته و هدف‌های آن را «ترویج مدیریت بهینه، مسکن کافی، شهرهای سالم و توانمندسازی اجتماعی» می‌داند. وی این سازمان را در زمینه‌های نظری و چگونگی تجهیز و بهبود بخشی زندگی حاشیه‌نشینان بسیار عالی، اما در زمینه‌ی عمل‌گرایی، بسیار ناتوان دانسته است. او در جایی آورده که سازمان هابیتات با دولت‌ها کار می‌کند، نه جامعه‌ی آن کشورها و این را علت ناکارآمدی این سازمان دانسته است.

درباره‌ی بخش فارسی این اثر باید گفت، جای بسی خوشوقتی است که انتشارات دانشگاه تهران به پذیرش و ویراستاری برای همان سازی کتاب، آن هم کتابی که گروهی از استادان دانشگاه‌های گوناگون به ترجمه‌ی آن همت کرده‌اند، رضایت داده است. با این همه ویراستار محترم کتاب شاید به ملاحظاتی، بر برخی نکات چشم پوشیده که ای کاش چنین نمی‌شد. از جمله اینها، نادیده انگاشتن قوانین کتابداری و ویراستاری درباره‌ی نام پدیدآورندگان و مترجمان بدون گفتن القاب و دانشپایه آنان است و بدتر از همه آنکه پدیدآور اصلی کتاب با آن همه تلاش و کوشش و رنج، تنها به نام و نام خانوادگی بسنده کرده، اما گروه مترجمان بر اطلاق دانشپایه‌ی خود پای می‌فشردند که چنین شیوه‌ی امروزه به شدت همه‌گیر شده است و ویراستار بی‌گمان از قوانین شناسه نویسی نمی‌توانسته بی‌خبر بوده باشد!

پاره‌ای ترکیب‌های نه چندان شایسته نیز به ترجمه راه یافته، همچون «آشپزخانه فی‌البداهه» که نوساخته‌ای بسیار زشت برای زبان فارسی است. ویراستار می‌باید دستکم در

چند جای متن دو واژه‌ی «ممبای» و «بمبئی» را در کنار هم می‌آورد و در همان نخستین باری که با واژه برخورد کرده است، می‌باید در پانویس، یادداشت این تغییر نام را به دست می‌داد، زیرا نوشتگان تاریخی، جغرافیایی و ادبی فارسی، همواره با نام بمبئی آشناست و پیشینه‌ای چند صد ساله در ایران دارد، در حالی که ممبای مطلقاً شناخته نیست. از مترجمان انتظار می‌رفت که از کاربرد واژگان لاتین در ترجمه فارسی بپرهیزند. واژگانی چون پتانسیل که برابر نهاده‌های بسیار از جمله توانش / توان را می‌توان برایش به کار برد و یا واژه‌ی سَمبل که برابر نهاده‌ی فارسی «نماد» برای آن جا افتاده است. مترجمان از شکل عربی‌نویس واژه‌ی لاتین «امپراطوری» سود جستند و جمع عربی ساکنین را به کار برده‌اند که شکل درست آنها «امپراتوری» و «ساکنان» است. ویراستار نیز توجهی بدین گونه نادرستی‌های ریز نداشته است. نوشتن سکونتگاه جداگانه همان اندازه ناپسند است که دانشگاه، جدا نوشته شود.

از تأسف‌بارترین موارد درباره‌ی این اثر، شمارگان بسیار ناچیز ۱۰۰۰ نسخه، آن هم برای چنین کتابی است! شمارگان کتاب در کشور ما با افزایش جمعیت رابطه وارونه یافته است و این هراس نامعلوم از ناشری دولتی و دانشگاهی که در پی اعتباری جهانی برای خود است، شگفت می‌نماید.

می‌ماند ترجمه‌ی نه چندان درست و رسا برای بخش دوم نام کتاب “world urban Anew Squatters Abilion” که عبارت نخست به جای «یک میلیارد زاغه‌نشین» مترجمان آن را به میلیاردها محله‌ی حاشیه‌نشین به فارسی گردانیده‌اند و عبارت دوم را به جای «یک دنیای شهری نو پدید» «در دنیای جدید شهری» ترجمه کرده‌اند. و در پایان تأسفی دوباره برای کیفیت بسیار بد عکس‌هایی است که می‌توانست درک و دریافت جغرافیایی حاشیه‌نشینانی را آسان سازد. دانسته نیست که این عکس‌های سیاه و نامشخص در چاپ‌های احتمالی بعدی به چه روزی در خواهد آمد. دستگاه‌های روبشگر (اسکنر) نوین چاپ، هر گونه بهانه‌ای را ناپذیرفتی می‌نماید. مترجمان سپاسداری نویسنده را به پایان کتاب برده‌اند. افزودن نمایه به کتاب کارایی اثر را برای کارهای پژوهشی بالا برده که ستودنی است، اما شوربخانه در جستجوی تصادفی در برابر جاینام «بمبئی» این واژه در هیچ یک از صفحه‌های چاپ شده در نمایه یافت نشد!

ماهنامه خواندن این کتاب را برای شهرداران، دانشجویان شهرسازی و همه‌آنانی که با مسایل شهری سروکار دارند، توصیه می‌کند.

پانویس:

1- R. Neuwirth

«فارسی نگاشت نام نویسنده نیورث است.»

Contents

Note	4
Special Report	
Creative City; a discussion with B. Kalhornia, F. karimani and H. Kamelnia / H. Saeedi	5
Idea & Research	
An Introduction to Creative Regions and Cities / M. Rafi'ian	12
Era of Creative Cities / K. Mohammadi, F. Majidfar	16
Study and Analysis of the Role of Potential Crime Nodes in Occurrence of Urban Crimes / M.B. Ghalibaf, S. Ansari and F. Parhiz	22
Legal Counselor / H. Najafi	40
Administrative and Financial Counselor / J. Reza'i	45
Urban Law	
Regulations and Codes for Qualitative Improvement of Urban Scenery and Landscape	53
Councils and Participation	
A Survey on Cities' Sistership Respect to Globalization Concepts / H. Hataminejad, A. Mahdi	59
World's Experience	
Art Bank in Yokohama Creative City / Sh. Farzinpak	68
Creative Economics in Istanbul / T. Galestan	71
Creative Cities of Canada / Sh. Farzinpak	76
World's Cities and Municipalities	84
Instruction	
Study of Relationship between Citizenship -Organizational Behavior and Employment Function of Employees in No. 1 District Municipality of Tehran /N. Mirsepassi, Gh.Memarzadeh and M.Ghanbari	93
Creative Directing of the City /M. Karimi	110
Point of View	
Creative Mind, Creative City / N.Khosravi	115
Brief News	120
Glance at Cities	124
Urban Statistics	
Study of Economic Characteristics of Creative Class in Urban Society / D. Jalali	126
Urban Terminology	
Creative City / Sh. Farzinpak	136
New Publication / A. Jalali	139